
POSSEV
NVS DE
D
SCRIPT
2
3
320

2 A

ANTONII POSSEVINI MANTVANI
Societatis IESV.

APPARATVS AD STVDIA D. SCRIPTVRÆ, THEOLOGIAE SCHOLASTICAE, & PRACTICAE, ſiue Moralis de Caſibus Conſcientiæ.

IVSSV ILLVSTRISS. AC REVERENDISS.
D. IOANNIS S. FERRARIENSIS
Eccleſiæ Epiſcopi recuſus,

Ad vſum Alumnorum, & reliqui totius ſui Cleri.

QVARTA EDITIO AVCTIOR.

FERRARIÆ, MDCIX.

Apud Victorium Baldinum, Typographum Epiſcopalem.

IOANNES, DEI,
ET APOSTOLICAE
SEDIS GRATIA,

S.te FERRARIEN. ECCLESIÆ EPISCOPVS ad Clerum, & alios Diœceſeos noſtræ Eccleſiaſticos.

QVOD ineunte ſuperiore anno fecimus, vt veluti ſalutarem ſtrennam Libellum verè Aureum de tribus Religioſorum votis à B. Humberto Dominicani Ord. Generali Magiſtro latinè primo editum, Italicè deinceps verſum, omnibus vtriusq. ſexus, qui in hac ſeſe paleſtra exercent, mitteremus: quo quidem tam uiri ſacris addicti miniſterijs, quàm ſanctimoniales, nouo inde ſpiritu ſanctitatis concepto ad ſuæ vocationis brauium alacriter currerent; Nunc altero hoc ineunte anno, paternum alterum charitatis officium præſtandum nobis eſſe iudicauimus. Nimirum vt Apparatum ad Diuinarum ſtudia Scripturarum perutilem (certè eruditiſſimum) in veſtrum præcipuè vſum recudi (vel noſtris ſumptibus) curaremus: & quidem ſeorſim ab alijs Auctoris Operibus, vt cum facilius verſari manibus & animis poſſet, cęleſtes, quæ in eo latent, diuitias, & gemmas propius aſpicientes ad hæreditatis æternæ theſauros, & vos ipſi, & alij per vos rectà contende-

Aug. in Psal. 90. Conc. 2. Greg. Magn. epi. 8. lib. 4.

rent. Videlicet B. Augustinus, & Gregorius Magnus, quidquid est in Diuino Codice scriptum, id, uti EPISTOLAS *de cęlo missas, agnoscendum, atq. auidissimè excipiendum esse monuerunt. Neq. verò ipse Princeps Apostolorum S. Petrus, eos, qui coæqualem secum sortiti fuerant fidem, operam hanc excitandi per litteras, & varias commonitiones, eo præsertim tempore intermisit, quo sibi viciniorem ex hac vita migrationẽ instare prænouerat.* Propter quod (*inquit*) incipiam vos semper cõmonere de his, & quidem scientes, & confirmatos vos in præsenti veritate. iustum autem arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo suscitare vos in cõmonitione, certus quòd velox est depositio tabernaculi mei secũdum quod & Dominus IESVS Christus significauit mihi. Dabo autem operam, & frequenter habere vos post obitum meum, vt horum memoriam faciatis. *Hæc ille tunc, qui factus forma gregis ex animo, nunc etiam vrget nos, vt cum ex hoc Mundo nobis decedendum sit, aliquid vobis adhuc eiusmodi relinquamus, quo scilicet tanquàm filij dilectissimi, quos Deo miserante per annos plures in Christo aluimus, tum aliorum, quæ ex munere nostro Episcopali ad vos prodierunt, tum huius potissimum tantũ non postremi desiderij ac voluntatis nostræ, quasi Testamenti memores sitis. Et nostis charissimi vltima Parentũ vota filijs debere esse sacrosancta. Ceterum, etsi intelligimus distare nos quàm longissimè ab Apostolorum ipso, quem diximus, Principe, putamus tamen futuros criminis reos, nisi & nos dum in hoc tabernaculo sumus, eius semitã terere, ac mo-*

2 Pet. 2

nita sequi pro viribus, Deo aspirante, conniteremur; præterquam quòd licet haud nobis significatum sit velocem fore corporis nostri depositionem, ab ipsa nihilominus ætate, ad quã peruenimus, quę magis ad decrepitam, quàm ad senilem vergit, satis monemur, vt id, quod collabenti Mundo maximè omnium necessarium est, ac salutare, vobis inprimis, quanta possumus diligentia, in Domino IESV *(sicuti nunc facimus) commendemus. Nempè ipsum* DIVINARVM SCRIPTVRARVM *vehementissimum amorem, & sedulum super alia omnia studium.* Scrutamini *(Aeterna* PATRIS *ait* Sapientia) Scripturas, ipsæ enim testimonium perhibẽt de me. *Et Apostolus inquit.* Omnis Scriptura Diuinitus inspirata vtilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in iustitia, vt perfectus sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. *Quin etiã Hieronymus sanctus in ea, quàm qui maxime, versatus cũ scriberet Demetriadi (quid si scripsisset clericis?) inquit.* Maximè sanctarum tibi scripturarũ studium diligendum est, illuminanda Diuinis eloquijs anima, & coruscante Dei verbo, Diaboli repellendę sunt tenebræ. Citò enim fugit ille ab ea anima, quã sermo Diuinus illuminat, quæ cęlestibus semper cogitationibus occupatur, in qua assiduum est verbum Dei, cuius vim nequam spiritus nõ potest ferre. *Quòd si Ecclesia cœlitus edocta ipsum continenter in choris concinit, è suggestibus interpretatur, ad Altare in augustissimo sacrificio recitat, ad Indos quaquauersum importat, perq. illud, sicuti per potentissimam omnium*

Ioan. 5.

2. Tim. 3.

Hierony. ad Demetriadẽ. de Virginitate epist. 1.

machinā hæreses omnes, & Satanæ impetus euertit, quales decet esse vos, quibus ante ceteros omnes cōcreditū est Depositum istud? ne quando cum terribilissimo Tribunali Diuino sistemini, in Mundi quidem loquela fuisse eruditi, in cælesti verò elingues, ac muti perstitisse inueniamini. Sanè sublimis illa ciuitas quæ vera, & manens Patria est, neminem admittet, cui penitus eius lingua ignota fuerit. Sed enim, quoniam in sanctis ijsdem Scripturis magna sunt culmina sententiarum, & cumuli sensuum, vt ideo Mari, & vastæ Syluæ comparentur, mira item Diuinorum eloquiorum sit profunditas; vt proinde ipso B. Augustino hortante intensissimè (utar eius verbo) sit eis studendum, propterea satagite, vt qua decet methodo, & quo expedit nauigio in immensum istud pietatis, ac Sapientiæ Oceanum ingrediamini. Tuta prora, & puppis erunt Auctores ij, quos cum ex hoc libro, quem vobis tradimus, habebitis obuios, tum verò ex magno illo Apparatu Sacro, quem nouissimè idem Auctor emisit in lucem agnoscetis, qui nam inoffenso pede interpretes decurri debeant. Deus ipse Pater totius consolationis det vobis consolatorem Spiritum, vestrisque cordibus virtutem infundat, qua post emensum vitæ huius breuissimæ spatium, possitis Diuino eius Verbo Duce, atque sanissimo illius ex ore Ecclesiæ Catholicæ sensu, alios è medijs errorum fluctibus eripere, ac denique omnes ad æternæ tranquillitatis portum appellere. Amen.

Greg. hom. 6. in Ezec. & in procem. in libros Regum

Aug. lib. 10. conf. c. 14.

Ex Ædibus nostris Episcopalibus. Kal. Ianuarij. Anno Domini M DC IX.

LECTORI.

DE BIBLIOTHECA SELECTA, & Apparatu Sacro

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV,

QVORVM OPERVM NON RARO' FIT mentio in hoc ad Sacras Litteras Apparatu.

BIBLIOTHECA Selecta continet Rationem studiorum ad cunctas tam Sacras, quàm liberales alias disciplinas, atque ad omnium siue Catholicorum, siue Schismaticorum, siue Hæreticorum, siue Iudęorum, siue Gentilium, siue Atheorũ, salutẽ procurandã cum nominatione selectiorum Auctorum, qui de ijs iuuandis optimè egerũt.

At quoniam hęc eadẽ Bibliotheca non semel recusa est, videant Lectores, vt eam potissimũ ad manus habeant, quę Venetijs ex Altobelli Typographia prodijt An. Do. 1602. quę prostat apud Combium. Auctior enim est, atq. distinctior, quàm Romana in Vaticano excusa an. 1593. & minus erroribus Typographorũ scatens, quàm quę ex Coloniensi Io. Gymnici officina emissa est. Et in hac quoq. quę errata iam adnotata sunt, eorum Correctorium Deo iuuante emittetur, quemadmodum & Venetę editionis suorum Operum fecit Illustris. Robertus Card. Bellarminus.

Apparatus autẽ Sacer Venetijs primò, deinde an. 1608. Coloniæ multo auctior excusus continet Notationem, & expensionem omnium editionum, seu versionum, quæ vel à Typographis in lucem venerũt, vel adeo manuscriptę in præcipuis Orbis Terrarum Bibliothecis asseruantnr.

AV-

AVCTORES VERO' SVNT, qui hic ſubſcripti ſunt.

1. *Scriptores Veteris, & Noui Teſtamenti.*
2. *Eorum Interpretes.*
3. *Synodi, ac Patres Lat. & Græci.*
4. *Patrum factę à Latinis, ſiue ab alijs verſiones.*
5. *Theologi Scholaſtici, qui ve contra hæreticos ex profeſſo egerunt.*
6. *Chronographi, & Hiſtoriographi Eccleſiaſtici.*
7. *Ii, qui Caſus Conſciẽtiæ explicarunt.*
8. *Alij, qui Canonicum Ius sũt interpretas.*
9. *Poetæ Sacri.*
10. *Libri pij, quocunq. idiomate conſcripti.*

Reliqua eiuſdem Ant. Poſſeuini Opera quę nam ſint, aut quanam occaſione fuerint ſcripta, quid vè commodi afferant tum his ſtudijs, de quibus in hoc Opere agitur, tũ alijs, planius in Apparatu Sacro vide in Verbo Ant. Poſſeuinus.

At quoniam, dum hic liber erat propemodum euulgandus, apparuit Chronologia à Mundo condito uſq. ad Chriſtum Dominum, quam Antuerpiæ apud Hieronymũ Verduſſen anno 1608. edidit Henricus Samerius Societatis IESV, operosè elaboratam, & lectu perdignam, ideo inter ceteros Chronographos cupimus eam (nec quidẽ in ſecundo loco) adnumerari. Interea expectamus Chronicon Alexandrinũ Græcè, ac Latinè, interprete Matthæo Radero, Soc. Ieſu, quod magni fit à doctis, quodq. incipiens ab exordio Mundi, atq. deueniens propè ad Herculium Imp. exibit ex Auguſtanis in Germania prelis vnà cum Chronologicis Cyrilli, & Georgij Piſidæ excerptis à Iacobo Pontano ipſiuſmet Societatis.

Porrò Index capitum vniuerſi huius Operis, in eius fine oſtendet quam breuiſſimè, quidquid in eodem continetur.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV DE DIVINA HISTORIA, Siue SCRIPTVRA SACRA

Liber Primus.

CVR DIVINA HISTORIA DICATVR SACRA Scriptura, Biblia, Testamentum, Pactum, Fœdus, Chirographum, Lex, Euangelium, Theologia Positiua, Verbum Dei. Cap. I.

A DIVINA *Historia dicitur* SACRA SCRIPTVRA, *quòd scribæ velociter scribentis, & eorum, qui sacras literas conscripsere, animos, & manus dirigentis* LIBER *hic est, cælestium plenissimus mysteriorum. Quem ideo Diuinum Codicem sæpe Augustinus; ceteri verò* BIBLIA, *hoc est Libros nominant; quoniam non solum alijs omnibus libris, verum etiam cunctis, quæ vnquam fuerè, Bibliothecis, maximè præstant. Certè omnipotentis Dei, & Imperatoris cæli* EPISTOLAS *dixit Gregorius, qui cum Theodoro medico gratias ageret de pecunia pauperibus trāsmissa,*

SACRA SCRIPTVRA.

CODEX DIVINVS. BIBLIA.

EPISTOLAE IMP. CAELI.

Gregor. Mag. episto. 84. ad Theod. Medicum Lib. 4 Vide itē Aug. 10 8 com. 2. in Psal. 90

eum diligentissime hortatur ad legendas literas sacras. Sed **A** quia (inquit) ille plus diligit, qui plus præsumit: erga dulcissimam mentem gloriosissimi filij mei Theodori habeo aliquam querelam, quia donum ingenij, donum rerum, donū misericordiæ, atque caritatis a S. Trinitate percepit; sed tamen sæcularibus indesinenter causis adstringitur, assiduis processionibus occupatur, & quotidie legere negligit verba Redemptoris sui. Quid est autem SCRIPTVRA Sacra, nisi quædam Epistola Omnipotentis Dei ad creaturam suam? Et certè sicubi esset gloria vestra alibi constituta, & scripta terreni iam Imperatoris acciperet, non cessaret, non quiesceret, somnum oculis nō daret, nisi prius quid sibi Imperator terrenus scripsisset, **B** agnouisset. Imperator cœli, Dominus hominum & Angelorum, pro vita tua tibi suas Epistolas transmisit, & tamen gloriosè fili easdem epistolas ardenter legere negligis? Stude ergo quæso, & quotidie Creatoris tui VERBA meditare. Disce cor Dei in Verbis Dei, vt ardentius ad æterna suspires, vt mens vestra ad cœlestia regna maioribus desiderijs accendatur. Tantò enim tunc maior ei erit requies, quantò modo ab amore conditoris sui requies nulla fuerit. Sed ad hæc agenda infundat nobis Omnipotens Deus consolatorem Spiritum.

TESTAM.

διαθήκη.

veteris, & noui testamenti discrimen.

TESTAMENTVM vetus & nouum: quod testatoris voluntatem ac dispositionem contineat. nam & propterea Græce habetur διαθήκη, cuius in vetere promissio erat terræ **C** manantis lac, & mel; eaque brutorum sanguine sanciebatur: in nouo autem æternæ hæreditatis, quod & iureiurando, & Filij ipsius Dei sanguine confirmatum est. Cum enim tantæ rei firmitatem Spiritus sanctus enarrasset varijs nominibus societatis, amicitiæ, seruitutis, Regis ac Regni, Sponsi & sponsæ, Viri & Vxoris; adiecit illa PARENTIS & FILII. huius quidem non natura, sed adoptione; quoniā non naturali debito, sed legato ac voluntaria institutione Parentis Dei in bona eius paterna succedimus. Itaque & Paulus cum adoptione

1. Pet. 6
Hebr. 2
Rom. 8.
Tit. 1.
Hier. 31.

A *coniunxit testamentum, inquiens:* [*Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio & promissio.*] *Ac Iacobus dixit:* [*Voluntariè genuit nos verbo veritatis.*] *Discrimen autem veteris & noui Testamenti attigit Cyprianus aptissimè inter alios, curque in illo esus sanguinis animalium prohibebatur; in hoc esus corporis, & consequenter potus sanguinis Christi præcipitur. Ratio verò, cur Testamentum vtrumq. vocatum sit, præter alios plurimos Iansenius optime declarauit, ne alibi quærendo tempus teratur. PACTVM autem, & FOEDVS, & CHIROGRAPHVM idem sunt cum Testamento. Vbicumque enim in Græco textu, vox hæc, Testamentum est; ibi, ait Hieronymus, habetur Habraice, Berith.*

FILIATIO per adoptionem.

Rom. 1.
Iacobi 1.
Apud Cyp. de Cena Domini
Iansenius in Concord Euãgel. c. 131 sup illis verbis.

B *quod ducitur à verbo Barar. mandauit. quodque designat fœdus inter viuentes liquidò ac præcisè transactum. In quo nimirum conditiones vtrinque constent: Dei quidem promissa nobis vita, felicitasque supernaturalis: Nostri autem ad superhumana oblatio fidei, atque operum, quæ digna sint filijs Dei: quod quoniam ipsi præstare non possumus viribus solis humanis, fit eadem ipsa gratia, qua vocamur ad diuinum consortium, adspirante, agente, perficiẽte, vt credamus, speremus, diligamus, Deo viuamus, atque hac viua fide rectè ad æterna illa bona suspirantes, his caducis contemptis, aduersa feramus patienter, nulla re diuinæ amicitiæ præposita. Hæc verò omnia, quoniam certa stipulatione sancita sunt, Scriptu-*

HIC EST ENIM SANGVIS.

Hier. tom. 3. in quæst super Gen & in ep. ad Gal. lib. 2. cap. 3.

Cõditiones & pacta ĩter Deũ & nos.

C *ra sacra quasi Chirographum, ac Tabulæ Dei ab Augustino etiam dicta sunt. Quoniam enim (ait) generatio labitur, generatio venit, & celeri cursu currunt tempora: voluit Deus Scripturam sacram manere veluti tabulas quasdam, & quoddam Dei Chirographum, quod omnes transeuntes legerent, viam, qua ad Dei promissa venitur, tenerent. LEX item, & EVANGELIVM. illa quoniã illa præcepit: hoc, qa felicissimo nuncio declarauit, & perfecit.* [*Virtus enim Dei est in salutem omni credenti.*] *Videlicet in Euangelio sunt, quæ multo*

CHIROGRAPH. TABVLAE.

Rom. 1.

Matth.5
Matth.11
Rom.3.
Galat.3.
Ioan.5.

antea Lex vna cum Prophetis & Psalmis indicarat. Quare huc illa pertinent: [Non veni legem soluere, sed adimplere.] Et [Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem.] Ac rursus: [Legem destruimus? absit. sed legem statuimus.] Nam cum legis finis sit Christus, tum maximè lex statuitur, cum Christus tenetur. Iterum autem illud: [Lex pędagogus in Christo.] Et ideo dixit: [Si crederetis Moysi, forsan crederetis & mihi.] THEOLOGIA POSITIVA. In Diuinis enim literis materia & ratio est, qua Theologi possimus effici. Theologus enim (si pressius, atq. ex veterum Græcorũ vsu accipiatur) is est, in quo Diuinitatis cognitio sit, quemadmodũ docet Gregorius Nazianzenus. Sin fusiore significatu, ac qualem nostræ vsurpant scholæ, is est Theologus, cui non solum nota sit Diuinitas, quatenus in ænigmate cognosci potest, ac quatenus alios eam possit edocere; verum etiam qui ea cognoscit, quæ de Diuinitate sunt, vel ad Diuinitatem spectant, quoniam a Deo reuelata sunt, ac nobis absque illius reuelatione nequeunt innotescere; ad Diuinitatem autem, quatenus superni est ordinis, referuntur. Qua de re aliquid adhuc, vbi de Scholastica Theologia, dicetur. POSITIVA. quòd legibus ratiocinationum, definitionum, ac diuisionum haud coarctetur, nec in eam tradendam cadat omnino ea disceptandi ratio, quæ Scholasticæ penitior adhibetur. Ac quidem, quæ Græcis est thesis, hæc Latinis positio est; quæ cum sententiam ratam, stabilem, firmã designet, in Diuina Scriptura præcipuum habet locum, quæ est vniuersæ Theologiæ Scholasticæ basis & fundamentum. Hanc ob causam Bonauentura loquens de positiua Theologia inquit: Cum secundum lumen supernaturale procedat ad dandam homini viatori notitiam rerum sufficientem, quatenus ei expedit ad salutem, partim per plana verba, partim per mystica, describit totius vniuersi continentiam, quasi in quadam summa, in quo attenditur eiusdem Scripturæ latitudo: describit decursum, in quo attẽditur longitudo: describit excellentiam

THEOLOGIA.

Grego. in primo suo Apolog.

POSITIVA cur.

Bonau. in prologo Breuiloquij.

Sacra Scriptura nõ ꝓcedit secundum modũ aliarũ scientiarum.

A saluandorum, in quo attenditur sublimitas: describit & miseriam damnatorum, in quo profunditas consistit non solum ipsius vniuersi, verum etiam diuini iudicij: & sic describit totum vniuersum, quantum expedit de ipso habere notitiam ad salutem secundum ipsius latitudinem, longitudinem, altitudinem, & profunditatem. Sic enim (paulo post subdit) exigebat conditio capacitatis humanæ, quæ nata est magna & multa magnificè & multipliciter capere tamquam speculum quoddam nobilissimum, in quo nata est describi non solum naturaliter, verum etiam supernaturaliter rerum vniuersitas mundanarum. Neque vero solum, quòd Diuina diuinitus tractentur in Scriptura sacra, verum etiam quòd hæc ex ore

Diuinæ Historiæ sũma.

Humana mẽs speculum nobilissimũ & capax.

B Altissimi prodijt, dicta est VERBVM DEI. Quod cum insitũ, traditum, scriptum pro varia ratione vocent Apostoli, nos modo de verbo scripto agentes, reliqua ad Theologiam cum hæreticis controuersam, atque ad Ecclesiasticam historiam referimus. Porrò Dei Verbum, cum non humana inuestigatione, sed reuelatione, vel inspiratione diuina cognitum sit, appositè ita dictum est, quod præter alia notitiam nobis IESV Christi, qui est VERBVM DEI, suppeditat, ex qua vt origine manat firmitas, & intellectio totius Scripturę: quippe is factus est nobis Sapientia a Deo: & in ipso sunt omnes thesauri Sapientiæ & scientiæ absconditi: qui solus verus est Doctor, qui (ait

VERBVM DEI.

1.Cor.1 Coloss.2

Qualis Doctor Christus præ alijs.

C Augustinus) potest speciem imprimere, ac lumen infundere, atque virtutem dare cordi audientis, cathedram habens in cælo, & intus corda docens Filius Dei, & Ars Patris.

Ars Patris.

Per quosnam Deus ea, quæ in Historia Diuina continentur, seruari; ac quanam lingua posteris mandari voluerit. Cap. II.

SOlum (inquit Eusebius) Hebræorum genus inter tot tantosque errores nempe variarum gentium ab vno volupta-

tis

tis collo, tamquam hydra in diuersa capita profusos, veram pietatẽ secutũ est. Hebræi. n. solum pia sanctaq. consideratione primũ elemẽta, & quæ ab elementis cõposita sunt, solẽ similiter & lunam, & ceteras stellas, & cœlum ipsum, non modo Deos non esse, verum etiam animæ penitus expertia iudicarunt. Deinde quoniam neque a lapidibus casu vmquam sine artifice domus ædificari, nec pannus absque texente fieri, nec nauis sine gubernatore nauigare potest; cum animalibus rationalibus, atque irrationalibus, & substantijs animatis plenum hũc mundum viderent, non absque Sapientia Dei omnia facta putantes a magnitudine atque pulchritudine creaturarum, puritate mentis, creatorem omnium immortalem cognouerunt. A

Sap. 3

At caueat lector, & sciat, hanc esse determinationi Ecclesię contrariam, nam anima ẽ forma, & pars hominis.

Cum autem non contemnendam totius partem hominem esse viderent, partem eius præcipuam, animam videlicet verum hominem, corpus verò quasi hominis indumentum, esse affirmarunt. Quare maiorem curam cultui animæ afferre non dubitarunt, Creatori hoc Deo placere arbitrantes, qui a genere hominum nõ corporis robore, sed animi ratione, omnia quæ in terris sunt gubernari constituit. His fundamentis iactis, corpus quidem, & quæ corpori suauia sunt non maioris quàm reliqua pecora, fecerunt: Animum autem, qui rationis particeps est, ac mente præditus, quique ad similitudinẽ Dei creatus est, summo studio excoluerunt, nec quidquam verum bonũ præter bonorum omnium largitorem Deum credentes, extremum finem, summamque Beatitudinem in cognitione atque coniunctione Dei posuerunt, qui solus humanæ vitæ, rerumq. omnium causa est. Quare illum solum Deum cognoscere, illi se soli vitæ puritate adiungere studuerunt, ac pietate, veraq. in Deum Religione Altissimi Sacerdotes, genus electum atque regium, & gens sancta, alijsque similibus appellationibus digni visi sunt. Cur igitur reprehendendi nos sumus, qui hæc Græcorum, Aegyptiorum, Phœnicum, ceterarumque gentium nugis præposuimus? In tantum virtutis multi ex genere ip- B C

Diuinas literas merito p̃poni nugis Græcorum, Aegyptiorũ, Phœnicũ, & ceterarũ gentium.

sorum

A *ſorum peruenerunt, vt Angelorum viſione, diuiniſque oraculis, non ſyllogiſmis, neque coniecturis inſtituerunt, vt quæ futura erant, plerumque Dei gratia repleti, quaſi præſentia viderent. Hæc antequam Græcorum nomen eſſet, imò verò etiam ante Moyſen à Iuda Iudæi appellati ſunt; Hebræi verò ab Hebero, à quo Abraham originem traxit. Multis ante Moyſen ſæculis aſque lege aliqua ſcripta pie ſanctèque viuebant, abſque doctrina legum, oraculis veritatem diuinis, & mentis acumine, magnitudineque animi conſecuti. Primus vero apud eos eximius ille Theologus Moyſes ſcripta reliquit, qui diuinitus antequam leges poneret, maiorum vitas animis hominum impreſſit. Ita bonorum præmijs, & impiorum ſuppli*

1. Pet. 2

MOYSES.

B *cijs, ad amplexandam virtutem, & fugiendam impietatem hortatus, leges tandem in medium propoſuit.*

Iudicauit etiam, ne forte difficillima legis præcepta Iudæi dicerent, atque ab illis reſilirent, priſcorum exempla eſſe proponenda, vt omnibus pateret, abſque legum mandatis ſola ratione nixos, optime maiores Iudæorum vixiſſe, atque ideo nõ eſſe ſibi difficile vitas illorum imitari, ſi paria diuinitus conſequi præmia deſiderarent. Hæc Euſebius, qui cum in his vera ſcripſerit, in quibus tamen non recte ſenſerit, diximus in ſacro Apparatu, in verbo Euſebius.

Ortam verò vna cum hominis creatione Hebraicam linguam fuiſſe atque à Deo inſtitutam, qua præcipue myſteria

Ortus lingua Hebraæ.

C *Diuinæ Sapientiæ exponerentur, certiſſimum eſt: In ea verò eſſe tot ſacramenta, quot ſunt literæ; tot myſteria, quot puncta; tot arcana, quot apices, eſt quoque veriſſimum. Vt non immeritò ipſa veritas dixerit: Non præteriturum à lege vnum iota, aut vnum apicem, donec omnia fierent. Itaque & iure vocata eſt ſancta, quandoquidem myſteria omnia ſanctiſſimæ Trinitatis, Nomenque ipſum Dei ineffabile, ceteraque ad ſanctificandas animas in ea continentur tamquam in abyſſo profunda ſecretorum; quæ numquam poſſit exhauriri. Ea quoq.*

potiſ-

potissimæ ac nobilissimæ partes vniuersi, quæ conspici possunt, sua quæque primum nomina sortitæ sunt, qualia cęlum, terra, mare, lux, nox, quæ & hominibus ipsis imposita nomina complexa est, quorum significatio totidem elementis, eodemq. singularum pattium pondere constans in alijs linguis non est. Pręterea, nullum idioma, vel pronunciationis integritate gratius, vel simplicium verborum copia vberius, vel significatione ipsa, aut significandi modis distinctius esse intelligunt ij, qui hanc linguam sedulo didicerunt: quamobrem & hinc factum est, vt plures rationes afferat Benedictus Arias Montanus, quibus ostēdit fieri non posse, vt aliqua versio vigorem Hebraicæ linguæ pſertim in Diuina Scriptura æquare possit. A

Ioseph lib 1. antiq cap. 4. Eupolemus apud Clemen. Alexan lib. 1. Strom. Augu. lib. 18. ciuit. Dei c 39. Euseb. li. 9 ca. 4. & li. 10 ca 2. de prop. Euā. Euseb. vbi su. Hier. epist. ad Paul. Vrbicā, & in Threnos Ierem. Bellarm intio sua Grām. Hebraa.

Originem item duxisse hinc, tamquam ex proprijs fontibus, reliqua literarum aliarum nomina pręter alios & Arias Montanus, & Guido Fabritius Boderianus, ac denique Card. Bellarminus docent ex veteribus Hebręis, Gręcis, Latinis. Certe Eusebius monstrat primas omnium literarum fuisse Hebraicas, quòd sola Hebraicarum literarum nomina significationem habeant; neque enim aliquis rationem reddet, cur Græci literas suas vocent Alpha, Bita, Gamma, Delta, & Latini, A, B, C, D, nisi quòd Hebræos sunt imitati, & adeo ab illis acceperunt, qui literis suis ea imposuere uomina Aleph, Beth, Gimel, Daleth. Cur autem Hebræi literas suas ita vocauerint rationem à propria significatione deductam reddunt Eusebius & Hieronymus, atque aliam item Bellarminus. B C

Mirum autem illud est, quod sapientes etiam docent, nempe merito dici sanctam hanc linguam, quòd in ea sanctissima Trinitas vbique tam apertè eluceat, vt nullum sit thema hoc est Radix, quod tribus literis suis quędam Diuinæ Triadis vestigia aspicientibus non referat: Cum etiam, qui vocum Hebraicarum etymologicam energiam percaperit, plus (inquiūt) profecturus sit in vera naturalium rerū cognitione, quā qui plurimum doctrina Aristotelis, Theophrasti, Plinij, Dioscori-

dis,

A *dis, & huius generis aliorum memoriæ mandauerit; ne quid dicam de arcana illa vi, qua animi rapiuntur, dum mirabilem venantur in Idiotismis, & singulis ipsis vocibus latentem sensum. Porrò Boderianus ait ex Hebraica fluxisse linguas Babylonicam, siue Chaldaicam; Syram siue Hierosolymitanā; & Arabicam, quam Iudæi vocant linguam Ismael: quemadmodum, & ex Græca, cuius litteras à Phœnicibus Græci acceperunt, cum Phœnices à Iudæis, (vt postea dicemus) eam habuissent, tres aliæ linguæ Artica, Dorica, & Aeolica; ex Romana verò (quę & Latina) deriuatę sunt Italica, Hispanica, Gallica. Nimirum his tribus linguis Hebraica, Græca, Latina, Statua* B *illa ex varijs metallis conflata, pedibusque partim ferreis, partim fictilibus subnixa, hoc est omnis Idolomania erat euertenda, vt Romani Imperij lingua non amplius seruiens idolis, ad celebrandas vbique Dei laudes conuerteretur.*

Daniel. 2.

Ratio facilior addiscendæ linguæ Hebrææ. Caput III.

CVm autem Clenardus, & alij Græcam Grammaticā conscripsissent, Sanctes autem Pagninus Thesaurum linguę sanctæ magno cum labore edidisset, superuenere Benedictus C *Arias Montanus, & alij, qui maximè viam complanarunt ad Hebręam Dialectum facile consequendam: ille, dum Regia Biblia, & nouum Testamentum ingenti labore ac diligentia, adscitis plerisque Viris præstantissimis euulgauit; hi, dum ex omnibus pene Grammaticis Grammaticam Hebræam collegere, quę extat inter libros pertinentes ad Apparatum sacrarum literarum in eisdem Regijs Biblijs Plantini: cum autem Lexicon quoque Pagnini ibidem adiecisset, non pauca à Pagnino ex Radicibus Dauid Kimhi, aut minus apposité citata, aut etiam non satis aptè reddita, suę restituit integritati, ac pręterea dictiones sexaginta & amplius, qua quidem in alijs*

huius Lexici editionibus desiderabantur, vnà cum suis interpretationibus, proprijs locis collocauit. Accessit Bellarmini Cardinalis. Grammatica, quam sic inscripsit. Institutiones linguæ Hebraicę, ex optimo quoque auctore collectæ ad quantam maximam fieri potuit breuitatem, atque ordinem reuocatæ, vnà cũ exercitatione Grammatica in Psalmum trigesimum tertium, cum & ante hanc capite tertio partis quartæ, agat de inuestigatione Radicis, siue Thematis, & vsu Dictionarij, mox de Syntaxi capite quarto, denique de Poetica capite quinto. Sed vide eiusdem Grammaticæ editionem, quæ est auctior, quęve prodijt Venetijs ann. 1605. A

Ex his igitur, qui propter Christi Domini amorem studijs Hebraicæ linguę sese dare voluerint, haurient quantum satis erit; cum & Augustinus, & alij Patres ad hoc hortentur; aut certè, si quo casu, vel occupatione studium hoc esset omittendum, consulent, vt ad eos qui peritiores fuerint huius linguę, & fuerint sani in Fide Catholica, accedant. Quamquam scio Spiritum sanctum diuitias suas effudisse etiam in eos, qui minus hanc linguam calluerunt, quod in SS. Bernardo, & Thoma, atque alijs cernimus; sed hoc vt minus erat fortè necessarium ijs temporibus, quibus erat vnum fidei labium in vniuersa Europa, sic potentissimi illi pietate viri à mandatis Dei intellexerunt, quorum ad cor sæpius locutus est Deus, quàm ad oculos per libros, vel ad aures per Pręceptores. B C

Moyses primus historiæ Diuinæ, Ecclesiasticæ, Naturalis, Humanæ, Qui vnà primus Prophetiæ, ac Poëtices Scriptor. Cap. IV.

MOyses igitur, is qui Hebręum populũ, Dei iussu ex Aegypto eductum, rexit annis quadraginta in deserto, primus hominum scripsit historiam ab orbe condito vsque ad obitum suum, per bis mille septingentos ac nouem annos, cum integris

tegris

A tegris omnino viribus, neque oculis cæligantibus, nec labantibus dettibus centesimum & vigesimum annum expleuisset. Adiecisse Iosue (alij Esdram) ferunt, quæ de ipsa Moysis morte extant a trigesimoquarto Deuteronomij capite, vsque ad finem. Et Iosephus inquit ipsum iam moriturum eadem de se scripsisse, verentem, quin Hebræi à Deo raptum, prædicarent.

Porrò Historiam Moysis vocatam ab Hebræis Thora, idest Legem (quamuis ijdem Hebræi propriè Thora, Deuteronomiū vocent;) à Græcis Pentatheucum, hoc est volumen quintuplex, partiuntur in quinque libros; Vt primus exordium Mundi, B & continuatam hominum, ac rerum seriem, vsque ad Iosephi mortem: Secundus exitum populi Israelitici: Tertius Leuitarum ministeria, sacrificia, leges, ritus: Quartus recensitas Tribus ex Aegypto egressas, & numerum quadraginta duarum mansionum per heremum: Quintus Deuteronomium, hoc est repetitionem legis, contineat. Quos omnes Hebraicè, Augustinus, Chaldaicè verò fuisse ab Moyse conscriptos Philo credidit; qui Moysis vitã posteritati reliquit; quique vnà cum Iosepho, (quemadmodum Iustinus[a] Martyr refert) eumdem Moysen à Chaldæo genere oriundum asseruit.

Deut. 31.

Vndecim item Psalmos, videlicet ab nonagesimo, cui titu- C lus est, Oratio Moysis serui Dei, (vsque ad centesimum, qui prænotatur, In Confessione,) Moysen scripsisse Hieronymus,[b] Librum autem Iob, alij[c] vel edidisse, vel è Syrirum lingua vertisse sunt testes, quos infra nominabimus.

Libros alios Moysi ascriptos, quos hæretici, aut alij confinxerunt, Epiphanius[d] primo Panarij, Athanasius in Synopsi reijciunt.

Moysis antiquitatem & primam omnium scriptionem historiæ, cum alia primitiuę Ecclesiæ lumina, tum inter hęc Iustinus ex Diuinis ipsis historijs, & ex Gentilium libris accuratissimè comprobarunt: vt etiam pręter Palæmonem,[e] &

a Iustin. admonit. ad Gentes.

b Hier. ep. ad Cyprianum.

c Origen. in præfa. in Iob.

d De ascensione Moysis.

e Greg. Niss. in lib. de Moyse Ambros. de Patriar. bene dict. Cyrill. cont. Iulianū. Clemēs l. Stromatū Tertul. ad Gentes Eu

Appionem [g] Posidonij, [h] Strabonem, [i] Cornelium Tacitum, [k] Iustinum, [l] Diodorus historicorum omnium apud Græcos probatissimus Moysen appellet magno animo virum, & probatissima vita celebratum; primum item legislatorum, quem (ait) vocant Deum. siue ob admirabilem Diuinam notionem, siue ob excellentiam, & potestatem. A

Principem autem quum dico Historiæ Moysen, sic intelligo, vt quę vsque ad illius tempora, vel traditione Patriarcharum, vel alia ratione quadantenus asseruabantur, ipse ante omnes planius literis commendauerit. Planius inquam: nam quod Iosephus, [m] & Augustinus [n] tradidere, linguam & literas Hebraicas ante Moysen extitisse, id verum est: nepotes autem Sethi [o] ante generalem Mundi inundationem, scientiam rerum cœlestium, quam ipsi compererant, litteris insculpsisse in columnis, altera lapidea, altera lateritia. Rem totam grauissimis verbis Iustinus Philosophus, & Martyr, Gentes alloquens confirmat. Minimè namque (inquit) ignorare vos decet, nihil esse Gentilibus historijs exactè mandatū ante Olympiadas, nec vllam antiquam extare conscriptionem, quę aut Gręcorum, aut Barbarorum gesta significet; sola Prophetę Moysis pręcessit historia, quā afflatu Diuino Hebręis litteris ipse præscripsit, Neque enim adhuc erant Gręcę literę, sicut earum præceptores literarum declarant, asserentes, Cadmum ipsas ex Phœnicia primùm attulisse, & Grecię tradidisse; & primus inter vestros Plato testatur, eas posterius inuentas; quippe, qui in Timęo scripserit, Solonem inter sapientes sapientissimum, ex Aegypto redeuntem, eadem in Græciam attulisse, quę ipse ab Aegyptio Sacerdote nec sane vetusto audierat sibi dicente, ò Solon, Solon Gręci semper pueri estis. Hęc apud Græcos senex quispiam. B C

Eus. de Præp. Euang. li. 9 c. 3. & lib. 10. f Iustin. Admonit. ad Gentes. Philo. de vita Moysis. Ioseph li 3. et 4. Antiq. & li. 1 cōtra Appionem. g Palemon in 1 Gra hist h Appion lib. cent. Hebr & lib. 4. hist. i Strab. li. 16. K Taci. li. 2 1. Annal. l Iust li. 36. m Iose lib. 2. Iud. Ant. n Aug. l i. 18. de ciuit. Dei. c 39. o Vide Chronolog. Genebr.

Moyses quàm eruditus, & verax. Cap. V.

Eundem autem Moysen eruditum fuiße in omni sapiētia Aegyptiorum, potentemq; in operibus, & sermonibus, non

Philo. lib de vita Moysis.

A non solum Philo, sed & Stephanus Protomartyr (primarius sanè testis) testatus est: Videlicet Dei sapiẽtia infinita virum per omnes etiam Ethnicorum disciplinas, pede inoffenso deduci voluit, vt Satanæ technas, & Magorum astutias noscens, rectissimam deinceps populo Dei viam ad cælum ostenderet: Id quod, & Danieli inter Babylonios, & Augustino inter Manichæos contigit: licet Moyses, sicuti & Daniel, numquam Aegyptijs, vel Babylonicis erroribus assẽserit: Et Moyses ipse, omisso (vt scripsit Iustinus Martyr) studio Mathematicarum, eo iam tempore vulgarium ac vilium, ad Hieroglyphicas disciplinas vti præstantiores habitas, animum præcipuè appu-B lerat, viris tantum probatissimis secreto solitas tradi: quas cũ ille didicisset, nil tamen dixit, fecitve vmquam, quod vnius Dei cultui aduersaretur. Quinetiam Diuinatione ac reliquis omnibus interdixit, quæ ab Satana in Aegyptiorum animos inuecta, in animos Hebræorum aut irrepsissent, aut serpere potuissent.

Actor 7

Libro Quæstionum a Gentibus positarum

Quin & nemo vmquam veraciorem Mosayca historiam texuit, vti neque parem, quanto minus altiorem: quippe cui Deus apparuit, mysteria cælestia aperuit, exemplarq. rerum instituendarum in monte ostendit: miraculis verò & Prophetiæ dono eius auctoritatem, & doctrinam firmauit ingenti-C bus. Quamquam etiam, vt filius fuit Amram, & nepos Caath, & pronepos Leui Patriarchæ, abnepos Iacob, cuius auus erat Abraham quo viuente, Noe adhuc superstes fuerat; quæcumque tradita per manus Hebræis de Deo, de Mundi origine, de venturo Christo, de vocatione gentium, deque alijs omnibus seruabantur in ijs familijs, quæ integrum Dei cultum retinuerant, Moyses apprimè cognouit, atque in sua scripta historicè ac verissimè, vt erat in tota domo Dei fidelis, retulit. Quare abest à tanta historia omnis fucus, & verò noui semper inde thesauri eruuntur à scrutantibus, si quidem fidei lumen proferant; Nec porro accessum inuidet indoctis, doctos

Optima omnium ratio Historiã scribendi.

autem

autem admittit in adyta, & interiora velamina: cum interim A *Dei de quo agit, Maiestatem numquam non reuerentissime seruet: Quam scribendi rationem vtinam deinceps omnes secuti fuissent historici.*

Iam igitur si qui prodidere posteris gesta: vel hinc hausta sunt; vel ipsemet vnà cum ijsdem gestis, multo (quod dicebamus) posteriores Moyse fuerunt: quales Dyctys Cretensis, Dares Phrygius (de quibus vbi de humana historia egimus) & Homerus, qui quum quingentis post Moysen annis vixerit, centum item post bellum Troianum fuit. Indica item bella, quæ Dionysio, siue Libero Patre, contigerunt, cum ille Orientem domuit, sicuti & Persei victoriæ, Thesei acta, Herculis B *labores, Deucalionis diluuium, Phaetontis incendium, Proserpinæ, atque Europæ raptus fuere post Cecropem, qui primus Athenarum Rex haud vixit ante Moysis tempora. Itaque & Thebæ à Cadmo post Cecropem sunt conditæ, qui primus literas a Phœnicibus acceptas, & his ab Hebræis traditas (vti ex Iustino Martyre ostendimus) contulit Græcis: Ac Minos leges Cretensibus promulgauit, & Aesculapius Medicina laude excelluit.*

Vide Eus. lib. 10. de præp. Euang c 3. antiquitatem, Moysis & Prophetarum egregie monstrantem.

Moysis Historia ditissima, & sublimissima. Caput VI.

C

Histor. Moysis Diuinam, Ecclesiasticã, Naturalẽ, Humana Historiã cõplectitur.

CVm autem de Historia Moysis loquimur; non solum Humanam, verum etiam Naturalem, & Ecclesiasticam, et Diuinam, intelligi volumus. Quare nulla Historico vmquam ditior, aut sublimior fuit suppeditata materia. Sed vt qui res Maiorum optime nouerunt, has optime possunt monumentis inserere, Ac verò, si quis cum anteactis rebus futuras liquidissime cerneret, eminentissimam omnium posset historiã, ac scientiam texere; Sic vtrumque præstitit Moyses, qui os ad os Dei locutus, hominem sensim ab elementis ad cœlum, à

Moyses os ad os Dei locutus.

A *corruptilibus ad incorrupta, à creatis rebus ad suum Opificẽ, per Christum, qui est finis omnis legis, omnis historiæ, ac veræ felicitatis Diuinissimè deducit. Hic enim Moysi in historia fuit scopus, vt summam felicitatem, omne videlicet illud bonum, quod peccantes amiseramus, recuperato iterum lumine intuentes perfectissimè cum eo principio, à quo creati fuimus, per Christum, & in Christo coniungeremur. Quam tantam Theologiam, totam videlicet mercedem, æternam vitam, sapientiam, quam sapientes sæculi non cognouerunt, hoc vnum quod necessarium est, hanc cognitionem, quam non ex parte, sed sicuti est, vti cupiebat, sic videre sperabat Apostolus; hoc* B *denique, quod caritate ardentissima Christus Dominus, & orauit, & voluit, vt cum Patre, ac cum seipso vnum essemus, quemadmodum* Pater *(inquit)* &ego vnum sumus; *Hæc (inquam) omnia propinat uobis Diuina Moysis Historia; quæ postea plenis haustibus Christus Patris sapientia tradidit: vt certè felices sint futuri, qui ad hanc sitientes, eò, quo dicemus, modo accurrerint.*

Series & scopus Historię Moysis.

1. Cor. 13.

Ioan. 17

Moyses quantus, & qualis Politicus. Cap. VII.

C **T**Antus verò in Diuina Historia cum fuisset Moyses, Rempubl. quoque Iudæorum, admirabili Politia, & diuinis legibus instituit, quæ esset duratura vsque ad Dei Fily aduentum, tamquam certißimus Christianæ Ecclesiæ typus. Hebræos autem, qui iam quadringentos & triginta annos demorati in Aegypto, non poterant non intellexiße gentis illius mysteria, & idololatriã cernere, in quam plerique Hebræorũ incidissent, mira arte Moyses ab erroribus ijs abduxit. Nam cum totius Aegyptiacæ scripturæ summa (Clemente Alexandrino teste) distingueretur in Epistolarem, Sacerdotalem, Hieroglyphicam, nempe quæ scriptione insculpebatur, & bipertita erat; vt altera * propriè loquens mysticis tamen verbis*

Exod 12.

Clemẽ Alex. lib. Stro. 5.

ἐπιστολογραφικήν.

ἱερογραμματικήν.

* κυριολογικήν.

bis per literas; altera [b] *symbolica signis vteretur: quæ rursus in Imitatiuam, Tropicam, Aenigmaticam distribuebatur; Moyses Hieroglyphicæ doctrinæ morem secutus, plura sub mysticis animalium symbolis præcepta moralis vitæ tradidit, solis diuinæ legis amatoribus cognita, cuiusmodi fuere, vel sapientissima* [c] *Tabernaculi constructio, vel* [d] *sacrificiorum ritus; vel illa: Abstinendum* [e] *esse ab esu porci, aquilæ, accipitris, corui; quòd & porcus, animal gulæ ac voluptati deditum, symbolum sit ingluuiei atque libidinis, quibus ad cædem saginatur: & aquila rapinam, accipiter iniustitiam, coruus auaritiã designent. Sed hæc, vt reliqua omnia Isychius, & alij, qui antiquitus in Leuiticum scripsere, persecuti sunt, digna Christianis mentibus, quæ eo cibo altæ ex istis symbolis ad Ecclesiæ nostræ Diuina mysteria, ordinem, & mores, altius erudiri, atque affici possunt.*

b συμβολικήν.

c Exod. 26
d Leu. 1 & 2.
e Leuit. 11.

Moyses cur plura scripsit sub mysticis animalium symbolis.

A B

A Moyse Theologi Gentiles hauserunt sapientiam. Cap. VIII.

ET à Moyse igitur, etiam qui Theologi vocati sunt inter Gentes hausere maximam partem boni, verive, quod in eorum cernimus monumentis: de quibus quoniam sibi gloriã erant aucupati, & furta inuolucris contegebant, rectissimè à Christo Domino dictum est, Omnes quotquot ante me venerunt, fuerunt fures, & latrones. *Sic fecere Mercurius Trismegistus, Amphyon, Orpheus, Linus, Musæus, Hesiodus, Pythagoras, Plato, (quem Moysen Atticum ideo vocauit Numenius) Aristoteles, & alij. Id quod vbi de Philosophia agemus fusius dicetur. Et verò Græci omnes, vel septem ij, qui vocati Sapientes, ac quorum princeps Thales in Græcia primus philosophari cœpit, post eos Prophetas, qui maiores dicuntur, & post Salomonem plus quadringentis annis vixerunt: cum deinceps Socrates, ex quo tot Philosophorum sectæ prodierunt,*

Ioan. 10

Thales vixit post maiores prophetas ac post Salomonẽ plus 40. annis. Socrates post minorum Prophetarum tẽpora.

C

A *runt, floruerit post Zachariam, Aggæum, Malachiam; qui nouissimi fuere Prophetarum. Et sanè, summum esse aliquod (vti vera erat) Theologiæ mysterium ab Ethnicis illis, qui habiti sunt antiquissimi, existimatum est, cum Hesiodus spiritum vocauit amorem, quo omnia fouerentur, ac regerentur, quem item constituit Mundi principium: cumque Stoici dicerent, quæcumque in Mundo sunt, vno diuino spiritu procreari, regi, contineri; Ac cùm Plato asseruit in Timæo, quidquid erat non tranquillum, & quietum, sed immoderatè agitatum, & quasi fluctuans, id assumptum, & ex inordinato ad ordinem fuisse adductum: cùm denique docta illa Philosophorum συμ-*
B *πόσια tantis laudibus celebrarunt Diuinum Amorem, tāquam Mundi fabrum, in quem denique referebant vniuersam Vniuersi huius molitionem. Quæ sensa anne aliunde capere potuerunt, quàm ex Moyse testante Diuinum hunc ἄνεμον, hunc afflatum & spiritum Dei, dum tractare Mundi nascētis materiam, vt formaret informem, tamquam omnium artificem rerum, omnia perspicientem, omnibus consulētem, habentemque omnem virtutem, limosam illam paludem, ac iners pondus virtute sua sustinentem, & quasi ex semine, vel ouo tandē omnes rerum formas & species sapientissimè educentem, & excludentem? Et Cicero fidenter aduersus impios Philoso-*
C *phatus, inquit,* Hæc ita fieri, omnibus inter se mundi partibus concinentibus, profectò non possent, nisi ea vno Diuino, & continuato spiritu continerentur: *Virgilius autem.*

Cic. 2. de nat. Deor.
Virg. 6. Aenei

Principio cœlum, ac terras, camposq; liquentes,
Lucentemq; globum Lunæ, Tritaniaq; astra,
Spiritus intus alit: totamq; infusa per artus
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

Et Ouidius ex Hesiodo & Anaxagora,

Ouid. 1. Metamorph.

Vnus erat toto naturæ vultus in orbe
Quem dixere Chaos; rudis, indigestaq; moles,

Nec quicquam nisi pondus iners, congestaq; eodem A
Non bene iunctarum discordia semina rerum.

Iusti Martyr in 2. pro Christianis Apolo.
Gen. 1.
Arist. 12. Metaph. tex. 35.

At hæc omnia (inquã) ex paucissimis, sed fœcundissimis illis Diuinæ Mosis historiæ verbis manarunt: Et spiritus Domini ferebatur super aquas, *&c. Sed & illud, vnde, nisi ex Moyse, si vera sunt, quæ de Aristotele dicuntur, qui iam propior morti, quasi maturior factus* Deum cau sam causarum *dixit, sicuti* & Actum purum *nominauerat. Quibus verbis, vellet, nollet, Deum esse, ex quo omnia, omnifariam perfectũ, tersanctum, in quo nihil sit impuri, aut vitiosi, hoc est, in quo nihil sit, quod non sit ipse: materiam vero consequenter abyssum vniuersarum imperfectionum testari coactus est. Quid Plato? cum Deum* τὸν ὄντα *vocasset, an aliũde, quàm a Moyse vox tanta prodiesat, quam ille de Deo à Deo ipso acceperat?* B

Exod. 3.

Moyses naturalis historiæ verax scriptor. Caput IX.

Gen. 1.

V*Enio ad naturalem historiam, cuius firmissima fundamenta iacta sunt ab eodem Moyse. Nihil enim planius & aptius ad veritatem statuendam scribi poterat, quàm cum egit de Mundi origine, de principijs rerum corruptibilium, de duabus primis causis naturalibus, agente, & materia; mox* C *de reliquis; deinde de ordine, ac dispositione creatarum rerum; denique de homine ipso, quò mundi corruptibilis natura progressa sistit pedem.*

Ex hoc igitur silice scintillas excussere, qui res naturales tractarunt antiquitus: Vt Tertullianus meritò exclamet, Sophistas, Poetas, Philosophos, de Prophetarum fonte potasse: Et Hermippus Pyohagoricus dixerit, Pythagoram ex Moysaica lege plurimum in Philosophiã transtulisse. Alij vero agnouerint ex Moysis Deuteronomio sumptum illud, NOSCE TE *ipsum, postea Chiloni, Thaleti, oraculo Apollinis tributum.*

Vide Eusib Augustinum, Ambrosium, Deut. 27.

A *Huc pertinent, quæ Mercurius, Hesiodus, Thales Milesius, de origine Mūdi senserunt, cùm prius noctē fuisse, quàm diem; ac primum omnium fuisse Chaos, tum amplissimam Tellurem extitisse; per Chaosq; ab Hesiodo intellectum esse NIHIL, itaq. ex nihilo effectum esse cælum & terram: Hesiodum ipsum existimasse Mundi principia, Chaos, Noctem, & Oceanum: Sic Anaxagoras, qui φυσικώτατος, hoc est naturalissimus est dictus, arbitratus est, omnia primò fuisse confusa & indigesta, deinde accessisse Mentem, quæ illa distinguens & separans, Mundū effecerit: ac Trismegistus multò antea in Pimandro, quum ait, fuisse tenebras infinitas in abysso & aqua, & B spiritum tenuem intelligibilem; quæ Diuina virtute erant in ipso Chao. At Thales Aquam valentissimum esse dicebat elementum, atque ideo primum fuisse, ex quo surrexerint omnia, sicuti ab Seneca accepimus: qui & subdit.* Dicimus enim ignem esse, qui occupet Mundum, & in se cuncta conuertat, hunc euanidum considere, & nihil aliud in rerum natura, igne restincto, quàm humorem, in hoc futuri Mūdi speciem, latere. Ita ignis exitus Mundi est, humor primordium. Hæc ille.

> *Aristot lib. 1. Metaph. & li. 4. Physic. & libro, qui inscribitur contra Xenophanem, Zenonem, & Gorgiam.*

> *Seneca lib. 3. Nat. quæstio. ca. 13.*

Sed enim quantò isti à Moysaica Philosophiæ elementis longius discessere, tantò acerbiora ex alijs alia dissidia inter C sese pepererunt de omnium rerum principio, de Natura, & huius principijs: de constitutione Mundi, & fine, deque eius vnitate, magnitudine, figura, deque materia & forma; de Mundi partibus supremis, cælo, stellis, quæve in sublimi generantur, vti & de imis, ac subterraneis; de homine, vnde venerit, quò vadat; de anima humana, & huius functionibus, atque muneribus corpori communicatis; de humano corpore, & eius affectionibus, de summo bono, & alijs huc spectantibus. Indeque enatæ tot scholæ, in quibus mutuò, sese Philosophi lancinabant; vt Xenophon ex ipsa philosophorum altercatione, dum naturæ intima scrutarētur, eos similes furentibus

> *Philosophorū quot, & quanta contentiones fuerint.*

> *Xenophon. ἐν τοῖς ἀπομνημονεύμασι contra philosophos.*

pulcherrima oratione indicauerit. Et Lucianus in Timone A *vocatur in Iouem, quasi aures obstructas habentem, disceptantium clamoribus philosophorum, atque ideo preces eorum non audientem: Ac Cicero scribit, Gellium Proconsulem Athenis Philosophos, qui tum erant, in vnum locum conuocasse, vt aliquando controuersiarum facerent modum. quod si esset eo animo, vt nollent ætatem in litibus conterere, posse rem cum eo conuenire, ac simul operam suam illis esse pollicitū, si quid inter eos statui posset. Videlicet sentiebant vel ipsi ethnici, veritatem nimis altercando interire; Id etiam de naturalis historiæ veritate dici potest; atque adeo cum viro nobilissimi cordis & ingenij exclamandum:* O miseriam dubio pro- B cul singularem, liberum hominis animū, ad expeditam contemplandæ veritatis actionem editum, nec cęlo, nec vlla creata re contentum, in vnius opinionis ergastulo, tamquam manicis, & compedibur vinctum detineri.

Cicero. de legib.

Ioan. Franciscus Picus Mirandul. lib. 3. in Exam doctrinan Gentium.

Moyses perfectissimum exemplar humanæ & Ecclesiasticæ Historiæ edidit. Cap. X.

AD Moysen vt redeamus, Humanam etiam ille, atque Ecclesiasticam Historiam primus texuit grauissimè, ac planissimè: præfuit enim rebus ipsis, quas gessit quadraginta C *totos annos. Ac superiorum quidem ab orbe condito rerum vsque ad populi Iudaici egressum ex Aegypto, ita scripsit, vt scribendæ historiæ omnis rationem monstrauerit optimā, qui semper vnius Dei cultum vrgeat ab oculos; quem flagitia punientem, munerantem pios, consulentem ijs, qui ipsum timent ac diligunt, prospicientem futura, & certum eorum exitum annunciantem, denique populi sui Ducem, Imperatorē, & Deum exercituum describit, & celebrat. Quæ gesta, quęve scribendi ratio, si cum ijs qui nobis humanas reliquerunt historias, Cæsaris, Alexandri, & aliorum, conferantur, nonne*

Collatio Moysis Historiæ cum Ethnicis Historiographis.

A illico humana mens sentiet in Moyse Deum loquentem & operantem, in illis verò Deum quidem multa permittentem, at neque miracula per eos patrantem, nec tales Respublicas instituentem, nec Rebuspublicis vtiles historias condentem? Quanti enim illa fuerunt? nimirum, Hebræorum populum asserere in libertatem, nec ligneo ponte, qui Rhodano fuit à Cæsare impositus, copias traijcientem, sed fide aperientem maria, quæ vniuersum hostem absorbuerunt, dum sicco pede tot centena hominum millia educta in eremũ, qui varijs in stationibus, seu mãsionibus quadraginta annos cum substitissent, adducti sunt tandem ad Regnum Israel firmandum, & ad tropheæ Diuina dexteræ posteris excitanda.

B Ceterum, cum in hac Historia Moyses vnius Dei cognitionem docuisset, quò falsorum deorum cultum ablegaret ab animis Iudæorum; cum autem esse quoque latorem legis eisdem suadere voluisset, primò ex operibus creationis, & ordine rerum creatarum id fecit, mox è pœnis per Diluuium, perque ignem, & linguarum confusionem illatis, demum è vita Patriarcharum excellenti, Iosephiq. pietate, quasi per gradus, deduxit homines ad ipsam Dei legem suspiciendam, & opere complendam, vt postea sterneret viam ad reliquam Diuinã Historiam, qua Ducum, Iudicum, Regum, Pontificum gesta C erant literis consignanda. † Idcirco verò & liber ipsius Genesis & Iosue liber iustorum in Scripturis vocatus est:[a] Quamquam & liber Samuelis, quo continentur gesta Prophetarum iustorum Samuel, Gad, & Natan, etiam liber iustorum sit[b] appellatus.

Series historiæ Mosaycę ac modus p̃stantissimus.

† In li. Iosue, Iudicum, & Ruth, Regum & Paralip. et Esdr.

a Aug de ciu. Dei li 23 ca. 38. Hieron in Ezec. 6.

b Hieron in Quæst Hebraicis super lib. Reg si Hieron. hæc sunt.

Iosue 10

2 Reg 1

Moyses primus, ac præstantissimus scriptor Poetices. Cap. XI.

REstat modo, vt & Poetices primum ac præstantissimum scriptorem fuisse Moysen, ostendamus: Quòd sanè ex duobus Cãticis, hexametro carmine (vt inquit Hieronymus) scri-

Moyses primus Poeticę scriptor.

scriptis patet in libril Exodi, & Deuteronomij. Quam sublimi enim cothurno cecinit, cum demerso Pharaone populus euasit liber è mari? Cantemus (*inquit*) Domino, gloriosè enim magnificatus est, equum & ascensorem deiecit in mare. Fortitudo mea, & laus mea Dominus, & factus est mihi in salutem. Iste Deus meus, & glorificabo eum. *Ac quæ sequuntur. Quanta rursus illa?* Audite cęli, quæ loquor, audiat terra verba oris mei. Concrescat in pluuiam doctrina mea, fluat vt ros eloquium meum, quasi imber super herbam, & quasi stillæ super gramina: Quia nomen Domini inuocabo: date magnificentiam Deo nostro: Dei perfecta sunt opera, & omnes vię eius iudicia. *Et reliqua. Quæ si cum omnibus Pindari Epinicijs, quę ille inscripsit Olympionica, Pythionica, componantur, quàm ista meras sapiunt nugas, præ Diuinis illis laudibus, quibus (vti & diximus & dicemus alibi) imbuendi essent adolescentium animi, priusquàm falsis poetarum imaginibus oppleti, locum deinde aut angustissimum, aut nullum Diuinis mysterijs relinquerent.*

Exod c. 15.
Deut. 32.

At qui inter Psalmos, quos psallisse Moysen, ex Hieronymo diximus: nemo est quin si singula eorum verba perpenderit, idem & characterem poematum diuinissimum cernat. Ex his illi sunt: Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se. Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur. *&c. Rursus.* [b] Dominus regnauit, exultet terra, læteutur insulæ multæ. Nubes, & caligo in circuitu eius, iustitia & iudicium correctio sedis eius. *&c. Et iterum:* [c] Dominus regnauit, irascantur populi; qui sedes super Cherubim moueatur terra. Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos. Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est, & honor Regis iudicium diligit: *Et* [d] Iubilate Deo omnis terra, seruite

Character poematum Moysis Græcos, & quosuis alios poetas antecellit.

a Psal 92.
b Psal. 96.
c Psal. 98.
d Psal. 99.

Domi-

A Domino in lætitia. Introite in conspectu eius in exultatione. Scitote, quoniam Dominus ipse est Deus, ipse fecit nos, & non ipsi nos. *Et*[e] Misericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine, psallam & intelligam in via immaculata. Quando venies ad me? *Quos, & reliquos, si quis cum Hymnis Orphæi, Musæi, Theocriti, Homeri, Callimachi, & aliorum conferat, intelliget, in Mosaicis gemmas, in ethnicis ne vitrum quidem fulgere. Licet Orpheus cum Aegyptum petijsset, & è Mosaicis didicisset monumentis, vnum esse Deum, qui coli deberet ab omnibus, eorum, quæ antea docuerat, cecinerit palinodiam præclaro hymno, atque* B *de ea re quoque Musæum admonuerit.*

e Psal. 110

Quòd si Iobi certamina Moyses conscripsit (vt existimarunt Polychronius Apameæ Episcopus, & qui sub Origenis nomine Commentaria in Iobum edidit, ac Bedæ, licet Hieronymi nomen præseferant, scripta habent) Iobi verò pars (Hieronymo teste, specie orationis poetica prodierunt, ecquantum sapiunt æstrum? Numeris enim sunt laxata poeticis, quæ à libri initio ad ea verba dicuntur:[a] Pereat dies: *& quæ in postrema parte libri posita sunt statim postea Iobi verba:*[b] Idcirco me reprehendendo, & ago pœnitentiā in cinere & fauilla. *Reliqua omnia in præfatione sua docet Hieronymus* C *vinculis adstringi poeticis.*

Iobi certamina scripta a Moyse, vt aliquibus visū est.

In epi ad Paulinum.

Iobi certamina ex parte vinculis ladstricta poeticis.

a Iob 3.

b Iob 42.

„ *A Moyse igitur non solum qui secuti sunt Diui Psalmographi, qui diuinas spirarunt voces, atque poemata, verùm etiam*
„ *Græci, & Latini, quidquid verò de vno Deo, deq. mysterijs*
„ *Religionis nostræ cecinerūt, eò magis siue per se, siue per alios*
„ *hausisse ex Moysis fonte cernuntur, quò iam nobis expressiora*
„ *sunt, quæ fortè volentes ipsi pronunciarunt, sicuti interdum*
„ *vi veritatis vrgente, mali etiam Dæmones loquuntur.*

Moy-

Moyses quibus laudibus non solum à Iudæis, sed & à Deo sit commendatus. Cap. XII.

HAbemus verarum originem historiarum, quas auidius adhuc excipiet, qui meminerit, quibus laudibus tantus Auctor, non solum à Iudæis, verum & à Deo ipso sit commendatus. Et à Iudæis quidem vocatus fuit Iared, [a] *id est Descendens, quòd de monte descenderit:* Pater Vedor, *id est Sepium, quòd quasi quadam sepis lege circumdederit populũ,* Heber, *id est Iunctor, quòd populum Dei seruitio iunxerit:* Pater Socho, *id est prophetiæ, quòd ipse sit Doctor prophetarum:* Icuthiel, *id est, Speraui in Deum, quòd spem habuerit liberandi populum de Aegypto; siue quod spe parẽtum de aquæ periculo liberatus sit:* Pater Zanohe, *id est Gubernator, quòd magnam populo in eremo gubernationẽ exhibuerit, siue quòd doctrina sua quotidie gubernaret. A Deo autem:* Dilectus Deo, & hominibus Moyses, cuius memoria in benedictione est. [b] Similem illum fecit in gloria sanctorum, & magnificauit eum in timore inimicorum, & in verbis suis monstra placauit. Glorificauit illum in conspectu Regum, & iussit illi coram populo suo, & ostendit illi gloriam suam. In fide & lenitate ipsius sanctum fecit illum, & elegit eum ex omni carne. Audiuit enim eum, & vocem ipsius, & induxit illum in nubem, & dedit illi coram præcepta, & legem vitæ & disciplinæ, docere Iacob testamentum suum, & iudicia sua Israel: *Et alibi:* [c] Et non surrexit vltra Propheta in Israel, sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciẽ, in omnibus signis, atque portentis, quæ misit per eum, vt faceret in terra Aegypti Pharaoni, & omnibus seruis eius, vniuersæque terræ illius, & cunctam manum robustam, magnaq. mirabilia, quæ fecit Moyses coram vniuerso Israel.

Iared, Pater Iedor. Heber. Socho. *a 1. Paral. 4.* Icuthiel. Zanohe. Dilect⁹ Deo, & hominib. *Hieron in Quæstionib. in Paralip.*

b Eccl. 45.

c Deut. c. vlt.

Iam

A *Iam vero quae de Moysis educatione mirabili, forma praecellenti, moribus heroicis, studijs praeclaris, prudentia singulari, rerum gerendarum dexteritate inaudita, ac vita eius tota omnibus numeris absoluta, in Sacris literis singillatim explicata sunt; ea omnia Gregorius frater Basilij Magni, & Episcopus Nyssenus in breuissimam collegit summam, quam veluti formulam viuendi cuilibet Christiano commodam, atque perfectam, inter cetera eius opera scriptam reliquit: Sed & deinceps Ascanius Martinengus Ord. Regularium initio suae Glossae magne plura, postquàm nos haec edidissemus, de Moysis praestantia è Patribus collegit.*

B

Moyses primus Grammaticae scriptor. Caput XIII.

M*Oyses item primus Grammaticae scriptor, si Grammaticam vocare licet elementorum designationem. Ex ijs enim, quae Catholici, atque Ethnici scriptores collegerunt ex vetustioribus Auctoribus; quorum opera interierunt, adhuc extat Eupolemi Graeci perantiqui testimonium, quo de Regibus Iudaeae disserens, testatum reliquit, Moysen doctissimum, literarum cognitionem certis Grammaticae praeceptio-* C *nibus digestam tradidisse Iudaeis, quam ipsi postea Phoenicibus ob vicinitam largiti sunt, ac deinde Phoenices literarum ordinem & numerum, Graecorum pueris dedisse, ob mutua vtriusque gentis commercia. Ex Artepano quoque scribunt, Moysen literas dedisse Aegyptijs, eumdemq; fuisse Mercurium illũ, qui ob literas inuentas a Graecis tantopere celebratur. Strabo etiam decimo sexto Geographiae libro, Moysen vnum ex Aegyptijs Sacerdotibus fuisse scribit, eumq; cum moleste ferret eorum instituta, illhinc Hierosolymã migrasse.* Docebat enim (*inquit Strabo*) quomodo Aegyptij non rectè sentirent, qui ferarum, ac pecorum ima-

gines Deo tribuerent; nec Libyes, nec Græci, qui Deos hominum figuris insignirent. *Qua in re quamuis vterq. deceptus fuerit, ille, quòd Moysen cum Mercurio confuderit; hic, quòd eumdem Aegyptium Hierophantem putauerit; ambo tamen in hanc venere sententiam, Moysen educatum in Aegypto, & in omni Aegyptiorum sapientia fuisse, testante Scriptura, eruditum, atque fuisse Sacerdotem, sed Hebrææ gentis: Sic enim scriptum est.* Moyses & Aaron in Sacerdotibus eius. *Atqui Plato (sic Deo forsan impellente, vt veritas ab hostibus quoque extorqueretur) primum nominum impositorem scripsit fuisse Syrum: Adamum, vel Moysen intelligens: quod & Marsilius Ficinus rectè adnotauit. Quin Plinius, dum omnes antiquissimas Bibliothecas excussit tandem eò adductus est, vt crederet, literas semper Assyrias fuisse: quare & Lucanus dixit.*

Actor 7
Psal. 98
Pli li. 7 Nat. histor. c. 56. & li. 5. c. 12.
Lucan. lib. 3. Phars.

--Phœnices primi (si credimus) ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris.

A Moyse vera Cosinographiæ, ac Geographiæ iacta fundamenta. Cap. XIIII.

M*Oysen autem vera Geographiæ, seu potius Cosmographię fundamenta iecisse constat, tum è Mundi creationis descriptione, atque ex confusione septuaginta duarum linguarum, tum è varijs sedibus & nominibus, quorum adhuc vestigia retinentur in orbe terrarum. Et quidem (vt etiam optimè adnotauit Arias Mōtanus) confusio septuaginta duarum linguarum, diuersa genera in totum Orbem disseminauit, qui ob eam causam in septuaginta duas nationes diuisus est per totidem Duces, & viros principes ex filijs, & nepotibus Noe, qui septuaginta duas colonias ex Armenia Saga in varias Mundi partes deduxerunt, vt vniuersam terram denuo replerent. Quò pertinere potest etiam illud Moysis,* [a] Quando

a Deut 32.

do

A do diuidebat Altissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum, secũdum numerum filiorum Israel (*vel, vt interpretati sunt Græci*, secundum numerum filiorum Dei) *Constat enim, populum Israeliticum, qui* [a] *populus electus,* [b] *peculium Dei,* [c] *Deique hæreditas appellatur, primo ordine in duodecim semper diuisum fuisse, ac postea in septuaginta duos. In duodecim quidem Tribus, ac Polemarchos totidem, quorum vnusquisq. sex Præfectos alios sibi subditos habebat, qui simul collecti, septuaginta duos efficiunt: eumdem prorsus numerum, quo continebantur Israelitæ, quando ingressi sunt Aegyptum, vt ex hoc loco* B *manifestissimè patet.* [d] Omnes animæ domus Iacob, quæ ingressæ sunt in Aegyptum, fuere septuaginta, *quibus addendi sunt duo filij Ioseph, quos Asenetb filia Phutipheris Sacerdotis Heliopoleos in eadem prouincia ei pepererat. Nam quemadmodum totus illius gentis politicus ordo à maximo illo legislatore, qui ad supremi montis contemplationem ascendebat,* [e] *oreque ad os cum Deo loquebatur, tamquam homo aliquis cum socio suo, descriptus, & distinctus fuit: sic etiam ad formam & Ideam tam Mundi archetypi, quàm Cœli aspectabilis, cuius exemplum ostensum ei fuerat in monte, suis omnibus numeris constans, effictus est, & absolutus. Archetypi* C *quidem mundi, in quo Sacrosancta, ac semper adorandæ Trinitatis imperio ac legibus subsunt nouem Angelorum Hierarchiæ, ac septuaginta duo præcipui custodes septuaginta duarum nationum, qui vniuersum orbem terrarum inhabitant, vt ex Daniele, probatur, vbi mentionem fecit Angeli Persarum: & ex Apocalypsi per Angelos Ecclesiarum Asiæ tutores: prout & inter Hebræos antiquiores Simeon Ben Iochai in Zohare, & Ioseph Ben-Karmitol in schibre Sedech siue Portis Iustitiæ (quamuis iste septuaginta tantum enumeraret) clarissimi, ac luculenter explicant. Cœli autem aspectabilis, in quo sub duodecim signis Zodiaci, septuaginta duæ di-*

a Deut. 7.
b Exod. 19.
c Psal. 77.
d Gen 46.
Acta Apostolorum habẽt numerũ 75. sicq. septuaginta Interpretes vertere runt, quoniã & trium nepotum mentionem fecerunt.

e Exod. 33. Iustin. Martyr in oratione ad Gentes. Origen super Luc hom 14. Basi cõt. Eun. Augu. ser. 46. ad Fratres Dan 10 & ibi Apoc. 2. & 3. Hier. & Theodor in Epito. Diuin. dogm. Num 11 cap. Exod 39.

stinguuntur partes, quæ à Græcis δωδεκατημόρια vocantur, & quarum vnicuique signo sex à Mathematicis tribuuntur. Hinc duodecim lapides preciosi in Pontificali veste Aaronis, quibus insculpta erant duodecim Tribuum nomina. Hinc septuaginta seniores, siue magnæ Synagogæ viri, qui ab ipsis Iudæis, Sanedrin, à Græcis verò σύνεδροι dicuntur, quippe cum duobus filijs Aaron septuaginta duo capita conficiunt. Ad hanc autem Senatoriam dignitatem tantum eligebantur viri moribus, ætate, atque sapientia clarissimi, & qui totidem linguarum, quot ipsi erant, cognitionem haberent, ne oporteret eos, interpretes alios audire; si verum est, quod ex veterũ Iudæorum Commentarijs notauit Galatinus. Hinc septuaginta duo Interpretes, ex duodecim Tribubus delecti, ex vnaquaque seni, & ab Eleazaro Summo Iudæorum Pontifice, ad Ptolemęum Philadelphum Aegypti Regem missi; vt ex Hebræo in Græcum sermonem Sacra Biblia transferrent. Hinc est denique, cur Saluator mundi, ac Sol Iustitiæ Christus, cũ perfectam & Hierarchicam Ecclesiæ suæ politiam constitueret, vltra duodecim Apostolorum numerum, delegerit septuaginta duas nationes, totidemque linguas, ad vnam fidem, vnam Euangelicam legem, vnumque baptisma, sub vno Deo, & vno Pastore vndique colligeret; Et per quos tamquam optimos Architectos ædificaret, vt non portentosæ, ac superbæ cuiusdã molis turrim, sed veram Noe ex diluuij fluctibus erepti Arcam, & sanctam Hierusalem [a] duodecim portarum Ciuitatem, cuius fundamenta super profundæ humilitatis aream iacta fuerunt, & cuius ædificium duodecim columnis, quot bases habebat Salomonis concha, [b] fultum, & confirmatum, ad cœlorum vsque fastigium erexerit.

Gala. lib. 4 de Arca cat. ver. cap. 5.

Septuaginta Interpretes vnde orti.

Luc. 9. & 10.

a Apoc. 21.

b 3. Reg. 7.

A

Sacri libri, qui diuinam continent historiam, qui nam sint, & à quibusnam hoc potissimum tempore vindicati à Satanæ calumnijs, loquentis per hæreticos, atque alios eiusmodi suos: Num ve editio Hebraica, quæ à Moyse & Prophetis condita est, ad nos vsque peruenerit. Cap. XV.

IAm verò certum esse sacrorum, & canonicorum librorum numerum, ijsq. verbum Dei, certamq. ac stabilem fidei regulam contineri, Catholica Ecclesia, & Patres varijs locis docuerunt, sanctæ Synodi declararunt: aduersus autem Hæreticos, & Iudæos, atque alios tum antiquos, tum recentiores, sicut plerique doctissimi viri, sic præsertim nostro æuo Sixtus Senensis, Melchior Canus, ac Robertus Cardin. Bellarminus abundè monstrarunt. qui quando vnicuique sunt ad manus, actum non agam; sed & ipse Bellarminus de varijs Sacræ Scripturæ editionibus sic egit, vt primò ostenderet, Hebraicam Moysis, & Prophetarum numquam perijsse, qua occasione dedit operam, vt commõstraret vnà cum Driedone & alijs, Hebraicã eamdem editionem, hoc est scripturas Hebraicas non esse in vniuersum deprauatas opera, vel malitia Iudæorum, nec tamen omnino esse integras, & puras, sed habere suos quosdam errores, qui partim irrepserint negligentia, vel ignorantia librariorum, præsertim cum in Hebræo facile sit errare partim ob literas quasdam simillimas, partim ob ignorantiã Rabbinorum, qui addiderunt puncta.

B ... C

Carth. Syn. 3. c. 47 Trid. sess. 4. Canus de Locis cõib. lib. 1. Bellar. li. 1. & 2. de Verbo Dei.

Driedo. lib. 2. de dogmatib. & scripturis. Sanctam scripturam Hebraicè nõ esse omnino deprauata.

Cum enim possint dictiones Hebraicæ varijs modis legi, si punctis careant; non est *(inquit)* mirum, si quãdo ipsi quoque in annotatione punctorum à verò aberrauerint. Potest etiam fieri, vt ex prauo affectu, & odio in Christum ea lectio interdum ipsis magis probata sit, quæ minus Christianis fauebat.

Cete-

Ceterum (*ait*) non tanti momenti sunt eiusmodi errores, vt in ijs quæ ad Fidem, & bonos mores pertinent, Scripturę Sacrę integritas desideretur. Plerumq. enim tota discrepantia variarum lectionũ in dictionibus quibusdam posita est, quę sensum, aut parum, aut nihil mutant. Errores autem, qui ex additione punctorum acciderunt, nihil omnino veritati officiunt: puncta enim extrinsecus addita sunt, nec textum mutant. Itaque possumus, si volumus, puncta detrahere, & aliter legere. A

Nouus Leonis Castrij liber Apologeticus: quo diuersnm sentit. Edit⁹ Salmanticæ anno 1585.

Iustin Nouel. const. 146.

Hæc cum solidis argumentis probare, eos autem, qui secus sentiunt refutare curaßet, vix video quid poßit adijci, nisi ad totam rem copiosius excutiendam necessarium aliquis ducere legere, quę ex Hispanijs in Italiam transmissa proprio libro Salmanticæ edito, scripta sunt à viro erudito Leone Castrio, suo Apologetico pro lectione (vt ille inscripsit) Apostolica, & Euangelica; pro vulgata Diui Hieronymi; pro translatione septuaginta; proq. omni Ecclesiastica editione: is enim secundo libro eiusdem Apologetici contendit acriter, vitiatã esse Scripturam Hebraicam, id quod ostendere nititur ex Patribus, & Nouellis Iustiniani, non tam mutatione pũctorum, aut errore amanuensium, siue quòd Iudæi prauo affectu eam lectionem interdum magis probauerint, quæ minus Christianis fauebat, quàm quoniam ob implacabile in Christianos odium data opera hoc ipsimet fecerint: id quod quarto, quinto, & sexto libro eiusdem Apologetici profitetur se comprobasse plus quadringentis locis, eo prius tamquam fundamento iacto, vt cum quidquid Spiritus Sanctus docet, ac loquitur veritas sit infallibilis, & necessariò verum; omnes autem Prophetiæ, quas Apostoli & Euangelistæ citant, eas Spiritus sanctus per Apostolos & Euangelistas, tamquam per viua instrumenta citet, efficiatur, vt omnes prophetiæ citatæ ab Apostolis & Euangelistis necessariò sint veræ, atque infallibiles. Quare quoties de his contrarium in Hebręo codice aliquid legitur, B C

quàm

A *quàm istæ habeant in ijs, quos diximus Apostolis & Euangelistis, euincit fuiße à Iudæis vitiatam Hebraicam editionem, quorum pestis, vt habet Concilium Toletanum, in nouam sem per insaniam recrudescat. Sed de sententia huius viri, an scilicet prauo affectu a Iudæis fuerit in omnibus codicibus vitiatus aliquis locus sacri textus, & de validitate rationũ quibus id suadere conatur, alij iudicent.*

Conc. Tole 12. in compellatione Regis Eregij, ad Concil.

Editio Chaldaica, & Syriaca harum linguarum origo, ac deriuatio. Cap, XVI.

B *Scripturæ Sacræ paraphrases extant Chaldaicę ex Hebręo: omnes illæ quidem erroribus inquinatæ: Sed minus ea, quam ab Aquila habemus in Pentateuchum: nam reliquæ Iudaicis commentis ac nugis Thalmudistarum refertæ sunt, Is igitur Aquila paraphrasim condidit eam, quæ in Biblijs Complutensibus, ac Regijs excusa est cum versione Latina. Quæ in paraphrasi Chaldaica fuisse ab eo pleraque malè versa, Robertus Bellarminus post Ariam Montanum ostendit.*

Chaldaica paraphrasis erroribus scatet. Arias Montanus in Biblijs Regijs. Bell li 2.c.3. de verbo Dei.

*De Syriaca verò editione pauca hæc dicenda sunt. Testamentum nouum ea lingua excusum idem Arias ijsdẽ in Regijs Biblijs nobis tradidit: alterum Syriacis, & genuinis cha*C *racteribus: alterum in infima margine Hebraicis literis, & omnibus suis punctis & numeris constans. Latina verò interpretatio adiecta est a Guidone Fabritio Boderiano. Ceterum quid intersit inter Syriacam, & Chaldaicam linguam: num prẹter nouum Testamentum, alij sint libri Syriaca lingua editi: quanta sit huius editionis auctoritas: quodnam prẹter alia istius editionis insigne commodum existat aduersus hẹreticos, paucis, sed quantum satis videri poßit, egit Bellarminus, Quòd si quis altius, ac nonnihil planius istius linguæ, qua vsus est Dominus & eius Discipuli, originem & progreßum cupiat noße, hẹc habeat. Hebræum sermonem post lingua-*

Syriaca noui Testamenti editio qualis.

Orige. lingua Syriaca. Gen.10.

linguarum confusionem mansisse apud filios Sem, significasse mihi quidem Moyses videtur cum diceret; Sem fuisse parentem omnium filiorum Heber. Nemo enim nescit, ab Heber nomen habere Hebræos. Cùm porrò apud istos nimis facile, atque etiam tum viuo Sem, exolesceret auita religio, ille maiorum melior sermo simul paullatim corrumpebatur. Quod fieri etiam ante Abrahami ætatem cœptum erat. A

Iam tum enim colebant isti Deos alienos, vt est in Iosue historia scriptum. Sed hic cum cælesti afflatu, tamquam manu iniecta, è superstitionibus patrijs esset exemptus, atque ad colendam illam sanctorum parentum pietatem, religionemq. reuocatus, linguam quoque ipsorum, quam vt primam, ita optimam esse intelligebat, constanter sibi putauit esse retinendam. Itaque ceteri, vt more maiorum suorum, purè Deum colere, ita & purè illorum more loqui, non diu post desiere, proq. Hebræo sermone, Chaldeo vti cœperunt. Cui rei satis magno argumento sunt Laban verba iesgar sath dutha quibus vtebatur, cum tumulum testimonij dicere vellet. At Abraham, eiusque posteri Israelitæ, Hebræum sermonem vnà cum auita religione retinuerunt vsque adeo firmè, vt ne in Ægypti quidem tot annorum (quemadmodum diximus supra capite huius libri quarto) exilio, vel longa consuetudine & familiaritate barbarorum, vel seruitutis duritate eum amitterēt. Porrò cum hi ob sua scelera, quæ post Dauidis imperium, Salomonis & aliorum Regum suorum improborum in Babylonem tandem captiui essent adducti, continuò huius gentis sermonem, hoc est Chaldaicum, tam sunt cupidè amplexati, vt cum nō ferè pluribus, quàm septuaginta illic annis mansissent, eum deinde in patriam reuersi, perpetuò pro vernaculo vsurpauerint: cum Hebræum interim, quòd eo & lex ipsa, & sacra omnis historia, atque prophetici libri, ac alia insuper preclara antiquitatis monimenta essent conscripta, soli Sacerdotes, & preter eos alij homines, qui literis studebāt, rerumq.

Iosue 24.

Gen. 31.

B

C

optima-

A optimarum cognitioni sese dabant, vtcumque conseruarent, & in ludis literarijs ea pueros ad literas destinatos excolerent. Sed enim quamuis Chaldaicè loqui à Babylonijs Israelitæ didicissent, tamen sermone Hebraico inde à cunabulis assuefacti, peregrinam linguam in patria sic suis casibus vbique conseruare non potuerunt, vt non ipsam multis modis ad propriam, hoc est Hebraicam, accommodarent. Itaque ex illo sermone, quem à Chaldæis acceperant Israelitæ, cùm eum ipsi, vt dixi, plurimùm casibus, terminationibusque mutauissent, & multa insuper Græca vocabula admiscuissent (vt erat in sequentibus temporibus apud plerasq. nationes Græcorum B idioma in vsu multo) effecta est hæc altera lingua, quæ non modo à nostris hominibus, sed ab illis quoque, quorum propria est, Syriaca vocatur. Qua cum Christus Dominus, eiusq. Discipuli, quippe vernacula in Iudæa primùm Israelitis Euangelium patefecissent, plerique omnes deinde Christiani homines, qui illa, atque vicina circumquaque loca incolebant, eadem vti cœpere, ad sacra illa salutaris doctrinæ monimenta tum conseruanda, tum etiam explicanda. Fueruntq proinde longo tempore Syrorum Christianorum cœtus celeberrimi, & frequentissimi, quamquam ferè in Græcis semper sint annumerati à nobis, qui ad Occidentem habitamus. Doctis-C simorum igitur hominum studio, quales apud illos multi vixere, & scriptis libris floruere, breui usque eò expolita est illa lingua, vt non minus scitè vocalibus notis, punctisq. alijs quęque eius literæ, Syllabæ, verba; denique verborum casus, numeri, personæ, tempora, genera notata atque distincta, & illustrata sint, quàm in Hebręa lingua factum est ab ijs, qui auctores Masoreth, hoc est traditionis, vocantur. Quare si quis mediocri prędit[us] ingenij perspicacia, tum ab emendatissimis libris, atque etiam otio instructus, eas rationes sibi quærẽdas esse statueret, quas secuti sunt illi, qui verba singula appositis suis notis explicarunt, profectò ille posset, & quidem non

Syriaca lingua ex Chaldaica, & Hebræa confusa.

nimis multa in eam rem consumpta opera, Syriacarum litterarum artem omnem certissimis regulis, atque preceptis concludere. Sed vt Iudæi, ita Syri quoque accurato illo scribendi genere in sola sacrorum librorum scriptura vtuntur, vtinam etiam vsus eò fuisset ille literarius, qui in vrbe Mozal ad flumen Tigrim exemplar Noui Testamenti scripsit, ex quo Cæsaris Ferdinandi liberalitate, & Mosis Mardeni industria, typis est expressum, quod vnum habemus. A

Quot, & quæ nam Sacrę Scripturę versiones ex Hebręo. Cap. XVII.

B

Athan. in Synopsi. Euseb lib. 6. hist. c. 13 Vide Bellarminum ostédentem fuisse decem lib. 2. de uerbo Dei. c. 5. *Hier. præf. in lib. Paralipo.* *Interpretatio prima Sacræ Scripturæ fuit 70.*

GRæcas Scripturæ translationes Athanasius, Eusebius, & Epiphanius septem, sed decem alij fuisse asseruerunt. De omnibus summatim Hierony. sic inquit:* Alexandria, & Aegyptus in septuaginta suis Hesychium laudat auctorem. Constantinopolis vsque Antiochiam Luciani Martyris exemplaria probat. Mediæ inter has Prouinciç Palestinos codices legunt, quos ab Origene elaboratos Eusebius, & Pamphilus vulgauerunt.

Prima est LXXII. Interpretum, qui Hebræi fuerunt è singulis Tribubus electi sex: interpretati sunt autem Sacram Scripturam tempore Ptolomæi Philadelphi Regis, anno ante Incarnationem Domini nostri Iesu Christi CCCI. C

2. Aquilæ.

Secunda est Aquilæ, qui cùm Synope Ponti ortus, & gentilis esset, Hierosolymis baptizatus est; sed iterum Christianæ fidei renuncians, & eam anathematizans, ad Iudęos se contulit sacramq. Scripturam interpretatus est tempore Adriani Imperatoris, qui lepra laborauit, anno post LXXII. interpretationem, CDXXX.

3. Symmachi.

Tertia est Symmachi qui cùm Samaritanus esset, nullusque ipsi à gente sua deferretur honor, principatus cupidus ad Iudæos accurrit, & secundo circumcisus est, ac pro Samari-

tanorum

A *tanorum peruersis mentibus interpretatus est & ipse sacram Scripturam. Seuero imperante anno post Aquilæ interpretationem quinquagesimo sexto.*

Quarta est Theodotionis Ephesii, qui hæresim Marcionis Pontici sectatus, interpres & ipse fuit imperante Commodo iisdem temporibus iuxta suæ hæreseos peruersionem.

4. Theodotionis.

Quinta fuit interpretatio in doliis latens inuenta tempore Alexandri filii Mammeę Nicopoli Actia.

5 & 6. sine nomine interpretis.

Alia sexta inuenta est Nicopoli apud Arctios post Seueri persecutionem. Sex ergo sunt Scripturarum interpretationes, & adhuc extant.

B *Septima est Sancti Luciani Magni Eremitæ, & Martyris, qui cùm in prędictas editiones, & Scripturas Hebraicas incidisset, ac sedulo inspexisset verba quędam Scripturę veritati deesse, quędam verò irrepsisse superflua: correctis propriis Scripturę locis edidit illam in fratrum Christianorum vsum, quæ post certamen, & martyrium Sancti Luciani, & persecutionem factam Maximiano, & Diocletiano Tyrannis imperantibus, ipsius manu scripta, postmodum inuēta est Nicomediæ tempore Constantini Imperatoris, apud Iudęos, qui muro cuiusdam turriculæ tectorio oblito incluserant, vt diutius conseruaretur.*

7. S. Luciani.

C

De versione septuaginta Interpretum. Cap. XVIII.

IAm verò, quoniam celeberrima omnium fuit uersio septuaginta Interpretum, omnino dicendum est, quæ nam hoc tempore sit integrior, quòd paucis forsan hoc constat, & quòd pręter Iudęos, atque hęreticos, qui eam antiquitus vitiatam posteritati reliquerant, non desint, qui hoc sæculo de illa licentius, quàm par erat, aut scripserint, aut pergāt scribere. Nam etsi Bellarminus Card. egit diligenter: Quo videlicet tempo-

Bellar. li 2 de verbo D. i. c. 6

re contigerit; Quorum librorum sit: Quomodo facta: Quanta sit auctoritatis: Num hoc tempore germana illorum extet interpretatio. expedit tamen alios nosse, qui pro eadem hac Septuaginta versione scripsere: quove consilio, ac ratione sint vsi Romani Pontifices, Gregorius XIII. & Sixtus V. vt eadem, quoad eius fieri posset, emendata tum Grecè, tum Latinè euulgaretur: sic enim & hoc, & altero huius libri capite, agendi nonnihil de vario genere vertendi Scripturas opportuna se dabit occasio. A

Biblia LXX. à Greg. XIII. & à Sixto V.

Genebrardus in pref in psalmos 2 & 3. editionis.

Primum igitur Genebrardus, vt alibi, sic precipuè in Psalmos à se expositos docet, septuaginta duos Interpretes Hebraico fonti conuenienter vertisse, in obscurioribus locis, relicta verborum proprietate, fructu copiosissimo, sentētiam expressisse; Hebraismorum autem, Syriacismorum, Arabismorum, antique poesis, & phrasis inscientiam efficere, vt alicubi ineruditis nulla videatur bene accommodata sententiæ explicatio, vbi sanè eruditis est singularis atque eximia. Preterea Hæreticos, & recentiores Rabbinos multa fefellisse. B

Rabbinorū errores circa 70. interpretationem, & quam egregie tutatur.

Primum, quia Septuaginta non semper vertunt ad verbum, sed in locis obscurioribus ad sensum, prout Spiritui sancto expedire visum est, ad Gentium, presertim Græcarum, edificationem, vt etiam Hebrei notarunt, seorsum R. Iacob Bar-Selomo Collectaneorum Thalmudicorum libro primo, & Iosephus initio sue historie, adeo vt et vehementius intuenti, quemadmodum multis locis testatur Hieronymus, frequenter vocum notationem deserant, circa quam nimis anxiè lāguentes, sepe veritatem, & consequentiam sententiæ, si verborum, litterarumq. aucupia spectentur, videntur amittere. C

Secundò, quia non semper amplectuntur Masoretharum iudicium, à quibus habemus vocalium puncta, accentuum notas, versuum, membrorumq; distinctiones. Nam neque necesse est sequi eos in omnibus: quippe qui ea nonnumquam sine iudicio affigunt, que secundum uetustiorem lectionem cor-

Masoretharū pūctis cur non sit inhærendū.

recta

A recta, prestantiorem & Spiritu sancto digniorem intelligentiam præbent, & ad recentiorum Rabbinorum interpretationem examinata, etiam aliud canunt, quàm isti existimēt. Quin & Ben Aser, & Ben Neptali Masorethярum principes, in se iurari noluerunt, sed sæpiuscule dissentientes, cuique liberum iudicium certis notis se relinquere tradiderunt. Ex quo Abben Ezra, Kimhi etiam ipse, ac plerique alÿ, interdū alterum alteri præferunt, interdum neutrum sequuntur. Adde his nostros Septuaginta Interpretes superiores esse septingentis annis minimum, vt idcirco non communicatis consilÿs potuerint nonnumquam aliter & quidem rectius distinguere, vel pungere. Alioqui non solet esset in vocabulis, B siue thematibus, & radicibus differentia, cū hoc dumtaxat occurrat, vt finis præcedentis versus per Masorethas debeat referri ad sequentis caput atque principium. Verùm hæc non immutāt sententiā, in scriptis præsertim poeticis, in quibus ratione metri, non sententiæ, notularū istarū sit expressio.

Tertiò sequuti sunt modum interpretandi apud se vsitatum, vt nonnulla obiter insererent de suo, quæ initiatis mysteria Religionis indicarent, aliqua etiam ad perspicuitatem submutarent, alia emollirent. Sic Ionathan Ben Vziel, sic OnKelos, sic AKiba, sic R. Ioseph Cæcus.

LXX aliqua de suo aliquādo addiderūt.

C Quartò, egerunt multis locis Prophetas, diuinorumq. hominum, non modo Interpretum, personam sustinuerunt, vt proinde dum videntur maximè ab Hebraico dissentire, tum maximè consentiant; quod isti Spiritu sancto exuti nequeūt cernere.

Quintò, propter antiquitatem multa intellexerunt, quæ recentibus Rabbinis ignota sunt, vt numeros Psalmographi, phrases antiquas, tropos sui temporis, captationes vocabulorum Syriacorum, Arabicorum, Persicorū, collusiones, morum & institutorum traditiones, &c.

Sextò, submutationes literarum per Siruph, & Ethbas, &

Alphabetariam aliam reuolutionem tenuerunt, qua literæ literæ mutuo succedit: Qua & veteres vsos, etiam Hieremiam, docent alij, Quã ob causam lec *pro* leb, *corde, acceperunt, Beth, & Caph non tantum ob similitudinem confundentes, verum etiam per Atbach, quo duorum primorum nouenariorum literæ in se inuicem commeant.* A

Septimo se accommodarunt nonnunquam, prout à diuino spiritu mouebantur ad Græcorum vsum, & locutiones, quòd his verterent, & apud eos præuio Apostolorum munere fungerentur, vt tam in his Græcismi non minus, quàm in cęteris locis Hebraismi considerari debeant; vt manus pro gressus: [a] *cleri pro ollæ* [b]*: saturitas pro maciẽ* [c]*: bene patientes pro viuentes* [d]*, &c.* B

a Psal. 7
b Psal. 67.
c Psal. 15.
d Psal. 91.

Octauò, nostri hi veteres Interpretes, quia examinantur, expenduntur q. ex vno Kimhi & paucissimis alijs, quibus perpetuò honorificum visum fuit à superioribus dissidere, vt famam apud posteros sibi conciliarent, ab istis malè audiunt, qui nouitijs dumtaxat delectantur. Atqui illi sępe dormiũt, magisq. sunt Grãmatici, quàm Theologi, prę sertim R. Kimhi, qui proinde à Iudæis negligitur, tantùm habetur pro Medacdec, idest Grammatico, etiamsi κατὰ ἐξοχὴν *apud istos, malè quidem fertatos interpretes intelligatur* Docti *nomine. In istorum enim annotationibus* Doctus inter Hebræos, *est Kimhi qui inter eos tamen censetur indoctissimus, quantum ad rem & sententiam, & Theologiam pertinet. Hos autem vnos isti legunt, siue quia alios vtpote obscuriores & abstrusiores non intelligunt; siue quia his contenti sunt, quos vident suo ingenio congruenter, longissimè à receptis Maiorum interpretationibus discedere.* C

Rabbi Kimhi indoctissimus apud ipsos Hebręos

Nonò, falsò putant Hebraicam veritatem siue fontem consistere in punctis, non in literis; nec vident puncta inuentum esse humanum, & quidem Iudæorum, tam post quadringentos plus à Christo annos dispersorum, & contra Christum,

Hebraica veritas non cõsistit in punctis.

Chri-

A *Christianamq. pietatem maleuolentissimè affectorum. Ideo enim istorum quidam Ceuallerius Iudæi cuiusdam gener, nō tam Grammaticus, quàm Grammaticorum interpolator & plagiarius, pertinacissimè & stolidissimè defendit, puncta simul cum lege in monte Sinai data, eorum originem, effigiem. picturam, sonum à Deo ἀμέσως, iam à primis illis seculis repetens; nec animaduertit, Septuaginta, Origenem, Hieronymum, infinitos alios vetustiores, non fuisse cęcos, qui tamen literas sine punctis vllis viderint, seq. ita perpetuo vidisse, posteris non obscura argumenta præbuerint. Post illorum igitur sæcula, inuenta sunt, vt constans ferè Hebręorum*

Ceuallerii mendaciter de origine, effigie, pictura, sono literarũ Hebraicarum.

Quando inuenta sint pũcta.

B *historia, anno videlicet Templi per Vespasianos euersi 436. idest, Christi 476. vel 48. cùm Orientis Imperium administraret Zeno Isaurus, Occidentis Augustulus, Thronum autem Apostolicum Simplicius. In cuius rei testimonium, quando legem Iudæi in Synagogis ostentant solemniter, eam sine punctis, vt nihil humani admixtum habeat, è suo armario, quod Hecal vocitant, proferunt. Atqui opportunius fortasse Epimenidis, aut potius mortuorum somnum dormyßet Masorethę, quàm quãdo Tyberiadē Palestinę, vt Elias Leuita narrat, conuenerunt, vt ex vno legis Pasuc multos versus conficerent, accentibus partim distinguentibus, partim conti-*

Hecal Armarium Iudæorum, vnde ꝓmunt legem sine punctis.

Masorethas corrupisse veterem Grammaticam, & reliqua.

C *nuantibus Scripturam vniuersam inciderent, literas punctis similibusq. minutijs afficerent. Nam sic extinxerunt veterem Grammaticam, vocales pronunciationem, iudicium, diligentiam, atque studium. Nam verbi gratia, veteres Hebręi nescierunt, quid sit P. durum, cum dumtaxat agnoscerent Pè Raphè, siue φ, vt Hieronymus testatur, & res est, cùm vsque hodie Rabbini Pè Raphè siue Pè Arabum antiquum P, appel pellent. Scheua pronunciauerunt per A, tres solummodo constituerũt vocales, quas Sepher Ietsira proinde prolationis matres vocat, cùm tamen eis hodie omnem isti vocalitatem adimant, eamque solis punctis tribuant, etiamsi nulla sit expedi-*

Io. 21. Dan.

tior

tior & breuior ad legendos Rabbinos via, quàm vt antiqua illa sententia reuocetur. Quin & primi illi punctorum inuentores septem motionibus siue punctis contenti fuerè, nec memorarunt Camets, Hatuph, HiricKaton, Kibbuts, in quibus explicandis hodie magnam canonũ pronunciationis partem consumunt. A

Discrimen inter Hebræos et Masorethas.

Decimò, non distinguunt inter Hebræos, siue Hebraicam veritatem, & Masorethas. Quantum autem intersit, ex his rursum conspici potest, Hebræi sunt sancti, sunt Theologi, sine punctis & motionibus scripserunt, sua puris & simplicibus literis expresserunt: Masorethæ sunt eorum profani interterpretes, puri Grammatici, distinctionibus, accentibus, motionibus, punctis illos partim illustrarunt, partim obscurarunt, vt solent interdum interpretes suis imaginationibus & sensis addictiores, vel gloriæ cupidiores, vt aliquid non dictũ dicere, & veterum, etiamsi illi spiritus sancti illuminatione claruerint, sugillatione sibi famam comparare videantur. B

Masoreth qd sit.

Cabbalà in quo differat a Masoreth.

Masoreth enim nihil aliud est, quàm traditio Grammatica de punctis, accentibus, syllabis, vocalibus, & similibus minutijs; ac in eò differt à Cabbalà, quòd hæc quidem traditio sit, verùm Theologica, deq; rerum & verborum secretiore enunciatione. Hoc tamen vno maxime laudandi sunt, quòd literas planè intactas nobis reliquerunt, nec quamuis Grammaticorum supercilio, vt pulchrè à quodam scribitur, nihil sit superbius, nihilque improbius, & ad libros emendandos, vel corrumpendos potiùs, magis audax, vllum ius & imperium sibi in contextum assumpserunt, nec in eò quidquam sibi immutandum censuerunt, sat verò habuerunt suum iudicium vel margini, vel interlineari albo committere, illisque locis probandum, vel improbandum posteritati tradere. Atque ita eorum eleuatio, siue etiam vituperatio nihil veritati Hebraicæ, nihil fonti detrahit, vt qui in literis, non punctis consistat. C

Po-

A *Postremò, non cernunt, eosdem Masorethas confudisse versus; ac miscuisse, vt proinde metrica veterum carminum ratio perierit, quæ temporibus Septuaginta integra erat, atque perspicua: Quare cùm isti quærunt, cur Septuaginta discesserint ab hodiernis versuum distinctionibus & clausulis, atque per aliam distinguendi viam incesserint, perinde faciunt, ac si quærerent, cur aliquis per publicam & consuetam viam ambulet, nec ea relicta, diuerticula insolita & improbata sectetur. Sic enim potius interrogandum erat, cur Masorethæ, quibus trita & nota esse debuit veterum dimensio, & carminis forma atque genus à Septuaginta discesserint,* B *ac Maiorum distinctiones reliquerint, nec se eis ducendos tradiderint, quibus hæc perspecta erant & liquida. Nam vt dicantur attendisse ad sententiæ incisa, & membra, non ad metri & dimensionum rationem; at in poesi aliud sensus postulat, aliud metrum & dimensio, propter quam interdum sensus vnius versus in sequentem incumbit, & ingreditur. Quod sanè extra Poetas aliquando accidit, vt in secundo Paralipom. 30. versu 18. qui clauditur per Tsaghad* pro: *vt proinde Kimhi eum in sequentem extendat* Pro omni *(qui)* cor suum præparat. *&c Adde, veteres versus appellasse singula membra sententiam per se commodam efficientia, vt* C *mentem attollerent ad pondus cuiuslibet propositionis per se considerandum, ac declararent, nihil tam esse tenue & exiguum in Scriptura, quod versus nomen & laudem non mereatur.*

Masorethas cõfudisse versus, ac miscuisse.

Vnde perierit veterũ carminũ ratio.

Cur Septuaginta rectissime in vertendo icesserint.

Leo Castrius, quid de Versione Septuaginta Interpretum. Cap. XIX.

Ea porrò etiam huc faciunt, quæ Leo Castrius præfatione in Commentaria in Esaiam, & disputatione agit de Hieronymi & Septuaginta Interpretum translatione aduersus*

Leo Castrius de versione Septuaginta.

Veteris Testamenti recens editas quasdam interpretationes. A
Nam licet solidis rationibus adductus Bellarminus, quędam istius Leonis Castrij, atque item Cani expendat, quibus historiam Aristæi de Septuaginta Interpretibus, contra quàm ipsi scribant, veram esse comprobat, non desunt tamen in eadem Castrij disputatione, quę quinquaginta quinque capitibus comprehenditur, & in altero eius opere, quod postea in lucem emissum, inscripsit Apologeticum, quæ sint dignissima lectu, & attentiore consideratione opus habeant.

Vide 4. li. Apologetici Leonis Castrij vbi de Masio agit.

Id certum est, cùm inter alios, qui Septuaginta versionem carpserunt, Andreas Masius, istos hoc sæculo carpsisset, eum à Leone Castrio (licet hic nimio interdum zelo hæc videatur agere) non indoctè fuisse refutatum, si enim hæc Scriptura Septuaginta Interpretum fuit, quemadmodum inquit Chrysostomus, ostium ad Christum; & eam solam nobis Apostoli, & Euangelistæ patefacere, vitiatissimam autem isti fuisse dicant, quid obstat, cur non pereat fides in ijs, quæ ipsi quoque Apostoli, & Euangelistæ ex ea prompserunt, ad faciendam de Christo fidem? certè Masius (vt notat Castrius, relictis sanctis Patribus, quos numquam ferè citat, nisi, cùm eos est vituperaturus, citat Rabbinos, neque hosce citat solum, sed eis citandis se iactat quippe operum suorum marginibus adscribit eorum nomina; quibus in locis Patrum, qui citabantur, nomina solebant adscribi. Qua sanè in re sobrij sint oportet, qui se lectioni Rabbinorum addicunt, quibus id præcipuè cordi semper fuit, vt à fide in Christum, atque ab eius aduentu, ac redemptione generis humani homines auerterent. Ceterum iusta Castrij querela est, quam eo loco fusius persequitur: qui vnus si aduersus Masium strinxisset calamum, dubitari poterat, quin fuisset altentor ab eo, quàm æquitas postulasset. At cum etiam Sanctæ Inquisitionis Theologi in Hispania in Masii Commentarijs, quæ scripsit in Iosue, quædam expungi mandassent, quæ non tam Rabbinismum, quàm hæ-

B

Chrysost in Io. c. 9. hom. 68.

De Masio digna quæ notentur.

Quanta circumspectione versandi sint Rabbini Iudæorum.

C

Theologi Hispani in expurgat. Indice.

reses

A reſes ſaperent, intelligunt viri docti, quid de tota re ſentiendum ſit, ac quàm attentè probum ab improbo aurum in iſtis ſcriptoribus ſit excernendum: ſed de Maſio nos aliquid in Apparatu Sacro, in verbo, Andreas Maſius, quem denique quibus in locis expurgari oporteat, primus Tomus librorum expurgandorum à Mag. Sacri Palatij Romæ ann. 1607. emiſſus indicauit.

Emendata per accuratè Verſio Septuaginta Interpretum iuſſu Pontificum Rom. Greg. XIII. & Sixti V. Cap. XX.

B

IAm emendandi eos, qui irrepſerant, errores in Septuaginta verſionem, quænam ratio adhibita ſit à Pontificibus Maximis, legant docti Præfationem ad eam tam Græcam, quàm Latinam, quæ Romæ his proximis annis è Vaticana Typographia prodierunt; in quibus cum multæ rationes digniſſimæ lectu afferantur, tum de Latina eorumdem Septuaginta verſione ſubdunt.

Quod autem ad Latinam, ex Septuaginta interpretationem pertinet, diligenter opera data eſt, vt quæ ipſius Sanctæ Scripturæ partes à Latinis Patribus alicubi recitantur, eæ eodem modo, atque ab ipſis ſunt recitatæ, niſi aut illorum inter C ſe, aut noſtri exemplaris varietas obſtaret, ponerentur in reliquis, quæ recitatæ non inuentæ ſunt, eadem verba, eadem locutiones, quantum res ipſa ferret, retinerentur: Prorſus autem vbi integrum fuit, ingenuè inculta illa interpretandi ratio adhibita eſt, in qua verbum verbo redditur. Etenim animaduerſum eſt, hãc ipſam interpretandi rationẽ ipſos Septuaginta conſtantiſſimè tenuiſſe, hanc qui inter Latinos tenuerunt, ſummopere à Patribus, ac potiſſimum Auguſtino fuiſſe laudatos. Nam & Hieronymus, licet in alijs Scripturis ſenſum exprimere de ſenſu ſatis haberet, & linguæ in

Ratio interpretandi diuinam Scripturã Latinè

quam verteret, quasi saporem præstandum iudicaret, excipie bat tamen Scripturas sanctas, vbi, *inquit,* & verborum ordo, & mysterium est. *Quòd si tamen Hieronymus elegantiam quandam interdum adhibuit, multa illi ob scientiæ, ac Diuinæ gratiæ abundantiam licuerunt, quæ nec nobis putamus, neque alij etiam sibi licere, facile putare debebunt. Ac multa tamen in notationibus dicta sunt, quæ ad istam asperitatem leniendam faciant: septemq. Augustini libros locutionum Sacræ Scripturæ, ab ijs, qui ad hæc accedent, vt iam esse perlectos, aut simul cum his legi, vehementer optandum est. Præclarè monuerunt Ioannes Chrysostomus & Gregorius, suas habere Scripturam sanctam proprietates, cui concedendum sit, neque intra Donati regulas arctandam. Studio & labore si in minimis etiam artibus, in intelligentia certè sacrarum literarum, cum res vna sit omnium grauissima, opus est.*

Augustini libri septẽ locutionum sacræ Scripturæ legendi.

Io. Chrys. Greg.

A B

Bibliorum Complutensis, & Regię Quadrilinguis editio. Cap. XXI.

Editio Bibliorum Complutensium.

P*Ræcesserat Francisci Ximenij Cisnerensis, natione Hispani, Ordinis Minorum, deinde & Cardinalis, atque Archiepiscopi Toletani, simul item Archicancellarij Hispaniarum, Complutensis editio, quam Hebraica, Chaldaica, Græca, Latinaq. lingua edi curauit ab Academia Complutensi diligenter, & exemplaribus adscitis ex primarijs Europæ Bibliothecis emendata. Et Pentateuchus quidem triplici editione prodijt, Hebraicè, & Chaldaicè cum Græca Septuaginta Interpretum versione; quibus respondent Latina Hieronymiæ Hebraic veritati, Latina altera de verbo ad verbum Chaldaicæ, à viris eius linguæ peritis elaborata; Latina tertia interlinearis, Gręcę Septuaginta Interpre-*

C

A terpretum. Agiographi autem, & Prophetici libri duplici lingua, Hebræa, et Græca, cũ duabus Latinis versionibus, quæ ijs respondent; libri verò, qui extra Canonem sunt Hebræorũ, quos Ecclesia ad ædificationem legit, & in Canonem recepit, Græcam tantum habent Scripturam, cum versionibus altera Hieronymi, altera interlineari de verbo ad verbum. Noui autem Testamenti contextui Græco adest Hieronymi versio, & ipse contextus Græcus nudis tantum literis conscriptus, sine vllis aut tonorum, aut spirituum notis, ad imitationem antiquissimorum Græcorum, simplici tamen apice in polysyllabis dictionibus adiecto, tamquam notula, qua dirigi possit B lector, ne in prolatione labatur.

Additum est vberrimum Dictionarium Hebręorum, Chaldæorum, Gręcorumq. vocabulorum, cum locis in veteri Testamento, quibus vnaquęque Hebraica dictio propter linguæ illius fæcunditatem multiplicet significata; adiectis item Concordantijs quàmplurimis.

At quoniam vix amplius reperiebantur hæc exemplaria, quę Leone Decimo Pontifice Maximo, emissa sunt in lucem, eadem editio renouata, & alijs accessionibus aucta fuit, mandato Philippi secundi Catholici Regis, de quibus hæc habemus, quę modo dicantur.

Biblia Regia Antuerpiēsis.

C Quę quantave æstimata sit Regia quadrilinguis Antuerpiensis editio ab ipso Benedicto Aria Montano, qui in ea edenda, & Apparatu augenda cum alijs viris laborauit, eius verba ad quę remittimus lectorem, indicant, quæ ipsemet scripsit secunda in eam præfatione: In qua de totius operis vsu, dignitate, & apparatu, ex ordine disseruit. Quamquam verò idem Benedictus Arias reliquorum (pręter illam OnKelosii in Pentateuchum) Chaldaicas in ceteros sanctæ Scripturę libros paraphrases non passus sit in Regio isto Opere desiderari, cum eædem paraphrases omnes in Complutensi non extitissent, fatetur tamen ingenuè, id fuisse consulto prętermissum

ſum à Ximenio Cardinali, ob eam potiſſimum cauſam, quòd quædam in Chaldaico textu reperirentur, quę vel ſuperuacanea, vel apocrypha viderentur. Porrò ſacrum Apparatū adiecit, de quo huius libri vigeſimo nono capite ſumus dicturi. A

Ceterum non deſunt eruditiſſimi viri, qui in hac editione deſiderauerint nonnulla, quę ex Rabbinis petebantur, ad Eccleſiæ Catholicę ſenſum eſſe referenda; qualia de iuge, & incruento Sacrificio, quod Malachiæ teſtimonio pręnunciatum eſt eſſe futurum, quod ad gentium ſacrificium Arias videtur retuliſſe. Cum autem noſtrum hoc loco non ſit eo de labore ferre iudicium, monemus lectorem, vt editionem Gręcam Septuaginta Interpretum, & huius verſionis verſionem Latinam, Xiſti V. Pontificis Maximi iuſſu Romæ editam, conferat cum ea, quæ prodijt Antuerpiæ. Indicem quoq; librorum expurgandorum emiſſum Romæ conſulat. B

Mal. 1.
NOTA.

Editionem Latinam vulgatam, quæ nouiſſimè prodijt Romę emendatior Clemente VIII. Pontifice Maximo, eſſe omnino ad vſum adhibendam. Caput XXII.

P*Aucis de editione Latina vulgata agemus, quandoquidem & ipſa Eccleſię auctoritas, quæ illam in primis retinendam iuſſit, ac quæ nouiſſimè Pontificis Maximi iuſſu prodijt emendatior ſatis eſſe poſſunt, vt id factum fuiſſe iuſtiſſimis de cauſis exiſtimemus. Verumtamen ne vna auctoritate nos uti putent, qui ſolent in Eccleſiam eſſe cōtumelioſi, viros, qui rationes firmiſſimas attulere cur eam potiſſimum ſequi debeamus, indicabimus. Quippe Driedo, Canus, Sixtus Senenſis, Bellarminus Card. fuere præcipui: ſed hic, vt poſtremus, ita accuratiſſimè omniū. quibus ſi velimus addere Leonē Caſtrium, qui multus eſt in probanda vulgata editione, præſertim in libris, quos Apologeticum inſcripſit, non erit quod* C

1. Driedo li. 2. c. 1. de Eccleſ. dog. et ſcript. Sixt. Senen li. 8 Biblioth. ſancta.

aliquis

A *aliquis plura desideret. Ac quidem Canus tertiodecimò capite secundi libri de Locis communibus veteris vulgatę editionem demõstrat, atque conatur euincere, cur modo in Fidei ac morum disputatione ad Hebræos, aut Græcos codices non sit confugiendum, vt inde genuinus Scripturæ sensus eliciatur. Id quod Gulielmus Lindãnus item scriptum reliquit. At Bellarminus vberius primò de Latinis editionibus agit, mox de auctore vulgatæ editionis: deinde de eiusdem auctoritate, denique sequentibus capitibus soluit obiectiones hæreticorum Kemnitij, Caluini, & aliorum contra vulgatam editionem: planè ita, vt stet hæc tamquam columna veritatis, & portus, ad quem è fluctibus dissentientium tot versionum debeamus appellere, Sic autem habet Synodus Tridentina.* Sacra Synodus considerans non parum vtilitatis accedere posse Ecclesiæ Dei, si ex multis Latinis editionibus, quæ circumferuntur sacrorum librorum, quænam pro authentica habenda sit, innotescat; statuit, & decreuit, vt hęc ipsa vetus, & vulgata editio, quæ lõgo tot sęculorum vsu in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, prędicationibus, aut expositionibus, pro authentica habeatur: & vt eam nemo reijcere quouis prętextu audeat, vel pręsumat.

Leo Castri. Apolog. & suo. Linda de opt. gen. interpr. script. Bellar. lib. 2 de verbo Dei, à cap 8. vsq ad extremũ capitis 14 Conc. Triden. sess. 4.

B

C *Iam verò de Francisci Vatabli, & aliorum siue Paraphrasibus, seu versionibus vel editionibus, Latinis, Italicis, Gallicis, Germanicis, Polonicis, Anglicis, quid sit sentiendum, legant, qui voluerint, Appacatum nostrum Sacrum, in verbo* BIBLIA.

Necessaria notitia Idiotismorum Hebręæ linguę, & vnde petenda. Cap. XXIII

HAbet (*inquit Augustinus*) omnis lingna sua propria genera locutionum, quę cum in aliam linguam trans-

Aug. de vera relig. capi. 50. Hier. quæstio,

transferũtur, uidentur absurda. *Id quod haud rarò monuit Hieronymus, cum Hebraicæ linguę vsum studijs diuinarum literarum ostenderet esse perutilem. Nam & cum aduersus Ruffinum tractans illud secundi Psalmi.* Apprehendite disciplinam *pro quo ipse interpretatus est*. Adorate Filium, *vel etiam:* Adorate purè. Nisi, *inquit*, prolixum esset, & redoleret gloriolam, iam nunc tibi ostenderem, quid vtilitatis habeat magistrorum limina terere, & artem ab artificibus discere: & videres quanta sylua sit apud Hebræos ambiguorum nominum atque verborum. Quę res diuersę interpretationi materiam prębuit, dum vnusquisque inter dubia, quod sibi consequentius videtur, hoc transfert. *Hæc Hieronymus. Quin & Gręci sermonis vim exprimere non posse Latinos testatur Ambrosius. Sanè verò etiam Gręci patres idiotismos Hebręę linguæ adnotarunt, tamquam vtiles sacrorum eloquiorum interpretationi.* Nam &, *Euthymius inquit*, idioma est ueteris Scripturę, dicere Deum glorię, pro glorioso: Deũ ueritatis, ultionum, potentiarum, misericordiarum, pro ueraci, uindice, potenti, misericorde. *quippe Hebręi genitiuis substantiuis vtuntur loco adiectiuorum: vt filius perditionis, hoc est homo perditus. Lex mortis, Spiritus sanctificationis. Mammona iniquitatis, hoc est diuitiæ iniquæ, Spiritus sanctificãs. Lex mortem inferens: Homo belial, idest sceleratus, & absq. iugo. Et genitiui accipiuntur aliquando actiuè, nonnumquam passiuè vt iustitia Dei, quæ est in Deo, aut quę est in me ex Dei munere. & Psalmo quinto:* Domini est salus, *idest salus nostra ex Dei munere est. In his autem explicandis aliud aliquid affert Franciscus Ribera in Osee caput decimũ, numero 28. & 29. quem legere expediet.*

E Patribus item notat tritas illas obseruationes Martinus Martinez. Cedros Dei, *hoc est maximas*. Sagittas Dei, *idest fortes*, quia nomen Elohim (*inquit*) plerumq. non

in Gene. & in eccl. c. vlt. & in c. ad Macelam, cuius initium B. Pãphylus & 1. Apolo. ad 13. Ruffinum. Ambros. in explanat. Psa. 118. Euth. in ps. 18

Hebraismus in scripturis frequentissim⁹

Lib. 10. hypotypos. Reg. 4.

A non designat, sed auget significationẽ. Vas vasis, *quodcumq. instrumeutum significat, vt vasa iræ ac mortis vocantur instrumenta, quibus homines interimuntur (siue potius) vt ego interpretor (ea, quæ recipiant in se iram Dei, & misericordiam:) & vas electionis, instrumentum selectissimum cuiuscumque artis, quo nomine Paulus vocatus est, quia summus Euangelij erat futurus prædicator. Scripturæ etiam ea solet esse elocutio, vt hædum caprarum, & agnos ouium, pro paruis vsurpet, quibus opus sit matribus. Agnoscit Melchior Canus similes quosdam in Hispania phrases, atque idiotismos, quales in diuino sunt codice. Vt illud.* Omni habenti dabitur, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo. Al rico todos le dan, al pobre aun de que tiene le quitan. *& illud.* A consiliario serua animam tuam, ne forte mittat sudem in terra, & dicat tibi, bona via est tua. *quod Hispani.* Habla con vos y coge piedras con los pies. *Quin & idem Canus optauit Hieronymi commentarios in prouerbia Salomonis,* quæ *inquit,* vix vllo pacto posse explicari, nisi habita ratione Hebraicæ consuetudinis atque sermonis. *Nam qui circumferebatur hactenus tamquam Hieronymi, non sunt ipsius, quod præter alios optimè in eum ostendit Victorius Reatinus; sed bene habet, C quod Iansenius egregiè, vt diximus, hoc præstitit: & commentarios in Prouerbia pereruditos nobis reliquit.*

1 Reg 21. Psal. 113

Actor. 9

Luc. 10.

Eccl. cap. 37.

Hieronym. non scripsit in Prouerbia Salomonis.

Quinam egerint de Idiotismis Hebraicæ linguæ. Cap. XXIIII.

Sanctes Pagn. Forestus. Caninius Vesthumerus. Vatablus Hieronym. ab Oleastro. Bened. Arias.

P*orrò qui de Idiotismis Hebraicę linguę hoc sæculo egerũt, siue eos seligẽtes, siue interpretãtes, siue prelo subijciẽtes: ij fermè sunt à quibus Dictionaria, Grammaticas, vel notas aut phrases Hebraicæ linguæ accepimus: Sanctes Pagninus, Angelus Caninius, Franciscus Vatablus, (sed qui sit emen-*

De Rob Stephano, quid Laurētius Villauicentius. Georgij Vicelijs syluula dictionum Ecclesiasticarum. Dictionarium siue Etymologicō Græcum vet Testamēti in Biblioth. Vaticana.

datus à Salmanticensibus) Hieronymus ab Oleastro, Benedictus Arias Montanus, & alij: Ex prioribus autem illis, atq. è Rabbinis qui olim de Idiotismis prodijt liber à Roberto Stephano, non pauca habet, quæ expungenda sunt, quemadmodum & hominis, qui in hæresim præceps ruerat, suspecta debent esse pleraque omnia. Multa igitur cùm ex eo, & Sancte Pagnino, Arias Montanus sic collegißet, vt tamen plura resecuißet, factum est, vt liber Idiotismorum Apparatui in Biblia Regia præfigeretur, cui regulas de dignoscendis Hebraicarum phrasum idiotismis præposuit. Ioannis item Forsteri Dictionarium, si legitimè expurgatum concederetur à superioribus, ad vsum videtur posse adhiberi sat cōmodum. Et ita quidem nos, cum in primis tribus nostræ Bibliothecæ selectæ editionibus nondum prodijsset primus librorum expurgandorum Index à Mag. Sacri Palatij ann. 1607. Romæ emissus, in quo iam quę in eiusdē Io. Forsteri Dictionario expurganda sunt, indicatum est diligenter. Vvesthmerus autē, qui de phrasibus Scripturæ Sacræ librū inscripserat, cùm hæresi infectus venenum ex illo simplicibus propinaret, à Laurentio Villauicentio Theologo probo, & Catholico tutiori lectioni restitutus, denuò Antuerpiæ excusus est. Quin & opera Petri Maturi Theologi nostræ Societatis Lugduni prodijt in lucem Gilbertus Genebrardus de Idiotismis linguæ Hebrææ, quos Maturus collegit ex illius commentarijs in Psalmos. ac cum Franciscus item Ribera noster plures habeat initio suorum commentariorum in duodecim Prophetas minores, inde peti vtiliter possunt. Aliorum autem quoniam hæretici fuere, aut per fidi, vel in Iudaismo hæserunt, libros ea de re huc adtexere non libet; quòd in ijs, aliquando plus sit veneni quàm antidoti. Extat verò Syluula dictionum Ecclesiasticarum Georgij Vicelij, sicut & ipsius Idiomata Sacræ Scripturæ. quemadmodum item in Vaticana Pontificis Maximi Bibliotheca liber Græcus de Etymologijs veteris Testamenti

A menti. At nouissimè euulgata est Tractatio de idiotismis
huiusmodi, quam Alphonsus Salmeron è nostris viuens re-
liquerat, quę quidem, vbinam extet, atque edita sit, vide in
Apparatu nostro Sacro, in verbo, Alphonsus Salmeron.

At quenam sint in ijsdem Idiotismis cautiones adhiben-
dæ, dicendum est. Primo quantumcunque ij præseferant vel
acuminis, vel germanæ dictionis, si ab eo sensu mentes auer-
tunt, quo secundum literalem sensum Catholica accepit Ec-
clesia, aut non esse veros Idiotismos, aut certè non ita simpli-
citer esse interpretandos, vt quidam faciunt. Pluisse Domi
num à Domino (ait Canus [a]) esse quidam existimant,
B hoc est desuper, seu vehementissimè. At Filium à Pa-
tre pluisse (ait) intelligunt Eusebius [b], Hieronymus [c],
Irenæus [d], Basilius [e], Marcellinus [f], Concilium [g], Syr-
miense.

[a] Can li. 2. de Loc. com. c. 15
[b] Euseb li. 1. Eccl. hist c. 1.
[c] Hier in Osea c. 1.
[d] In lib 3 c. 6.
[e] Basil. lib 5. cont. Eunom.
[f] Marcell ad Salomonē epi.
[g] Conc. Syrmien. c. 15.

Pręterea potuisse fieri, vt Rabbini Idiotismos esse quosdam
dicerent, qui re vera non fuissent, vt eo actu populares suos
à Christi intelligentia submouerent. Sic autem per manus
fuisse traditos, vt apud multos iam auctoritatem obtinerent.
Deinde qui specie Idiotismorum infirmant Septuaginta In-
terpretum, aut vulgatam editionem, quibus presertim in lo-
cis stetit illibata, posse in suspicionē iustam incidere [h]. Ascen
C disti (inquit Psaltes) in altum captiuam duxit captiuitatē.
Quod de resurrectione Domini ex Inferis, & ascensione in
cœlum cum Patribus interpretatur Apostolus [i]: At specie
Idiotismi exponere. Duxisti captiuam captiuitatem, hoc est
captiuos hostes cepisti; qui grassati fuerāt in populum tuum,
sanè mysterium si nō euertit, satis infirmat: simile illud est [k].
Non relinques animam meam in inferno: quod Petrus [l]
& Paulus [m] dixere de anima Christi esse intelligendum, quę
cum triduo fuerit in inferno, inde excedens, Patres eduxit.
Verum enimuero vocem illam inferni sub Idiotismi specie
detorquere ad sepulchrum, vt sit. Non relinques in sepul-

Hęreses Sac. Scripturæ nihil debēt vulgatæ editioni detrahere.

[h] Psal. 67.
[i] Ephes. 4.
[k] Psal. 15.
[l] Act. 15.
[m] Act. 13.

chro animam meam, idest corpus meum ecquam fidem faciet Apostolis?

Adhæc, cùm qui veterum vulgatam versionem edidere, spiritum quendam Prophetiç vicinum habuisse dicantur à Titelmanno, & Cano; Ambrosius autem propterea nec dignatus sit in suis versionibus Grçcos consulere. In Dictionario autem Complutensi, Ecclesiastica, & vulgata prius, quàm ex Hebraico aliorum versio sapienter citetur; hi vero, qui nimium Idiotismis inhærent, illam prorsus à suis Dictionarijs ablegauerint, dubitari potest, num quo spiritu Sacrę Literę scriptę fuerant, eas eodem omnino exposuerint. At omnis (*inquit Hieronymus*) qui Euangelium alio interpretatur spiritu, quàm scriptum est, credentes turbat, & conuertit Euangelium Christi, vt quod in facie est, post tergum faciat, & ea, quæ post tergum sunt, vertat in faciem. Si quis tantum literam sequitur, posteriora ponit in faciem. Si quis Iudæorum interpretationibus acquiescit, post tergum mittit ea, quæ ex natura sua in faciem constituta sunt. Lex enim (*alibi ait*) spiritualis est, & reuelatione opus est, vt intelligatur.

Ambr. in c. 12. epis. ad Rom.

Hier in 1. capite epi. ad Gal.

Hier. epist ad Desiderium.

A

B

Qui verò de Idiotismis legerit Euangelicas Institutiones Petri Garsiæ, libro primo capite vndecimo, habebit vnde suo desiderio hac in re satisfaciat. Agit enim de Idiomatibus, seu Hebraismis, quæ in quattuor Euangelistis passim occurrunt, Matthæo, Marco, Luca, Ioanne, idque fusè, atque appositè.

Petrus Garsias li. 1. c. 11. de Idiotismis euangelistarũ

C

Ratio ad Diuinæ Scripturæ studia. Caput XXV.

Qvod sapienter monuit Augustinus, vt codicibus emendandis in primis inuigilaret solertia eorum, qui Scripturas Diuinas nosse desiderant, & emendatis non

Lib. 2. de doc. Christ. c. 14.

A emendati cedant, ex uno dumtaxat interpretationis genere (*vt ille inquit*) venientes: *id nos mouit, vt primò de varijs Sacræ Scripturæ editionibus agentes, optimas, & firmissimas nobis statueremus. Restat nunc, vt ea monstrentur, è quibus Apparatus ad totam hanc rem confici possit.*

Ex Græcis Eusebius sese effert primus, qui ad Diuinam Historiam aditum aperuit, si præcaueãtur errores, quibus Opera sua aspersit, quos in Apparatu nostro Sacro adnotauimus. Non quòd ante illum viri non fuerint, qui in eadem facultate eminuerint, Dionysius Areopagita, Irenæus, Clemens Alexandrinus, Iustinus Martyr. Origenes, & reliqui: sicuti post illum B *Chrysostomus, Theodoretus, & alij; sed quod ipse quindecim libros de Præparatione, ac decem de Demonstratione Euangelica eo consilio, ac ita dilucidè, atque eruditè scripserit, vt in vno Opere reliquos illos alios Auctores comprehendisse videatur. Ac quidem libri, quibus agitur de Euangelica demõstratione, ad caput huius libri referendi sunt, quo de veteris, ac noui Testamenti consensu dicetur. Quid autem istis de Præparatione Euangelica contineatur, quod ad complanandum iter ad Sacræ Scripturæ Diuitias assequendas faciat, paucis exponam.*

Eusib. Cæsarien. Præpara. Euang.

*Christiani, cum erroribus, idolis, ac vitę turpitudine abie*C*ctis, atque cœlestem doctrinam amplexi, eam constantissimè retinerent, ab Iudæis, quibus scandalum, & ab gentibus, quibus stultitia Christus erat, miris ac diris modis exagitabantur: His autem artibus, Scripturarum scientiam & splendorem obscurare contenderant, quàm qui maximè, Philosophi, Poetæ, ac ceteri potentes à sæculo. Eusebius igitur, vt viã sterneret ad libros de Euangelica Demonstratione, obices autem submoueret omnes, quibus retardari potuissent, qui progredi in vera Religione cœpissent, libros de Præparatione cõscripsit, quemadmodũ postea, & inter Latinos doctissimis de Ciuitate Dei libris fecit Augustinus. Prioribus itaq; septem*

Compendiũ 15 librorum de Pręparat. Euãg. Euseb.

1. Cor. 1.

libris

libris Eusebius, vt nostram Religionem certissimam esse ostendat, ducit argumenta à Diuini eloquij genere alieno ab omni ambiguitate: ab euentu, qui prædictiones de rebus futuris comprobauit: à Prophetarum vetustissimorum, & Patrum testimonijs, qui eam commendarunt: à beneficijs erga humanum genus per Euangelium collatis: à sanctissima vitæ institutione, quam Scriptura hęc Diuina pręsefert: à spe denique futurę ęternę Gloriæ, de qua nulla spes, altum autem silentiũ in Ethnicorum scriptis extitit. Quo item loco Christianorum fidem tuetur ab omnium exemplo discentium, quos credere oportet, si cui disciplinæ nauare operam velint. Quo hęc omnia statuat, errores Ethnicorum, portentaque opinionum & superstitionum, ex ipsis illorum auctoribus Ethnicis Diodoro Siculo, Plutarcho, Socrate, & alijs demõstrat. Quoniam verò pudebat Ethnicos sua scelera patefieri, ac proinde iactabant sub inuolucris fabularum suarum admirandam nescio quam sapientiam latere propterea Aegyptiorum, Phœnicum, Phrygum, Gręcorum, qui antea vixerant, matęologiam, hoc est non theologiam, sed inanissimam vanitatem ostendit, quã etiam qui apud suos erant sapientes habiti, improbassent. Quare Euangelicæ doctrinę acceptum refert, quod liberati Fideles à scyrpis, à superstitione, ab impietate Ethnicismi, cùm Christum Crucifixum agnouissent, fortissimè profiterentur.

Religio nostra certissima è quibus argumentis monstrata ab Eusebio.

Arist. discentem oportet credere. in 1. Elenc. cap. 2.

Iam verò duabus Ethnicę matęologiæ formis confutatis fabulosa de Dijs, ac physica, quas vt illam historicam, sic hãc mysticam, atque allegoricam appellabant, tertiam euincit, quę ciuilis ab ijsdem dicebatur, ad quam spectabant patrij ritus, responsa oraculorum, ceremonię, & id genus reliqua ab Hierophantis falsorum illorum Deorum administrata. Itaq. & sanguinem animalium, quæ Dæmonibus immolabantur, & nidorem carnium, atq. humanas victimas, quibus omnibus libidines vagę, cędes, & alia scelera immiscebantur, deinde

Tres species matæologiæ Ethnicor. ab Eusebio reijciuntur.

A inde item fatum Stoicum explodit, quæ diuina reÿcit Historia: liberum autem arbitrium propugnans, de quo sacri libri mentionem sæpissimè faciunt, veterum Hebræorũ Theologiã esse Orthodoxam ex collatione capitum nostrę doctrinę commonstrat. Quo loco deinceps Ethnicorum innumerabiles Deos, Hylem ingenitam, ac Deo (vt ipsi mentiebatur) coæternam, hominumq. generationem, ac brutorum fortuitam, & confusam, sexcentaq. alia opinionum monstra retegit, quibus deteriores cuncti, meliores nulli reddebantur.

Hosce, quos vocauimus obices, cum submouisset Eusebius, aggreditur octauo libro quæ ad doctrinæ cælestis, ac legum B præstantiam diuinarum indicandam precipuè faciebant. quas & tanti apud Ethnicos, inquit fuisse momenti, vt Ptolemæus Philadelphus Aegypti Rex verti in Græcum sermonem à Septuaginta duobus Interpretibus curauerit: quæ versio plena miraculi fuit. Legum porro, quas diuina complectitur Historia, summam esse vtilitatem ac maiestatem probat, dum eas cum reliquis gentilium legibus confert: cumq. iisdem ex consensu quorundam Grecorum Historiographorum de nonnullis Hebræorum narrationibus, Sacrę Scripturę veritatem comprobasset, peragit tamquam reos ingrati animi ac furti Ethnicos, quòd qui disciplinas Mathematicas, C preceptaq. Ethica, sublimiaq. dogmata vel ab Hebrais accepissent, vel ex horum libris excerpsissent, tamen hæc omnia suppressis auctorum nominibus, non solum pro suis partubus venditauerant, verum etiam Christianos infensissimè oderant, qui quidem Christiani Moysis & Prophetarum scripta candide agnouerant, testataque omnibus fecerant. Denique ex annorum Mundi chronologia colligit, qualiscumque de vno Deo fuerit cognitio apud Ethnicos, hanc è Diuinis Scripturis fuisse à Gentilium scriptoribus desumptam.

Neque verò hec solum, sed quidquid boni vel in Theologia, vel in Philosophia Plato pronunciasset, id deberi

He-

Lib 8 de præpar. Euang.

Lib 9. præpar. Euang.

In chronolog. Eusib qua emendanda. Vide Apparatum Sacrum Auctoris.

Hebręis, è quorum ſcriptis id hauſerat. A

Lib. 11. præp. Euang. li 12. & li. 13.

Cumque Platonis, ac veterum Poetarum in pleriſque cum Diuina Scriptura, vnde illa fuerant ſuffurati, conſenſionem aperuiſſet, accuſat Platonem, qui calidum & frigidum ex eodem ore efflans, varios errores permiſcuiſset, de quibus ſcriptum eſt à nobis, vbi de Platonica Philoſophia egimus. ſic conſequentibus libris aliorum philoſophorum ſectas & nugas, dogmata item quędam Ariſtotelis, ac Stoicorum oſtendit: Chriſtianamq. hiſce Philoſophis doctrinam, quę Sacris Literis continetur, dilucidam, veram, integerrimam opponit.

Lib. 14. & 15. Euſeb. de præpar. Euang.

Quibus ex omnibus liquet, ſi cum eiuſmodi hominibus eſſet agendum, qui eoſdem errores colerēt, vel Ethnici, vel Philoſophi, vel neſcio qui Politici, qui de Diuina Scriptura minus integrè fortaſſe ſentiunt, rationem iſtam, quam tenuit Euſebius, ineundam eſſe, vt ſolidè ad cęleſtem ſapientiæ theſaurum adſpirare poſſe incipiant. Et hęc quidem è quindecim ipſis Euſebij libris, quos de Prępar atione Euangelica ſcripſit. B

Sanctitas vitæ, & Iuſtitia primariæ vię accedendi ad Diuinam Scripturam. Cap. XXVI.

CEterum vnanimes in hoc Patres, & recentiores Orthodoxi conuenere, vt ante omnia rationem ad Diuinam Scripturam accedendi (tamquam certæ initium methodi, ac fundamentum) docerent eſſe ipſam vitę ſanctitatem, atque iuſtitiam. Sic Gregorius Nazianzenus. Vis *(inquit)* Theologus aliquando fieri, ac diuinitate dignus? Mandata ſerua, per Dei præcepta incede (actio enim contemplationis fundamentum eſt) ex corpore operam naua. An quiſquam eſt mortalium, qui in eam ſublimitatem efferri poſſit, vt ad Pauli gradum perueniat? At ille tamen videre ſe per ſpeculum & ænigma dicit, tempusq; affore, C

Greg. Naz. de dogm. & ſtatu Epiſcopi.

1. Cor. 13.

re,

A re, quo facie ad faciem visurus sit. Sis tu (ait) licet alijs
„ in disputando sublimior: at Deo haud dubiè es infe-
„ rior. Sis tu alijs licet fortasse acutior & perspicacior: at
„ certè tantò veritate posterior, quantò essentia Dei essen
„ tiam tuam antecellit. Pollicitationem habemus fore,
„ vt aliquando tantum cognoscamus, quantum cogniti
„ sumus. Si in hac vita fieri non potest, vt perfectam re-
„ rum cognitionem assequamur, id quod restat honora.
„ Quid autem illud est, quod in spe positum habemus?
„ Regnum cœlorum, proculdubio inquies. Atqui illud
„ nihil aliud esse existimo, quàm eius, quod purissimum
B & perfectissimum est, adeptionem. Perfectissima au-
„ tem rerum omnium est Dei cognitio: Verum eam par
„ tim teneamus, & possideamus: partim quamdiu in terra
„ versamur, percipere studeamus: partim in futurum æuũ
„ reseruemus, vt hunc laboris, industriæq. nostrę fructum,
„ ac velut fœnus habeamus, vt toto sanctæ Trinitatis lu-
„ mine illustremur, ac cognoscamus, quæ & qualis, &
„ quanta sit (si ita loqui fas est) in ipso Christo Domino
„ nostro cui gloria, & Imperium in sęcula sęculorum.
„ Amen, hæc ille.

Quod nõ intelligimus in scripturis est honorandũ.

Regnum Cœlorum quid sit.

Proinde ab Ethicis inchoanda esse Diuinæ Scripturæ stu
„ *dia Hieronymus ita inquit*. Quomodo in his nostris lite-
C ris non potest quis ad legenda verba texendaque proce
„ dere, nisi prius ab elementis cœperit: ita in Scripturis
„ Diuinis non valemus ea, quæ maiora sunt nosse, nisi ab
„ Ethica in ipsis habuerimus exordium, secundum illud,
„ quod Propheta dicit: *A mandatis tuis intellexi*. Quòd vi
„ delicet post opera cœperit habere scientiam secre-
„ torum.

Theologiam inchoandam ab Ethica.

Hier. in præ. Lam. Hierem. Tomo 4.

Psal. 118.

Aug. tom 6. in lib de vtilita credendi, c. 6.

„ *At Augustinus*. Quidquid est, *ait*, mihi crede in Scriptu
„ ris illis, altum & diuinum est: inest omnino veritas, &
„ reficiendis, instaurandisq. animis accommodatissima

Amanda primo D. scriptura, deinde ei studendum.

Greg. hom. 7. in Ezech. Ezech. 1.

disciplina: & plane ita modificata, vt nemo inde haurire A non possit, quod sibi satis est, si modo ad hauriẽdum de- " uotè ac piè, vt vera religio poscit, accedat. Quod vt ti- " bi probem, multis rationibus, & lõgiore oratione opus " est. Agendum enim tecum prius est, vt Auctores ipsos " non oderis, deinde vt ames: & hoc agẽdum quouis alio " modo potius, q̃ exponendis eorum sententijs & literis. "

Quid sit, qđ in Scriptura dicitur. Ambulabant & suspendebantur aĩalia Eleuari Rotas quid sit.

Quin & Gregorius Magnus: Cum ambularẽt *(inquit)* " animalia ambulabant pariter & rotæ iuxta ea. Et cum " eleuarentur animalia de terra, eleuabãtur simul & rotę. B Ambulant, *(inquit)* animalia; cùm sancti viri in Scriptu " ra Sacra intelligunt, quemadmodum moraliter viuant. " Eleuantur verò à terra animalia, cùm sancti viri se in " contemplatione suspendunt. Et quia vnusquisque San- " ctorum quantò ipse in Scriptura sacra profecerit, tantò " eadem Scriptura Sacra proficit apud ipsum, rectè dici- " tur: Cum ambularent animalia, ambulabant pariter & " rotæ, & cum eleuarentur animalia de terra, eleuabantur " simul & rotę: quia diuina eloquia cum legẽte crescunt: " nam tantò illa quisque altius intelligit, quantò in eis al " tius intendit. Vnde nec eleuantur rotæ, si non eleuen- C tur animalia, quia nisi legentium mentes ad alta profe- " cerint, diuina dicta uelut in imis non intellecta iacent. "

Christus finis scripturarum. De Rabbinis legẽdis cautio. Quinam Auctores studijs literarum Sacrarum commodi.

Hoc animi affectu, vt ad literas sacras adeundum, sic ad Christum, qui clauis est Scripturarum, tamquam in finem tendendum esse, Patres ipsi (quod postea planius adhuc erit dicendum) cum Augustino consentiũt. Omnia *(inquit)* quæ diuinitus scripta sunt, ad Christum referũtur, unde quia propter eos, qui in terra sunt, scripta sunt, ipse in terram venit, ut in se monstraret impleri. *Quæ diuinarum Scripturarum professores reddere debet attentissimos, ne plus nimio Rabbinos Iudæos versent, quorum consilium fuit, vt animi prorsus auerterentur à Christo.*

A

De optimo genere interpretandi Scripturas duo antiqui præcipui, Hieronymus, & Augustinus. Caput XXVII.

CVm autem plurimi de diuinarum literarum institutione egerint, hi, quos tum hic, tum decimo septimo huius libri capite adnotabimus, erunt commodissimi.

Extat igitur Hieronymi Epistola de optimo genere interpretandi Scripturas ad Pammachium, cum deinceps passim in suis & Commentarijs, & Epistolis hoc ipsum tractet. ac potissimum, vbi istarum vsus & interpretatio pulchrè demonstratur. Certè verò hæc potissimum inculcat, vt quę potissimum discenda sint in Sacra Scriptura, ijs opera detur, caueantur apocripha: [a] Scripturę sacræ consequentia inquirantur; [b] monet autem, non semper in Scriptura Sacra gestorum ordinem seruari [c]: eiusdem autem Scripturæ deprauatores inquit esse hæreticos [d]; Et ignorationem eius esse ignorationem Christi [e], Scripturæ hortum exaruisse apud Iudæos [f]. In Scriptura Sacra sensa Deo digna quærenda esse [g]; Scripturam Sacram sic interpretandam, ne Iudaicas fabulas afferamus [h], Scripturæ Sacræ morem esse obscuris manifesta subnectere [i], In Scriptura Sacra contraria quandoque simul vera [k], Scripturarum simplicitatem non contemnendam, ac tamen absque Doctore à nemine intelligi posse [l] nullumque earum apicem carere sensibus [m]; nec iota esse superfluum [n].

B

C

Ad Hieronymum accedat Augustinus †. Is enim cum alibi dixisset à Scripturarum fide incipiendum ijs esse, qui cupiunt ad Dei notitiam peruenire. Scripturæ item Sacræ testimonia audienda, non Philosophorum placita; easque esse scrutandas cum honore Scriptoris, prius autem esse amandas,

a Hier epi. ad Latam To 1.
b In com in Ioel c. 2 to. 6.
c In Com. in Amos c. 2. to. 6
d Lib. 10 com. in Ezec. c. 32. tomo 5.
e In pr cœm. com in Esa ad Eustoc. tom 5.
f Com. in Esa. c. 1 li 1 tom. 3
g li 4 com. in Esa c 11 to. 5
h li. 4 com in Esa c 12. to 5
i lib 5. com in Esa c 19 to. 5
k li in Ezec. c 1 tomo 5.
l Hier. Damaso. tom. 3.
m lib 2 com. epi ad Ephes. c 3 tomo 9
n lib 1 in Math c. 5. tom. 9.
† Aug to. 8. in Psal 8.
Augu to 6. de vti credendi.
Aug tom. 8. in Psal 118.
Aug to 2. epi. 1. ad Volus.

quàm discendas; Qui enim, *ait*, Scripturam diligit, etiam quod in ea non intelligit, honorat: & quod ei sonare videtur absurdè, se potius non intelligere, & aliquid magnum ibi latere iudicat. *hortatur alibi Volusianum, vt Apostolorum linguas præcipuè legat, ex his enim fore, vt ad cognoscendos Prophetas excitetur, quorum testimonÿs vtuntur Apoctoli.* A

Quin etiã cùm in libris de doctrina Christiana luculenter esset locutus, qũo Scripturæ Sacræ sint tractandæ, ostendit aliÿs plerisque in locis Scripturæ Canonem Ecclesiæ Catholicæ auctoritate constitutum esse, atque confirmatum. Tom. 6. cont. Faust. lib. 13. c. 5. & tom. 6. cont. epist. fundamenti, ca. 9. tom. 6. cont. Faust. lib. 23. c. 9. B

Scriptura qd contineat.

Scripturę nomine non tontum noui, verum etiam veteris Testamenti libros pari auctoritate contineri. Tom. 6. lib. 32. cont. Faust. c. 1. & 8. & tom. 7. lib. 1. de peccatorum merit. & remiss. c. 27. & tom, 7. cont. Faust. c. 2.

Catalogus.

Quis librorum Canonicorum Catalogus. tom. 3. de doctr. Christ. lib. 2. c. 8. & tom. 1. Couciliorum Carthag. Concil. 3. Can. 47.

Auctoritas.

Scripturæ Sacræ summam esse auctoritatem. Tom. 2. epist. 19. Hieron. in initio, & tom. 5. de Ctu. Dei li. 11. c. 1. & to. 6. cont. Faust. lib. 11. c. 5. C

Difficultas.

Scripturas sacras obscuras esse. Tom. 6. de vtil. cred. cap. 7. & Tom. 3. de doctr. Christ. libro secundo, cap. 6. & lib. 3. c. 30. & sequen.

Heresesvnde

Ex peruersa scripturarum intelligentia hæreses gigni. tomo 2. epist. 222. ad Consentium, & tom. 9. in Euangel. Ioan. tract. 18.

Litera occidit.

Litera, Iudæos, hæreticos, & carnales homines occidi, qui non spiritui, sed literæ sono adhærent, Tom. 10. de temp. serm. 70. Tom. 3. de spiritu & litera, capitu. 4. & tom. 10. de temp. serm. 100.

In

Sensus scripturarum.

A *In rebus Fidei et morum, Sacram Scripturam ad proprios hominum sensus torquendam non esse, tom. 3. de Genesi ad literam lib. 1. c. 28. & tom. 8. Ps. 118. Conc. 1. & tom. 7. con. lit. Petil. Donat. lib. 2. c. 51.*

Multiplex.

Multos esse posse, eosque veros Scripturæ sensus, quidve hic prudenti viro sit faciendum, tom. 6. de vtil. cred. c. 3. & tom. 3. de Genesi ad literem lib. 1. cap. 21. & tom. 3. de doctr. Christ. lib. 3. c. 10.

Verus.

Sacram Scripturam iuxta eum sensum interpretandam esse, quem in communi Doctorum consensu tenuit, & tenet S. Mater Ecclesia, tom. 6. cont. epist. Manich. c. 5. & tom. 6. de B *vtil. cred. c. 14.*

Ex obscuris, & dubijs Scripturæ locis non esse contra ca, quæ in eadem Scriptura aperta sunt, agendum, tom. 6. de vnit. Eccles. cap. 16. & tom. 7. cont. Epist. Parm. libro secundo, cap. 10.

Linguarum peritia.

Linguarum Grçcę, & Hebrçæ peritiam. tom. 3. de doctr. Christ. lib. 2. c. 11. & 12. Historiam. ibidem capit. 28. & 29. Rhetoricam, & Dialecticam, ibid. c. 31. 36. & 37. Arithmeticam, Musicam, Astrologiam, ibidem, c. 16. & 29. Philosophiam vtiles esse ad Scripturarum tum intelligentiam, tum tractationem, ibid. c. 40.

C

Duces reliqui ad Diuinam Scripturam. Cap. XXVIII.

IAm de Patribus alÿs multa huiusmodi huc possent afferri, quæ consulto omittimus, quòd in Apparatu nostro Sacro Auctores illi sunt iudicati, qui ista perdoctè collegerunt: interea verò quosdam Sācti Bonauenturæ Tractatus hic prætermittere religio esset, qui quidem breuissimi, sed cœlestium opum pleni sunt, vt non sine causa Ioannes Gerson illos maximè prædicet, atque agnoscat vtilissimos.

Bonauenturæ Tractatus aliqui Sacræ Scripturæ discendæ perutiles.

Quæ nã summati in Theologia contineantur.

Ei igitur, qui accessurus est ad Diuinam Scripturam, magnopere conferet, si Prologum Breuiloquij eiusdem Doctoris prælegerit. In eo enim agit de Scripturæ ortu, progressu; statu Scripturæ sacræ; De fine legis, qui est Christus; Quod Scriptura non procedit ad modum aliarum scientiarum; perfectã autem felicitatem scopum esse Scripturæ Sacræ; ac quo animo scrutanda, docenda, audienda Scriptura sit; Deinde de latitudine Scripturæ sacræ, de longitudine, sublimitate, profunditate; de modo procedendi & exponendi Sacram Scripturã. Post quem Prologum accedit ad ea tractanda quæ summatim in Theologia continentur, Quæ quidem sunt Sanctissima TRINITAS: Creatura Mundi; corruptula peccati: Incarnatio Verbi: Gratia SPIRITVS SANCTI: Medicina Sacramentorum: Status finalis IVDICII ad quæ omnis *(inquit)* Scriptura refertur.

A

B

Duces perutiles ad diuinas Literas. Isidorus. Eucherius.

Atqui & perutiles sunt duces ad Diuinas Scripturas intelligendas Marcus Aurelius Cassiodorus de Institutione diuinarum lectionum: & ipsius memoriale Scripturarum. Eucherius Lugdunensis de formulis spiritualibus, siue eius liber intelligentiæ spiritualis. Isidorus de spirituali intelligentia veteris & noui Testamenti.

Maximus. Thomas de Argentina. Tostatus. Pererius.

Paulus de sãcta Maria. Sanctes Pagninus. Marulus. Hugo de Sãcto Victore.

Qui item quæstiones in vtrumque Testamentum scripsere nimirum ijdem Hieronymus, & Augustinus in primis, Eucherius, & Maximus, quæve dissolutiones quæstionum è sacris Scripturis est persecutus Thomas de Argentina Dominicani Ordinis, Alphonsus Testatus, Alphonsus Salmeron in libro, quem prænotauit Prolegomena, & præter alios plurimos hi, qui sequuntur. Pauli de sancta Maria, Episcopi Burgensis Scrutinium Scripturarum; Sanctis Pagnini Isagoge, de qua infra. Marulus de lectione sacrarum Scripturarum. Hugo de S. Victore, qui cum scripsisset eruditionis didascalicæ libros, in horum quinto agit de quibusdam sacræ Scripturæ proprietatibus, de triplici intelligentia: Quid res etiam

C

signi-

A *significent in diuina Scriptura: de septem regulis: Quid studium impediat: Quis sit fructus diuinæ lectionis: Quomodo legenda sit Scriptura Diuina ad correctionem morum: Lectionem esse incipientium, opus perfectorum: & quid Monacho competat: De quinque gradibus, quibus exercetur vita iustorum. De tribus generibus legentium, siue lectorum: & alibi, de quinque septenis in Sacra Scriptura. Accessit Hadrianus Cardinalis quomodo Sacra scriptura sit tractanda. Et Ioannes Driedo, qui scripsit ad Ioannem Lusitaniæ Regem de Scripturis Ecclesiasticis, & Isagogicos quattuor libros edidit eruditos, & valde laudandos. Ac tamen in hoc* B *Auctore obseruandum, quidquid de temporibus ad illustrandas Sacræ Scripturæ obscuritates, ex vario temporum numero, diuersaq; annorum supputatione, proprio libro digessit, quem postea libro tertio de Diuinis Scripturis inseruit, hunc non esse sequendum: Impegit enim vir (alioquin doctissimus) in eosdem errores, in quos & reliqui multi (vt diximus) impegerunt, decepti titulis Berosi Chaldæi, Metasthenis Persæ, Manethonis Aegyptij, Philonis Iudæi, Xenophontis Græci, Fabij Pictoris, Catonisq; Romanorum: Qui libri (quemadmodum alibi monstratum est) spurij sunt, atque illegitimi. Itaque tantum abest, vt cum Hebraica Sanctæ Scri-* C *pturæ veritate conueniant, (id quod Driedo pro certo ponebat) vt Diuinæ Historiæ pugnantia doceant: sed & IOANNES Faber, de sana intelligentia Sacræ Scripturæ: ac Melchior Canus de Locis communibus Theologicis, qui cum secundo libro egisset de solidissimo sacrarum literarum fundamento, submouet quattuor machinas, quibus illud impetitur, ceterisq; libris pereruditè ostendit quanam adminicula veritati diuinarum Scripturarum aperienda, atque vnde sint accersenda.*

Hadrianus Cardinalis.

Io. Driedonis. Lib. quid contineant.

Quid cauendum in Ioanne Driedo.

Ioan. Faber epis. Viênen.

Melchior Canus.

Auctores alij, qui recentiores Scripturis intelligendis percommodi. Cap. XXIX.

A

Gulielmus Lindanus.

POst Canum Gulielmus Lindanus Opusculũ in tres libros partitum emisit, quibus egregiè depexit hæreticos agens de genere interpretandi Scripturas: siue vndenam earum sensus germanus petendus sit. Qui liber quoniam facile inueniri non potest, aliquid inde, quod probari poterit studiosis D. Scripturæ, Apparatui sacro adtexuimus in verbo, Gulielmus Lindanus.

Scripsit etiam Martinus Martinez Cantapetrensis Hispanus Theologus libros decem Hypotyposeon Theologicarum, siue Regularum ad Diuinas Scripturas intelligendas, quę omnia bipertitus est, ita vt octo prioribus libris locos aliquot cõmunes, reliquis autem duobus centum Regulas ex Patribus tradat. Ac sanè liber est eruditus; sed legendus ille, qui anno huius sæculi octogesimo secundo Salmanticæ excusus est. in alijs enim, quæ præcesserant, eiusdem Operis editionibus, cùm quædam liquidius visa fuissent esse declaranda, sacræ Inquisitionis Hispani Theologi id præstiterunt, eaque adnotarunt in suo Indice librorum expurgatorio ad quem amandamus Lectorem.

B

Vide Apparatum sacrum in verbo Benedictus Arias.

Atqui Benedictus Arias Montanus, præter alios labores suos Apparatum sacrum ad Diuinarum Literarum institutionem confecit, in quo Liber Idiotismorũ Hebraicæ linguæ. Liber de Arcano sermone. Liber de Actione hoc est de gestu, atque habitu. Deinde.

C

Libri duo de Geographiæ & Topographiæ præceptis, quæ ad sacrarum lectionum explicationem (ait ille) satis esse possint. Ratio temporis, quòd à cõdito orbe vsque ad Christum effluxit. Liber de ponderum æstimatione, ac sacræ Architecturę præceptionibus, & exemplis, atque imaginum structura, & alia continentur.

Sed

A Sed & Garsias Galarza Bellanensis, Episcopus Cauriensis, scripsit Euangelicarum Institutionum libros octo. Quorum primo agit de Euangelij præstantia, veritate & linguarum vsu. Secundo de sensu literali. Tertio de Mysticis Scripturæ sensibus. Quarto de scripturis tum Canonicis, tum Apocryphis. Quinto de confutatione sectarum, & Demonstratione Euangelij. Sexto de Geographia Terræ Promissionis, ad intelligenda loca in Scripturis contenta, præsertim ea in quæ Christus Dominus diuertit. Septimo, de Scripturarum Chronographia, & temporum ratione in eis contenta, vbi de diebus, hebdomadibus, Sabbathis, Mensibus, Festis, Annorum

B mensura, varia supputandi ratione. Octauo, de Historiæ Euangelicæ summa. Porrò libri digni sunt lectu, qui in Hispanijs anno 1579. Mantuæ Carpentanæ sunt editi.

Ac Venetijs recusi.

Post quæ Euangelista Bosius Augustinianus Theologus edidit Theoremata Theologica, quibus differendi ratio, regulæ, modusq; assequendi eas explicantur.

Euangelista Bosius anno 1571.

At Iosephus Acosta Theologus Societatis nostræ, cum post haustas in Hispania disciplinas, ad Occidentales Indias missus, easdem & peragrasset & quę in ijs Collegia sunt nostra diu administraßet, reuocatus in Europam, aliquot libros edidit, in quibus sunt tres de Christo reuelato, qui rationem abs

Iosephus Acosta.

Libri de Christo reuelato.

C se in rem collatam, & intelligendæ, ac tractandę Diuinę Scripturæ perspicuam, vt elegantem ostendunt.

Porrò de ratione interpretandi Diuinam Scripturā pulchra, & distincta, è multis Patribus, atque adeo ex recentioribus collegit Georgius Ederus in sua Oeconomia à tabula 54. vsque ad 75. in qua item locauit quadraginta, & vnam regulas, ex ijsdem Patribus decerptas: De alijs verò Scriptoribus in Apparatu Sacro egimus. Quibus addi omnino debebunt quę nos ex Francisci Riberæ monitis adiunximus ad finem capitis septuagesimisecundi huius libri.

Ceterum optandum est, vt non minus ij, qui sese dant Di-

uinę Scripturæ studijs, quàm qui eas interpretantur, perlègant, quę Franciscus Ribera in Commentarijs suis ad duodecim minores Prophetas scripta reliquit. Prelu dio enim primo tractat quęstionem sanè pręclaram, Quonam modo Prophetę sint explicandi, qua de re cum tres sententias afferat, Vnam eorum, qui in Prophetis nihil pene de Christo haberi volunt, Alteram illorum, qui omnia, & singula penè verba ad Christum censent accommodanda, Tertiam illis reiectis probat, qua multa ad Christum, plura item ad alios pertinere ostendit.

Porrò *in Ioelem agit de sensibus mysticis, & allegoricis parcè eruendis è* S. Scriptura, *& in eos inuehitur, qui conceptus, vt vocant, è singulis fermè* Scripturę *vocibus eliciunt. In Amos de pręstantia, ac dignitate, & utilitate studij* S. Scri*pturæ. In Abdiam, De breuitate huius* Prophetæ; *In Ionam, De firmitate, ac Veritate mysticorum sensuum. In Micheā, De sanctarum Orationum vi ad veram, & sanam intelligentiam* Scripturarum. *In Nahum, De sanctæ* Scripturę *eloquentia. In AbacuK, De ratione mysticorum sensuum in hoc Opere seruata, atque seruanda. In Sophoniam iudicium de Commentarijs Hebręorum in* Sanctam Scripturam. *In Aggęum, Quantopere sanctorum* Patres *reliquis pręstiterūt in explanatione* Scripturarum. *In Zachariam, Quosnam Auctores maximè sequi debeamus in explanatione* Scriptu*ra. In Malachiam, Quosnam Scriptores sequi debeamus in mystica expositione* S Scripturę, *quę in Dei tantum cultum, & hominum salutem sunt à Spiritu sancto traditæ.*

Paraphrases, an Commentaria ad Sacram Scripturam, legenda sint, vel conscribenda.

Caput XXX.

I*Am verò Auctores hi quos supra memorauimus, pro ceteris fermè omnibus erunt, quos ideo huc paulo distinctius* in-

A inseruimus, vt cui alter non fuerit ad manum, is alio facilius aßecuto pergat in eo, quod cœpit. Illos autem qui postremi fuere intelligat multa ad se ex antiquioribus deriuare potuiße, vt necesse non sit meliores horas omnibus volutandis conterere, quarum horarum partem certe ij, qui sapient, expediet, ad cœlestem Magistrum audiendum meditando, & amorem in se erga ipsum excitando impendere.

Sed quoniam sunt, qui putẽt ad rationem interpretandi, aut intelligendi Scripturas spectare, vt noscatur, paraphrases ne, an Commentaria vberiora texenda, legendave sint, idcirco hæc habeant. Inter alias Diuinam Scripturam interB pretandi rationes Paraphrases, quæ & Metaphrases dicuntur, locum aliquem habere, & à quibusdam olim vsurpatas fuisse: quas etiam exemplo recentiorum complurium confirmare poßumus, qui Euangelicas literas, & Apostolicas omnes Epistolas, imò etiam Hymnos Dauidis, & Iobi historiam, & Salomonis Ecclesiasten, necnon & Esaiam ipsum non vna & simplici Paraphrasi illustrarunt. Verum hoc genus interpretandi, multis, ac magnis viris, non satis probatum eße. Primò enim (aiunt) ex antiquis Patribus Græcis numquam aut Basilius, aut Nazianzenus, aut Chrysostomus, neque ex Latinis, aut Cyprianus, aut Hieronymus, aut Augustinus illa C exponendi ratione sunt vsi. Vnum tantum legimus Gregorium Neocæsariensem Metaphrasim quamdam in Ecclesiasten edidiße, vt testis est Hieronymus in Commentarijs suis in eumdem librum. Ex quo apparet, falso à quibusdam illud Opus tribui Gregorio Nazianzeno. Scripsit & Nonnus Panno politanus carmine heroico Paraphrasim in Ioannis Euangelium: sed iunior fuit: & interdum cum numerorum legibus astringatur, magis textũ Ioannis obscuraſſe, quàm elucidaſſe videtur. Quod qui periculum fecerit, facile ita eße comprehendet. Certe Albertus Pius Carporum Comes, insignis nostri sæculi scriptor Erasmi Paraphrasim in nouum Testamentum

Greg. Neocæsariensis Comment. in Ecclesiasten.

Nonnus Pãnopolitanus

Albert. Pius Carporũ Comes.

mentum nō probauit; imò id genus scriptionis insectatus est, ac rationi scribendi Commentarios post habuit. In eo enim Paraphrasis perpetua vtens oratione, non potest nisi vnum sensum consectari; cum tamen pluribus etiam ad literam spectantib. pregnans sit Sacra Scriptura, vt præter alios testatur SS. Augustinus, & Thomas, magni Theologi: cogitur etiam plerumque multa de suo fingere, qui Paraphrasim condit, vt præcedentium cum sequentibus cōiunctionem exprimat, quæ tamen ad textum non spectant, sed ab Auctore solum cogitantur. Loci etiam alij ex Diuinis voluminibus, vix possunt in Paraphrasim afferri, vt mutua locorū collatione (quæ optima est interpretandi ratio) verus sensus existat; quod sanè in Commentarijs rectius præstari potest. Nequeunt etiam in Paraphrastica explanatione sensus hæreticorum, qui duri sunt & extorti, bene confutari, aut Dei verbo iugulari, quod tamē scriptoribus Catholicis frequentissimum est, & necessarium: Verba item sacrarum Scripturarum, cum sint à Spiritu sancto dictata, aut à Christo in carne, & ore suo pronunciata, & maiestatem quandam ad Diuinam auctoritatem, ac tradendi efficacitatem spirent, dum à Paraphraste illustrari curantur, vim illam, quam in se habent si non amittere, saltem magna ex parte remittere videntur: vt iudicemus iam non amplius Christum loqui, sed aut Demosthenem, aut Hortensium, aut Ciceronem phalerata quadam eloquentia. Certè Eusebius tradit Theopompum quendam insignē sui sæculi scriptorem turbatione mentis percussum fuisse à Deo, ac reuelatum illi fuiße per somnium, id sibi accidiße, quòd res Diuinas lenocinio iniquitatis hominibus ediderat: hoc est vetus Testamentum Græco, & eleganti sermone ornare tentauerat. S. Athanasius Tractatu, quem scripsit de Psalmorū virtute, tradit magnam vim habere ipsa Diuinæ Scripturæ verba tum ad fugandas Dæmonum cateruas, tum ad conciliandas Angelicas mentes, & ad corda humana compungenda, atque

Eufeb. li. 8 de prap. Euang. Theopomp⁹ percussus à Deo, quòd literas sacras lenocinio iniquitatis ediderat.

A B C

hæc

A *hæc erga Deum accendenda. Quæ ſi in alia elegantiora mutentur, ſua fermè virtute deſtituuntur. Quòd ſi quis dixerit, Septuaginta Interpretes pleriſque in locis, præſertim obſcurioribus, praphraſticè quædam vertiſſe (vt inquit Hieronymus) profectò dicendum non eſt, quin ſapienter, atque fideliter fecerint. At aliud eſt Paraphraſim in totum librũ conſcribere, aliud loca minus peruia, & difficiliora Paraphraſi interpretari. Quod quidem magna ex parte fecit Genebrardus in Canticum Canticorum. Paraphraſi enim primò ſatis concinno carmine iambico dimetro Opus illud expoſuit, deinde adiecit Commentarios, quibus loca maximè difficilia*

B *exponit.*

Hier. de opt. gener. interpret.

At tamen (licet hæc ita ſint) facilè in eam ſententiam venerim, Si quis eo ingenio, ac pietate valuit, vt diſciplinis inſtructus diuinas literas potuerit paraphraſticè interpretari, ſimul item (at ſeparatim) Commentaria iiſdem adiicere, fore vt eiuſmodi vir, omne in interpretando ferat punctũ. Quod ſanè in pleriſque libris ſacris præſtitit eximiè Ianſenius. Quodq; magna ex parte in Cantica Canticorum feliciter attentauerat è noſtris Leonardus Garzonius. Qui vir & nobilis & pius & eruditus, cum nobis antequam ex hac vita à Deo euocaretur, ſui rationem inſtituti in ſcribẽdo exponeret,

C *ſolebat dicere:* Paraphraſim quidem ſe in Cãtica texuiſſe, ne dum fuſior eſſet in diſſerẽdo, legentis memoriam, & mentem, quaſi de ſemita deduceret in auia. Commẽtarios autem addidiſſe, vt quemadmodum hi, quod in Paraphraſi eſſet mancum, erant ſuppleturi: ſic quò commentarii pertingere nõ poſſent, paraphraſis ſola diſpoſitione, id præſtaret. *Quòd ſi Commentarii, dum connexionis cauſas indicant, contextum ipſum quaſi in membra diſſecant, ita vt ipſam connexionem penè ex oculis ſubducãt: E contrario à Paraphraſi eamdem nobis connexionem integram ob oculos poni, contextumq; in ſeſe collectum ſiſti, licet*

Leonard. Garzonius in Cãt. Canticorum, cur ſimilem et Paraphraſim & Commẽtarios ediderat.

cauſam

Commentaria similia Anatome.

causam connexionis subticeat. Proinde Commentarios videri similes humani corporis incisioni, quam vocant Anatomen. quæ cùm neruos, arterias, & venas singillatim ante conspectum statuat, quibus antea inter sese aptum erat, & nexũ, mox ratione ac methodo ostendit, non tam membra inuicem ac debita cum proportione, coniuncta, quàm nexus ipsos, & (quas vocant) iuncturas incisas, atque nudatas. At paraphrasis dum personarum seruat proprietatem, atq. integritatem, esse eleganti picturæ similem, quæ veluti natura & vsu artẽ ipsam contegens, non tam iuncturas, quàm eadem in viuo corpore inter se membra disposita proponit inspicienda. Vt idcirco Commentarij sectum & pone demortuum; Paraphrasis integrum & viuum corpus exhibeant. Quo vtroq. labore fit, vt doceantur, ac delectentur, atque in amorem Diuinarum Scripturarum legentes mirificè rapiantur.

Paraphrasim eleganti Picturæ esse similem.

A

B

Scripturæ Sacræ necessitas. Caput XXXI.

Poteram Diuinæ Historiæ vi indicata greßum sistere, nisi quæ sunt adijcienda, essent eiusmodi, vt mentibus ad cælestes illius diuitias anhelare iam incipientibus, virtus inde adhuc vividior, ac stimuli ad eius amplexum acriores hinc sperarentur.

C

Necessitatem igitur Scripturæ illa quoque commendant, quòd nulla ratione poterat aptius, atque integrius humanis erroribus consuli, quàm si ea traderentur, quibus certissima fides constaret. Nam etsi errores tolluntur partim sensu, dum res experimur: partim pœna, dum lex, vel punit, vel ipso terrore incusso, quæ alioquin committerentur peccata, coercet: philosophia item interdum, dum valida suppeditat argumenta; sapientum denique auctoritate, cui solet fides haberi: hæc tamen omnia satis haud erant ad humanam cæcitatem excutiendam, nisi Diuinæ Vocis, ac fidei dona accessissent, quasi

Quibus reb. tollantur errores à mentibus.

Diuina Vox & Fidei donum præsentissima collyria.

colly-

A *collyria præsentissima. Nam & his egebant quattuor illi morbi insanabiles, qui tamquam è venenatis radicibus humanas acies infuscauerant. Virtutis nostræ corruptio, atque peruersitas: Animalitatis (vt vocat Gulielmus Parisiensis) nostræ rebellio: Mortis, cui sumus addicti condemnatio: Naturæ totius nostræ incuruatio: Et mundus quidem iam veritatem dedicerat: & inanis facta erat philosophia mundana: & humanæ historiæ interiorem hominem haud spectabant:* ac [a] stulti facti erant Principes Taneos: & à [b] planta pedis usque ad uerticem non erat in homine sanitas. *Quãobrem cœlitus erat hæc ab ipso Deo expectanda, qua sincerissimus cultus instauraretur, ac qui in intellectu & voluntate*

B *est situs, perficeretur; sanè verò perfici hic nõ poterat, nisi Deo obediremus, obedimus autem viribus ijs, quæ sunt in homine principes diuino auxilio corroboratis. Obedientia porro huius debitor inprimis est intellectus humanus, cum nullum extet priuilegium exceptionis suæ. Nulla verò intellectus fuisset erga Deum obedientia in credendo supernaturaliter, si ex suasionibus, aut probationibus humanis credidisset: quemadmodum nulla est affectus obedientia, si ex vtilitate, aut delectatione diligatur. Proposita igitur necessariò per Diuinas literas fuere supernaturalia, quibus intellectus &*

C *voluntas integrum Deo cultum præstantes, Diuino denique præmio afficerentur.*

Atqui præsagiebat Deus fore nouissimis temporibus Suenchfeldianos, & Libertinos, qui suis afflatibus, tamquam Spiritui sancto sine vlla Scriptura credendum esse dicturi erãt. Aduersus quos iampridem Aug. Caueamus (*inquit*) tales tentationes superbissimas & periculosissimas, magisque cogitemus & ipsum Apostolum Paulum, [c] licet Diuina cœlesti voce prostratum, ad homines tamen missum esse, ut sacramenta perciperet, atque copularetur Ecclesiæ: & [d] Centurionem Cornelium quamuis exauditas

ora-

Gulielmus Parisiensi.
Cur Deus homo. c. 1.

a *Isa* 19
b *Isa*. 1.

Aug in prolo. lib. de Doctr. Christiana.
c *Act* 9
d *Act*. 10.

orationes eius, eleemosinasq. respectas, ei Angelus n un- A
ciauerit, Petro tamen traditum imbuendum, per quem non solum sacramenta perciperet, sed etiam quid credendum, quid sperandũ, quid diligendũ esset, audiret.

Quin & quoniam Deus se naturæ cuiusque pro eius captu attemperat, homines verò animo constant, & corpore: facilius autem corporalia capiunt, quàm spiritualia, per ea quæ sensibus corporis percipiuntur, quasi per quosdam gradus ad spiritualia, & cœlestia euehuntur. Quamobrem non omnes vulgo per internum afflatum Deus distinctè docet, quid de se credi, quidvè à suis agi velit in singulari proponendo: sed per corporales literas, quas & cernamus & legamus, erudire B
nos voluit. De illa ciuitate, unde peregrinamur (*inquit Augustinus*) hæ literæ nobis venerunt, ipsæ sunt Scripturæ, quæ nos hortantur, ut bene viuamus. *Quòd si in quauis humana Republica sublatis legibus, institutisq. maiorum, id vnicuique liceret, quod naturali sua prudentia æquũ, ac iustum censeret: ecquanta perturbatio rerum omnium sequeretur? Ac tamen est nemo, qui non aliquid sapiat in rebus humanis. Quid igitur fieret, si in ea Republica, quæ Diuina potius, quàm humana est. & in qua multa necessariò supra rationem naturalem credenda, multa supra humanas vires agenda sunt, sacra eloquia Diuinitus inspirata tolleren-* C
tur è medio, & solus internus afflatus expectandus, ac sequendus esset, quòd maxima pars hominum ex rudibus & imperitis constat, qui vix sibi Diuinitus indicari aliquid vnquam senserunt: Quid igitur isti? expectarent semper? nihil interim crederent? in omnem æternitatem perirent? an asse querentur sine fide iustitiam? vel beatitudinem sine iustitia?

Aug. conc. 2. in 1 ſal 90

Bellar. lib. 1. de uerbo Dei c. 2.

A

Scripturæ Sacræ dignitas, & vtilitas Caput XXXII.

IAm Scripturæ Dignitatem, & Vtilitatem, testantur Augustinus & Bernardus, qui arrectis animis sunt audiendi, ille, inquiens: Quis hanc lætitiam diuinorum Sacramentorum, cum sanæ doctrinę luce clarescunt, non præferat vniuersi mundi huius Imperijs, etiam inusitata felicitate pacatis? *Quare & alibi agit immortales gratias Deo* Extendisti (*inquit*) cœlum sicut pellem: *concordes vtique* B *sermones tuos, quos per mortalium ministerium superposuisti nobis, &c. Bernardus verò dicens*: Qui assidua meditatione euoluit sanctas Scripturas, habet signum suæ prædestinationis. Quod & Dominus primo asseruit dicẽs. Qui verba Dei audit, ex Deo est. *Sed & alter hinc fructus auidè est à Regibus, ceterisque Magistratibus decerpendus, qui ad seruanda Regna, & ad incutiendum hostibus terrorem maximè pertinet. Sic enim habet Scriptura*: Tertio regni sui anno misit Rex Iosaphat viros sapientes, qui habentes libros legis Domini circumibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum. Itaque factus est pauor C Domini super omnia Regna terrarum, creuitque Rex, & magnificatus est vsque in sublime. *Duodecim itẽ fructus diuini verbi attigit D. Ioãnes in Apocalypsi.* Et ostendit mihi (*inquit*) fluuium aquæ viuæ splendidum tanquam crystallum procedentem de sede Dei, & Agni. In medio plateæ eius, & ex vtraque parte fluminis lignum vitę afferens fructus duodecim, per mẽses singulos reddens fructum suum, & folia ligni ad sanitatem gentiũ. *Quæ verba sic exponuntur, vt Græcis fluuius sit Baptismus, Latinis Spiritus sanctus. Nam & Daniel inquit*, A facie eius egrediebatur fluuius. *vt facies sit verbũ Dei. Fluuius*

Dignitas, & vtilitas sacrę scripturæ.
Aug. epi. 119. c. 16.
Lib. 13. Confess. cap. 15.
Psal. 103.
Ber. in sermo. de prædestinatione.
signum prædestinatiõis scripturas euoluere.
Ioan 8.
secundus fructus ad conseruanda Regna.
2. reg in com. in 4. lib. Reg. cap. 4.
Paralip. 2. c. 17.
Apoc 22.
spiritus s. pcedens à Patre & Filio, quomodo à s. Ioanne describatur.
Dan. c. 7.

Spiritus sanctus, qui æterna processione egreditur à Patre, & Filio. fluuius item, quoniam qui credit in me *ait Dominus*, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ, *splendidus autem, quoniam igneus, qui calefacit corda*. Ignem enim uenit mittere in terram, & quid vult nisi, vt ardeat? *tanquam verò crystallus, & aqueus, quòd charismata mentibus humanis infundat: De sede autem Dei, cum Spiritus sanctus non procedat motu temporali, sed æterna, & quieta processione*. In medio Plateæ, *hoc est Ecclesiæ*: Ex vtraque parte lignum vitæ, *idest Diuinum verbum veteris, & noui Testamenti*. Afferens fructus duodecim *quos Apostolus enumerat scribens*. Fructus autem Spiritus est, Caritas, Gaudium, Pax, Patientia, Benignitas, Bonitas, Longanimitas, Mansuetudo, Fides, Modestia, Continentia, Castitas. Per menses singulos. *hoc est numquam exarescit lignum vitæ*. Et folia ligni ad sanitatẽ Gentium. Sub vmbra enim eius gentes quietẽ, & sanitatẽ consequẽtur.

Ioan. 7.
Luc. 12.
Gal. 5.
Ioel. 2.

A
B

Porrò Dignitatem hanc atque vtilitatem Diuinæ Historiæ monstrarunt alia ipsius Dei, ac Prophetarum testimonia, resq. ipsæ, quibus ipsa referta est; deinde Patres omnes, vitaq. & gesta humanum & modum, & captum superantia eorum, qui ipsam diligenter, ac fideliter tractantes executioni mandarunt.

Vide Bonau. in prolo. Breuiloquij.

C

Sapientia, quæ in Diuinis Scripturis. Caput XXXIII.

S*Apientiam, quæ in Diuinis Scripturis continetur, vnus ipse Augustinus modo pro omnibus enarret, qui ita inquit.*
" Quę tandem mens auida æternitatis, vitæ prę sentis bre
" uitate permota, contra huius Diuinæ auctoritatis cul-
" men, lumenq. contendat? Quę disputationes, quę li-
" terę quorumlibet philosophorum, quę leges quarumli-

Augu. epist 3. ad Volusianum.

A bet ciuitatum, duobus pręceptis, ex quibus Christus dicit totam legem, Prophetasq. pendere, vllo modo sunt „ comparandæ, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde* „ *tuo, ex tota anima tua, & ex tota mente tua, Et proximum* „ *tuum tamquam te ipsum?* Hic Physica, quoniam omnes „ omnium naturarum causę in Deo Creatore sunt: Hic „ Ethica, quoniam uita bona, & honesta non aliunde formatur, quàm cùm ea, quę diligenda sunt, quemadmodum diligenda sunt, diliguntur, hoc est, Deus, & proximus; Hic Logica, quoniam veritas, lumenq. animę rationalis, non nisi Deus est: Hic etiam laudabilis Reipu B blicę salus: neque enim conditur, & custoditur optima „ ciuitas, nisi fundamento, & uinculo fidei, firmęque con „ cordię, cum bonum commune diligitur, quod summũ „ ac verissimum Deus est; atque in illo inuicem sinceris„ simè se diligunt homines, cum propter illum se diligãt, „ cui, quo animo diligant, occultare non possunt. Modus „ autem ipse dicendi, quo sancta Scriptura contexitur, „ quàm omnibus accessibilis, quamuis paucissimis penetrabilis, ea, quæ aperta continet, quasi amicus familiaris „ sine fuco ad cor loquitur indoctorum, atque doctorum. „ Ea uerò, quę in mysterijs occultat, nec ipsa eloquio su- C perbo erigit, quò non audeat accedere mens tardiuscu„ la & inerudita, quasi pauper ad diuitem; sed inuitat om„ nes humili sermone, vt non solum manifesta pascat, sed „ etiam secreta exerceat ueritate, hoc in promptis, quod „ in reconditis habens. Sed ne aperta fastidirentur, ea„ dem rursus operta desiderantur, desiderata quodammo„ do renouantur, renouata suauiter intimantur: His salu„ briter, & praua corriguntur, & parua nutriuntur, & ma„ gna oblectantur ingenia. Ille huic doctrinę inimicus est „ animus, qui uel errando eam nescit esse saluberrimam, „ uel odit ęgrotando medicinam.

Matt. 22. Ex duob. pręceptis quõ tota lex pendet.

Physica. Ethica. Logica. Politica.

Modus discẽdi sacrã scripturam.

Quis inimicus sit scripturæ diuinæ.

A

Eloquentia, & Efficacitas Diuinę Scripturę quanta. Cap. XXXIV.

Eloquentiã corda conuertentem, & omnium oratorũ vim excedentem ostendũt tum eadem, tum quæ diximus, vbi de Cicerone, & Græcis oratoribus locuti sumus. Nam & eodem loco egimus, quę Ecclesiasticis Rhetoricis suis viri sapientes hac de re tradiderunt.

Efficacitatem autem adhuc efficacius ipsa Mundi conuersio: tot adolescentum, & virginum agmina, qui spretis omnibus Mundi illecebris, vita, & sanguine profuso vim cœlesti Regno intulere: tot populorum vna in fide conseruatio: tot Synodorum Catholicarum doctrina constantissima; vt mittam, quæ de verbo Dei possent augustissimè dici ex diuino codice, quo illud cum gladio pertingente ad diuisionem animæ ac medullarum[a]*, cum securi*[b]*, semine*[c]*, fermento*[d]*, pluuia & imbre*[e]*, margarita*[f]*, igne, & lumine*[g] *comparatur, quæ alibi*[h] *nos fusius persecuti sumus refutantes Dauidis Chytræi hominis hæretici responsum, notasq́; Diuini verbi, quibus verè dignoscitur, tractantes: Franciscus*[i] *item Turrianus eadẽ hæc ingeniosè interpretatus est è Iacobo Apostolo,* dum sapientiam, quę de cęlo est, terrenæ, animali, diabolicę, *quæ quidem est hareticorum, & hominum, quos filios sæculi Dominus vocat,* opposuit, *Quin & Petrus*[k] *Canisius de verbo Dei præter ea, quæ Hosius Cardinalis Varmiensis scripserat, egit presse, & apposite. At Cornelius Mussus fæcunda facundia diuitias Historiæ Diuinæ explicat ijs introductionibus, quas scripsit in suos de Diuina Historia libros*[l]*, quos eruditum quemque virum haud pænitebit legiße.*

B

C

a Heb. 4.
b Matth. 3.
c Luc 8.
d Matth 13
e Deut. 32.
f Esa. 55.
g Marc. 7. Luc. 2.
h De notis verbi Dei.
i De characteribus diui. verbi
K In Præfat ante vitã Io. Bapt.

Subli-

A

Sublimitas Diuinę Scriprurę. Cap.XXXV.

In Prologo in Breuiloq.

IPsa verò Ecclesiasticæ, in qua viuimus, & cœlestium Hierarchiarum descriptio, quæ in sacris literis continentur, Sublimitatem ipsarum Scripturarum arguit. Nam cùm res (inquit ferme sequentibus verbis Bonauentura) habeant esse in materia, vel natura, vel in anima, siue per notitiam acquisitam, siue per gloriam; vel in arte æterna; philosophia quidē agit de rebus, quatenut in anima, naturave sunt secundum notitiam naturaliter insitam, seu item acquisitam. At sacrarum literarum scientia fundata super Fidem, ac per Spiritum sanctum reuelata agit & de ÿs, quæ spectant ad gratiā, ad gloriam, ad sapientiam æternam. Quamobrem cognitionem philosophicam ipsa sibi substernens, èque rerum naturis tantum sumens, quantum opus sit ad fabricandum speculum per quod diuina oculis nostris quadantenus repræsententur, quasi erigit scalam, in cuius imo terram, in summo cœlū attingit, idque omnino per vnum illum Hierarcham IESVM Christum, qui non humanæ naturę assumptę ratione duntaxat est in Hierarchia Ecclesiastica Hierarcha, hoc est sacer Princeps, verum etiam in Angelica, estq. media persona in illo supercęlesti Throno Beatissimæ Trinitatis; ita vt per ipsum à summo capite Deo descendat vnctionis gratia, non modo in barbam, sed & in oram vestimenti, hoc est non solum in Hierusalem supernam, sed etiam vsque in militantem Ecclesiam. Atqui cùm in hac Mundi machina sublimitas quædam sit pulchritudinis, quæ rapit animos in Opificis laudem, & gloriam; multò vero maior sit in Ecclesia, quæ eximia sanctorum charismatum pulchritudine ornatur; maxima autem in Hierusalem superna, quæ viuis è lapidibus constructa, auro, & gemmis charitatis circumuestita est, ac fulgebit in perpetuas æternitates, certe supermaxima, & supereminentissima

B

sacra scriptura è rerum naturis sumit quantū opus est ad fabricandum speculum, quo diuina repræsententur.

C

Psal. 132

sublimitas pulchritudinis immensæ

tissima sublimitas venustatis, formæ, pulchritudinis, ornatus, est in summa illa, & Diuinissima Trinitate. Quamobrem Diuinæ Historiæ sublimissima est materia, cum mentes nouo spiritali gaudio continenter imbutas attollat altissimè, atque in Diuinorum spectaculorum obtutus, & anagogias sensim inducat. A

Deus oīum scientiarum meta apud Aristot.

Quin etiam quæcumq. naturali via (vt loquar cum Scholis) siue à posteriori, siue à priori inuenere sagacissima ingenta, collineant omnia ad astruenda, quæ sublimiora sunt in Diuina Scriptura, veluti Axiomata. Quare & Aristot. coactus est in fine omnium tractationum, siue Physicarum, siue Moralium, siue Metaphysicarum aßerere vnum primum Motorem, ac veram felicitatem sitam eße in contemplatione Diuinorum: vnum debere eße Principem, quod est Ens per se, à quo Mundus participatione pendeat, & ad quem idem ipse Mundus vniuersus, tamquam ad efficientem causam, referatur: quòd sanè ex ipsis propositionibus Aristotelis consequitur, licet ille non expresserit. Deum item esse Ens per essentiam, quare & causam omnium entium, qui cum sit infinitus, & actus purus, perfectionesq. omnium rerum simpliciter contineat, est causa omnium causarum: cum autem summum, & perfectissimum Ens sit, summum quoque eße, ac perfectissimum agens necesse est, nulla vt re indigeat in agendo: omnia proinde producat; quare nec vlla eguerit materia; Porrò cùm omne agens habeat rationem obiectiuam, secundum quàm agere, ac per se aliquid possit producere: per se autem producere sit è non tali facere tale, Deus autem sit agens, fit, vt habeat rationem adæquatam, secundum quam possit agere: ea autem non est vlla ratio limitata, sed complectitur omne Ens, quare & causa est omnis entis. B C

Deus apud Arist. causa efficiens rer. omnium. 2. Metaph. 4

Phys lib 1. Textu 76.

Aucto-

Auctoritas, & certitudo Diuinæ Scripturę. Caput XXXVI.

I*Am de auctoritate & certitudine Scripturarum.* Dixit Miserator tuus Dominus (*scriptum est ab Esaia*) Paupercula tempestate conuulsa, absque ulla consolatione: ecce ego sternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in saphiris, & ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles. Vniuersos Filios tuos doctos à Domino. *In quę verba inquit Chrysostomus.* Vides Fidei dignitatem, quòd non ab hominibus, neque per homines, sed per ipsum Deum ea imbuendi sunt homines.

Esa. 54.

Chrys. in Ioã cap. 6.

Addo: verum, & Catholicum id esse, vt teneamus, quod vbique, quod semper, quod ab omnibus creditũ est. Quod tum fit (*ait Vincentius Lyrinensis*) si sequamur Vniuersitatem totius per orbem Ecclesię, Antiquitatem Patrum, Consensionem, hoc est, Magistrorum, & penè omnium Sacerdotum definitiones & sententias. *At hęc omnia vberrimè concurrerunt ad perhibendam de Scripturis veritatem. Accedunt hostes ipsi Ethnici, quoniam quicquid veri intulere ĩ sua scripta, id ex ipsis Scripturis suffurati sũt, quod & supra ostendimus: Ac Cyrillus contra Iulianum præter alios ex ÿs verbis ostẽdit* σοφὸς ἄλλος ἀπ' ἄλλου, *hoc est, sapiens alius ab alio. Deinde & eandem Scripturæ certitudinem fatentur alteri hostes Iudęi: Quos per totum Orbem dispersos voluit Deus, vt haberet tamquam testes Ecclesia, quòd Sacrę Literę à Christianis confictæ non fuerint: salus autem ex ÿsdem inimicis nostris, vel inuitis, tum contra illos, tum aduersus futuros hęreticos promeretur. Prĕterea ex ipsis rerum euentis. Quęcumque enim in Scripturis prędicta sunt, vel sunt impleta, vel implebuntur. Quare Augustinus.* An uerò

Vinc. Lyrinẽ. Quidnam sit verè Catholicum.

scripturę certitudo vnde.

Cyrill. cõm. Iulianum.
Cyril. cont. Iulianum
Iust. apolog. 2 p Christianis.
Eus. vlt. li. d. prap. Euange
Theodoret. passim.

Aug. in Psal. 72. in illud Exurge Domine versus finẽ

rò, *inquit*, exhibuit nobis Deus omnia, quæ promisit, A & de solo die Iudicij nos fefellit? Non erat Christus in terra, promisit, exhibuit. Non erat fusus sanguis preciosus, quo deletur chirographum mortis nostræ, promisit, exhibuit. Nondum resurrexerat caro in vitam æternam, promisit, exhibuit. Non crediderant gentes, promisit, exhibuit. Nondum hęretici in nomine Christi armati contra Christum militabant, prædixit, exhibuit. Nondum Idola gentium de terra ista delera erant, prędixit, exhibuit. Ista omnia cum prędixisset, & exhibuisset, de solo die Iudicij mentitus est? Veniet omnino quomodo ista venerunt, quia, & ista antequam venirent, futura erant, & futura prius pręnunciata sunt, & postea uenerunt. Veniet fratres mei, nemo dicat non ueniet, aut ueniet, sed longe est quod veniet: sed tibi prope est, ut eas hinc. Sufficiat prima deceptio, si non potuimus primò permanere in pręcepto, saltem corrigamur exemplo. Nondum erat exemplum casus humani, quando dictum est ad Adam. *Morte morieris, si tetigeris*: & venit de transuerso serpens & dixit. *Non morte morieris*, Creditus est serpens, contemptus est Deus, tactum est vetitum, mortuus est homo, Nonne impletum est potius, quod minatus est Deus, quàm quod promiserat inimicus?

Iudicii dies futura certissime.

Genes. 3

Consensus veteris & noui Testamenti idem comprobant. Cap. XXXVII.

Ezech. 1. cap.

ACcedit veteris, & noui Testamenti consensus, quem Propbeta altissimo sensu rotam vocauit in rota. Nam cum Christianę disciplinæ demonstratio, quæ Scripturis potissimum comprehẽditur, in spiritu, ac virtute (ait Origenes) sita sit, hoc est in Prophetijs, atque miraculis, fit vt facultatis.

Orig. li. 1. cõt. Celsum.

aut

A aut philosophiæ nullius certiora sint, quàm quæ è Scripturis argumenta ducuntur. Prænunciare enim occultissima cordium, quæve à libera hominum voluntate prodeunt, ac multorum sæculorum spatio fuere disiunctissima; quæ item attinent non tam ad vniuersum futurarum rerum statum, quàm ad ipsas futuras Regnorum administrationes, conuersiones & casus, atque ad singulorum hominum gesta, potissimum autem ad mysteria sanctæ Religionis nostræ, ita vt eorum nihil vmquam exciderit; sicuti non erat, nisi mentis perspicacissimæ, atque veracissimæ, ita nisi certissimæ esse historiæ non potuit. Idem de signis, atque miraculis dicendum est, quæ omni ex parte, vt Diuinam vim, sic vtilitatem animarum, & corporum, ac ideo veritatem testantur. Nam magicis signis, eorumque scriptoribus propterea fides haud habenda est, quòd quemadmodum aduersus Celsum scripsit Origenes, prestigiæ illæ ad vitiosas, aut inutiles res tendunt, idque fit Dæmonum inuocatione, horumque siue dierum obseruatione, & alijs eiusmodi commentis homines eludentibus. At, quæ Dei verbo miracula continentur, vnico sæpe momento, ac per modum imperij, quo Diuina super naturam potestas indicatur, atque ob ipsorum magnitudinem effecta declarant, quàm certa fuerit eorum historia. Quippe cogitationum reuelatio, mortuorum resurrectio, Orbis terrarum, & Regnorum ad pauperum vocem excussio, Dæmonum expulsio, hominum conuersio nil ingerunt audientium animis, quod potestatem, amorem, sapientiam, veritatem cœlestem non spiret.

Vide V. orationes Chrysostomi aduersus Iudæos.

Miracula quęnam uera.

Orige. contra Celsum.

Arnobius, & Thomas cõtra gentes. Aug li. 10. de Ciu Dei ca 8. 10. Aug. li 22. de Ciu. Dei, 4. 5. & 6.

Martyria, & Doctrinæ Christianæ soliditas idem adhuc astruunt. Cap. XXXVIII.

ACcessere martyria acerbissimis cruciatibus vbiq. atque omni (etiam hoc nouissimo) sæculo ob eamdem fidem Scripturarum perpessa. Doctrinæq. Christianæ soliditas,

Martyria.

quam Doctrinam Diuinæ ipsæ literæ tradunt. Nil verò consonum rationi magis, vel in quo mens humana plus conquiescat, caro autem spiritui cedat, aut quod animos arctiore cum Deo fędere constringat, atque idcirco nil certius potuit vmquam vel excogitari, vel dici, quàm quod de Deo, de hominis fine, de virtutibus præstantissimis, de malorum nostrorum origine, ac tamquam radice, de remedijs conuenientissimis ac saluberrimis, Diuina eadem narratur historia. Qua factum est (*inquit Augustinus*) vt cùm Mundus in Christum crederet, hoc virtutis fuerit Diuinæ, non persuasionis humanæ, Legebantur enim (*ait*) præconia præcedentium Prophetarum, concurrebant ostenta virtutum, & persuadebatur veritas noua consuetudini, non contraria rationi; donec orbis terrę, qui persequebatur furore, prosequeretur fide. *Quin & idem Augustinus, cùm Canonicam Scripturam Diuino spiritu conditam, atque ideo eminentissimæ auctoritatis esse assereret, sic inquit.* Hic prius per Prophetas, deinde per seipsum; postea per Apostolos, quantum satis esse iudicauit locutus, etiam Scripturam condidit, quæ Canonica nominatur, eminentissimæ auctoritatis, cui fidem habemus de his rebus, quas ignorare non expedit, nec per nos ipsos nosse idonei sumus. Nam si ipsa sciri possunt testibus nobis, quæ remota nō sunt à sensibus nostris, siue interioribus, siue etiam exterioribus, vnde & præsentia nuncupantur, quòd ita ea dicimus esse præsentib. sicut pręoculis quę pręsto sunt oculis: profectò ea, quæ remota sunt à sensibus nostris, quoniam nostro testimonio scire non possumus, de his alios testes requirimus, eisq. credimus, qui viderunt, atq. ita de ceteris, quæ ad suum quemque sensum corporis pertinent: ita de his, quæ animo, ac mente sentiuntur, quia & ipse rectissimè dicitur sensus, vnde & sententia vocabulum accepit, hoc est de inuisibilibus, quæ à nostro sensu

Aug. li. 22. de ciu. Dei. c 7

Aug. li. 11. de ciu. Dei. c. 3.

A B C

A sensu exteriore remota sunt, ijs nō oportet credere, qui
„ hæc in illo incorporeo lumine disposita didicerunt, vel
„ manentia contuentur. *Sic Augustinus.*

Diuinæ Scripturæ intentata destructio semper irrita. Cap. XXXIX.

AD hæc omnia accedit, quòd quantiscunque machinis concuti, falsari, extingui ab Gentibus, à Iudæis, ab Hæreticis Diuina Scriptura procurata est, stetit tamen immobilis, & effloruit magis, atque victrix extulit caput. Qua in B *re cum Patrum, ac veterum Synodorum, tum admirabilis Catholicorum scriptorum, & Pontificum, ac Synodi Tridentinæ diligentia hoc sæculo emicuit, melioribus Bibliorum editionibus propugnandis; emendatissimis edendis; falsatis, vti iā monstratum est, explodendis. Quamobrem ex animo gratias agentes DEO cantemus Domino. FVNDAMENTA EIVS IN MONTIBVS SANCTIS. DOMINVS ENIM NARRAVIT IN SCRIPTVRIS POPVLORVM, ET PRINCIPVM HORVM, QVI FVERVNT IN EA. TVRRIS QVIPPE DAVID EST; ET MILLE CLYPEI PENDENT EX EA; OMNIS ARMATVRA* C *FORTIVM. EI OMNIS HONOR, ET GLORIA. AMEN.*

Psal 86
Cant 4.
Vide Canum li. 2 c. 2. locor. cōmun & Augu de cōsensu Euange li 2. c. 12

Scripturæ Sacræ finis. Cap. XL.

CEterum Diuinæ huius Doctrinę, quæ tam Certa, Sublimis, Efficax, Sapiens, Vtilis, Digna, & Necessaria est, finis (vt diximus) est CHRISTVS, qui[a] & legis est finis, quēve is ipse CHRISTVS Iudæos hortabatur,[b] ut in Scripturis scrutarentur perhibentibus testimonium de se, atque in quibus ipsi putabant vitam sese habere. Sic Patres, quòd viderent

Christus est finis scripturarum oīum.
a Rom 10.
b Ioan. 5.

Chrys. to 2. in Marc. hom 10. nella verba. Amen dico vobis.

rent per Synagogæ miserrimas reliquias fieri, vt qui legerent Scripturas, hi à CHRISTO auerterentuo, conclamarunt vnanimes in hunc modum: CHRYSOSTOMVS, Ego (*inquiẽs*) omne quod intelligo in Scriptura, sine CHRISTO, & Spiritu sancto, & sine Patre nolo intelligere. *Et,* Nisi intellexero (*subdit*) in TRINITATE, quæ me saluauit, non potest mihi esse dulce quod intelligo. *HIERONYMVS docens Scripturam Sacram intelligi non posse absque interprete demonstrante CHRISTVM, qui in ea latet. AVGVSTINVS.* antequam peruenias (*aiens*) ad Christum, ne prẹsumas te intellexisse. Quicquid enim (*dicat alibi*) Scripturarum est: CHRISTVM sonat, sed si aures inueniat. *Sic verò claudit librum de prædestinatione, & gratia; vt scribat* CHRISTO omnium ora Prophetarum militasse. *Ac de vnitate Ecclesiæ, & alibi agens aduersus Pelagianos plurib. probat, Legẽ, Prophetas, Psalmos de CHRISTO locutus fuisse. Atqui cùm passim Scripturæ, quasi certatim operã dent, vt pulcherrimis epithetis CHRISTVM omnium Vitam, Principium, Medium, Finem indicent, Portam item, Viam, Pastorem, Ouem, Leonem. Sacerdotem, Sacrificium, Vitem, Regem à Deo constitutum, Faciem Dei, & Imaginem, seu Characterem ipsius, Petram, Lucernã, Orientem, Patrem futuri sæculi, Principem Pacis, Salutem, Vitã, Veritatem, Magni Consilij Angelum, multisq. alijs nominibus vocent, GERMEN quoque ac Fructum dicunt, vt quẽadmodum radix, truncus, rami, folia, flores dirigũtur in fructum, tamquã in finem: sic intelligeremus, quicquid in Mundo, vel in Scripturis continetur, referendum esse in CHRISTVM, quem meritò Vnicum, ac Diuinum fructum, Partumque communem, & generalem omnium rerum nominare possumus; ac Paulo gratias agere* Deo & Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, qui eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in

Hiero. to. 3. in epist. ad Paulinum.

Augus. initio. Ps 96. & to. 9. in epist. Ioan. tra. 2. & li. 1. ca 9. de vnit. Eccl. & lib. 1. cont. Pelag. de peccat. merit. & remis.

CRISTI in scripturis nomina.
Esa. 4.
Hierem. 33
Zac. 4. & 6.

CHRISTVS GERMEN.
Colos. 1.

Regnum

A Regnum filij dilectionis suæ, in quo habemus redem-
„ ptionem, & remissionem peccatorũ, qui est Imago Dei
„ inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in
„ ipso condita sunt vniuersa in cœlis, & in terra, visibilia,
„ & inuisibilia, siue Throni, siue Dominationes, siue Prin
„ cipatus, siue Potestates: omnia enim (*inquit*) per ipsum,
„ & in ipso creata sunt: & ipse est ante omnes, & omnia in
„ ipso constant. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui
„ est principiũ, primogenitus ex mortuis: vt sit in omni-
„ bus ipse primatum tenens: quia in ipso cõplacuit omnẽ
„ plenitudinem Diuinitatis inhabitare, & per eum recon
B ciliare omnia in ipsum pacificans per sanguinem Cru-
„ cis eius, siue quæ in terris, siue quę in cœlis sunt.

Profunditas, & obscuritas Sacræ Scripturæ; proinde intensissimè, ut inquit Augustinus ei esse studum. Cap. XLI.

CVm tanta, quam diximus, Scripturarum sublimitate PROFVNDITAS quoque, & OBSCVRITAS coniungitur. Mira (*inquit Augustinus*) eloquiorum tuorũ profunditas est: quorum ecce ante nos superficies blandiẽs
C paruulis, sed mira profunditas Deus meus, mira profun ditas. Horror est intendere in eam: horror honoris, & tremor amoris. *Propterea & mari, quòd in ea magna sint culmina sententiarum, & cumuli sensuum: & vastæ syluæ similem facit Gregorius Magnus*, Vir enim (*ait*) iu alto situs, dum extrema collium, dum arborum celsa in quadam æqualitate sibi cõuenientia respicit, non attendit quàm magnæ valles, quã distinctæ planicies in medio lateant; sed si perambulare, quòd ei bene videtur, cœperit, repente cognoscit. *Neque verò eadem est obscuritas, & profunditas: quod rectè Iosephus Acosta obseruauit,*

Obscu-

Aug lib. 12. conf. c. 14.

Grego. ho 6 in Ezech. & in proœ. in li. Regum.

Ioseph. Acosta libris de Christo reuelato.

Obſcurum, *inquit*, ſępe in Philoſopho, aut Poeta ſermonem agnoſcimus, cum quæ illius mens fuerit ex dubijs, aut figuratis, aut conciſis verbis, vix coniectamus. At vbi ad ſenſum illius penetratum fuerit, apparet ſæpe, nil præclari ſenſiſſe, interdum item leues, aut falſas opiniones eſſe ſecutum. Diuina verò Scriptura habet vtrumque, interdum etiam, ut ubi facillimis & apertis uerbis vtitur, profundiſſima ſit. Et quidem obſcuritas ad ſigna potius, profunditas autem ad ſenſum referēda eſt. A

Cauſę profunditatis, & obſcuritatis in Diuina Scriptura. Cap. XLII. B

Aug. to 6. lib. de vtil. cred. cap. 6.

Cauſas ſi quis requirat profunditatis, Auguſtinum audiat. Quicquid eſt (*inquit*) mihi crede, in Scripturis illis altum, & Diuinum eſt: ineſt omnino ueritas, & reficiendis, inſtaurandiſq. animis accommodatiſſima diſciplina: & planè ita modificata, ut nemo inde haurire non poſſit, quod ſibi ſatis eſt, ſi modo ad hauriendum deuotè, ac piè, ut uera religio poſcit, accedat. Quod ut tibi probem, multis rationibus, & longiore oratione opus eſt: Agendum enim tecum prius eſt, ut Auctores ipſos non oderis, deinde ut ames: & hoc C agendum quouis alio modo potius, quàm exponendis eorum ſententijs, & literis. *Hæc Auguſtinus.*

Dsony cap. 2. myſt. Theolo. & cap. 2 cal. hier.

Obſcuritatis autem cauſarum ea prima, quam D. Dionyſius affert Areopag. Ad perlucidam, *inquit*, luciſſimamque caliginem admitti oramus, ut per uiſus, ſcientięq. priuationem uidere, ac ſcire eum, qui aſpectū omnem, ſcientiamq. tranſcendit (& hoc ipſum non uidere, ac nō ſcire eſt ueraciter uidere, & ſcire) & eum etiam, qui ſubſtantia ſuperior eſt, ſuperſubſtātialiter ex omnium, quæ ſunt, ablatione celebrare poſſimus. Veluti qui natiuam

effi-

A effigiem ex quauis materia faciunt omnia, quæ impedi
„ re possint liquidum latentis decoris intuitum, ipsamq.
„ in se ipsa pulchritudinem occultam sola sublatione pen
dentes. *Sic Dionysius. Nimirum, quoniam puteus altus est, quæstionesq. maximæ insunt in Scripturis non tam natura sua obscuræ, quàm oculorum nostrorum acie infirma, qui caligamus ad lucidissimam solis rotam.*

Deū cognosci per negationes pot', quā per affirmatioues.

Alteram verò causam addit cū Tertulliano Euthymius è figuris deprompiam, quibus CHRISTI & eius actionum, ac gratiæ prænunciatio erat tegenda. Omnia quippe hæc (*ait*) quæ ad Gentium vocationem pertinere videban-
B tur, Prophetæ de industria obscurè admodum pertracta runt; ne si Iudæorum gens futuram primogeniti Israelis ruinam, & Gentium vocationem cognouisset, sacros libros, vbi hæc prædicta sunt, omnes igni tradere, atq. eorum memoriam delere studuisset. *Videlicet DEVS prænouerat Iudæorum duritiem, atque inuidiam.* Neque audisti (*ait Esaias*) neque cognouisti, neque ex tūc aperta est auris tua: scio enim, quia præuaricans præuaricaberis, & transgressorem ex vtero vocaui te. *Quin & Paulus Incarnationis mysterium ita fuisse inquit absconditum, vt dixerit.* Cuius (*Ecclesiæ*) factus sum ego Minister, vt adim
C pleam Verbum DEI, mystetium quod absconditū fuit à sæculis & generarionibus, & nunc manifestatum est sanctis eius. *Tertia obscuritatis est causa; Quòd* omnis prophetia (*inquit Irenæus*) priusquam habeat, efficaciā, ænigmata, & ambiguitas sunt in hominibus: cùm autem uenerit tempus, & euenit quod prophetatum est, tunc prophetiæ habent liquidam, & certam expositionem: quamobrem & in Daniele scriptum est. Muni sermones, & signa librum vsque ad tempus consummationis, quoad vsque discant multi, & impleatur cognitio. *Sic igitur Thesaurus in agro absconditus, & Cruce*

Tertull. lib. adu. Marcionem.

Euthy in pref. in Psal.

Vide Hiero in epi. ad Ephes. 4. cap.

Esa. 48.

Coloss. 3

Iren. li. 4. c. 43

Dan. 12

CHRI-

Hieronym in Naum.
Philip. presby. 2. comment. in c. 21. Iob.
1. Pet. 3.

CHRISTI, & tempore reuelandus fuerat. Sed & Hieronymus cum Philippo presbytero quartam adiecit causam dicēs, hinc vel maximè Prophetas esse obscuros, quòd dum repente aliud agitur, ad aliud persona mutatur. Paulum autem *scripsisse pleraque difficilia intellectu, tum quòd non omnia omnibus patere volebat, ac properans ad insinuandum Euangelium curam non habebat perspicuitatis, tum quòd non quærens ornamenta sermonis (vt scripsit Origenes* [a] *) noluit incedere in sublimibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus. Itaque quod de eo Hieronymus* [b] *inquit.* Non iuxta humilitatem Paulus, sed verè dixerat, etsi imperitus sermone, non tamen scientia, Hebræus ex Hebræis, iuxta legem Phariseus profundos sensus Greco sermone non explicat, & quod cogitat in verba vix promit.

a Orig. lib. 6. epist. ad Ro.
b Hiero. in epi. ad Titū. in c. 1
2. Corin 11.
Philip. 3
Vide clemen. Alex strob. 6. & Hieron. in prolo. quos in prophetas scripsit.

Causæ aliæ obscuritatis D. Scripturæ. Cap. XLIII.

ET hæc tamen omnia sapientissimè facta sunt, vt prouocemur ad intelligentiam (ait idem cum Thophylacto [c] *Hieronymus)* [d] *& illud, quod in Euangelio dicitur:* Petite [e], & accipietis; querite, & inuenietis; pulsate, & aperietur vobis. *Et vt varietas locutionis fastidium tolleret, dicit Augustinus* [f]*: quandoquidem vniformia (ait Theodoretus) satietatem pariunt. Et (quod scripsit Gregor.* [h]*) vt dispensante mirabiliter Deo, multipliciter exponeretur, quod in sacro eloquio obscurè dicitur. Neve (inquit Augustinus* [i]*) mysteria vilescerent, sed vt quæsita exercerent, aperta pascerent. Cùm & idem hoc factum esse, testetur alibi, non minus ad edomandam labore superbiam, quàm ad intellectum è fastidio reuocandum. Sic enim in locis (ait) apertioribus Spiritus sanctus fami occurrit; in obscurioribur fastidia detergit. Vt ea, quę per perabolas dicuntur tenacius memoriæ hęreant, id quod non solum Hieron.* [k] *sed & Chrysostomus* [l] *dixit: nec verò*

c Hier. li. 7. in Esa. c. 18.
d Theophilac. Luc 8.
e Matt. 7.
f Aug in pref. in Psal 140.
g Theodoret. serm 2. de prouident.
h Greg. ho. 10. in Ezech.
i In præfat. in Psal. 140. in lib. 2. de doctr. Christ. c 6
K Hieron. in Matth. 18.
l Chrys. ho. 45 in Matt.
l Chrys li 45. in Matt.

Sancta

A *ſancta* [a] *darentur canibus, & margaritæ porcis, neque profanis* [b] *cæleſtia paterent; preterquam quòd ad infirmitatem, & captum audientium ſe accommodat Diuina Scriptura, vt contra Iulianum Auguſtum ſcripſit Cyrillus,* [c] *atque ex Auguſtino ad Voluſianum oſtendimus ſupra: Denique, vt hæretici cęci fierent, aientes Scripturas eſſe faciles, atque omnibus peruias, quem errorem à plurimis Theologis, & à Petro ipſo Apoſtolo confutatum Robertus Card. Bellarm.* [d] *lib. 3. de Verbi Dei interpretatione, Tomo primo, abundè exploſit. Quin & Laurentius à Villauicentio agit, vnde in libris ſacris exiſtat obſcuritas, quove ordine amouenda ſit, cùm antea cauſas* B *difficultatum exiſtere docuiſſet, ex argumenti ignoratione; ex mendo Scripturę; è diſtinctione non in loca facta; ex pronunciationis habitu minus accommodo; ex vna dictione, dũ videlicet ignoratur ſignificatio eius, aut propria, & natiua, vel translata, & per tropum contingens: ex pluribus dictionibus, quæ euenit propter Hebraicam conſtructionẽ, ſiue phraſim, ſiue ſchema aliquod latens; Ex totius item ſententiæ habitu, quæ ex figurato ſermone, & rerum ignoratione vel minus attenta earum conſideratione, & ex inſcientia conſuetudinis Scripturarum; Quæ quidem consuetudo alia eſt obſeruãda in vniuerſis libris ſacris, alia in quibuſdam libris* C *peculiaribus; Ex Dei etiam voluntate, qua non niſi paruulis ſua myſteria aliquando vult reuelare.*

a Hieron in c. 3. Nahum
b Dionyſ. c. 2. cal. hierarch.
c Cyril. lib 1. cont. Iulianũ.
Laur à Villauic. c. 3. lib 2. de ratione ſtudij Theologici
d 2. Pet 3
e lib. 3. de verbo Dei c. 1. & 2.

Senſus Scripturæ multiplex, Canones, & Scriptores ad eum aſſequendum. Cap. XLIV.

Q*Voniam ergo Diuina Hiſtoria receſſus abditos, nec ipſius, ſicut reliquarum Hiſtoriarum humanarum, ſuperficie tenus pendendus eſt ſenſus, id primò ſtatuendum eſt, hunc eſſe multiplicem, Literalem primo, ſiue Hiſtoricum: & Spiritualem, ſiue Myſticum: qui omnes petendi ſunt è ſinu*

2. Tim. 3.
Vnde ſacræ Scripturæ ſẽſus petendus eſt.

Ecclesiæ, quę firmamentum est, & columna veritatis. *De his sensibus cùm plurimi egerint, ne in immensum procedat oratio, è Patribus aliqua, ex recentioribus reliqua; mox paucos afferam, qui vel antiquitus, vel hoc sæculo Diuinam Scripturam secundum literalem sensum, qui omnium sensuum est solidum fundamentum, interpretati esse rectius existimantur, si primum Gregorij Magni pulcherrimam hac de re sententiam posuero.* Quamuis, *inquit*, omnem scientiam, atque doctrinam Scriptura Sacra sine aliqua comparatione transcendat, vt taceam, quòd vera prædicat, quòd ad cœlestem Patriam vocat: quòd à terrenis desiderijs, ad superna amplectenda cor legentis immutat: quòd dictis obscurioribus exercet fortes: & paruulis humili sermone blanditur: quod nec sic clausa est, ut pauesci debeat, nec sic patet, vt vilescat: quòd vsu fastidium tollit, & tantò amplius diligitur, quantò amplius meditatur: quòd legentis animũ humilibus verbis adiuuat, sublimibus sensibus leuat: quòd aliquo modo cum legentibus crescit: quòd à rudibus lectoribus, quasi recognoscitur, & tamen doctis semper noua reperitur: vt ergo de rerum pondere taceam, scientias tamen omnes, atque doctrinas. ipso etiam locutionis suæ more transcendit: quia vno eodemque sermone dum narrat textum, prodit mysterium, & sic scit præterita dicere, ut eo ipso nouerit futura prędicare, & non immutato dicendi ordine, eisdẽ ipsis sermonibus nouit & anteacta describere, & agenda nunciare, sicut hęc eadem Beato Iob uerba sunt, qui dum sua dicit, nostra prędicit, dumq. lamenta propria per sermonem indicat, Sanctę Ecclesię causas per intellectum sonat. Ait enim. *Qui me audiebant, expectabant sententiam, & intenti tacebant ad consilium meum. Sic Gregorius.*

Greg. in li. 20. Moral. c. 1.

Diuinæ Scripturæ Encomium.

Iob 29.

Tycho-

A

Tychonij volumen Iſagogicum ad Sacras Literas. Caput XLV.

Aug de retra-ctа.lib. 2.

TYchonij igitur Afri, (cuius Auguſtinus nonnullas expoſitiones Cypriani expoſitionibus prætulit) Iſagogicum volumen habemus, quo ſeptem myſticas regulas ad occultam Scripturarum intelligentiam eruendam edocuit, Primam de Domino, & eius corpore. Secundam de Domini corpore bipertito. Tertiam de promiſſis, & lege, ſiue de ſpiritu, & litera. Quartam de ſpecie, & genere, ſeu de parte, ac toto. B *Quintam de temporibus. Sextam de Recapitulatione. Septimam de Diabolo, & eius corpore. Quas quidem Regulas, etſi Auguſtinus* [a], *Caſſiodorus* [b], *Iſidorus* [c], *valde laudarunt, earumque vſum oſtenderunt, ſedulò nihilominus examinant; Quippe Tychonius, licet aduerſus Donatiſtas Hæreticos acirrimè ſcripſerit, eſſetque in Diuinis, & humanis literis valde eruditus, non abſuit tamen omnino ab aliquibus Donatiſtarum erroribus.*

a Lib 3. de doctr. Chriſt.
b Præf comm. in Pſal.
c Li. 1. de ſummo bono.

Sanctorum Patrum Canones ad Diuinam Scripturam, quinam noſtro ſeculo collegerit. Caput XLVI.

C

Quæ duo cauenda in ſcripturis.

PAtres autem, tum Græci, tum Latini non vno, & eodem loco materiam hanc ſunt perſecuti; ſed vt ſeſe dabat occaſio, Canones quoſdam, vel Regulas ad varios Scripturarum ſenſus eliciendos tradebant. Quas quoniam Martinus Martinius lib. 7. Hipotypoſeon capite 1. colligit, ſat fuerit, & Auctorem ac locum paucis inde depromptis indicaſſe. Eò enim laborauit, vt extrema illa duo cauerentur, tum ne putemus eos, qui literalem ſenſum inquirunt, à Chriſtiana Religione ad Iudaiſmum deficere, ſi ea, qua decet ratione id faciant:

tum ne mysticis sensibus præter id, quod par est, addicamur. A *Origenes enim (ait Hieronymus* [a] *) ingenij sui acumina puta bat esse sacramenta. Et allegoricas expositiones (inquit Euthymius* [b] *) persæpe afferre docti omittunt quòd hi sensus facile destruuntur, & quia multis grati non sunt. Quin & propteeea errauit Origenes* [c], *quòd quæ accipienda erant simpliciter, & propriè, accepisset quæ figuratè* [d] *fuerant accipienda. Papias, Iustinus, Irenaus, Tertullianus. Lactantius, et alij, ac quæ dicuntur in Apocalypsi* [e], *de Hierusalem, & mille annis, quibus signandi sunt Sancti cum Christo, hæc in terris implenda, sunt opinati.*

a Hierony. in præfa. ad Amabilem in decẽ visiones Isaię.
b Euthym. in Ps 150.
c Hier. ad Pãmachium, de erroribus Io. Hierosol.
d Hier. præfa. lib. 18 in Esa. & in c. 36. Ezechiel. Aug. li. 20. de ciu. Dei. c. 7.
e Apoc. ca. 20.

Ad Martini laborem quòd attinet, postquam è Græcis, & B *Latinis exposuit quid sit Parabola, Prouerbium, Paræmia, Allegoria, Aenigma, Diuinamque Scripturam ostendit quattuor ad summum sensus posse admittere, non quidem omnes simul, sed iuxta locorum, & tempore opportunitatem, pergit de ijsdem sensibus Scripturarum afferre, quæ viri sancti tradidere ex Origene* [f], *ex quo Hierònymus* [g], *sua pleraque hac de re desumpsit, ex Augustino* [h], *& alijs. Regulas porrò centum ex ijsdem nono, & decimo suarum Hyposyposeon libris adtexuit, quæ huc faciunt: Quas hortor in Domino, vt Scripturarum studiosi perlegant, atque aliquem in ordine in pro suorum studiorum ratione redigant. Quantum enim illud* C *est, quod Hieronymus inquit?* Necessarium est Scripturę (*ait*) operam dare, et sensum Prophetæ, aut Apostoli callere volentibus intelligere cur scripserint; qua sententiam suam ratione firmauerint: Quid habeant in vetere lege proprium Idumęi, Moabitę, Ammonitę, Tyrij, Philisthijm, Aegyptij, et Assyrij: Quid rursum in nouo Testamento Romani, Corinthij, Galatę, Philippẽses, Thessalonicẽses, Colossenses, Hebręi, et Ephesij. Necesse est enim iuxta diuersitatem locorum, et temporum, et hominum, quibus scriptę sunt Epistolę, et libri

f Orig lib. 4. Peri. Archon. c. 2
g Hiero q 12. ad Hedibiam, & in Amos c 4
h Aug de vtil. cred c 3. & super Gen. ca. 2. in imperf.
Hiero li com. ĩ epi. ad Eph.

A bri diuersas causas, & argumenta, & origines habeant; *& quæ sequuntur*. *Rursus quanti momenti alterum illud eiusdem Hieronymi est? cum inquit*. Multa dicuntur in Scripturis iuxta opinionem illius temporis, quo gesta referuntur, non iuxta quod rei veritas continebat, vt in Ieremia: *Tulit Ananias Propheta catenam de collo Ieremiæ*; & erat pseudopropheta. *denique & Ioseph in Euangelio Pater Domini* vocatur; at ipsa Maria, quæ sciebat se Dei spiritu concepisse, & responderat Angelo: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* Loquitur ad Filium: *Fili quid fecisti nobis sic? ecce ego, & Pater tuus dolentes quærebamus te*. B *Quanti iterum illud, quod Eucherius, & Theodoretus monent*. Prædicere (*ait ille*) solet Dominus sine dubio futurum, quod admonendo dicit. Sic dicitur ad Abimelech: *Ecce tu morte morieris; & tamen mortuus non est, nec Deus mentitus est. Theodoretus autem*. Non eò (*inquit*) Deus pœnas minatur, vt ijs, quibus minatur, inferat, sed vt metu perterrefactos ad resipiscentiam vocet, & cum nequitia, quam committunt, eos liberauerit, eis salutem afferat; non enim minatus fuisset, si punire vellet. *Sic ille*. *Quare è paucis istis intelligant cordati, quanti ponderis futura sint, quæ centum Regulis ijs, quas diximus* C *à Martino Martinio collectas, continentur*.

Hieron. in Ierem. c. 28

Hier. 18

Luc. 2.

Luc. 1.

Luc 2.

Eucher. lib. 2. in Genes. c. 31

Gen. 20.

Theodoret. in præf. 12. prophet.

Sanctis Pagnini Isagoge & Hieronymi Laureti lib. duo ad sacras Literas intelligendas quinam. Caput XLVII.

SAnctes item Pagnines Typhonium, & Augustinum imitatus vberem ad sacras Literas Isagogem confecit, in qua ex antiquis Patribus Regulas nobis reliquit de exponendis obscuris phrasibus, figuratis lectionibus, & mysticis Diuinarum Scripturarum sensibus. Neque verò hoc labore contentus,

Pagnini Isagoge.

ius. alterum quoque edidit Opus in duo de viginti libris distributum, quos Isagogas ad mysticos Sacræ Scripturæ sensus intelligendos inscripsit, iuxta Alphabeti seriem de sensibus mysticis, & spiritualibus sacrarum dictionum tractans, atq. vniuersam pene Scripturam, occasione hac mysticè exponens. A

Sylua Allegoriarum quæ anno 1575. apud Gasparem Bindonū Venetijs edita fuerat Parisijs excusa fuit apud Sōnium anno 1584.

At quoniam idem ipse Sanctes Pagninus ijs libris eadem præstitisse videri posset, quæ Hieronymus Lauretus Cornariensis sua Allegoriarum sylua complexus est, ideo quid inter vtriusque labores intersit, dicendum est, si prius quid initiò hic tractet exposuero.

Aperuit enim & statuit Lauretus in primis aditum, qui ferret commodè in syluam ipsam Allegoriarum, in quo agit de varijs Scripturæ sensibus. Nam vbi attigit, quæ ad vtilitatem Allegoriarum pertinent, mox disserit: Quid sit sensus literalis. Quid sensus spiritualis. Quid typus, & figura. Quæ figurata locutio. Quatenus extendenda sit Allegoria. Quæ sit optima Allegoria. Quando vna res typus sit plurium. Quomodo triplex sit sensus spiritualis. Quodnam discrimen sit inter typum, & Allegoriam secundum aliquos. Quid Parabola, quidve hæc per locum à similibus, aut dissimilibus. Quæ discretio Parabolæ, & Allegoriæ. Quid sit sensus literalis Parabolæ. Quatenus explicanda Parabola. B C

Atqui Alphabeticum quidem seruauit ordinem, sed Religiosæ suæ familiæ negotijs distentus, quòdq. operis moles superabat vnius hominis vires, in singulis dictionibus, quæ allegorijs abundant, ea collegit, quæ primò occurrerant. Quamobrem sæpe, quæ priorem locum postulabant, sunt sortitæ posteriorem; cùm tamen interdum (licet non perpetuò) curauerit, vt quæ de Deo dicerentur, hæc principem locum obtinerent: mox quæ de Angelis, quæ de Bonis, & Virtutibus, quę de Dæmonibus, de Hæreticis, de Malis, & Vitijs, ea sequentibus

sedi-

A *sedibus locareutur. In quibus omnibus cùm citat locum, cui non addat Allegoriam, id èo consilio fecit, vt intelligeretur, existimaſse quidem ſeſe ibi latere Allegoriam; ſed cùm eam apud vllum Auctorem haud comperiſſet, noluiſſe è proprio capite fingere, ſed exercendis legentium ingenijs relinquere: quam tamen ipſi fortaſse eſſent inuenturi.*

NOTA.

De diſcrimine autem inter Iſagogem Sanctis Pagnini ad myſticos ſenſus Sacræ Scripturæ, & eiuſdem Laureti ſyluam Allegoriarum *hoc dici poteſt.*

Diſcrimẽ inter Iſagogen Pagnini, & ſyluam Allegoriarum.

Pagninus fœcundiora ceteris omiſſis vocabula ſelegit. Leuretus omnia conatus eſt amplecti, in quibus aliquid Alle-B *goriæ poſſet è quolibet alicuius notæ* Auctore *inueniri; Pagninus citat vberius Patres, afferens ipſamet verba, vt vel vnius auctoritas totam impleat paginam. Lauretus ad marginem notat loca, ne plus iuſto volumen excreſceret. Pagninus ſola tractat myſtica. Lauretus etiam complura, quæ ſpectant ad ſenſum literalem, phraſesq́ue, & varias vocum explicat acceptiones: Vt hic* Allegoriarum *liber, Commentarij, atque Indicis locum habere poſſit in Sacram Scripturam, & Patres pręcipuos.*

Carolus autem Borromæus Cardinalis vir Sanctus, cum huius Syluæ vſum cuperet faciliorem, ac fructuoſiorem, ſtatuerat, rerum, quæ vocibus Allegoricis *deſignabantur, ac pri-* C *mò ponuntur, vocabula pręponere: quẽ laborem fortaſse pius aliquis & doctus ſuſcipiet, Allegoriasq́ue ipſas meliore ordine diſponet, vt Reipublicæ literariæ in proximorum ſalutem commodet.*

Quid Borromæus Card. cogitarat de ſylua Allegoriarum.

Antiquiorum aliquot, & recentiorum Scripta quænam ad myſticos D. Scripturæ ſenſus eruendos.

Caput XLVIII.

A*C ex antiquioribus quidem extant Scripta de ſchematibus, & tropis, hoc eſt figuris, & modis locutionũ Sa-*

Aug. to. 3. li. 7 de locutionib. Scripturæ.

Isidorus. Hugo de s.Victore. Petrus Berthorius. Io.Gerson. a Can. lib. 2. de Locis. Theol ca.6 7. & 8 & lib.4. 5. & 6. b Lib.2 ca.2. de dog. Eccles. c Lib 3.de uerbo Dei, c.3.& 4. d Praef in Ps.

cræ Scripturę, quàm antea rem Augustinus pertractauerat: Isidori item, & Hugonis de S.Victore Allegorię in vtrumq. Testamentū: Reductoriū quoq. morale in Biblia Petri Berthorij, quemadmodū & Richardus de s.Victore de difficultatibus egit Scripturæ, ac Ioannes Gerson de sensu literali eiusdem sanctę Scripturę tomo primo, & alij, sed hoc nostro seculo Melchior[a] Canus, Driedo[b] de Ecclesiasticis dogmatibus & reliqui, ac potissimum[c] Bellarminus qui eos omnes perlegit, Deinde[d] Cornelius Iansenius, qui rationem tradit versandi solidè, (vt ipsemet ait) ac feliciter in mysticis Scripturarum, & pręsertim Psalmorum sensibus. A

NOTA.

Ac sanè, vt paucis multa perstringā Patrum via est insistenda, qui aliter cum populis, aliter aduersus hęreticos, aut alios infideles agunt, cum diuina tractant eloquia: vt non facile eosdem esse agnoueris, si legeris Hieronymum contra Iouinianum, & Vigilantium: Augustinum contra Iulianum, Cælestinum, Faustum, & eiusmodi alios: Bernardum contra Abaylardum, aut Gilbertum Porretanum, scribentes: vel si eosdem hortationibus, epistolis, sermonibus Catholicos ad pietatem excitantes audieris. nimirum (quod Iosephus Acosta prudenter vidit) Bernardus aliàs Scripturarum concinnationibus diffluens, cum Abaylardi errores insequitur, aut Gilberti Porretani, longe alio stylo Scripturas citat, ne latū quidem vnguem à genuino illarum sensu recedens. seria enim sunt hæc, quę Fidem tangunt, neque admittunt spatiandi licentiam, quam minimè respuit fide bene fundata deuotio, aut etiam liberalis eruditio. B

Ioseph Acosta lib.3.de Christo reuelato, cap.8.

C

Benedictus Ariç liber de Arcano sermo.

Ceterum quæ Benedictus Arias Montanus in Apparatus sui eo libro, quem Ioseph, siue de Arcano sermone inscripsit. huc spectant. neque enim tam verborum interpretationes, quàm rerum proprietates, naturam, & vim ibidem se indicasse scribit, atque vltra vndecim mille sacrę Scripturę loca apertè se explicasse profitetur, ad quę cetera quęcumq. eiusdem

dem

A *dem generis fuerint, referri queant. Nimirum agit primò de diuisione rerum, tam quæ sunt, quàm quę insunt, vel adsunt, ex quibus arcanus instituitur sermo, ac symbola petuntur: mox de tempore, ac duratione: deinceps de symbolorum, siue Arcani sermonis tractatione, & vsu: denique de quibusdam animaduersionibus ad Arcani sermonis rationem tractãdam opportunis. Tum verò ipsam rem agreditur, de Deo, & Arcanis eius nominibus, de Angelis, ac reliquis rebus edisserens.*

Vndecim mille Sacræ Scripturæ loca vbinam explicantur.

Ratio multiplex Sacra volumina explicandi è Sixto Senensi. Cap. XLIX.

B

Poteram autem ante istos Auctores rationẽ exponendi Sacra volumina è Sixto Senensi multiplicem ostendere: At visum est satius, eam hunc reseruare in locum, vt esset eorũ, quæ dicta, vel indicanda sunt, quasi compendiũ, & iudicium. Tertio igitur libro suę Bibliothecę Artem hanc vniuersam in tres distribuit partes DEFINITIVAM: quę Diuinę Scripturę sensus, & expositiones describit: sunt autem (*inquit*) sensus duo: videlicet Literalis, qui duplex est, Proprius, & Metaphoricus. Mysticus, qui triplex, Moralis. Allegoricus, Anagogicus. Expositionũ itẽ genera sunt duo: nempe Vniuersale, quod est quadruplex. Historicum, Morale, Allegoricum, Anagogicum; Particulare, quod est triplex. Elementare, Physicum, Propheticum. INVENTIVAM: quæ iam descriptos Diuinæ Scripturæ sensus inquirere, & inuenire docet: cuius species sunt Tropica, Topica, Chronologica, Physica, Mathematica, Ethica. DISPOSITIVAM, siue Methodicam, quæ inuentas sensuũ expositiones in varias redigit Methodos, quarum pręcipuę sunt sequentes; TRANSLATIO quæ fuit Tetrapla, Exapla, Octapla. STIGMATICA,

Definitiva Pars.

C

Inventiva.

Dispositiva, siue Methodica.

SYLLABICA PARTITIO, vel diuidens, vel colligens. EPITOME, EGLOGE, quæ est vel speculum, siue loci communes sine expositione, vel cū expositione; siue Harmonia literalis, vel numeralis. NOTARIACA PARAPHRASIS. pressior, vel latior. LEXICE ADNOTATIO marginalis, siue interlinearis. COMMENTATIO; SCIOGRAPHICA: TABELLARIA. ENARRATIO, vel Homilia, uel Declamatio. COLLATIO; siue continuata, siue interrupta. MEDITATIO. POEMA Carmineum vel Prosocarmineum. EPISTOLA: INQVISITIO, siue Problema, uel Quæstio, siue Disputatio. COACERVATIO sensuum, vel locorum communium. AGIOGRAPHICA, siue Ecclesiastica, quæ est Anonyma, uel Proonyma; siue Ethnica, quæ est catena, uel cento. SCHOLASTICA, quæ est vetus, uel noua. NOVA autem Concordantiaria, Dictionaria, Historica, Postillaris, Quęstionaria, Lecturalis, Compendiaria, & hęc Prosaica, uel Metrica, quæ est uel Vniuersalis, uel Particularis, ac quędam Columnaris, uel Arborea. METRICA porrò est, uel Carminea, uel Prosocarminea; hę autem tum Rythmica, tū Leonina, uel Monorythmica, uel Aequilitera, hęc uerò simplex, uel Picturata. Sunt item Sermonaria, Meditatiua, & hęc demissa, uel sublimis. Post Scholasticam est PANDESIACA. *De quibus singillatim toto eodem tertio libro suæ Bibliothecę agit idem Sixtus Senensis: de quo tamen Gabriel Vasquez aliquid expendit in primo suorum Commentariorum tomo in B. Thomæ Summam, cum de sensibus Diuinę Scripturę agit.*

A B C

Qui-

A

Quibus ducibus literalem ſenſum D. Scripturæ aſſequi poſſimus. Cap. L.

IAm verò quoniam præcipua cura debet in Diuina Hiſtoria eſſe literalis ſenſus, qui eſt tanquam ipſa veritatis baſis, ideo pauciſſimos è multis afferemus, qui videntur eum rectè aſſecuti, ſi prius, quid de quibuſdam antiquis ſenſerit Sixtus Senenſis dixerimus. Is enim, quo valebat ingenio, paucis verſibus quorundam nomina complexus eſt hunc in modum.

B

Hiſtoriam Hebręis, & Græcis fontibus hauſtam.
Hieronymo diſces duce.
Allegorias, Anagogenq; recludent
Origenes, Ambroſius.
Exponent ſenſus formandis moribus aptos,
Chryſoſtomus, Gregorius.
In dubijs, altaq; locis caligine merſis
Aurelius lucem feret.
At breuis, & facilis non eſt ſpernenda tyroni
Lyrenſis expoſitio.

Nos de noſtri ſæculi Scriptoribus hæc dici poſſe credimus.

C *Quæ Adami Sasbouth nomine circunferuntur commentaria in quaſdam Pauli Apoſtoli Epiſtolas, quæ quidem Ioanni Haſſelenſi eius præceptori tribuuntur, qualem deceat eſſe literalis ſenſus interpretem, apprimè oſtendunt. Quæ verò in Iſaiam, eiuſdem Adami nomine ſcripta ſunt, ſapiunt quidem ingenium, atque iudicium; veruntamen hæc ad priora illa non accedere, viri ſentiunt eruditi. Forerius autem in eundem Iſaiam eſt optimus.*

Cornelius item Ianſenius in omnibus, quæ ſcripſit, præſertim in concordiam Euangelicam, & in Prouerbia, vt etiam Pſalmos, ſe magno valentem iudicio, vti & eruditum oſtendit:

In Biblio theca sacra.

dit: id quod testati sunt, qui illius harmoniæ subscripsere, dicentes. Commentarios eius in Concordiam Euangelicam tum pietate, ac maturo iudicio, tum eruditione scriptos eius propria manu futuros vtilissimos. *Verumenimvero negandum non est (vt omnes nõ oĩa possumus) quędam in hoc Opere à viris doctis non probari, quæ tamen facili negocio, vel demi, vel addi possent, cõcedentibus ijs, ad quos id muneris spectat. Ea sunt quæcunque ad Erasmum (quem sæpe appellat honorificè) pertinent: qui si quid veri dixit, id (sicut alibi scripsimus) primò ex Ecclesia Catholica accepit, cui sua reddẽda sunt: quæ verò de suo sæpe adiecit, in plerisq. lapsus est, vti in* Apparatu *Sacro monstrauimus. Porrò desiderantur in Iansenio citationes Patrũ, è quibus multa apposité deprompsit. Digressiones minutiores, aut longiores, qui cupiunt breuiores, suas habent caußas. In ea quæ disseruerat in sextum Ioannis Euangelij caput, non defuit, qui librũ scripsit, Didacus Castillus, quem librum nouissimè edidit Romæ. At Franciscus Toletus Societatis nostræ, qui postea fuit Cardinalis in Ioannem scribens, ea præstitit, quæ in Iansenio desiderabãtur, explicationibus enim primò, mox adnotationibus vix quidquam omisit, quod non fuerit dilucidè, breuiter, & quidem ad literam, expositum, cum & si quid aduersus Iansenium poterat dicere, id suppresso eius nomine modestè fecit. Eiusdem autem Toleti duos Tomos in Euangelium Lucæ expectamus eadem ratione conscriptos: At & Genebrardus Psalmorum literalẽ sensum est maximè assecutus: Quod deinceps potissimum præstitit in Euangelia Ioan. Maldonatus noster, Franciscus Ribera, in duodecim minores Prophetas, et in Apocalypsim; in quam item optimè ac nouissimè scripsit Blasius Vigas, è nostris, & in Vniuersam Scripturam presse Emanuel Sà, Vti in Tobiam, Iudith, Esther, Machabæos, Nicolaus Serarius, & alij, de quibus egimus suis locis Apparatus nostri sacri.*

Quæ in Iansenio obseruanda sunt.

Ha-

Habituum, & gestuum siue actionum obseruatio, quæ in Diuina Historia notantur, vtilis ad scripturas intelligendas. Cap. LI.

A *Sensus & proprietates verborum, quæ sunt in sacris Eloquijs, qua ratione, atque vnde peti possint, diximus. Restat Actio, qua habitus, gestus, situs, affectiones corporum, & animorum designantur. Quæ quidem actio, si penè principem in arte dicendi tenuit locum apud Ethnicos, certè pernecessaria est obseruatu in Diuinis Scripturis: vbi frequēs, ac quidem non tam prudenti hominum iudicio, quàm Spiritus san-* B *cti afflatu adhibita, facit, vt exactior sententia, & significatio rerum percipiatur. Altius nimirum hæret in animis quod spectamus, quàm quod tantummodo audimus: Quin etiam quod propter distantiam loci, vel populi strepitum, ac multitudinem, ad aures nostras peruenire nō potest, id si qua actione proponitur, illico, & quasi vnico prospectu nobiscum asportamus. Quòd sanè ijs accidit, qui populo clamante, Pilatum manus ad testandam animi innocentiam lauantem conspexere.*

Huius ergo actionis, quæ passim in Vetere, ac Nouo Testamento cernitur, Benedictus Arias Montanus Tractationem ma- C *gno iudicio confecit, quæ dicitur liber Ieremiæ, cuius materiam prælegisse expediet. At & multa deinceps attigit Alphonsus Salmeron in suis Prolegominis, cum denique pleraque accuratè Hieronymus Pratus, & Ioan. Baptista Villalpandus suis in Ezechielem Commentarijs sint persecuti.*

Partitio Librorum Sacrę Scripturæ, Vnde. Caput LII.

Partitiones Historiæ veteris Diuinæ Sixtus Senensis varias affert ex Hebræorum supputationibus, iuxta literas,

Initio prioris libri sua Bibliotheca sancta.

ras, [a] vel characteres eorum Alphabeti: Ex Domini item distributione, in Legem, Prophetas, & Psalmos: ex Damasceno, in Legalem, Agiographa, Carmineam, Propheticam, & præter hæc, Binarium vnum: ex Gregorio Nazianzeno, in libros Historicos, & Propheticos: ex antiquis Iudæis, in Legalia, Prophetica, & Agiographa: ex priscis Latinis, in Legalem, Propheticam, Agiographam: Ex recentioribus Iudæis, in Legem, Prophetas priores, Prophetas posteriores, & in Scripturas, hoc est sancta scripta: ex recentioribus Latinis in Legalem, Pareneticam, Propheticam.

Affert Georgius Ederus alias ex Hebreis addentibus quidem illam, quam diximus Agiographam, sed qui eam Apocrypham nominarunt, hoc est in certa scripta, quæ tamen sunt in Canone Diuinarum scripturarum: E Michaele Medina, in quattuor ordines, siue acies. Ex Hebræo, & Ecclesiastico Canone, ac simul è quibusdam Synodis, in Legem, Prophetas, Agiographa, libros Ecclesiasticos: ex Augustino, in Historiam continuam, & discretam, siue promiscuam; Et in Prophetas impropriè ac propriè: Hanc autem in maiores, & Minores: ex Petro Aureolo, in Politica, Chronica Peetica, Hymnidica, Dialectica, Oratoria, seu Prophetica, Ethica, siue Moralia.

Hasce igitur partitiones, quæ denique omnes redigendæ sunt ad eos libros, quos in Canone ab Ecclesia Catholica agnoscimus, quosque Tridentina Synodus ostendit, poterit, qui voluerit, inspicere in eiusdem Sixti Bibliothecæ, & in Ederi Oeconomiæ initio primi libri: Qui & postea versus finem secundi libri, Tabulam aliam ex Dionysio S. Areopagit, a & ex Dionysio Carthusiano, talem confecit. Quæ summam totius Diuinæ Historiæ continet. Sic verò habet.

[a] Luc. 24. Li. 4. de fide Orthod. In suis carminibus. Hiero. in præf. lib Reg. Isido. lib. 6. Etymolog. Hiero. in præf. lib. Reg & Danielis. Georg. Ederus lib suæ Oeconomiæ initio primi libri. Li 6. de recta in Deum fide, cap. 3. Lib. 2. de doct. Christ. c. 8 Trid. Concil. Sess. 4. Vide item IVNIL IVNIVM de partibus Diuinæ Legis.

Rerum

A

Tota Scriptura (inquit Dionys. Areopag.) Canonica, & Agiographa, describit, vel

Rerum à Deo Creatarum. { Substantiam, Ordinationem, Gubernationem, } Quod fit (inquit) Dionys. Carthus. presertim in Genesi. Exodo, & alijs libris Moysis.

Legalem Hierarchiam, idest, Principatum Israelitica plebis sub lege. Quod precipuè fit in libro Numerorum.

Diuini populi hereditatum distributiones, & habitationes: Quod fit potissimum in Iosue libro: vbi describitur quemadmodum Terra promissionis fuit forte diuisa. & distributa in hereditatem XII. Tribuum, quæ tunc deditæ erant cultui veri Dei.

Ca. 3. de eccl. Hierarch.

B

Gubernationem. { Iudicium; de quibus agitur in libro Iudicum, Regum sapientum, de quibus in libris Regum.

Intelligentiam Sacerdotum Diuinorū: Vt fuerunt Esdras scriba velox, & Hieremias, & Machabæi: De quibus in libris Esdræ, & Machabæorum.

C

Gesta antiquorum virorum in multis et varijs anxietatibus, Iob videlicet, & Tobie, vt patet in libris eorum.

Immutabilem in patiētia philosophiam; qua sancti illi viri in rebus aduersis fuerant vsi.

Actionum sapientes Synagogas, id est congregationes fideles in actibus strenuas.

Diuinorum Amorum Cantica, indelicet Cantica Canticorum.

Diui-

Diuinas Imagines, ideſt perſonas ſeu typos ſpirituales ſponſi ac ſponſæ, ſicut item in Canticis.

Futurorum Propheticas *prædictiones, id eſt vaticinia* Prophetarum*, tam quattuor Maiorum, quàm duodecim Minorũ. Vide Dionyſium Carthuſianum in capit. 3. Eccleſiaſt. Hierarchiæ Dionyſii Areopagitæ.*

A

Regionis Palęſtinę, Ciuitatis Hieroſolymæ, & Templi Salomonis notitia neceſſaria. Quiue de ijs exactius ſcripſerint.
Cap. XLIII.

B

ET magnum quoque, vt hiſtorijs omnibus, ſic potiſſimum Diuinę, pręſidium affert locorum notitia, ſeu inſpectio, in quibus res geſtę ſunt, marium, fluminum, portuum, oppidorum, arcium, Ciuitatum, agrorum, ædificiorum; quemadmodum item deſtructiones urbium, inundationes aquarũ, tranſmigrationes populorum ad hanc ipſam cognitionem pertinent. Cumq. Scripturę Sanctę non ſolum de his infimis, verum etiam de ſupremis, & generalibus ipſius Mundi regionibus cœlo, & terra, vel ipſo in Hiſtorię initio agãt, altius ipſa Mundi machina pernoſcenda eſt; nimirum, quantũ huic negotio ſit ſatis. Iam verò poſt generalem totius Orbis animo perceptam cognitionem, Palęſtinę delineatio, locorumq. nomina quam aptiſſimè poſita, ſpectanda ſunt; futura deinceps rebus & memorię mandandis, & intelligendis, ac facilè explicandis vtiliſſima.

C

Cosmographiae cognitio sacræ Scripturæ neceſſaria.

Et Hieronymus quidem meminit libri de locorum Terræ Sanctæ deſcriptione, quem Euſebius Cęſarienſis inſcripſerat τοπογραφίας τῆς ἁγίας γῆς*: in quo etiam diſtinctionem duodecim*

A decim Tribuum, cum singulis earum oppidis, & Vrbis Hierosolymæ, eiusq; Templi vniuersam structuram Geographica Tabula depinxit, adiecta breui explanatione, quæ singulas totius picturæ partes explicaret. Hic verò liber interijt, cùm adhuc extet superstes eiusdem Eusebij De locis Hebraicis liber vnus, in quo omnium montium syluarum, fluminum, vrbium, oppidorum, viculorum, aliorumq; locorum in Sacris Literis nominatorum vocabula congregauit, & literarum ordine dispoſuit, atque expoſuit: Quod opus ab Interprete malè versum, Hieronymus iterum Latinum fecit, resectis nonnullis, quæ non satis memoria digna iudicauit; adiecta etiā Operi præfatione. Sed & citra Iordanem fluuium vnus, ac viginti viri Iudæi à Iosue missi, Palæstinæ Chorographiam exploratam, & in librum redactam attulere: Qua diligenter inspecta, Iosue regionem eam septem Tribubus sorte distribuit.

Præfa. in lib. Euseb de locis Hebraicis.

Iosue 18.

B

Ad ea verò, quæ de Palęstina habentur in Biblijs accedūt, quæ scripta reliquerunt Iosephus, Beda, & Brochardus Monachus vberrimè, atque alij, qui eam lustrarunt, Petrus Belonius in obseruationibus: Andreas Theuetus in sua Cosmographia Orientali, Iudocus à Ghistele; Bartholomæus à Saliniaco: Benedictus Arias Montanus libello, Chaleb inscripto, in suo Apparatu Biblico: Quibus adiungi potest Georgij Agricolæ, & Hammonij Itinerarium B. Mariæ. Huius autem regionis, siue potius orbis vrbem olim primariam Hierosolymam accuratè tanquā oculatus testis descripsit Iosephus. Sed & multa sunt in priore tomo Annalium Ecclesiasticorum Cæsaris Baronij, quæ isthuc pertinent: Cum etiam Abramus Ortelius in suo Theatro Orbis Terrarum Tabulam descriptionis eiusdem Palęstinæ posuerit, quam Titelmanus Stella delineauerat.

C

Ioseph. lib. 3. de bello Iudaico.
Brochardus monachus.
Petrus Bellonius.
Andr. Theuetus.
Iudocus à Ghistele.
Bartholom. à Saliniaco.
Bened. Agric.
Georg. Agric.
Hamonij itinerariū B. Marię
Iosep. de bello Iud. li. 6. c. 6.
Cæs. Baron.
Abramus Ortelius.

Sed quidquid isti scripserint, certè legendi iam sunt ante omnes, Io. Baptistæ Villalpandi Theologi nostri labores tam

in Apparatu ad ipsam Vrbem Hierusalem, quàm ad Templi Salomonis extructionem, quem reliqua, quæ ab ipso accuratissimè adiecta sunt: Cum & ipsius Hierosolymæ delinationem, in qua insigniter errarunt Adrichonius, & alij, subijciat oculis, quæ verior omnibus agnita est. Is autem Villalpandi Apparatus extat in Hieronymi Pradi, & ipsiusmet Villalpandi Commentarijs Romæ editis.

A

Theatrum Terræ Sanctæ confectum à Christiano Adricomio, quale, & vnde. Caput LIV.

B

Ann. 1590.

ET Christianus quidem Adricomius Delphensis, librum ex Officina BirKmanica Coloniæ Agrippinæ emisit, quē inscripsit, Theatrum Terræ Sanctæ, ac Biblicarum Historiarum, cum Tabulis Geographicis ære expressis, & Chronicon generale breuissimum ad nostra vsque tempora; ac denique Chronicon alterum vtriusque Testamenti Historias ab ipso Mundi initio per Patriarchas, Iudices, Reges, Prophetas, Machabæos, Dominum nostrum Iesum Christum, & Apostolos deductum ad mortem vsque Ioannis Euangelistæ Apostolorum postremi, adnotatis temporum rationibus, qua ipse Adricomius diligentia potuit: Quin etiam adiecit eorum Auctorum Catalogum, quibus vsus est in describenda Terra Sācta & Chronico: Quos huc inserere præstat (omissis aliquibus haud sine causa) quando post tot aliorum labores, quid adhuc restet, quod vtilius assequi possimus, denique dicendum erit.

C

Scriptores de Palæstina.

Varia igitur Adricomius scribit se perlegisse Bibliorum exemplaria, & antiquos Historiographos Græcos, Latinos, Iudæos, qui hac de re egerint: Iacobum item de Vitriaco Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Legatum in Terra Sancta: Fretellum Archidiaconum Antiochenum: Iacobum Pantaleonem: Gallum Patriarcham Hierosolymitanum. Brochardum: Ioannem

A nem Mandeuille, siue Monteuillanum: Ioannem Huls: Rodulphum Lansgium Canonicum Monasteriensem: Bernardum de Breidenbach: Gerardum Kuynretorff Campensem: Petrum Aenholt Priorem in Volzende: Edonem Rombes Consulem in Sneech: Ioannem Scorel Canonicum Vltraiectinum: Ioannem Heuterum Pretorem Delphensem: Bartholomæum à Saliniaco Sanctæ Sedis Apostolicę Protonotarium: Ioannem Pascha Carmelitam Mechliniensem: Gulielmum Tyrium siue Tyrensem Archiepiscopum, Regni Hierosolymitani Cancellarium, & Lateranensis Concilij Scribam: Hermanum Borculoo: Bonauenturã de Mirica Louaniensem Mi
B noritam: Gerardum Ioannem: Petrum Appianum: Michaelem Aitzing: Georgium Bruijn Decanum ad gradus D. Mariæ Coloniæ: Fabium Licinium Venetum: Laurentium Surium: Petrum Calentium: Ioannem Godscalcum Iserman Delphensem: Godofredum Delphensem: Baptistam van der Muelen Mechliniensem: Petrum Lichtestein: Antonium de Angelis Minoritam, pręter omniũ pene meliores Chronologias, seu Cronographias, Concilia, Onuphrij Commentaria fastorum, Cornelij Iansenij Concordiam Euangelicam, & alios.

At, etsi ex tanto Adricomij, labore vberes fructus percipi possunt, ipse tamen, ac qui eum præcessere alij in Hierosolymę,
C ac Salomonici Templi rectissima delineatione consecuti non existimantur, quod cupiebant. Quin & Adricomius in Chronico duplici conscribendo adhibuit (vbi Scripturã defecisse putauit) Philonem, ac Berosum Annij, quos (inquit) doctissimi quique magno stomacho proscindunt, qui tamen ipsi (subdit) quando commodum est, lubenter eum sequuntur. Ego vero noluissem, vt in Opere ceteroquin bono, vel horum vel præsertim aliorum, quos meritò Sancta Romana, vel explosit, vel suspectos habuit Ecclesia, rationem tantam habuisset.

Cautio in Adrichomio,

A

Verior Palęstinæ descriptio vnde. Cap. LV.

Galarsa li. 6. Euang instit. Arias in Apparatu ad literas sacras.

CVm autem inter alios viros celebres Palęstinę, Phęnicis, ac terminos totius Terræ promissionis nobis reliquerit Petrus Garsia Galarsa Episcopus Cauriensis: certè hic omnino est perlegendus, hic enim, cùm sibi proposuisset de ijs tantummodo locis agere, quæ Dominus IESVS sua præsentia illustrauit, quæ sunt in Palæstina; *et* Phęnicia, *vtilissimam narrationem edidit:* Magna namque Syria (*inquit*) à Septentrione Isæis montibus Ciliciæ: ab Oriente, Assyria, Babylonia, & Chaldæa: ab Austro, Arabia deserta, Petręa, & Aegypto: ab Occidente, mari magno concluditur. Plures autem Prouincias complectitur, Cappadociam vtramque, siue Aramæam inter Pontum, & Taurum montem, vnde Aramæi: Mesopotamiam inter Tygrim, & Euphratem, vnde ortus Abraham: Syriam Damasci; vbi campus Damascenus, & Terra Hus, vbi ortus Iob: Syriam Antiochię, vbi Petrus primam Sedem posuit, & primùm Christiani vocati sunt: Phœniciam, seu geminam Galilęam superiorem, & inferiorem, & Palæstinam, quæ Samariam, & Iudæam continet. De his ergo (*ait*) quattuor Iudęa, Samaria, vtraque Galilęa dicendum est. Quę à Septentrione à radicibus montis Antilibani, unde Iordanes oritur, in Meridiē, in Bersabeā, & Aegyptum, longitudine, centum sexaginta sex milliaribus distenduntur, latitudine maxima, milliaribus septuaginta, ab Occasu marimagno, versus verò Ortum ad Iordanem. Itaque pretermissis regionibus vltra Iordanem sitis, residuum terrę promissionis cingitur ab Occasu, mari magno; à Septentrionibus, Antilibano; ab Ortu Iordane: à Meridie, Maiona fluuio.

magnæ syrię descriptio. *Gen. 11. Iob 1.*

B

Act. 13.

C

Hæc cùm dixißet, agit de quattuor terminis terræ, qui sunt

A sunt Mare, Libanus, Iordanes, Maiona. Deinde de Iudęa, & Oppidis illius, quę sunt pręcipuè Hierusalem, Bethleē, Thecua, Rhamah, Mambre, Hebron, Montana Iudęæ, Maiona, fluuius, Bersabee, & GaZar. Postea de Philisthæa Prouincia, in qua sunt Ioppe, Arimathęa, Emaus, Bethel, Bethania, Bethphage, Desertum Hierusalem, Esseni, Hiericho, Mare mortuum, Engaddi. Pręterea de Samaria Prouincia, quę est media inter Iudęam, & Galilæas; in qua quidem Samaria, sunt hæc loca, Sichen, vel Sichar Tasuc fons, Enon, & Sælin, Samaria, seu Sebaste, Ephra, Gelboe montes, & torrens Cyson. Mōs Hermon triplex. Cęsaręa Palęstinę, quę prius Turris Stratonis, Antipatris, quę & Capharsalama; Sarma; Lida proppe B Ioppem, qui est terminus Samarię, atque Iudęę. Post hęc agit de Galilęa inferiore, & locis eius, qui fuere lacus Genesareth, Tarichen, Tyberias, Magdalum, Bethsaida, Capharnaum metropolis Galilæę, Thabor, Hermon, Naim, Sumna, Dothain, Bethulia sub Isachar, Nazareth, Sephorō, Bethleem, Cana sub Zabulon. Deinde de superiore Galilęa, in qua Nephtalim, Nabason, Cęsarea, Philippi, Ior, & Dan fontes. Sidon, Sarepta, puteus aquarum viuentium, Ptolemais, Carmelus: denique de Monte Galaad, & oppidis vltra Iordanem sitis, in quę Christus diuertit.

Iudææ oppida præcipua.

C

Templi Salomonici absolutior notitia, unde. Caput LVI.

AD Templi autem Salomonici absolutam notitiam, eiusque mysteria. (cùm in Diuinis operibus hic sit ordo cōstitutus, vt illa primùm ex eo, quod in se habēt, mysterio, mox ab arte, quę in ÿs eminet, ac postremo ex vero eorum, quibus describuntur, vt & vsu cognoscantur) pertinent maximè, quęcunque de Arca à Noe ędificata, de Tabernaculo à Mose erecto, deq. ÿs adificÿs, quę à Salomone sunt instituta, habemus

Ariç liber de Sacris Fabricis, & de sacris vestiméntis, & ornamentis Templi.

De lapidib⁹ pretiosis.

Frãciscus Ribera.

Hieronymus à Prato.

Arias de sathis, mensuris, ponderibus.

Theophrast⁹. Plinius. Dioscorides. Georg. Agrico. & alij.

Lib. excusus apud Iũctas Lugduni, & Antuerpię apud Bellerũ.

hemus in Diuino Codice. Ac quidem Benedictus Arias in suo Apparatu exemplar, siue Librum inscripsit de Sacris Fabricis, in quo de Arcæ fabrica, & forma; de Tabernaculo; de Templi fabrica, & structura; de Templo secundo; de ceteris Salomonis ędificijs egit. Quemadmodum & alterum librum eodem in Apparatu edidit, qui inscriptus Aaron, continet, quę ad sancta vestimenta, & ornamenta ipsius Templi spectabãt. Ex horum enim cognitione (quod epistola ad Hebręos Paulus, & Ioannes in Apocalypsi indicarunt) magna panduntur mysteria. Itaque & de lapidibus pretiosis, qui erant in Rationali, ibidem egit Arias; cùm hanc materiam tractassent antea Epiphanius, & Isidorus Hispalensis, pręter eos, qui generatim de gemmis, & fossilibus scripsere, quorum mentio facta est, vbi de Naturali Historia locuti sumus. Et Franciscus quidem Ribera noster, qui scripsit nouissimè in Apocalypsim suppeditat, quod huc facit. Iam verò de sathis, mensuris, ponderibus, quę huc pertinebant, non omisit idem Arias agere: sed & hęc omnia cernentur in eorundem Hieronymi Prati, & Io. Baptistę Villalpandi Commentarijs in Ezechielem, qui sudant sub prelo, cum & Villalpandi industria in numismatibus, & alijs eiusmodi vestigandis, vti & in delineatione Templi Salomonici, atque Hierosolyma, & aliarum Iudęę partium fuerit omnium accuratissimus: quamuis & Ribera noster libro peculiari in caput sextum libri tertij Regum egerit diligenter de fabrica Templi, cui libro alterum adiecit de Sacerdotibus, & vestibus Sacerdotalibus, & sacrificijs, & festis diebus.

Reipublicæ Iudęorum status pręnoscendus; & vnde. Cap. LVII.

AT interiorem quoque notitiam assequetur Diuinę veteris Testamenti Historiæ, qui in primis Rempublicam He-

A *Hebræorum sibi ob oculos ponet; Religionem nempe, & Ciuitatem; in quas tota eius ratio diuiditur; Ad Religionem spectant, quæcumque de forma Reipublicæ, de locis, diebus, ritibus, personis sacris. Ad Ciuitatem, quæ de consilijs, de iudicijs, de magistratibus, in vetere Testamento sunt scripta. Rempublicam porrò istam, præter id, quod est in ipsa Diuina Historia, Iosephus, & Tostatus, & alij; sed & postea Carolus Sigonius primus octo libris disposuit, quæ & multò clarius plerumq. lector perspiciet, ac liquidiore illius doctrinæ haustu concepta visceribus cœlestis scientiæ sitim sedabit, & deniq. multò felicius arcana, quæ Sacris literis continentur, mysteria venaturi sunt, qui faces huiusmodi secum abditis eorum latebris perscrutandis prætulerint. Mysteria verò intelligimus, cœlestem atque æternam vitam, quam Augustinus hac prænotatam Republica docuit, asserens populum Hebræum in vnam esse Rempublicam congregatum, quæ æternæ vitæ ageret Sacramentum:* Omnes enim *(inquit)* Prophetię, omnia pręcepta vitę, Sacra demum Sacerdotia, cęremonię, dies festi significata & pręnũciata sunt, quępropter ęternam vitam fidelium, in Christo, & impleta credimus, & impleri cernimus, & implenda confidimus. *Ceterum, quid in Sigonij dictione obseruatum sit, præsertim in Commentarijs ad Seuerum Sulpitium, atque alibi, id in quarto Bibliothecæ Selectæ libro attigimus. Cum autem Rempublicam Hebræorum appellauit insignem Christianæ Ecclesiæ formam, non defuit, qui hoc improbauerit; formã enim hoc loco putauit à Sigonio exemplar, vel imaginem significari, ad cuius imitationem res aliqua effingitur, vel exprimitur (ideam siue εἰκόνα Græci appellarunt) Quamobrem effici, Sigonium non animaduertisse inde sequi, vt nihil Ecclesia esse posset, quod non fuerit ex Hebræorum imitatione traductũ: adeo, vt quidquid inde petitum non fuerit, tamquam minus exactè ad exemplar compositum, aut tamquam adulterinum*

B

C

Sigonii libri de Repub. & ciuit. & iure Hebræorũ. Lib. 7. in fine.

ab Ecclesia sit excludendū: quasi veteres Synagogæ ritus iam Christi passione extincti in vsum iterum essent reuocandi. Ego verò non crediderim id à Sigonio cogitatum fuisse, sed acceptum eo sensu, quo veterem Synagogam fuisse typum, & figuram Ecclesiæ plerique haud malè asseruerunt. A

Christianę Ecclesię forma prę noscenda, & vnde. Caput LVII.

VErum enimuero, cum è vetere Iudæorum Regno, Reque publica lux aliqua ad Diuinam Historiam pernoscendam, tum magis hauritur è Christianę Ecclesię forma, cuius extitit typus illa antiqui Testamenti Respublica: Cum enim omnia contingerent, ijs in figura, *teste Paulo, quidquid ordinis in Republica Iudęorum Moyses constituit egressus ex Aegypto, vel leges eis tradens, quas à Deo acceperat, vel Aaronem consecrans Pontificem, huicq. vni Sacerdotes omnes, ac Leuitas subdens, id vmbra erat futurorum. Itaque quidquid in figura fuit, id in exemplari expressius, dignius, vniuersalius esse debebat, quanto prę stantior Dei filius in condenda Ecclesia fuit, quam Moyses Dei seruus in Synagoga instituenda. Quamobrem qui in veterem illam Ideam inspiciens, Ecclesiam inde, qualis futura erat, intueatur, Diuinas Literas tutò, ac rectè scrutabitur.* B C

1.Cor.10.

Porrò de Christiana Republica, siue de Hierarchia Ecclesiastica egerunt Dionysius Areopagita, Patresq. pene omnes, ac verò hoc sæculo ij, qui de Notis Ecclesiæ, deque statu ipsius Monarchico libros edidere. Dionysius autem & distinctionem, & sacramenta, & vsum, & vtilitatem, ac finem altissimè ostendit. Hierarchiam autem vocat ordinem sacratiorem, & scientiam, & operationem, quæ ad Dei similitudinem pro viribus nititur, ac pro modo suo ad illius imitationem ex inducta sibi Diuinitus intelligentię luce subuehitur. Puta *(inquit)*

Quinam egerint de Christianæ Reip. forma.

Dion. lib. de Hierar. Cælest. 3. & Eccles.

A (*inquit*) quoniam Sacræ illius functionis ordo est, vt alij purgentur; alij purgent; & alijs mysterijs imbuãtur, atque illuminentur doctrina salutari; alij id opus exequantur: ad perfectum alij adducantur; perficiant alij.

Nicolaus verò Sanderus cùm de Monarchia Ecclesiastica librum scripsisset, rem totam oculis subiecit, perq. sequentia sæcula, vsque ad hoc sextumdecimum à Christo Domino seriem ordinis, & Reipublicæ Ecclesiasticæ constantem duxit sub Pontificibus Maximis, qui Petro successere in hac visibili Ecclesia.

Gilbertus Genebrardus causam afferens, cur per Pontifices B *Romanos suam deduxerit Chronographiam, ex Paulo, Irenæo, Tertulliano, Augustino, Optato, & alijs, eundem, qui nũc est, Ecclesiæ statum demonstrat.*

Paul. Eph. 4. Ire li 3. ca. 3. Tertul. de pr̨ scrip. adaers. haret. Aug. cont. epi. Adimãti. c. 4. Ps. cont. partẽ Donat. c. 7. Optat li b. 2. cont. Parme. Bellar. Card. Tomo 1.

Robertus Card. Bellarminus cum tertiam generalem Controuersiam absoluisset de Pontifice Maximo, eiusq. Auctoritate à Christo collata; quartam de Concilijs, & Ecclesia Militante; quintam de membris Ecclesiæ Militantis, Clericis, Monachis, Laicis, sic agit, vt vniuersæ Christianæ Reipub. typum explicet, atque ab hæreticis totius ordinis turbatoribus vindicet.

Cæsar Card. Baronius pr̨fatione in priorem Annalium C *suorum Tomum, Synagogæ interitum, & Ecclesiæ ortum explicatè tradit Euangelicæ Oeconomiæ intelligendæ percommodum, quanquam deinceps ex omnibus Tomis suorum Annalium Ecclesiæ Catholicæ forma conspici potest, qui nisi à Theologiæ huius positiuæ candidatis prælegi possint, quòd ingens eorum sit moles, saltem percurrisse debebunt eorum Epitomen à Ioanne Gabriele Bisciola nostro emissam.*

Cæs. Card. Baron.

Thomas Bozius Opere de Signis Ecclesiæ id ipsum fecit, cum asserit Ecclesiæ esse vnum spiritum per Chrisma, vnum corpus per Eucharistiam, vnum Regnum per ordinis Sacramentum cum Deo, ex qua triplici coniunctione deducit cen-

Thomas Bozius. Vide primum & 2. & 5. caput primi liber Tom. 1.

rum signa, è quibus apertissimum sit, quænam sit Ecclesia, & & (vt ille inquit) quanta ipsius Diuinitas. A

Nos aduersus Dauidem Chytræum, qui simulatè ad Synodos quattuor priores generales prouocauerat contra nos scribens, Ecclesiæ Catholicæ faciem, ac formam expressimus ex ijsdem Synodis. Itaque ibi tum diximus.

Vide Auctoris Refutationem cont. Dauid. Chytræi c. 2. Aug. in epi. ad Rom. initio.

Cùm Ecclesia (*vt inquit Augustinus*) conuocatio sit Fidelium vno cultu, unaq. fide inter se iunctorum, unitas illa cultus, & Fidei sic erat sedulo retinenda, ut quisquis hanc scindere niteretur, intelligeret non minore sapientia Christum in Ecclesia instituenda, quàm uirtute in conseruanda usum fuisse. Is enim sapiens Architectus fundamentum seipsum immobile posuit, atq. lapides reliquos disposuit, ut nunquam ædificatio illa collaberetur; si quis autem eam uellet labefactare, prior caderet, ac rueret præceps: at ædificatio staret immota. B

Atqui ad cōstantem huius ædificij ordinem, ac quasi exemplar agnoscendum, nihil potius erat, quàm ut eius partes innotescerent, quibus aggregatum hoc, quod Ecclesiam dicimus, definitur: cuius obliuio cùm per Christianorum peccata quodammodo caperet hominū mentes, Diuina Prouidentia fecit, ut generales Synodi interdum cogerentur, in quibus ipsa propemodum Ecclesiæ facies, atque Christiani Regni ordinatissima forma, ex aduersa hęresum confusione clarior appareret. C

Ad eam verò Ecclesiam, siqui à fide excidissent, iterum auidius accurrerent, aut qui eam coluissent, colerent adhuc ardentius, & uenerarentur.

Epito-

A

Epitome Historię Sacræ unde petenda, qua deinceps ad Scripturam vniuersam quasi filo quodam rectè adducamur. Cap. LIX.

Res autem à Mundi exordio Sacris Literis editas breuiter, & cum distinctione temporum vel vsq. ad Christi Domini aduentum, & ad eius Ecclesiæ initia, vel item ad sui memoriam carptim plerique attigere: vt quæ prius ex ipsis Diuini Codicis fontibus hauserant, in eiusmodi quasi compendio recognoscerent: aut hoc prælecto, sancto illi Scripturarum operi sese rectius addicerent.

B

Ac Diuina quidem bonitas ad sui Templi structuram, quidquid à quocunque ex animo offertur, accipit libenter: nec permittit irritos esse labores qualescunque, præsertim qui ad eiusmodi verè sacrosanctum negotium pertinent. Quare quidquid hoc de genere vidimus, id posse vsui esse, non est dubitandum.

Ex Antiquis Sulpitius Seuerus extitit, qui hoc vtiliter præstitit, libris, quos inscripsit de Sacra Historia, duobus: Quibus tamen vir pius lectores præmonet, vt cùm ex ipsis fontibus rerum Mysteria Diuinarum hauserint, inde agnoscant demum, quæ mente pręceperint.

Sulpicii seueri libri de sacra Historia quales.

C

Cùm autem Victor Viselinus, & ante hunc Petrus Galesinius, atque Ioannes Fileau Iurisconsultus, qui Gallicè eundem Sulpitium verterat, Notas adeundem edidissent, (pręsertim priores duos Auctores) Carolus Sigonius Commentarium addidit: adiuncto de temporibus Hebręorum Catalogo: quemadmodum in Sacro Apparatu planius scripsimus.

At inter Græcos Gregorius Nazianzens aliquid hoc de genere, sed breuissimè, idq. carmine effecit: Nicephorus item Callistus Xanthopulus Iambis trimetris Sacræ Scripturæ Compendiariam Synopsim: Et Cyrus Theodorus Prodromus Græ-

ca tetrasticha in Pentateuchum, in libros Iosue, Iudicum, & Regum: In quattuor Euangelia, & in Acta Apostolorum, posteris reliquerunt. A

Richardus de S. Victore. Petrus Berthorius. Io. castellensis. Guido Ferrariensis. sanctes Pagninus.

Sed & postea è Latinis, qui propiores nostris fuere temporibus Richardus de Sancto Victore, Petrus Aureolus, Petrus Berthorius, Ioannes Castellensis Breuiarium quisque Bibliorum scripsere: ne quid dicam de Guidone, seu Guido Ferrariensi Sacerdote, qui carmine facili Margaritam super vtrumque Testamentum inscriptam edidit. In omnes verò Testamenti veteris libros Historicos Sanctes Pagninus compendia per argumenta capitum Biblijs suis præfixit. Accessit Georgius Ederus, qui non tam compendiũ, quàm vberem Oeconomiam edidit vtriusq. Testamenti per Tabulas distinctam. Sed è Gilberti Genebrardi tum Chronographia, de qua non ita multo post agendum erit, tum libello cui titulus est Notæ † chronicæ, siue ad Chronologiam, & Historiam vniuersam Methodus, facile tota Sacræ Historiæ series (licet breuior) incurret in oculos. B

† Parisiis apud Aegidiũ Gobinum anno 1584.

Rerum gestarum, quas Diuina refert Historia, difficiles nodi. Cap, LX.

Historia humana necessaria.

AT quoniam difficiles rerum gestarum nodi in vetere, ac nouo Testamento occurrunt, ideo quinam hi præcipui esse videantur, atque vnde petenda sit eorum solutio, dicam paucis, si prius illud attulero; Diuinam historiam, etsi plena veritatis, atque auctoritatis est, admittere tamen historias (vti & disciplinas) alias; eatenus præsertim, quatenus qui in ea prænunciati sunt Regnorum euentus, aut reliquarum rerum status, aut etiam Synagogę interitus, hi deinceps ab Ethnicis quoque enarrati, fidem veritati astruunt; quemadmodum item res ipsę consecutę cœlestis eloquij firmitatem maximè ostenderunt. Digniora fide *(inquit Basilius)* C

testi-

A testimonia sunt, quæ proficiscuntur ab hostibus, *& alibi,* χρὴ πολλάκις ἡμᾶς, καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων τῆς πίστεως εὐτονίαν τινὰ προσλαμβάνειν εἰς τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἐπίδειξιν *hoc est*: Plerunque *(ait)* nobis ab alienis petendus est quidam vigor ad bonorum operum demonstrationem: *sicuti autem vitis clauiculis sustentantur, sic fides externas disciplinas adhibet, vt in animos facilius influat.*

Basil. hom. de humana Christi generatione & Hom. 5. exaomeron.

Ac nodi quidem sunt, quales de Terrestri Paradiso: de Gigantibus, atque eorum ortu: de Enoch vti & de Heliæ translatione: de Adami sepultura: de Melchisedech: de Assur, qui Genesis decimo capite Niniuen condidisse dicitur: de ædificatione Babylonis, cuius non vnus, & idem conditor memoratur: de Iacob Patriarchæ benedictionibus: de annis, quibus demoratus est Israelis populus in Aegypto: de Iudith, quæ Holoferni caput amputauit: de Hester, quæ nupsit Assuero Regi: de Iob: de Sybillarum numero, & oraculis: de captiuitate Babylonica: de instauratione Templi, atque Hebdomadibus Danielis, vnde nam inchoandæ, ac quousque producendę sint: sicuti & de Regnis, quæ Angelus ei futura prædixit: de Chaldæis Regibus, nempè Sennacherib, Salmanassar, Nabuchodonosor, & reliquis, quorum opes immensæ prędicantur in Biblijs: de edicto Cęsaris Augusti sub diem Natalem Christi Domini; exierit ne illud pręside Syrię Cirino, an Quinctilio Varo, vt quidam maluerunt: quoto anno vitę Christus Dominus diem obijt: quinam fuerint ij, quorum mentio fit in Euangelio, erga quos ingentia contulit beneficia Dominus: sederitne Petrus Romę vigintiquinque annos, vt nostri Patres tradidere; numve id Sacris Biblijs, Consulumque chronologię repugnet. Ac quę sunt huiusmodi alia.

Nodi historici in Diuina scriptura.

Luc. 2.

Vnde

A

Vnde horum nodorum solutio. Cap. LXI.

VNde autem peti istorum solutio possit, dicam. Pręter antiquos Patres, atque Chronographos factum est, vt hoc sæculo humana, & Ecclesiastica mirificè reuiuisceret Historia. Quas enim vnà cum Diuina hæretici enixè obscurauerant, reliqui verò superioribus proximis sæculis minus integras edi curauerant, has omnes Catholici viri doctissimi (quę Deo sit laus) quasi rediuiuas nouissimè nobis tradidere. Et Hieronymus quidem†, Ad intelligendum (*inquit*) Scripturas, præcipuè extremas partes Danielis, multiplex Græcorum, & Latinorum Historia necessaria est. Suctorij videlicet, Callinici. Diodori, Hieronymi, Polybij, Possidonij, Iosephi, nostriq. Liuij, & Pompeij Trogi, atque Iustini; qui omnes extremę visionis, quę Danieli apparuit, narrant historiam: & post Alexandrum, vsque ad Cæsarem Augustum Syrię, & Aegypti, idest Seleuci, Antiochi, & Ptolemęorum bella describunt. *Idem verò de Humana quoque Historia Augustinus inquit**.

† *Hierony. in præf. in Comment. in Dan.*

B

* *Aug. li 2. de doctr. Christ. cap. 28.*

At nostro hoc sæculo Gilbertus Genebrardus ea, cuius facta mentio est, Chronographia; deinde Melchior Canus vndecimi libri, præcipuè tertio, & quinto capitibus; Iansenius in Euangelicam Harmoniam: Franciscus Toletus Societatis nostræ Theologus postea Card. in Euãgelium; Robertus Card. Bellarminus, ubi de auctoritate Canonicorum librorum agit; atque in primis Benedictus Pererius Commentarijs in Genesim, & Danielem, magnam istorum nodorum partem soluũt. Pererius enim mirum est, quantam vniuersæ Historiæ lucem attulerit: quod qui eius in Danielem scripta perlegerint, facile intelligent: Sed & quæ ad noui Testamenti historicos nodos attinent, Cæsar Card. Baronius suis Annalibus diligẽtissimè expendit: priore præsertim Tomo, qui Romæ secundò est

Perer. in Gen. & Danielem.

C

editus:

A *editus: Secunda enim hæc editio Romana priori præstat. Sed & ante Baronium, Martinus Martinius, is, à quo diximus fuiße libros Hypotyposeon conscriptos, libro primo, capite decimotertio, cùm de vtilitate Historiæ ad Scripturas intelligendas ageret, pleraque ex ea promit, quæ potissimum ad noui Testamenti gesta liquidius cognoscenda pertinent. Quale illud. Quis fuerit, cui Dominus dixit:* Relinque mortuos sepelire mortuos suos[a]. *Qua ætate Lazarus fuerit excitatus à mortuis: ac quandiu postea vixerit*[b]. *Quoto anno Ioseph Beatißimæ Virginis coniunx eam in vxorem duxerit*[c]. *quamdiu fuerit Dominus in Aegypto. Vnde nam*

B *illud Tribuni ad* Paulum *in Actis Apostolorum*. Nonne tu es Aegyptius, qui ante hos dies tumultum concitasti, & eduxisti in desertum quattuor millia uirorum sicariorum[d]? *Vnde. Quod Dominus resurgens primò apparuerit Matri.* [e] *Ecquid Dominus digito scribebat in terra*[f] *Quænã descriptio facta fuerit* Prǫside *Syrię Cirino*[g]. *Quoto ætatis anno Christus diem obierit*[h]. *Num* Paulus *profectus sit in Hispaniam, quod ille fore scripsit ad Romanos*[i] *In his autem Martinus Martinius interserit quæstionem illã, Num* Samuel *fuerit tantum Leuita, vt inquit Hieronymus*, [k] *vel item Sacerdos, quod Nazianzeno placuit*[l].

C Porrò *de Regnis Sycioniorum, Argiuorum, Atheniensium, Aegyptiorum, Medorum: de Monarchia* Persarum; *de Dynastys Aßyriorum, quas aliquis Diluuio antiquiores fecit,* Pererius *autem secundo Tomo in Genesim posteriores fuisse defendit, agendum alibi est*, [m] *ac proinde inde series, notitiaq; ipsorum liquidior haurienda.*

Ea enim omnia ad Diuinam Scripturam intelligendam plurimum pertinent. Quod & præter Græcos *Augustinus,* [n] *& Orosius* [o] *monstrarunt.*

Iosephi

a Vide Clem. Alex. Strom. 3. & Tertull. lib. de Baptis Matth 8.
b Epiph li 2. de haresi Manic. & li. 3. de hare. Antidicomarianorum.
c Hiero. aduersus Heluidiũ.
d Euseb. li. 2. ca. 21. Ioseph. lib. 20. de antiq c. 6. Act. 21.
e Niceph. li 1. hist c. 32. et 33
f Hiero. lib. 2. cont. Pelag.
g Iosep. li. 18. Ant. c. 1. Luc. 2. & Act. 4.
g Ignat. in ep. ad Trall. Epiph. li. 3. de hares. Antidicomarianorũ. Orig. hom. diuersorum loc.
i Hiero ĩ Esa. c. 11. & in Amos c. 5. Epip. li. 1. cont. hęre. in hares. Arpocratis.
K Hier. in ep. ad Principiũ, & cont. Vigilantium.
l Greg. Naz. ĩ Apologet.
m Li de hu. hi.
n Aug. in li de ciu. Dei passĩ.
o Pau. Orosi⁹

Iosephi Iudęi Historię haud integra fides habenda. Caput LXII.

Hieron. in cat.

ATqui de Iosepho Iudęo dicendum est fusius in Sacro Apparatu, quandoquidem & à Hieronymo connumeratus est inter Scriptores Ecclesiasticos eas ob causas, quas ibi afferemus. Verumtamen cùm Diuinę historiæ eius lectio non minimũ conferat, paucis scribam, quę in eo sunt obseruata. Primò licet se nihil adiecturum Diuinis libris prætermissurumve dicat in Proœmio[a] *Antiquitatum (quas quidem constat post bellum Iudaicum scripsisse*[b]*) multa tamen adijcit: quædam etiam videtur consultò omittere: Vt de Iuda ad Thamar. Gen. 38. De Aegyptio à Moyse cæso. Exod. 2. De adoratione Vituli Exo. 32. & aliapleraque: Quædam item frigidius narrat, Gen. 27. Tacet dolum filiorum Iacob. Gen. 34. Parum item fidelis à nonnullis habetur, quòd & ex eo conijciunt, quòd supputatio, quam ab Adamo facit*[c] *vsque ad Diluuij tempus, diuersa sit, non solum à veritate Hebraica, verum etiam ab Editione Septuaginta Interpretum: neque admittunt, quod mendum in codicem irrepserit, cùm exemplaria omnia in hoc conueniant. Notatur etiam, quòd nouem Herodis annos prætermiserit; De Pilato secus quàm Philo, & rei veritas postulet, scripserit: In temporibus descriptionis Quirini; Vari; exilij Archelai: Coponij Procuratoris: Põtificatus Ananiæ: in Numero Legatorum ad Caium: Fastis Consularibus: in historia Herodiadis: in causa excidij Hierosolymitani, quam potius Iacobi neci, quàm morti Christo Domino illatæ tribuit, lapsus est, vt in nonnullis item alijs. Videat studiosus quæ Egesippus*[d] *libro tertio capite quinto; Cæsar Card. Baronius*[e]*, tomo primo Ecclesiasticorum Annalium de eo scripsit.*

a In Proœm. antiq. post medium. Versu. Quia verò, & li. 10. c. 12. ĩ fi.
b In Proœm. Antiq. & lib. 1. ca. 19.

B

c Lib. 1. antiq. c. 5. ante med. ver. Et vsque ad hoc tẽpus.

C

d Egesippus libro 3. ca. 5. de excidio Hierosol.

Lapsus aliq Iosephi de temporibus.

e Cæs. Baron. To. 1. Annal. Eccl.

Ad reliqua Iosephi quę attinent, ea magnum habent momen-

men-

A mentum ad Diuinam Historiam planius percipiendam: ad gentium errores confutandos [a], ad pietatem hauriendam, siue cum de Dei nomine [b], de mandatis [c], etiam contra Epicureos [d], siue cum de Moyse populum, & de Samuele Saulem alloquentibus agit [e]; ad veram item antiquitatem rerum gestarum vel prædictarum enarrandam, cum de Beroso, [f] Megasthene [g], & alijs, ac de Sybilla [h] scripsit.

a Ioseph. cont. Apionem.
b lib. 2. antiq. cap. 12.
c lib. 3. Antiq. cap. 6.
d li. 10. antiq. cap. 14. versus finem.
e li. Antiq. 6. cap. 9.
f lib. 1. cap. 5.
g lib. 1. c. 8. in medio, & c. 15. versus fin. & li. 10 ca. 12. in fin. & 13. post principium.
h Li. 1. Antiq. c. 9. in fin.

Necessaria vera temporum notitia ad Scripturas. Caput LXIII.

B QVod ab Antiquis dictum est, apud quos temporum notatio non cohæret, apud hos nec veritatis, neque historicæ fidei rationem vllam posse constare; Hoc cùm verissimum sit sit in reliquis, certè multò verius est in Diuina Historia.

Quipp tempus (quod ipsi quoque Stoici docebant) norma rerum est, atque custodia. Cùm enim sit veritatis quasi pater, & index, sanè rerum gestarum memoriam, ac diuturnitatem posteritati conseruat. Nec verò hæc tantùm conseruat, verum etiam Mundi originem, & promissiones de Christo Domino, atque de æterna Beatitudine, ac deinceps consilij ipsius constantiam, quasi digito ostendens, facit, vt ex temporum C obseruatione, atque editarum rerum serie, perpetua Diuinæ Sapientiæ, quæ tantum opus ante sæcula apparauerat, argumenta nobis innotescant, & stimulos addant ad credendum, sperandum, diligendum Deum. Quæ, qui non attendũt, aut ex alijs potius, quàm ex Diuina putant Historia posse cognosci, vix vmquam quidquam solidum aut certum eliciũt; fitque necessariò, vt rerum, haud cognita origine, ea quæ ad finem spectant, & finis ipse ignorentur. Hoc autem ignorato, ecquò perget mens auida scientiæ, incerta itineris, fluctuãs vbique, ac denique scopulis illidens, nunquam portui appellens? Accedit, quòd cognita ratione temporum, quibus Re-

Quãti sit momenti in historia temporum ratio.

Rerũ humanarum incõstantia.

gna & Imperia stetere, ac tandem conciderunt, cernimus simul esse tandem in tota rerum natura, quod temporis vetustate non exedatur. Neque verò huic rei remedium ab humana prudentia vllum potest adhiberi: quandoquidem tota hæc Adami progenies fluxa est, & fragilis, nullaque omnino in tempore est perpetuitas. Quo circa dolẽdum est, huc prius, quàm aliò ingenia initio non confugisse: neque enim olim in vniuerso Terræ ambitu natio vlla fuit, excepta vna Israelitica, nempe Diuinis oraculis edocta, quæ veras antiquorum rationes tenuerit, easque in medium protulerit: preterquàm quòd si quid ab Ethnicis auctoribus, rerum suarum texendis narrationibus, & demonstranda temporis ratione aliquid prestitum est (quod tamen non vsq. adeo erat firmum ac certum,) iam vix quidquam superest: cum apud Grecos Thalli, Castoris, Phlegontis, Eratosthenis Canones euanuerint; Apud Romanos autem hoc infeliciter cesserit, qui rationem hanc temporum serius amplexi sunt; Inter hos verò, qui antiquam Chronologiam texuerunt, Eusebius, (quamuis è Græcorum, ac presertim Africani monumentis multa deprompserit, egregieq. nobis conseruauerit) siue ob temporum iniuriã, siue ob Amanuensium errores, aut aliud, haud plenè satisfaciat: Ex recentioribus autem Chronologis, vix vnquam è sex centis, qui hac de re scripserint, alter consentiat cum altero: Qui autem fictitios Berosum, Metasthenem, Catonem, & Philonem, ac nescio quos alios secuti sunt, qui tantum octoginta ante annos, caput nescio è quibus sepulchris exeruerunt; toto errauere cœlo in pluribus; cùm nouos Reges in Perside Assueros, & Priscos, & Longimanos, & Pios, ac duos Cyros, & nescio quę alia somnia Viterbiensis Annij, vti alibi ostẽdimus, produxerint in medium: Ipse deniq. Iosephus Scaliger, cùm eo libro, quem De emendatione temporum non ita pridem Lutetię Parisiorum edidit, conatus sit omni contentione, ac vi ingenij, certam rationem Chronographię afferre, nequiuerit

Iosephus scaliger multũ peccauit in temporum emendatione.

tamen

A *tamen assequi cuncta, quin etiam in hac ipsa re errauerit haud leuiter, quod & in alijs fecit; quemadmodum in Refutatione aduersus Dauidem Chytreum ante quinquenniũ nos, postea verò Benedictus Pererius edens Commentaria in Danielem, denique aptissimè Christophorus Clauius, Theologus, & Mathematicus Societatis nostræ, indicarunt: Propterea satis fuerit nunc, recensere eos qui propius ad veritatem accesserunt, si prius eiusdem Pererij Philosophi ac Theologi è nostris, aliqua ex ipsius in Danielem Commentarijs, mox è Panthagato, Onuphrio Panuino, Antonio Contio, Benedicto Aria Montano, Petro Garsia, Gilberto Genebrardo attulerimus:* B *Nempe non vsquequaque veram esse Hebræorum Chronologiam eam, quam Rabbini ex Thalmudicis scriptis mendosissimam, suoq; ex arbitrio confictam in explanandis Sacris literis, quamq; nonnulli è Christianis (veluti Nicolaus Lyranus) amplexi sunt. Errori ansam præbuisse putant aliqui, non solum quòd externorum historias, ad quas plerumq; Diuina Historia respicit, verùm etiam quòd alia plurima ignorauerint: sicuti alibi dicendum est.*

Hebræi sunt historiarum omniũ præterquam suæ ignorantissimi.

In c. 1. lib. Esdræ, & lib. Esther, & super 9. c. Danielis.

Hebræi vnde putant tempora, & cur errent in Chronographia. Caput LXIV.

C

Porrò solent Hebræi putare tempora, vel vsque à creatione Mundi; vel ab egressione Hebræi populi ex Aegypto; vel ab ædificatione primi Templi Salomonis; vel à solutione captiuitatis Babylonicæ, & reditu in Patriam; vel ab instauratione secundi Templi, aut Vrbis refectione; vel per annos Principum, quorum imperio subiecti erant (quò pertinent anni Regni Græcorum, sæpe in libris Machabæorum vsurpati) vel etiam per Iubilæos, quorum vnusquisque quinquaginta annos continebat: Ad quæ adijci posset computatio per hebdomadas Danielis. Sed & in his penè omnibus ab ijs erratum

Perer. in c. 11. Dan.

est: Principiò (*inquit Pererius*) illud Hebræi pro vero, certoq. habent, nec plures Reges, neque plures singulorum Regum annos fuisse in Monarchia aliqua, vel Regno, quàm qui in Sacris literis memorantur: Quò fit, vt Balthasarem vltimum Chaldęorum Regem tribus tantum annis regnasse affirment; quia in Scriptura, hoc est apud Danielem, de Regno eius non vltra tertiũ annum mentio fiat. Cyro quoque primo Persarum Regi tres dumtaxat imperij annos assignant, quòd Daniel tertium annum eius Regis nominet. Similiter Darium, cuius principatu Templum Hierosolymitanum refectũ est, sex modo annis regnasse perhibent; quòd eorũ meminerit Esdras, nec ultra memoret Scriptura. Denique Monarchiam Persarum non nisi quattuor Reges vsq. ad Alexandrum Magnum tenuisse arbitrantur; hoc est Cyrum, Cambysem, Assuerum, & Darium: propterea quod scriptum est apud Danielem, tres Reges post Cyrum in Perside regnaturos: quam opinionem etiã Hieronymus tetigit. *Verum enimuero hæc Hebræorum sententia recedit à vero, nec sibi constat. Nec enim propterea negandum est, plures fuiße Reges in Monarchia aliqua, vel Regno, aut eos pluribus annis regnaße, quòd de pluribus Diuina Scriptura mentionem non faciat. Nam eadem Sacra Scriptura, profanam Historiam & Chronologiam, haud simpliciter & absolutè tractat, sed quatenus ad Historias sacras pertinet. Sic igitur Hieronymus.* Scripturæ (*inquit*) sanctę propositum est, non externam absque Iudęis historiam texere; sed eam, quę Israelis populo copulata est. Quò fit, ut historias Gentilium, nec plenè, nec ordinatè tradat. non enim curæ fuit spiritui prophetali, historię ordinem sequi, sed pręclara quęque perstringere. *Hæc ille.*

Cap. 8

Cap. 10.

1. Esd. c. 6.

Cap. 11.

Hier. in 7. & 11. cap. Dan.

Super cap. 11. Dan.

Mira quoque cernitur Hebræorum inconstantia. Neque

enim

Hebræorum inconſtantia ĩ chronographia. Cap. 6.

A enim, ſi conſtarent ſibi, tribuerent Dario Medo duos Imperij annos; cum Scriptura apud Danielem, vnius tantùm anni meminerit: nec Regi Euilmedorach aſſignarent viginti tres annos, cùm ex ipſa Scriptura plures uno anno colligi nequeãt: nec affirmarent, maritum Eſther Regem Aſſuerum regnaſſe quatuordecim annis; cùm liber Eſther, anni duntaxat duodecimi memoriam habeat. Quid plura? Darium, ſub quo ædificatio Templi abſoluta eſt, ſex annis regnaſſe, dicunt Hebræi, eumq. faciunt vltimum Regem Perſarum: At verò Eſdras & Nehemias Regem Perſarum laudant Artaxerxem, eiusq. trigeſimum ſecundum Regni annum memorant;

Eſth. 3.

2. Eſd. c. 5.

B quem poſt fabricam Templi conſummatam regnaſſe ex hiſtorijs Eſdræ, & Nehemiæ manifeſtum eſt. Ceterum vt iſti in hæc impegerunt, ſic fecere in Theologia, & Philoſophia. Ac diſſimilis tamen iſtorum Ioſephus fuit, vir eiuſdẽ tamen gentis ac Religionis. Is nanque in omni Latinorum & Græcorum Scriptorum genere verſatus, omnem Gentilium Hiſtoriam, & Chronologiam excuſſit, & perdidicit: ideoq. ab iſtorum Hebræorum ineptijs remotiſſimus fuit. Et illi ipſi quidem errores, tam de Perſarum, quàm de alijs antiquis Regibus ex parte cernuntur in eorum Seder Olam, hoc eſt Chronographia, quam Genebrardus ex Hebræa Latinam fecit.

Ioſeph⁹ omnium hiſtoriarum peritiſſimus.

C

Chronologia ſecundum Regum ſeriem non omnino certa. Caput LXV.

ALtera Chronographia, multis, bonisq. Scriptoribus probata, ea eſt, quæ deſcribit continuam ſeriem, atque ordinem recenſet omnium Regum, atq. cuiusq. Monarchiæ, & Regni, ſingulorumq. Regum annos, quibus Imperium tenuere. Ac tamen hæc non omnino certa eſt. Primum, quòd vbi multitudo eſt, atque varietas, ibi ſæpe confuſio & error accidit. At quum in quauis Monarchia multi fuerint Reges

&

& multos quisque eorum annos regnauerit, perdifficile est, omnes annos omnium Regum ita colligere, nihil vt desit, aut redundet. Hoc autem eò difficilius est in disputatione de Septuaginta hebdomadibus, quòd tempus hoc tres maximas Monarchias, Persicam, Græcam, & Romanam, & triginta circiter Regum annos complectitur. Deinde notatio temporum, quæ fit per annos Regum, non raro occasionem errãdi prebet. Nonnunquam enim Scriptores in Regibus enumerandis, non omnes percensent, sed prætermissis obscurioribus, insigniores tantum commemorant. Interdum Reges duntaxat legitimos describunt, qui legitima vel successione, vel electione imperium tenuerunt; alijs, qui Tyrannicè in Regnum inuaserunt, præteritis. Vsu quoque venit, vt Regum tantummodo tempora describantur, tacitis Interregnis, quæ inter prioris Regis mortem, & posterioris creationem intercesserunt. Ad extremum primus & extremus cuiusq; Regis in Imperio annus, si quidem ille completus non fuerit, à quibusdam memoratur, ab alijs reticetur. Atque hæc fuit causa, cur Tertullianus, & Clemens Alexandrinus, atque alij obscuriores Auctores, in tractatione septuaginta hebdomadum, longè à vero aberrauerint.

A B

Chronologia ex obseruatione Olympiadum, quęnam. Cap. LXVI.

C

POstremam Chronologiam, omnium laudatissimam, certissimam, atque optimis Auctoribus vsitatissimam Pererius esse eam, inquit, quæ Olympiadum obseruatione constat. Nomen autem Olympias accepit ab Olympiacis Ludis, qui Ioui illi Olympio, maxima totius Græciæ celebritate, quinto quoque anno in Elide agebantur: vt spatium quattuor annorum inter Ludos Olympicos, & alteros proximè sequentes interiectum, Olympias à Chronologis appellata sit. Vsus autem

Olym-

A *Olympiadum induci cœpit in temporum putationem viginti quattuor annis ante Romam conditum, qui fuit octauus annus Regni Achaz Regis Iudæ. Ratio verò Olympiadum propterea in Chronologiam adscita est, quia cum spatiũ quattuor illorum annorum breue esset, atque inuariabile, & propter celebritatem Ludorum Olympicorum cunctis ferè gentibus notum, ideoq; nullius propemodum erroris capax, visum est fore notatu facillimum. Quamobrem diligentissimi quique Scriptores, tam Græci, quàm Latini (idem ait Pererius) limatissimam describere studentes rationem temporum hac maximè Chronologia vsi sunt. Marcus quidem Varro apud*

B *Censorinum, tria totius aut distinxit tempora: Vnum ante Diluuium; quod quantum fuerit, neminem mortalium scire existimauit: Alterum post Diluuium, vsque ad primam Olympiadem, quod ipse μυθικόν, hoc est fabulosum, appellauit. Cùm enim Scriptores, in digerendis, & declarandis illis temporibus, nullam sequerentur certam rationem Chronologiæ, innumerabiles fabulas miscentes, incertam reddiderunt eorum temporum historiam. Tertium tempus Varro deducit, à prima Olympiade, ad suam vsq; ætatẽ quod vocat ἱστορικόν, quasi certum, & verum.*

Lib. de natu. Deorũ, Rom.

Nam quia res eius temporis, propter vsum Olympiadum,

C *testatis literarum monumentis consignabantur, propterea verum esse eius temporis historiam, existimare conuenit. Iulius Africanus, apud Eusebium ita scripsit.* Vsque ad Olympiades nihil exploratum in Historia Græcorum inuenitur, sed omnia sunt confusis scripta temporibus: post Olympiades autem, quoniam quadriennio diligentissimè omnia notabantur, nulla penitus confusio temporum apparet. *Augustinus, obseruationem Olympiadum ad multas quæstiones Sacras, & Ecclesiasticas explanandas conferre plurimum censet.*

Iul. African. lib. 3. Ann. apud Euseb. in chronol. & li. 10. de Præp. Euang. Aug. lib. 2. de doctr. Christ. cap. 28.

Hæc quidem magna ex parte Pererius & alij; cum quibus

tamen non omnino sentimus in Iosephi Historici commendatione; quòd hic in suorum temporum Chronologia errauerit; quemadmodum & dictum est, ac liquidius dicetur. At præter Africanum, Eusebium, Sulpitium, Seuerum, Orosium, & alios plurimos, cùm quidam habeantur hac in re celebriores (licet inter sese dissenserint,) expedit, vt de ijs aliquid dicamus. Sic enim (spero) liquebit, cuiusnam Chronologia veritati sit propior. A

Vide Apparatum Sacrũ Auctoris in verbo, Iosephus Iudæ⁹.

Chronologia ex Solis, Lunæque motu, & cursu. Caput LXVII.

Octauius Pãthagat. chronographus qualis.

B *PRimus fuit Octauius Panthagatus Pacatus Brixiensis, cognomento Pater, de quo viro à me olim cognito, Onuphrius Panuinus Epistola ad Metellum Sequanum Iuriscon sultum missa, hæc inquit:* Ille quoque Chronicon multis „ admodum ab hinc annis, eadem, qua postea fecit Mer- „ cator, ratione sibi conscripserat, tempora correxerat, & „ ingeniosè, & eruditè, incredibiliq. cum diligentia, Quã „ enim omnes historias tenuerit, haud ignoras. Ex eo „ Chronico, multa (cur enim hoc, vel negem ingratus, „ vel dissimulem?) hausi, primumque temporum restitu- „ tionem didici. Infinita alia propè ab eo viro accepi. C „ Nam apud eum fui frequens. *Hæc Onuphrius.*

Gerard. Mercator qualis.

Alter fuit Gerardus Mercator, de quo idem ipsi Metello Onuphrius sic scripsit, vt eum nõ tam in Chronici ratione, quàm in fide Catholica nobiscum sentire percuperet, à qua (quod dolendum est) fuit alienus. Nam & propterea eius Chronographia tanquam hominis Martino Luthero nimiũ addicti, à sancta Sede Apostolica prohibita est. Ceterum cum Onuphrius dixisset sibi penè omnia, quæ ad rationem temporum attinerent, esse expedita, & certa, adiecit, se quoque (antequam nosset Mercatorem) ad calculum annos ex

A Solis, Lunæq; motu, ac cursu reuocasse: quorum Planetarũ multa deliquia, ea præsertim, quæ ante Christum acciderunt, temporibus diligentius expendendis collegerat. Quod cùm item Mercator fecisset, qui & Onuphrium haud semel citat, putasset autem ex Ecclipsibus, & Astronomicis obseruationibus sese exactissimam temporum demonstrationem concinnasse, quibus verbis suam Chronologiam prænotauit; non tamen adeo commoda euadit signandis tẽporibus illa deliquiorum in cœlestibus Astris obseruatio, vti existimabat: quando quidem, quæ inter Ecclipses intercidunt tempora, non sinunt iustissimam eorum summam subducere. Id quod etiam dictum sit de Chronico, siue supputatione Temporum Martini Beroaldi, qui eandem Ecclypsium, quam Mercater, institit viam. Summam autem Annorum Beroaldus ab Orbe condito vsque ad Christi Domini Natalem diem facit 3928.

Mercatoris Chronolog. in quo deficiat.

B At verò cum Lutherum, & alios eiusdem furfuris potius quàm farinæ in sua Chronologia nominet, atque ex Funccio, Ioanne Sleidano, & alijs huiusmodi, interdum Historias afferat, & in Nouo Testamento recitando potius hæreticorum, quàm vulgata editione vtatur, intelligi potest, si permittenda sit eiusmodi Chronographiæ lectio, purgandam omnino esse, atque istam inde rubiginem esse detergendam.

C

Aliorum trium recentiorum Chronologiæ quænam. Caput LXVIII.

Accessit Melchior Canus, qui vndecimo libro Locorum communium, in nono argumento excutiendo, multa de ratione temporum, siue ad Diuinam, siue ad Humanam Historiam pertinentia tractat capite quinto, vsque ad finem. Qui quoniam vnicuique extat ad manus, longior verò fieret hæc narratio, si huc insereretur, eo remittimus Lectorem.

Melchioris Cani Chronologia.

Præterea Benedictus Arias Montanus, Codice, quem Da-

Ariæ Montani temporũ descriptio.

nielem, siue de Sæculis inscriptum, adiungi curauit Biblijs Regijs: In cuius codicis fronte pollicetur magnum Opus (quod nondum peruenit ad manus meas) in quo historiarum in specie, circa tempora repugnantiæ, apertissima (inquit) explicatione dirimantur. Eo igitur, post præfationem, vbi Mundi conditi initium fuisse Autumni tempore, ex obseruata sacrorum librorum sententia, Annumq; licet multiplicem, & alijs, atque alijs gentibus varium, eum tamen, qui rebus Mundi constituendis comparatus est, duodecim mensibus constitisse, ostendit; rationes temporum sic explicat, vt ab Orbe condito, vsque ad septuagesimum superioris sæculi annum hoc est ad 1570 non fluxerint plures, quàm sex anni, & triginta, & trecenti supra quinquies mille. Cæterum, *ait*, in reliquis annis numerandis, vsque ad Templi secundi, & Hierosolymorum vastationem, non satis nostræ cum aliorum rationibus conuenit supputationi. Namque in ijs temporibus adnotandis, quæ post transmigrationem Babylonicam ad Machabæorum Regnum vsque fluxerunt, nonnihil variant Auctores. Sunt qui per Sacerdotum, & Præfectorum tempora enumerantes, trecentos & septuaginta quattuor faciunt annos: Deinde addunt centum Machabæorum Regni: & centum & septem Herodum, vsque ad Hierosolymitanum excidium: Qui superiori summæ additi notant annos ter mille nongentos octoginta, à Mundi initio, vsque ad illud excidium. Auctor verò qui breuiora chronica Hebræis conscripsit, aliam rationem sequutus, ter mille octingentos quadraginta vnum annos, à Mundi initio, vsque ad Templum à Tito vastatum, ponit, illis nominibus: A Mundi initio, vsq. ad Babylonicam captiuitatem, annos nobiscum numerat ter mille trecentos, triginta octo: Exilij Babylonici, septuaginta: Regni Medorum, quinquaginta duos: Græcorum Regni, centum septuaginta quinque:

Anni Mundi quot iuxta Ariam.

A Machabeis tribuit annos cētum & tres: Herodibus totidem. Horum summa est, tria millia octingenti quadraginta vnum. *Hæc Arias.*

At Antonius Contius Iurisconsultus, qui professus Biturigis Iurisprudentiam, cùm existimasset sese Chronologiam inuenisse certissimam, quamvè (*inquit*) ex Eusebio Orosius, ex his verò Beda, & tota tandem Latina Ecclesia amplexa est, secundum quā (*ait*) Christus dicitur natus anno Mundi 5199. *hāc aliqui Codici Iustiniani, edito Antuerpiæ à Christophoro Plantino, anno huius sæculi septuagesimo quinto, adiecerunt: Quam quidem idem Contius vberius tractauit ijs in scholijs, quæ scripsit in Tripertitam Chro* B *nographiam Nicephori: de quo vide in voce,* Nicephorus, *in nostro Sacro Apparatu.*

Contij Chronographia qualis.

Garsiæ Galarzæ, Alexandri Sculteti, & Genebrardi Chronologiæ quænam. Cap. LXIX.

PRæter istos fuit Garsias Galarza Episcopus Cauriensis, qui Euangelicarum Institutionum tertio, ac sequentibus libri septimi capitibus de Annorum mensura, initio, & varia supputandi ratione secundum Hebraicam veritatem, & C *secundum Septuaginta Interpretes agens, deinceps Chronologiam, ex Hebraica veritate deducit; quàm sanè expediet in eo Auctore perspicere, viro doctrina & pietate præstanti. Inter alia enim discrimen ostendit, quod inter Græcos, & Latinos enatum est de numero annorum ab Adamo vsque ad Diluuium. Græci enim sequuti Septuaginta Interpretes ab Adamo vsque ad ortum Abrahæ, numerant bis mille ducentos quadraginta duos annos. At Hebræi mille sexcentos quinquaginta sex, ex cap. 5. & 7. Geneseos. quos quidem Hebræos sequuti sunt Latini, Hieronymus, Augustinus, Beda, Philo, Iosephus, Driedo, Io. Lucidus, Cælius Lusitanus, Augustinus*

Garzias Galarza insignis Chronographus.

Varietas Annorū ex 70. Interpretatione & aliorum vnde orta.

Eugubinus, & ferè omnes Latini Patres. Quoniam verò Serò Septuaginta Interpretes rationem Aegyptiorum supputandi annos inierũt, non autem Hebręorum, factum est (inquit GalarZa) vt ortum sit discrimen inter Græcos, qui Editionem Septuaginta sequuti sunt, & Latinos, qui vulgatam ex Hebræis fuerãt amplexi. ipse autem Galarza, fere quattuor mille annos à Mundi creatione ad Christi natiuitatem supputat in fine capitis octaui, lib. 7. A

Alexãd. Scultetus quam Chronographiam scripserit.

Alexander quoque Sculterus Prutenus, & olim Canonicus Varmiensis, qui Chronographiam, siue Annales omnium fere Regum, Principum & Potentatum ab Orbe condito vsque ad annum Domini 1541. confecit, Romæq; edidit, quæ B *quidem acre viri iudicium, atque diligentiam ostendit, neq. est in secundis habenda. Is autem ab initio Mundi vsque ad natum Christum colligit annos 3959.*

Genebrard.

Postremus fuit omnium Gilbertus Genebrardus cuius nomine Chronographiæ libri quattuor auctiores emissi, anno huius sæculi octogesimoquinto, ac denique vberiores anno millesimo sexcentesimo Parisiis prodierunt. Hic verò existimat nullam esse aptiorem methodum ad annosam antiquitatem animo complectendam; quàm si vniuersum Chronogrophiæ corpus in certas ætates, ac sæcula distinguatur, quæ nec nimis sunt contracta, nec nimis prolixa, atque hic exerceatur, quod C *Rhetores præcipiunt; nimirum in perspicuitate tenendam esse partitionem, quæ nec sit minutior, nec amplior. Quę cum Genebrardus pluribus fuißet persecutus, egit, quid sentiret de Olympiadibus, aliarum ætatum, siue supputationum principijs haud satis cognitis: Ac de Chronologorum, & profanorum, & sacrorum scrupulis. Demum suam Chronographiam tutatus errorum causas in alijs ostendit: Itaque & respondet Antonio Contio, solidasq; affert rationes, cur veteres, & recentiores in putatione temporũ hactenus sint lapsi: quas qdẽ sũmatim ad librũ nostrũ de Historia humana retulimus.*

Quam-

A *Quamobrem, vt dicam, quod sentio (quando, & qui mecũ sentiunt, habeo viros optimos) Genebrardi Chronologiam ex ijs, quæ hactenus fuerunt euulgatæ, integriorem puto, atque absolutiorem; licet viri aliqui pij desideraßent, minorem Rabbinorum Iudæorum in priore veteris Testamenti Chronologia, in secunda verò noui Testamenti, nullam quorundam hæreticorum fieri mentionem. Ac tamen Genebrardus hosce plerumque citat, non tam vt eis auctoritatem arroget, quàm vt ex eorum testimonio conuincantur. Hoc verò liquet, si cui placeat legere, quæ de Ioannis Sleidani mendacijs commemorat. Certè nos mallemus, bonos omnes Auctores, ab isto-*
B *rum omnino citatione supersedere, nisi vbi suis seipsi telis cõfodiunt. Cæterum in ijs, quę de rebus huius sæculi postremis Genebrardus adiecit, ad gesta nostræ ætatis pertinentibus, non dubito, quin, si ea liquidius cognouisset, eadem vir veritatis studiosissimus, certius enarraßet; sed hæc aliò pertinent.*

Vide Commẽtarios Auctoris de Moscouia.

Chronologiam expensam à postremo istorum omnium à Ioanne Azorio plura complecti quibus non pauci nodi enodantur, & aliorum quęstiones explicantur. Cap. LXX.

C AT *hæc nostra Bibliotheca Selecta tertio iam erat excusa Romæ, Venetijs, atq. Coloniæ Agrippinæ cũ Ioãnis Azorij Lorcitani Theologi è nostris Institutiones morales perlegimus, quę Romę, atque Venetijs prodierunt. In earum igitur libro sexto primi Tomi Vir acris iudicij, & summè doctus Chronologiæ nodos sic enodat, ut quid senserit exponens, aliorum, qui se præceßerant, legendorum laborem eximat. Omnino autem quæ affert prælegenda sunt, quæ simul vberem totius D. Scripturæ veteris Testamenti copiam breui Compendio commonstrat. Quicquid enim in prima ætate ab Adamo vsque ad Diluuium. In secunda, à Diluuio vsque ad or-*

tum Abrahę: In tertia, ab eiusdem ortu vsque ad exitum Hebręorum ex Aegypto sub Moyse: In quarta, ab hoc exitu vsq. ad Templum Salomonis inchoatum: In quinta, à Templo vsque ad ipsius excidium: In sexta, ab eius excidio vsque ad Christi Domini aduentum, & quoto quidque tempore accidit, sic ponit ob oculos, vt vix deerrare crediderim, qui eiusdem Azorij sententię acquieuerint. A

Concordiæ, siue Harmoniæ veteris, & noui Testamenti, Notitia perutilis, & vnde. Caput LXXI.

B

Consensum etiam veteris Testamẽti; & noui constat plurimum vtilitatis afferre ad solidam Scripturę sacrę cognitionem hauriendam: ad Catholicos in Fide ac pietate roborandos: ad Iudęos conuincendos, atque ad discordes Philosophorum sectas in vnam Religionem adducendas. Quę omnia designarunt, vel comprobarunt Rota in Rota Ezechieli ostensa: Boni Scribę, siue Theologi commendatio, qui nouit proferre vetera, & noua de thesauro Diuinę Scripturę: Pauli dictum de vetere Testamento, quod in Christo euacuabatur, hoc est aperiebatur; & prodebatur: Apostolorum omniũ mos in tradenda Messiæ veritate: Patrum sedula diligentia in hostibus Fidei hac ratione confutandis. Sic Iustinus Martyr cum Triphone colloquens: Cyprianus scribẽs aduersus Iudęos: Eusebius decem libris de Euangelica Demonstratione: Prosper Aquitanicus de Diuinis prędictionibus: Augustinus de Ciuitate Dei decimo septimo, ac decimooctauo, & aduersus Faustum: Paterius tribus libris testimoniorum in vtrumque Testamentum, quę in Moralibus Gregorij exponũtur: Et quicunque contra Iudęos, siue prisci, seu recentiores aliquid edidere. C

Ezech. 1 | Matth. 13. | 1. Cor. 3 | Act 17. & 18. Pau. ad Hebr. Iustin. Mart. dialo aduers. Tryph. Cypr. cont. Iudæos. Euseb lib 10. de demonstr. Euang. Prosp. Aqui. li de Diu prę dict. Augu de ciui. Dei Paterius.

Qui omnes Diuinam istam veteris vnà cum nouo Testa-

mento

A mento Harmoniam aduersus Fidei hostes admouēt tanquam firmissimam machinam, cuius in profanis sectis, aut gentium superstitionibus nullum apparuit vnquam vestigium, quo suā possent impietatem obtrudere. Extant etiam apud nos, si non antiquissimi, certè antiqui, Anastasius Abbas, & Theophanes Greci Auctores manuscripti, atque à Francisco Turriano Latinitate donati, qui postea editi: quorum vterque (fusius autem Theophanes) de Simphonia vtriusque Diuini Codicis egerunt. At de Harmonia Euangelica, notum est, quid Augustinus scripserit libris quattuor de consensu Euangelistarum; quidve de ea, quæ aliquibus videri posset Diaphonia: deque Euangelicis concordantijs Ioannes Gerson Tomo B suorum operum primo: ne quid dicam, quod Hammonius Alexandrinus, Isidorus, & antea Hieronymus (sed post Eusebiū) de Canonibus Euangeliorum scripsere. Quamquam (quod huc attinet) Ianseny Labor de Concordia Euangelica superat etiam è veteribus multos.

Anastas. Abbas.

Theophanes de Symphonia

Augu. to. 4. de consen. Euan.

Io. Gerson de Euange. Concordantijs.

Hammonius Isidorus. Hieronymus. Eusebius. Iansenius.

Iam cui non fuerit otium versare omnes, quos hac de re diximus, is, si sequentium alterutrum sumat in manibus, quē euoluat, voti erit sat compos. Alter est Antonius Marinarius Carmelita Cantapetrensis, qui tres libros inscripsit de consonantijs IESV, & Prophetarum, vberes, eruditos, ac certè perutiles. Alter Iosephus Acosta, Opere de CHRISTO C reuelato.

ANTONIVS MARINAR.

IOSEPHVS ACOSTA de Christo reuelato librum scripsit.

Eadem notitia vnde auctior. Cap. LXXII.

Porrò quæ ex consensu veteris, & noui Testamenti vtilitas capitur, fructu adhuc vberiore cumulatur ex notitia nominum Diuinorum, de quibus agens S. Dionysius Areopagita, cum dixisset à Deo radium intelligentiæ suæ vnicuique pro captu cuiusque communicari, ostendit, debere nos, qui immensam Diuinam illam lucem comprehendere nō possumus,

DE NOMINIBVS CHRISTI.

Dion de Diu. nominibus.

ad

ad sacras literas, tanquam ad cælos, mentis aciem flectere: In quibus literis nomina sunt, cognomentaq; Diuina tradita Diuinitus veluti sydera oculis nostris accommodata, ex quibus multa de Deo cognoscimus, eumque ritè laudamus. Hæc igitur causa fuit, cur & veteres, & qui subsequuti sunt Theologi, eandem de Diuinis nominibus, & attributis tractationem sedulò sunt persequuti. Quæ Attributa à Scholasticis præcipuè à D. Thoma, diligentissimè tractata cùm reliquis in locis, tum in Summa, & in primo libro contra Gentiles, satis norunt eruditi ab ijs esse petenda. At quoniam alij quoque hoc sæculo in ea re sic laborarunt, vt Nomina Diuina (Christi præsertim Domini) colligerent, ac, quatenus humanis mentibus licet, explicarēt; ideo tres, quattuorvè (summū) adscribam, qui leuare animos solicitudine alia conquirendi poterunt.

Sydera oculis nostris accómodata

Vide Franciscum Sylu. Ferrar. in B. Thomæ lib 1. cont. Gentiles.

Ac primò è Patribus, & vniuersa penè Græcorum, & Latinorum antiquitate Martinus complura huc attulit. Nam cùm fusè tradidisset, quid obseruatum fuerit in recta impositione propriorum Nominum, cùm in Diuinis literis alicui imponuntur; mox sequentibus capitibus egit de Deo, & Diuinis Nominibus fusissimè: De Christi item Redemptoris nominibus, siue quæ ad Diuinam, seu quæ ad Humanam naturam assumptam pertinent. Denique quid significent nomina, quæ de Deo dicuntur, cùm ex humanis rebus, & ex affectionibus nostris sunt desumpta.

Martin lib. 2. Hypotypo. c. 1. 2. 3. & 4.

Bellarm. to. 1. cõtrou. 2. lib. 1. 2. 3. 4.

Benedictus Arias.

Robertus Card. Bellarminus, cùm secundam generalem Controuersiam in quinque partes distribuisset, Primam De Diuinitate Christi. Secundam de distinctione Personali à Patre, & Spiritu sancto. Tertiam de carne, siue Incarnatione Domini. Quartam de anima eiusdem. Quintam de Officio Mediatoris; multa, quæ faciunt ad id, de quo agimus attulit.

Et Benedictus quidem Arias Montanus in suo Apparatu ad

A ad literarum sacrarum Instructionem, aliqua eo in libro persequutus est, qui de Arcano sermone, siue Ioseph est inscriptus.

Veruntamen quæ ad ipsum Christum tanquam hominem attinent, Ludouicus Leo Augustinianus Theologus lingua Hispanica, & perelegāti, vt sensu erudito ac profundo, interpretatus est; Postrema tamen, quam ipsi legimus, editio auctior est, quippe cui tertius fuit liber adiunctus de Nominibus FILII, DILECTI, IESVS. Nam duobus superioribus libris de alijs nominibus egerat. GERMINE[a], FACIE[b], VIA[c], PASTORE[d], MONTE[e], PATRE[f] futuri sæculi: BRACHIO[g], REGE[h], PRINCIPE[i] PACIS, SPONSO[k], Quanquam & in Cantico Canticorum, quæ quidem ipsemet Ludouicus Leo Latinis commentarijs explanauit, multa apposite in hanc rem dixit.

B

Et sanè ad hæc nomina, siue cognomina, pleraque alia referuntur, quæ in Scripturis extant. Ac tamen adhuc pauca hæc in gratiam studiosorum adijcimus; Videlicet, non Positiuæ solum, atque Scholasticæ, verum etiam Controuersæ cum Iudæis, & Hæreticis Theologiæ profuturum, si hæc omnia ad septem officia quibus aut functus est, aut partim etiamnū fungitur Dominus, redigantur. Quibus enim, dum in Mundo vixit, est functus, ea fuere quinque, PROPHETAE, SACERDOTIS, REGIS, DOCTORIS, REDEMPTORIS. Iam vero in cœlis præstat officium ADVOCATI, atque IVDICIS: præstiturus postea hoc ipsum quod Iudicis est, in extremo Iudicij die plenissimè.

C

Vide tertiam Ludo. Leonis editionē Salman. euulgatā anno 1587. apud Gulielmū Forguel. *Vide Henric. Susonem de nomine Iesu.*

a Esa. 4. Hierem. 33.

Zac. 3. & 6.

b Ps. 88 et 94

Esa 45. et 64.

Ps 68. & 15.

Esa. 35. Io 14

d Io. 11. Hebr. 13.

1. Petr 5.

e Ps. 67. Esd. 2. Dan 2.

f Esa 9.

g Ps 70. Esa. 52 & 53. Luca 3.

h Psal 2. Esa 60 & 65. Miche 4

K Eph 5. Io. 14 Rom. 13. 1. Cor. 3

Notitia Gentilium, à quibus prænunciatus est Christus vtilis. Cap. LXXIII.

AT præter hæc, quibus Christus Dominus fuit prænunciatus, Aliorum quoque, qui in Christum haud credi-

Psalm. 88.
Num. 22.

de re fuere prædictiones, hoc est, Balaami; Magorum: Caiphæ, siue similium: quibus omnibus vsus est ille, cuius sunt Cœli & Terra, quiq. etiam per Balaami Asinam pronunciare potuit veritatem. A

a Petr. Crin. lib. 2. de honesta discip c 1
b Cic lib 1 & 2. de Diuin.

Iam de Sybillis egerunt Plato, Iamblicus, Porphyrius, & ceteri Academici, quorum hac de re doctrinam scripsit [a] Petrus Crinitus. [b] Egit Cicero, Plinius, & ante hos Varro in libris rerum Diuinarum ad Cæsarem: deinde item Cornelius Tacitus, Solinus, Fenestella, Martianus Capella, Virgilius, Seruius, & alij.

Greci autem, præter Platonicos, Diodorus Siculus, Strabo, Suidas, Aelianus de varia Historia. Sed è Christianis, & priscis Patribus Græcis, Eusebius, Iustinus, Clemens Alexandrinus, Stratonicus Cumanus, Theophilus ad Autolycum: Ex Latinis autem Lactantius, Hieronymus, Augustinus: Nostro quoque tempore Sixtus Senensis, Petrus Messia, Petrus Garsia Galarza, alijq; complures. B

c Hiero lib. 5. cont. Iouin.
Eus li. 5. hist. Eccl.
Lactan lib. 1. Diuin inst.
Aug. lib. 18. de Ciu Dei. cap 23.
Iust. martyr. aduer. Gentes.

Has autẽ Sybillas Dei afflatu vaticinitas fuisse bona pars eorundem [c] Patrum asseruit. Et earum Oracula Paulus Apostolus gentes hortabatur, vt legerent, sicuti Clemens Alexandrinus scriptum reliquit sexto Stromatum libro. Libros Grecos (aiebat Apostolus) sumite, & Sybillas agnoscite, quomodo vnum Deum significent, & ea quæ futura, & inuenietis in eis Filiũ Dei clarius & apertius scriptum. Carmina verò ipsa Sybillarum aliquot legi possunt in Sixti Senensis Bibliotheca sancta, & in alijs, tum Græca, tum Latinè facta. Sed & Petrus Garsias Galarza ita hanc rem totam tractauit, vt decem Sybillarum carmina cum Prophetijs Sacræ Scripturę cõferens, mirabilem earum cum istis harmoniam ostendat. Sed & vide poeticam nostram in secundo huius Operis tomo, & vero Apparatum nostrum sacrum in verbo Sybillę. C

Ad

A

Ad Psalmos Dauidis intelligendos Lux. Caput LXXIV.

Post veteris, & noui Testamenti Harmoniam, ipsa Dauidis Psalmorum tractatio mirificè ad vniuersam Scripturæ Sacræ notitiam facit. Qui quoniam non solum in Ecclesia publicè, verum etiam à plurimis priuatim quotidie recitantur, curandum esset, vt quædam de ijs penè ab omnibus generatim, ac breuiter pranoscerentur, quibus facilius ad eos intelligendos, ac meditandos instituí possent.

B *Scripsere autem in Psalterium plerique Patres, amplexi, vel corpus vniuersum, vel partem ipsius: Sed & sequentibus sæculis, mirum est, quam Deus calefecerit corda piorum Theologorum, vt & ipsi canenti Dauidi quodammodo accinerent, se ipsos, & populum ad Diuinas laudes varijs earum interpretationibus excitantes. At nostro hoc sæculo inter alios prodiere Commentarij Gilberti Genebrardi, qui literalem sensum ex Diuino Psalte elicuit, Deinde eodem pene tempore Paraphrasim potius, quam Commentarium Cornelius Iansenius emisit. Accessere Gregorio XIII. Pontifice Maximo hortante, Ioannis Baptistæ Folengij Mantuani Monachi Cassinatis, recusa Romæ Commentaria diligentius emendata. PARTITIONEM interim Psalmorum Folengius ita distribuit.*

C

Io Bap. Folengius Mantuanus Romæ editus emẽdatior

In Psalmorum libro, aut laudatur Deus, aut ad eum laudandum fiunt adhortationes, in quibus tum erga alios, tum potissimum erga Israelitas beneficia commemorantur, vt Psal. 8. 29 33. 47. 48. 65. 66. 76. 81. 92. 93. 95. 97. 98. 100. 103. 105. 106. 107. 111. 113 114. 115. 117. 119. 134. 135. 136 138. 145. 146. 147. 148. 149. 150. Aut oratur, vt in Psal. 16. 26. 43 67 84. 90. 126. In morbo 6 38. 39. 88. Pro peccatorum autem venia, & expiatione. 19. 25. 57. 130. Auxilium petitur contra aduersarios, & improbos

Diuisio Psalmorum 1585.

Laudationes

Preçationes.

probos potissimum, in quo insunt querelæ, & imprecationes. A
*3.5.6.7.8.10.12.13.17.27.28.31.35.36.40.-42.54.55.56.57.
58.59.60.61.64.69.70.71.74.79.80.83.85.86.89.94.102.108.109.
123.140.141.142.143.144.* Aut aguntur Deo gratiæ, in quo inest & laudatio. 18.21.30 31.34.40.66.77.116.118.124. Aut est fausta precatio, vel omen. 20.72 122. Aut sunt in improbos inuectiones cum precibus coniunctæ. 5.7.10.12.35.36.40. 52.53.55.58.109, 120.135. Aut docetur aliquid, & ad rectè viuendum traduntur præcepta. 1.2.4.11.15.19.23.24: 32.34.37.41.45.46.49.50.62.63.78.82.91.95.97.99. 101.112.119.121.125.127.128.129.131.132.133.137. 139.141. Insunt & de Christo oracula, 2.14.16.17.22.24. B 50.53.68.75.82.85.86.94.97.98.110. Et de Ecclesia. 51. 87. Atque hæc plerunque inter se mixta sunt. Hæc quidem Folengius.

Gratiarũ Actiones. Faustæ. Precationes. Inuectiones. Præceptiões. Prædictiões. Alia diuisio Psalmorum.

Villauicẽtius

Sed & Villauicentius libro de recto Theologiæ studio efformando, ad sex ordines ita Psalmos omnes redegit, vt quidam sint simpliciter didactici, & parænetici, qui videlicet docent, quid iuxta Legem, ac voluntatem Dei sit expetendum, vel fugiendum: commendant virtutes, damnant vitia, & de finibus bonorum excellenter disserunt.

Cuius generis sunt. 1.11.14.15.32.36.49.50.51.62. 73.77.78.84.90.99.101.119.127.130.131.133.134. C *Quidã cõtineant oracula, & prædictiones de Christo, de Ecclesia, de diuerso Ecclesiæ, & Sanctorum statu, de persequutionibus, & in his piorum liberatione, impiorum vero interitu. Huc pertinent* Psalmi *2.8.9.14.16.19.21.22.24.29. 40. 41. 45. 47.53.59.67.68.72.87.89.93.95.96.97.98.100.113.117.145. Quidam sunt precatorij, in quibus nimirum* Propheta, *vel sancti quicunque implorant Dei misericordiam, petunt remitti peccata, liberari à periculis, Ecclesiam cõseruari. Eiusmodi sunt.* 3.5.6.7.10.12.13.17.20.25.26.28.31.35.38.39.42. 43 44.54.55.56.57.61.63.64.69.70.71.74.79.80.81.

A 83.85.86.88.94.102.119.120.123.132.133.140.141. 142.143. *Alij sunt cõsolatorij, cõcionãtes de pœnitẽtia, de ex pectanda certa piorũ liberatione, de promissionib. bonitate, iustitia, iudicio Dei, de impiorum secuturo excidio.* Ad hunc *ordinem referuntur* P*salmi* 4.31.37.39.52.58.68.75.77. 82.84.91.92.112.119.121.128. *Nonnulli sint* εὐχαριστικοὶ, *quibus videlicet post liberationem piorum è varijs periculis, post attritos hostes impios, post accepta beneficia, & auersa mala, aguntur Deo gratiæ. Hi sunt.* 18.23.27.30.31.33. 34.46.48.60.65.66.76.103.104.105.106.107.108. 111.114.115.116.118.119.122.124.125.126.129.
B 135.136.138.139.144.145.146.147.148.149.150.
Postremo aliqui sunt mixti, quandoquidem constant partim precationibus, partim consolationibus, partim gratiarum actionibus, partim prædicationibus, partim denique doctrina, atque exhortationibus. Huiusmodi iudicantur plerique, vtpotè quorum numeros videas ad diversos ordines haberi descriptos, vti materia in illis comprehensa poscere videbatur. Hæc de P*salmorum argumentis.*

Hæretici Psalmis Dauidicis vsi ad findendam Ecclesiam. Cap. LXXV.

C

QVoniam verò Hæretici penè omnes, P*salmis Dauidis tanquam cuneo ad findendam Ecclesiæ vnitatem (vti & reliquis Scripturis) abusi sunt; Theodorus autem Beza Magistrum suum Caluinum imitatus, carpit superiorum omniũ Patrum Diuinas Interpretationes, vt ad sese vnum tanquam fidissimum omnium Interpretem, gloriam deriuet, (licet denique & Caluinum ipsum ea in re mordeat, & priorem suã versionem cùm multis locis immutasset, tanquam initio malè ab se factam, rideat eos, qui vt eam retinerent, flammis cõburi in Ecclesia Catholica voluerunt) propterea, & Genebrardus*

hrardus, & Sixtus Senensis, & Card. Bellarminus legi vtilissimè possunt, quibus locis istos oppugnant, veramq; vna in Ecclesia Catholicam versionem stetisse demonstrant: Genebrardus quidem in suis Commentarijs; Sixtus Octauo libro suæ Bibliothecæ, Bellarminus autem Card. Tomi primi libro 2. capite decimotertio, quo defenduntur loca, quæ in Psalmis malè reddita fuisse à Latino Interprete Caluinus contendebat. A

Theodor. Beza linguę sanctæ ignarus.

Atqui & illud addendum, Theodorum Bezam veritate coactum agnouisse sese nihil Hebraicè scire, dum scribit, neque se è fonte Hebrææ linguæ hausisse, quæ verterat, atq. Henrici Mollesi versionem sectatum fuisse. Quare si quid Hebraica lingua balbutit, id (vti Genebrardus inquit) mutuauit, à dictatis quorundam esurientium Grammaticulorum, qui Genouæ docebãt, egentes & ipsi doctoribus. Sed & ex his omnibus perspici potest, quanta laborarunt insania, qui ex versione Beza & ipsi versiones in maternas linguas fecerũt. B

Numerus, & Ordo Psalmorum. Caput LXXVI.

Lib. Psalmor. in quinq lib. diuisus secundũ Hebræos. Vide Genebr. Act. 1.

VNus autem est liber Psalmorum, licet apud Hebræos in quinque libros sit distributus; quæ quidem potius est subdistinctio. Aliàs enim libri Scripturæ non responderent numero literarum Hebraicarum, vt ipsorum Hebræorum, postulat Canon. Sed & id docent Doctores: atque in Actis Apostolorum dicitur. Scriptum est in libro Psalmorum. C

Porrò continet hic liber centum quinquaginta hoc est, ter quinquaginta Psalmos, ob mysticam huius numeri rationem, vt inquiunt Hieronymus, Remigius, Augustinus, Magister Sententiarum; vt verò ait Chrysostomus, in honorem S. TRINITATIS. Rupertus autem: vt fidei, spei, & charitatis prædicet Iubilæum, ad quas virtutes reuocat omnes Psalmos. Thomas item ob triplicem statum populi fidelis, scilicet Pœnitentiæ::

tentiæ::

A *nitentiæ, & hæc quinquagena terminatur* Psalmo Pœnitentiali, Miserere mei Deus. *Iustitiæ, & hæc finitur Psalmo centesimo,* Misericordiam, & iudicium. *Gloriæ, quæ desinit in Psalmum.* Omnis spiritus laudet Dominum.

Atqui ordo Psalmorum secundum res gestas haud seruatur, quod omnes fatentur, Quare (quod sentiunt aliqui) quoniam perierat liber in captiuitate Babylonis, deinde non totus simul, sed dispersus repertus est: eo ordine Psalmi sunt, vel ab Esdra, vel ab Ezechia dispositi, quo sunt antea, vel postea inuenti.

Ordo in Psalmis cur nō seruetur.

Chrysost. in proœm.

Sic Chrysostomus, & Euthymius, qui scilicet Diuina Institutione, & ratione mysterium id factum iudicant. At *Hilarius existimauit propter mysterium vitæ humanæ. Beda* B *verò inquit, Esdram de industria ordinem historiæ non sequutum, vt in his mysterium potius spectandum sciremus.* Augustinus *hanc ordinis varietatem Sancto Spiritui relinquendam censet.*

Materia Psalmorum quænam. Cap. LXXVII.

E*T verò materia huius libri est vniuersalis totius Theologiæ, quemadmodū inquit Thomas Dionysium explicās,* C *qui ait,* Diuinarum Odarum *(id est Psalmorum)* esse Sacrā Scripturam intendere, & Sacras, & Diuinas operationes vniuersas decantare: *Et Athanasius:* Complectitur *(ait)* per modum Cantici, & laudis Diuinæ quicquid in tota reliqua Scriptura sparsum reperitur. *Sic item Augustinus & Chrysostomus.*

Chrysostomus autem dicit Psalmorum argumentum esse CHRISTVM *Deū & hominem; Hilarius Christi mysteria; Cassiodorus Christum integrum; scilicet caput, & membra, vel Ecclesiam. Remigius ponit hominem deiectum in miserias per peccatum, nec inde valentem resurgere, nisi per*

Aug. epist ad Marcellinum.

Dei

Dei Misericordiam. Euthymius ad decem capita reuocat. A
Ego quidem hæc vniuersa in Psalmis tractari dico, at præcipuè, quæ spectant ad Christum, & Ecclesiam. De singulis verò ijdem Auctores copiosius disserunt, qui & Psalmorum diuisionem haud eandem tradunt, quippe qui diuidi possint pro ratione triplicis status, vt ait Thomas, Titulorum, Variorum animæ affectuum, & effectuum, quos de tota Scriptura exponit Apostolus inquiens: Omnis Scriptura Diuinitus inspirata vtilis est ad docendum ad arguendum, ad corrigendum, ad erudiendum: *Vt Chrysostomus, & Augustinus inquiunt. Lege Athanasium.*

2. Tim. 2.
Chrysost in 2. proœm.
Liber Psalmorum et Propheticus
Driedo lib 1. de Catal sac. Scrip. c. 1.

Cum autem multi sint Psalmi, quibus res gestæ commemorantur, plerique autem ad mores, & vitam pertineant; tamẽ (contra Hebræos) hic liber attinet ad eam Scripturæ partem, quæ in prophetia ponitur, vt Cassiodorus, Rupertus, & alij testantur. B

Sic Thomas: qua de re vide Driedonem. Quin & ipsi Hebræi coguntur hoc sensu varios Psalmos interpretari, vt Psalmum secundum, vigesimum primum, & alios.

Metricè scripti Psalmi, Ipsorum commendatio, Versio, obscuritas. Cap. LXXVIII.

C

S*Cripti porrò fuere metricè Psalmi, quod Hieronymus, Chrysostomus, Beda, alijq; fatentur.* In primis (*ait Athanasius*) vt homines totis viribus Dominum adament, & ad vocis concentum rectum etiam concentum affectuũ reddant. *Deinde (inquit Augustinus)* quoniam Spiritus sanctus videns obluctantem, ac resistentem ad virtutis viam hominem, & ad delectationes huius vitæ magis esse procliuem, quàm propensum ad rectum iter virtutis: delectabilibus modulis cantilenæ vim suæ doctrinæ permiscuit: vt dum suauitate carminis mulcetur auditus,

A ditus, diuini sermonis pariter vtilitas inseratur. *Theodoretus, & Chrysostomus.*

Chrysosto in Psalm. 42.

Iam de laudibus Psalmorum vide præter alios fusè Athanasium, Augustinum, Chrysostomum, Cassiodorum, & Euthymium. De varijs autem translationibus Euthymius, Thomas, Augustinus, Eugubinus, Driedo agunt, prçter illa, quæ ex varijs lectionibus posita sunt in postrema versione Latina LXX. Interpretum, Romæ edita, quævè Gulielmus Sirletus Cardinalis collegit, & contulit cum antiquissimis codicibus, quæ quidem ad finem Sacri Apparatus Benedicti Ariæ Montani excusa sunt.

Dried. li. 2. c. 1. de catalo. script.

B *Obscuritas uerò Psalmorum ex ijsdem oritur causis, è quibus Scripturæ vniuersæ obscuritatem ortam diximus supra, vbi De profunditate Scripturæ actum est.*

Auctor Psalmorum quis. Cap. LXXIX.

Auctor Psalmorum quis

R Estat dicendum de Auctore Psalmorum. Et quidem Hieronymus, Hilarius, ac recentiores Interpretes aiũt, non ipsum solum Dauidem Auctorem esse, sed eos, quorum nomina gerunt ipsi tituli Psalmorum; Rectius tamen liber Psalmorum dicitur, quàm Dauidis, vt Hilarius sentit; Vel

C *quoniam, si Psalmi Dauidis dicantur, id fit à maiore parte, quòdque primus fuerit, ac præcipuus auctor, qui Psalmista diceretur, vt inquiunt Augustinus Eugubinus, & Lyranus. At solum Dauidem Auctorem fuisse putant Origenes, Ambrosius, Augustinus, Chrysostomus, Cassiodorus, Remigius, Beda, Euthymius, Theodoretus, Driedo. Rationes hæ sunt, quòd Psalmi nomine Dauidis citati inueniuntur, à quibus tamen Titulus Dauidis abest, qualis est* Psalmus *centesimus quartus, & nonagesimus quintus, qui, cùm careant titulo, in libro tamen Paralipomen ipsi Dauidi tribuuntur. Psalmi item quidam in titulis habent nomina aliorum, ac tamen*

Dried. lib. 1. c. 3. de cat. lib. script.

1. Paralip. capit. 16.

T sunt

sunt Dauidis; Psalmus etiam septuagesimus septimus inscribitur, Intellectus Asaph, ac tamen apud Matthæum nomine Dauidis citatur: vocat enim ibi Prophetam Euangelista. A

Matth. 13.

Chrysost. in proœm. 1.

Atqui (ait Chrysostomus) nullus dicere valet, vbinam Dominus, uel Apostolus aliquis Psalmos alterius, quã Dauidis meminerit. *Quare & Psalmistæ nomen obtinuit. Addit Euthymius; Quoniam qui seu Cantica, siue Psalmi inscribuntur Moysi & Salomonis, nusquã alibi de ijs fit mentio quamuis alia eorum scripta commemorentur. Quoniam item, (vt Cassiodorus inquit) Ecclesiæ vsus habet, vt dicantur solùm Dauidis. Nos verò cum Theodoreto dicamus, non multam hac de re litem esse faciendam; ecquid enim refert siue Dauidis sint omnes, siue aliorum aliqui: cùm constet Diuini Spiritus afflatu omnes fuisse conscriptos? Vincat plurium sententia (ait)* Plures *enim Scriptores Dauidis eße asserunt. Cum ergo reperiantur aliorum nominibus Tituli: id fit partim, vel propter mysterium, vt Remigius inquit, vel quia nomina illa intellectus rerum congruos indicare noscuntur, vt Cassiodorus, Beda, Remigius dicunt, vel quod illi similem materiam tractarunt, qualis in* Psalmo *illo tractatur, vt de Moyse, Zacharia, & alijs: vel quoniam ijs cura erat pulsandi, & concinẽdi illum* Psalmum, *vt Chrysostomus, Euthymius, Cassiodorus, Iacobus de Valentia scribunt: canebant enim illi hymnos (aiunt) & carmina, quæ fecerat Dauid.* B C

Psalmi oẽs Auctores Spiritu sancto sunt editi.

Beda in ps. 49

Iac. de Val. 2. par. 7.

Placet item illorum sententia, quæ habet; Dauidem multos quidem ipsum composuisse, aliorum verò argumentum alijs tradidiße, quod Cantico exprimerent. De Hieronymo autem dicunt eum locutum fuiße secundum sententiam Hebræorum; Nam alibi ipse citat sæpe nomine Dauidis Psalmos, qui aliorum Auctorum titulum præferunt.

Ceterum Psalmi nomen liquet Latinum fuisse & vsu tritum ex Græco à verbo ψάλλειν *quod est canere; Hebraicæ autem dicitur* Mizmor *à radice* Zamar.

Iam

A *Iam verò Psalmi, siue carminis hoc genus, quod simul cum Psalterij instrumento suaui voce profertur, vt aiunt Chrysostomus, & Euthymius, antiquissimum est: nec iam constat, qua ratione incedat, solùm videtur liberum quoddam genus Carminis fuisse, quali in vernaculis linguis vtimur, nempe numero quoddam syllabarum cadentium contentum: Quapropter cum Hieronymus scribit Iob, & Psalmos dactylo, spondæoque decurrere, & cùm Augustinus, alijq. similia dicunt; non sunt præcisè intelligenda, sed quia simile quiddam imitatur carmen Hebræum. Canticum autem est mox musica, cum harmonia prolata, Psalmo antiquius, ait Euthymius:* B *Remigius autem ait, esse laudem Dei metricè conscriptam. Confessio autem amplum est testimonium quo bona, quæ accepimus, aut mala, quæ commisimus, fatemur, vt habet Euthymius, vbi duplicem Confessionem complectitur. At Chrysostomus,* Est, *inquit,* eius qui laudatur amplificatio. *Sed Canticum* Psalmi *est, cum prius sonat instrumentum, & consequitur vox: Verum Psalmus Cantici contrario se habet modo; sic Chrysostomus, Hilarius, Euthymius. Denique Diapsalma, quod Hebraicè Sela dicitur: quod septuaginta tribus vicibus in Psalterio occurrit; significat, ut ait Euthymius, mutationem sententiæ, aut cantus, aut pausam pulsationis, aut il*C*luminationem Diuini spiritus, quæ tamen canentibus apparebat; simili modo Hilarius, Augustinus, Chrysostomus; Hieronymus verò (& refert idem Cassiodorus) dicit significare* semper, *vel est idem, quod* ueritas, *vel* fiat, *vt Augustinus in quartum Psalmum notat. Sed est legendus Franciscus Ribera noster in tertium caput AbacuK.*

vide de voce Sela Franciscum Riberã in tertium caput AbacuK. num. 18.

De Titulis Psalmorum, qui plura mysticè desiderat, ipsos Auctores legat, præsertim Athanasium, qui de industria hos explicat; Gregorium Nissenum, Hieronymum, Augustinum, Bedam, Rupertum, Driedonem.

Hieron. epi. ad Marcel. in epi. cuius initiũ ẽ. Qua acceperis Dried. li 3. c. 2 de reg & dogm. script. in communi.

Admonitio breuis de ratione Diuinæ Scripturæ explicandæ. Cap. LXXX.

Ratio Sacræ Scripturæ explicandæ.

EX ijs, quæ secundo hoc libro dicta sunt, si quis rationem Sacræ Scripturæ explicandæ cupiat adhuc nosse breuissimè, hæc habeat. In primis post Sacræ Scripturæ necessitatem, dignitatem, certitudinem, partitionem ostensam, verus, ac literalis sensus esset inuestigandus & exponendus, adhibitis Codicibus Hebraicis, Græcis, & veterum Patrum monimentis, unà cum vulgata editione. Deinde loca omnia notanda, è quibus præcipua fidei Catholicæ dogmata, robur, ac firmitatem accipiunt. B

Præterea, quæcunque aduersus hæreticos Catholici solent afferre, ad quam controuersiam pertinerent, indicanda; pro viribus item ostendendum ea loca verè pro Catholicis facere, nec ab hæreticis eludi posse. Loca verò omnia, quæ contra Catholicos hæretici proferunt, monstranda, atque accuratè docendum, nihil ea aduersus Catholicos facere. Breuitati autem studendum, locis perspicuis, atque facilibus omissis. Rabbiui cautissimè tractandi (si modo non sint prohibiti) cautius verò discipulis proponendi. Demum sensus morales, atque ea, quæ ad Conciones attinent, breuiter adnotanda, nimirum potius Auctorum loca, vbi tractantur, ostendenda, quàm in ijs esset prolixè immorandum. C

Elenchus Interpretum; atque eorum qui Glossas, uel Paraphrases, aut Concordantias in omnes Scripturæ Sacræ libros edidere: Quorum usus, & emendationes ab Auctore fusius postea ostenduntur in Apparatu Sacro. Caput LXXXI.

QVæ fuit antiquis Patribus Gennadio, Hieronymo, & alijs, cura, in Catalogum redigendi eos, qui Diuinæ fuerunt

A runt Historiæ Interpretes: eadem stimulos addidit hoc seculo viris eruditis, vt idem eò magis efficerēt, quòd diligentius Satanas per hereticos satagebat, vt eorundem Interpretum memoria extingueretur. Sixtus autem Senensis cum quartum suę Bibliothecæ librum huic rei addixisset, adiunxit quasi Nomenclationem eorum, quos ad suam vsque ętatem viderat operam sacris eloquijs exponendis pręstitisse. Sed cùm viro illo hinc (vt sperandum est) ad cælum euocato, non defuissent (quod initio in Idea nostrę Bibliothecę diximus) qui vel Interpretes antiquiores eduxissent in lucem: qui verò ab Hereticis, vel ab hominibus imperitis fuerant varijs errori-
B bus & maculis aspersi, hosce emaculassent: Alij suos ipsorum labores in hoc genus scribendi contulissent, quorum hoc pręcipuè secundo Operis nostri in libro mentionem aliquam fecimus, propterea visum est expedire, vt Sixti Catalogum huc adtexeremus aliquanto vberiorem, quem suo quasi iure, tanquam necessariam Appendicem requirebat hic locus. Admonemus interim lectorem, ne cito cuilibet istorum Auctorum admoueat manum. Sed è Bibliothecis nostris, tum hac Selecta tum Sacro nostro Apparatu (qui iam Venetijs editus, ac Colonię Agrippinę multo auctior est recusus) dispiciat, quinam expurgati sint; qui illustrati Scholijs, aut Notis: qui ma-
C iore solertia recusi: hęc enim quantùm per ingentem negotij molem, viresq; exiguas nostras Dominus Iesus mihi concessit, curaui, ne quis desideraret: id quod vel in Selecta Index Auctorum, vel in Sacro Apparatu Alphabetica series indicabunt. Ac quoniam primus iam Tomus Romę prodijt anno 1607. à Mag. Sacri Palatij Apostolici De ratione plurium Auctorum expurgandorū, inter quos Benedictus Arias Montanus, & alij sunt recensiti, ideo inde in primis adhibenda est ijs expurgatio, quorum nonnulli in Catalogo sequenti connumerantur.

EO-

EORVM QVI IN VETVS Testamentum scripserunt, Catalogus.

Aquila.
Eusebius Cæsariensis.
Emanuel Sà Societatis Iesu.
Franciscus Vatablus, sed qui emendatus est in Hispanijs.
Hesychius Monachus.
Iosephus Hierosolymitanns.
Iustus Tiberinus.
Lucianus.
Matthæus Doringus.
Paulus Burgensis.
Patrophilus.
Septuaginta duo Interpretes.
Sophronius.
Symmachus.
Theodotion.

Eorum qui in vtrunque Testamentum scripserunt, Catalogus.

Albertus Magnus.
Alexander Hales.
Apollinaris iunior.
Anselmus Laudunensis.
Augustinus Nebiensis.
Aurelius Augustinns.
Bartholomæus Vrbinas.
Beda.
Benedictus Arias Montanus, sed quod sit expurgatus.
Emanuel Sà.
Dionysius Cartusianus.
Franciscus Georgius.
Franciscus Ximenius.
Godelbertus.
Godefridus Tilmannus.
Godefredus Viterbiensis.
Haymo.
Hieronymus.
Hugo Carensis.
Hugo Victorinus.
Iacobus Genuæ Archiepiscopus.
Ioannes Chrysostomus.
Isidorus iunior Cordubensis.
Isidorus Pelusiota.
Nicolaus Gorran.
Nicolaus Lyranus.
Nicolaus Zicenius.
Origenes.
Paterius.
Pauli Burgensis Scrutinium scripturarum.
Petrus Brunaquellus.
Perrus Berchorius.
Petrus Cantor.
Petrus Comestor.
Petrus Paludanus.
Petrus Riga.
Pontius Carbonellus.
Rabanus.
Richardus Victorinus.
Rubertus Tuiriensis.
Sanctes Pagninus.

In Octateuchum, idest, Octo Primos Sanctæ Scripturæ libros, ab initio videlicet Geneseos vsque ad Paralipomenon scripserunt.

Alphonsus Tostatus.
Claudius Monachus.
Gregorius Papa.
Iacobus Marrinus.
Oecumenius.
Philo Iudæus.
Procopius Gazæus.
Stephanus Anglicus.
Theodoretus.

In Pentateuchum, id est, in quinque libros Moysis, scripserunt.

Alanus Insulensis.
Albertus Pataninus.
Aristobulus antiquior.
Aristobulus iunior.
Augustinus Steuchus.
Benedictus Stendal.
Bruno Archiepiscopus Colonien.
Cyrillus.
Diodorus.
Erardus.
Eucherius.
Franciscus Vatablus.
Hieronymus ab Oleastro.
Hugo Victorinus.
Iacobus Lusanus.
Ioannes Zacherias.
Matthæus Ebroicensis.
Paulus Ricius.
Remigius.
Seraphinus Capponi à Perrecta Dominicanus.

In Genesim scripserunt.

Aegidius.
Albinus.
Aloysius Lipoomanus.
Ambrosius Catharinus Compsæ Archiepiscopus.
Ambrosius Mediolanensis.
Anastasius iunior Episcopus Antiochenus: Cuius manuscript. exemplat Græcum extat in Aca demia Veneta.
Andreas Bilius Mediol. Cuius ope ra manuscripta habêtur Mediolani in Bibliotheca Marciana.
Anselmus Cantuariensis.
Antonius Honcola.
Apion, sed qui censura indiget.
Augustinus Steuchus non solum in libro, qui de Cosmopæia inscriptus est, verum etiam in eo, in quo agit de recognitione veteris Testamenti in Hebraicam veritatem.
Auitus.
Aurelius Prudentius.
Benedictus Pererius tribus Tomis iam editis in Genesim.
Bruno Ruthenus.
Candidus.
Clemens Alexandrinus.
Dracontius.
Eccardus.
Eucherius.
Eusebius Cæsariensis.
Franciscus Lucas, cuius extant notationes in Biblia.
Franciscus Georgius, sed debet emendari.
Gennedius Constantinopol.
Guliemus Hamerus.
Gulielmus Parisiensis.
Gregorius Nissæ.
Gulielmus Pepin.
Henricus Hassius.
Hermanus Schildius.
Hieronymus Fracastorius.
Hieronymus Sauonarola.
Hieronymus ab Oleastro.
Hieronymus Vielmius Episcopus Argolicensis.
Hilarius Arelarensis.
Hippolytus.
Honorius Augustudinensis.
Ioannes Buteo.
Ioannes Duns.
Ioannes Ferus, sed qui sit emendatus.
Ioannes Picus Mirandulanus.
Isota Nogarola.
Iunilius.
Ludouicus iunior.
Melito.
Methodius.
Nicolaus Cusanus.
Nicolaus Triuet.
Nouatianus.
Paulinus Nolæ.

Petrus

Petrus Aliacus.
Remigius.
Richardus Victorinus.
Robertus Roseus.
Rodon.
Rufinus.
Saluianus.
Seraphinus Capponi à Porrecta Dominicanus.
Seuerianus.
Sixtus.
Strabo Cantabrigiensis.
Tertullianus.
Thomas Aquinas.
Thomas Sperman.
Thomas Valdensis.
Victorinus Pitabionensis.
Vincentius Bellouacensis.
Vmbertus Carnotensis.

In Exodum.

Aloysius Lippomanus.
Ambrosius Mediol.
Auitus.
Benedictus Pererius.
Bonauentura.
Eccardus.
Gregorius Nissæ.
Gulielmus Pepin.
Gymnasius.
Henricus Consueldius.
Henricus Hassius.
Hieronymus Sauonarola.
Hippolytus.
Ioannes Ferus, sed qui sit expurgatus.
Ioannes Gauer.
Ioannes Rusbrochius.
Maximus Monachus.
Nicæas.
Nicolaus Assentius.
Nicolaus Duakellpulus.
Robertus Roseus.
Seraphinus Capponi à Porrecta Dominicanus.
Tertullianus.
Thomas Valden.
Victorinus Pitabionensis.

In Leuiticum.

Esychius Presbyter.
Ioannes Nider.
Nicolaus Triuet.
Rodulphus Flauiacensis.
Robertus Roseus.
Seraphinus Capponi à Porrecta Dominicanus.
Thomas Valdensis.
Tripon.
Victorinus Pitabionensis.

In Numeros.

Ambrosius Mediolanensis.
Hippolytus.
Triphon.

In Iudicum Librum.

Benedictus Arias Montanus.

In Regum Libros.

Ambrosius Mediolanensis.
Andreas Gallus.
Angelomus Monachus.
Aurelius Augustinus.
Bernardus.
Cornelius Magnanus.
Diodorus.
Eucherius.
Gregorius Paoa.
Hegesippns.
Hippolytus.
Ioannes Agen.
Isidorus Corduben. senior.
Methodius.
Nicolaus Chenton.
Procopius.
Theodorus Ancyræ.

In Esdram.

Ioannes Ferus.
Iunilius.

In Tobiam.

Ambrosius Mediolanensis.
Federicus Nausea.
Ioannes Hofmeister.
Matthias Vindonicensis.
Richardus Lauinam.

In Iudith.

Cornelius Magnus.

In Iob.

Ambrosius Alexander.
Ambrosius Mediolanen:
Catena Græca: Quam Latinam fecit, atque edidit Io. Paulus Comitolus Societat. IESV.
Conradus Halbestard.
Cyprianus Montemartyr.
Didacus à Stunica Salmanticensis Augustinianus, cum eius editione vulgata, Latina, Hebræa, Græca 70. Interpretum, & Chaldæa.
Didymus.
Franciscus Titelmannus.
Gregorius Papa.
Hierouymus Sauonarola.
Hilarius Pictauriensis.
Ioannes Francfortius.
Ioan. Pineda Soc. Iesu.
Odo.
Olympiodorus.
Phil[illegible]us monachus.
Polyc[illegible]ns.
Richardu[illegible]olus.
Simon Affligen[illegible]s.
Thomas Aquinas.

In Psalterium.

Agathius.
Albinus.
Alexander Capgrauius.
Alexander Gestriensis.
Alphonsus Gastrensis.
Ambrosius Amsbertus.
Ambrosius Mediolanen.
Anastasius Antiochenus.
Angelus Sangrinus.
Anselmus Lucensis.
Anselmus Mantuæ.
Apollinarius.
Aribo.
Armandus.
Arnobius.
Asterius.
Athanasius.
Augustinus Steuchus.
Aurelius Cassiodorus.
Basilius.
Bernardus.
Bonauentura Cardinalis.
Bruno Cartusianus.
Bruno Herbipolensis.
Carollus Bouillus.
Catena in Psalmos Græca
Christianus Ilchyrius.
Chrystophorus Marcell.
Columbanus.
Cornelius Bitontinus.
Cosmus Indicoplesius.
Didymus.
Diodorus.
Ecber[illegible]us.
Eynardus.
Epiphanius Scholasticus
Eusebius Cæsariensis.
Eusebius Vercellensis.
Eustachius Antioch.
Euthymius.
Felix.
Franciscus Miletus.
Franciscus Ortisius.
Franciscus Pantiscotius.
Franciscus Petrarcha.
Franciscus Puteanus.
Franciscus Titelmannus.
Franciscus Visdominus.
Franciscus Zamorensis.

Federicus Nausea.
Gabriel Brebia.
Galterus Dissęus.
Galterus Magolensis.
Georgius Vicelius.
Germanus Constantinop.
Gilbertus Genebrardus.
Gilbertus Porretanus.
Gregorius Papa.
Gregorius Nissæ.
Gulielmus Aluernus.
Gulielmus Gregorius.
Gulielmus Irsaugiensis.
Gulielmus Pepin.
Gulielmus Velleius.
Hadrianus Lametius.
Henricus Logen.
Hieronymus Sauonarola.
Hieronymus Varlenius.
Hilarius Pictauiensis.
Hippolytus.
Honorius.
Humfridus Anglus Societat. IESV, sed nondum est editus.
Iacobus Furnius.
Iacobus Paniscotius.
Iacobus Perez Valentianus.
Iacobus Sadoletus.
Ianus Vitalis.
Innocentius Papa Tertius.
Innocentius Papa V.
Ioannes Arundineus.
Ioannes Baptista Folengus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus.
Ioannes Franciscus.
Ioannes Gagnęus.
Ioannes Gerson.
Ioannes Iansenius.
Ioannes Ludouicus.
Ioannes Meclinius.
Ioannes Neouillanus.
Ioannes Picus.
Ioannes Roffensis.
Ioannes Turrecremata.
Iouita Rapicius.
Lanfrancus.
Leander.
Ludolphus Cartusianus.
Ludouicus Legionēsis, siue de Leō Augustinianus Hispanus in Ps. 26. ad finem sui commentar. in Cant.
Ludouicus Pictorius.
Maphæus.
Matthæus Aulæ regię.
Matthæus Bredembachius
Michael Angrianus.
Nicolans Dunkelspulus.
Nicolaus Gorranus.
Nicolaus Herbron.
Nicolaus Triuete.
Ninianus.
Nonius Marcellus.
Otfridus.
Othomarus.
Paulus Riccius.
Peregrinus.
Petrus Aliacus.
Petrus Edessæ.
Petrus Herentlasius.
Petrus Lombardus.
Petrus Perpinianus.
Petrus Rufus.
Philippus Cancellarius.
Placidus Parmensis.
Prosper.
Rainerius.
Remigius.
Richardus Excestrien.
Richardus Pampolitanus.
Robertus Linconiensis.
Rudolphus Agricola.
Seraphion.
Sixtus.
Smaragdus.
Theodoricus Herxenius.
Theodorus Antiochiæ.
Theodorus Heracleotes.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.
Thomas Gualensis.
Vincentius Ciconia Veronensis in Psalmos aliquot à 118. inclusiuè

vsque ad 133. inclusiue.
Vincentius Lirinensis.

In Prouerbia.

Alexander Necan.
Aluarus.
Ambrosius Mediolanen.
Basilius.
Euagrius.
Eustachius Antioch.
Gilbertus Parisiensis.
Gregorius Olympiades.
Gregorius Papa.
Gulielmus Aruernus.
Henricus Hassius.
Hippolytus.
Ioannes Arboreus.
Petrus Brunaquellus.
Petrus Gottifredus.
Rodulphus Baynus.
Salonius.
Theophilus Antiochiæ.
Thomas Gualensis.

In Ecclesiasten.

Acacius.
Albinus.
Alexander Necan.
Dionysius Alexandrinus.
Garicus Parisiensis.
Gerardus Moringus.
Gregorius Neocæsariensis.
Gulielmus Alconas.
Hidpolytus.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus.
Olympiodorus.
Petrus Brunaquellus.
Rupertus Holcoth.
Salonius.
Saluianus.
Sigibetus.
Victorinus Pitabionensis.

In Cantica.

Abbas.
Aegidius.
Agathius.
Alanus Rupensis.
Alexander Excestriens.
Albinus.
Ambrosius Amsbertus.
Angelomus.
Anselmus Cantuariensis.
Aponius.
Apzigius.
Aurelius Cassiodorus.
Bernardus.
Cyprianus Cisterciensis.
Eccardus.
Eulalius Cynopolitanus.
Gerardus Sauonæ.
Gilbertus Genebrardus.
Gilbertus Monachus.
Giselbertus Anglus.
Gregorius Olympiades.
Gregorius Papa.
Gulielmus Abbas.
Henricus Harphius.
Henricus Hassius.
Hermanus Schildius.
Hilarius.
Hippolytus.
Honorius.
Iacobus Anglicus.
Iacobus Perez.
Innocentius Papa V.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Gerson.
Ioannes Algrinus.
Iulianus Celanensis.
Iustus Orelitanus.
Leonardus Giphonensis.
Lucas Abbas.
Ludouicus Legionensis Augustinianus Hispanus.
Marbadus.
Methodius.
Michael Picardus.

Orosius.
Faganus Bergomensis.
Petrus Aliacus.
Petrus Brunaquellus.
Petrus Nannius.
Philippus Abbas.
Philippus Alberti.
Philo Carpathius.
Psellus.
Remigius.
Rethicius.
Ruperthus Holcoth.
Rupertus Limpurgen.
Simon monachus.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.
Thomas Cisterciensis.
Thomas Gualensis.
Triphyllius.
Victorinus Pitabionensis
Villeramus.

In Sapientiam Salomonis.

Bellator.
Eccardus.
Ioannes Arundineus.
Petrus Nannius.
Rupertus Holcoth.

In Ecclesiasticum.

Ioannes Alerius.
Nicolaus Gorran.
Rupertus Holcoth.
Rupertus Roseus.
Rupertus Valsingen.

In Esaiam.

Adam.
Adamus Sasbouth.
Alanus Insulensis.
Alredus Rieuallis.
Ambrosius Mediolanen.
Basilius.
Cyrillus.
Didymus.
Eusebius Cæsariensis.
Franciscus Forerius.
Gilbertus Anglus.
Hector Pintus.
Henricus Vichingan.
Hieronymus Osorius.
Ioachim Abbas.
Leo Castrius.
Matthæus Ebroicensis.
Michael Massanus.
Nicolaus Dunkelspulus.
Procopius.
Richardus Victorinus.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.
Thomas Hasselbach.
Victorinus Pitabionesis.

In Hieremiam.

Antonij Agellij Commentarius ex auctorib. Græcis collectus, & in easdem lamentationes Ieremiæ explicatio.
Ioachim Abbas.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.

In Threnos.

Anselmus Mantuæ.
Hugo Victorinus.
Ioannes Chiningen.
Ioan. Quinquarboreus.
Nicolaus Clenardus.
Paschasius.
Richardus Pampolitanus
Theodoretus.
Thomas Aquinas.

In Ezechielem.

Alexander Necan.
Catina Syrus.
Esychius.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Papa.

Hie-

Hieronymus Sauonarola.
Hieronymus Pradus,&Io.Baptista Villalpandus.
Hippolytus.
Hugo Victorinus.
Ioannes Chiningen.
Michael Cesanus.
Nicolaus Cabasilas:
Polychronius.
Proclus.
Richardus Victorinus.
Simon Affligeniensis.
Theodoretus.
Victorinus Pitabionensis

In Danielem.

Apollinarius.
Benedictus Pererius.
Cysillus.
Eusebius Cæsariensis.
Gennadius.
Hector Pintus.
Hippolytus.
Ioachimus Abbas.
Ioannes Capgrauius.
Ioannes Hagen.
Iudas.
Iulius Afer.
Michael Picardus.
Petrus de Palatio.
Richardus Victorinus.
Theodoretus.
Zacharias.

In omnes duodecim Prophetas minores.

Benedictus Arias Montanus.
Franciscus Ribera Societat. Iesu.
Guido Cartusianus.
Gulielmus Melitonensis.
Hector Pintus.
Petrus de Palatio in aliquos.
Remigius.
Stephanus Anglus.
Theodoretus.

In Oseam.

Cyrillus.
Didymus.
Leo Castrius.
Pererius.
Rufinus.
Theophylactus.

In Ioel.

Cyrillus.
Hugo Victorinns.
Ruffinus.

In Amos.

Hieronymus Sauonarola.
Ruffinus.

In Abdiam.

Hugo Victorinus.

In Ionam.

Gulielmus Pepin.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Catardus.
Theophylactus.

In Michaam.

Hieronymus Sauonarola.

In Nahum.

Cyprianus Monachus.
Theophylactus.

In Abacuch:

Cyrillus.
Leo Castrius.
Theophylactus.
Victorinus Pitabionensis

In

In Aggæum.

Callistus Placentinus.
Georgius Vicelius.
Ioannes Eckius.

In Zachariam.

Didymus.
Hieronymus Sauonarola.
Hippolytus.

In Machabæos.

Bernardus.
Gregorius Nazianzenus.
Ioannes Chrysostomus.
Iosephus.
Marius Victorinus.
Simon Anglus.

In totum Nouum Testamentum.

Augustinus Anconas.
Cornelius Iansenius, qui Concordiam confecit.
Eduardus Læus.
Ioannes Bacco.
Ioannes Capgrauius.
Ioannes Lopis.
Ioannes Maldonatus.
Nicolaus Zegenus.
Oecumenius.
Simon Iarumæus.
Thomas Aquinas.

In omnes quattuor Euangelistas.

Agrippa.
Alexander de Ales, qui manuscriptus apud Illustrissimum Cardinalem Sarnanum, à me Romę est visus.
Alphonsus Salmeron.
Ammonius.
Antonius Bruich.
Apollinarius.
Arnobius.
Asterius.
Aurelius Augustinus.
Bruno Archiep. Colon.
Catena Græca.
Cæsarius.
Conradus.
Diegus Deza.
Dominicus Nanus.
Diodorus.
Eusebius Cæsariensis.
Euthymius.
Emanuel Sa societatis Iesu.
Fortunarianus.
Gregorius Papa.
Guido Perpinianus.
Guttierus.
Henricus Arnoldi,
Hieronymus Vida.
Innocentius Papa.
Ioannes Abbatis.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Balbus.
Ioannes Castellensis.
Ioannes Christophori.
Ioannes Gauuer.
Ioannes Maldonatus.
Iuuencus.
Ludolphus Cartusianus.
Marianus.
Michael Massei fis.
Otfridus.
Petrus Isusquius.
Richardus Mediauillanus.
Rupertus Gouletus.
Simon Cassianus.
Simon Cremonensis.
Simon Corroyus.
Tatianus.
Theophilus Alexandrinus.
Theophylactus.
Titus.
Victor.
Zacharias.

In Matthæum.

Alphonsus Tostatus.

An-

Anselmus Cantuariensis.
Antipater Bostrensis.
Antonius Puccius.
Arnoldus.
Athanasius.
Aurelius Augustinus.
Basilius.
Bonauentura.
Claudius monachus.
Clemens Alexandrinus.
Christianus.
Chromatius.
Cyprianus Carthaginensis.
Cyprianus monachus.
Didymus.
Dominicus Soto.
Eccardus.
Franciscus Titelmannus.
Federicus Nausea.
Gregorius Antiochiæ.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Nissæ.
Gulielmus Aruernus.
Guerricus.
Gulielmus Lud. Langion.
Gulielmus Pepin.
Iacobus frater Domini.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Doceus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus, sed qui sit emendatè recusus, qualis fuit Romæ.
Ioannes Hofmeister.
Ioannes Ludouicus.
Ioannes Maitrosius.
Ioannes Maria.
Ioannes Regno.
Ioannes Sanctafides.
Ioannes Scotus Mon.
Ioannes Soarezius.
Iodocus.
Iosephus Tyberinus.
Iulius Africanus.
Leo Papa.
Leontius.
Matthæus Aulæ Regiæ.
Matthæus Bredembachius.
Methodius.
Michael Angrianus.
Nicolaus Dunkelspulus.
Pantaleon.
Panthenus.
Paulus a Palatio duplici opere, altero quo catenam e Patribus: altero quo commentaria propria confecit.
Petrus Aliacus.
Remigius.
Rodulphus Langius.
Seuerianus.
Symmachus.
Theodorus Heracleotes.
Theodoricus Herxen.
Theodorus Ancyræ.
Theognostus.
Tilmannus Aquensis.

In Marcum.

Ephrem.
Ioannes Isdinius.
Petrus Aliacus.

In Lucam.

Adilredus.
Albinus.
Ambrosius Mediolanensis.
Amphilochius.
Andreas Hierosolymitanus.
Anselmus Cantuariensis.
Antonius Florentinus.
Asterius Amasiæ.
Augustinus Anconas.
Aurelius Augustinus.
Bartholomæus Bonon.
Bartholomæus Paruus.
Bernardus.
Bonauentura.
Claudius Seisellus.
Didacus Stella.
Dominicus Leonus.
Ecbertus.
Epiphanius Salaminæ.

Fran-

Franciscus Osunna.
Galfridus Allieuant.
Gregorius Nissæ.
Henricus consueldius.
Henricus Langestrien.
Henricus caltisen.
Hubertus Leonardus.
Hugo Victorinus.
Iacobus Sanazarius.
Ioannes Beuerlacius.
Ioannes Dominici.
Ioannes Isidinius.
Ioannes Rostensis.
Isidorus Thessalonicens.
Iodocus.
Michael Angrianus.
Nicolaus Gallus.
Odo.
Petrus Aliacus.
Theodoricus Herxen.

In Ioannem.

Albinus.
Ambrosius Mediolanen.
Amphilochius.
Andreas cretensis.
Anselmus.
Augustinus.
Basilius.
Bernardus.
Bessarion.
Bonauentura.
claudius Guillaudus.
cornelius Mussæus.
cyrillus.
Didymus.
Franciscus Titelmannus.
Franciscus card. Tolet.
Gregorius Trapezuntius
Gilbertus Porretanus.
Gregorius corinth.
Gulielmus Aquisgran.
Ioachim Abbas.
Ioannes Ferus, sed qui sit emendatè recusus, qualis fuit Romæ.
Ioannes Sanctafides.

Iodocus.
Iosephus Tyberinus.
Isaac.
Laurentius Iustinianus.
Nonnus Panopolita.
Petrus Scala.
Stephanus Poloniacus.
Theodorus Heracleotes.

In Actus Apostolorum.

Alexander Dolensis.
Arator.
Aurelius cassiodorus.
Diodorus Tharsensis.
Eutalius.
Iosephus Tiberinus.
Nouatus.
Petrus Appianus.
Theodorus Ancyræ.
Tertullianus.
Thomas Valdensis.

In omnes Pauli Epistola.

Adam.
Alanus Insulensis.
Albertus Patauinus.
Albinus.
Ambrosius compsæ.
Ambrosius Mediolanen.
Anselmus cantuariensis.
Apollinarius.
Augustinus Romanus.
Bruno cartusianus.
caius Marius Victorinus.
catena Latina in Paulum
claudius Altisiodorensis.
claudius Guillaudus.
Diodorus.
Franciscus Titelmannus.
Gilbertus Porretanus.
Aothscalcus.
Aregorius Ariminensis.
Aregorius Primaticius.
Autrierus.
Heraclius.

Innocentius papa.
Ioannes Arboreus.
Ioannes Christophori.
Ioannes Isdinius.
Ioannes Milbach.
Ioannes Peffer.
Ioannes Vitlichius.
Ioannes Zacharias.
Lanfrancus.
Matthæus Aquasparta.
Paduanus.
Petrus Lombardus.
Petrus Senonensis.
Petrus Tripolitanus.
Photius.
Primasius.
Radulphus Flauiacensis.
Ramaldus.
Remigius.
Richardus Mediauilla.
Rupertus Regno.
Sedulius.
Simon Cremonensis.
Simon Spirensis.
Stephanus Langion.
Theodorus Heracleotes.
Theodoretus.
Theophylactus.
Thomas de Aquino.
Verneus.

Ad Romanos.

Aegidius.
Antonius Bruich.
Asterius.
Clemens Araneus.
Dominicus Soto.
Germanus Brixius.
Gulielmus Theodor.
Henricus Consueldius.
Hugo Victorinus.
Iacobus Naclantus.
Iacobus Sadoletus.
Ioannes Arundineus.
Ioannes Bacco.
Ioannes Cassianus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Duns.
Matthæus Aquasparta.
Nicolaus Grandis.
Philibertus Arestches.
Sixtus Senensis.
Sixtus Nouocomensis.
Stephanus Postillator.
Theodolus.
Thomas Valden.

Ad Corinthios.

Ioannes Dominici.
Ioannes Haiton.
Ioannes Hofmeister.
Ioannes Victorinus.
Pierius.

Ad Galatas.

Acacius.
Alexander Cappadociæ.
Apollinarius.
Didymus.
Seuerianus.
Theodorus Heracleotes.

Ad Ephesios.

Iacobus Naclantus.

Ad Philippenses.

Ioannes Hofmeister.
Gregorius Nyssæ.

Ad Titum.

Richardus Lauinam.

Ad Hebręos.

Cyrillus.
Constantius.
Gennadius.
Gulielmus Melitonius.

Hesychius.
Hieronymus Veronæ.
Ioannes Huldarici.
Nicolaus Grandis.
Stephanus Postillator.
Thomas Sperman.

In omnes Epistolas Catholicas.

Ambrosius Compsæ.
Augustinus Anconas.
Aurelius Cassiodorus.
Claudius Guillaudus.
Didymus.
Franciscus Titelmannus.
Gregorius Ariminensis.
Ioannes Baptista Folengus.
Ioannes Chiningan.
Ioannes Noblet.
Nicolaus Dunkelspulus.
Thomas Sperman.
Thomas Valden.

In Catholicam Ioannis.

Ioannes Ferus.
Hieronymus Sauonarola.

In Apocalypsim.

Albinus.
Ambrosius Compsæ.
Ambrosius Mediolanensis.
Andreas Cæsareæ.
Aprigius.
Aretas.
Ascensius.
Augustinus Romanus.
Aurelius Augustinus.
Aurelius Cassiodorus.
Bernardinus Senensis.
Blasius Viegas Societat. Iesu.
Bruno Senensis.
Claudius Monremartyr.
Cęlius Pannonius.
Dionysius Alexandrinus.
Franciscus Ribera Societat. Iesu.
Fridericus Venetus.
Gaufredus.
Gennadius Massiliensis.
Henricus Hattius.
Helias.
Hippolytus.
Iacobus Stralen.
Ioachim Abbas.
Ioannes Annius.
Ioannes Galensis.
Ioannes Haiton.
Ioannes Hentenius.
Ioannes Tacesphalus.
Ioannes Torphe.
Iordanus.
Irenæus.
Iustinus.
Melito.
Methodius.
Nepos.
Nicolaus Alsentius.
Primasius.
Seraphinus Firmanus.
Tychonius.
Thomas Suduolcas.
Vbertinus Casalensis.
Victorinus Martyr.
Vitalis Cardinalis.

Eorum qui separatim scripserunt in Euangelia, Epistolas, atque alias Diuinæ scripturæ Lectiones, quæ siue per Quadragesimam, siue per anni circulum in Missis leguntur.

Catalogus.

Albertus Patauinus.
Albinus.
Alphonsus Salmeron.
Antonius Bitontinus.
Antonius Bruich.
Antonius Ghislandus.
Aurelius Augustinus.
Beda.
Bernardus.
Callistus.
Cæsarius.

Cyril-

Cyrillus Hierosolymitanus.
Dauid.
Ecbertus.
Ericius.
Eucherius, qui falso inscriptus est Eusebius Emisenus, nam hic fuit hæreticus. V. App. Sacrum.
Flauianus.
Franciscus Osunna.
Federicus Nausea.
Franciscus Toletus in quosdam Psalmos.
Fulgentius.
Galterus Dissæus.
Georgius Vicelius.
Gerardus Stredam.
Gregorius Magnus.
Gothscalcus.
Guerricus.
Gulielmus Pepin.
Haymo.
Henricus Caltisen.
Henricus Consueldius.
Henricus Harphius.
Henricus Helmesius.
Henricus Langestein.
Hericus Vrimarius.
Hermannus Petra.
Hildegardis.
Honorius.
Iacobus Genuensis.
Iacobus Scoepperus.
Innocentius Papa III.
Ioannes Arundineus.
Ioannes Beethz.
Ioannes Castellensis.
Ioannes Doceus.
Ioannes Dominici.
Ioannes Ferus.
Ioannes Gauuer.
Ioannes Hofmeister.
Ioannes Iustus.
Ioannes Maria.
Ioannes Nider.
Ioannes Niuecellensis.
Ioannes Pegno.
Ioannes Roiardus.
Ioannes Taulerus.
Ioannes Turrecremata.
Iodocus.
Iosephus Acosta.
Mauritius Parisiensis.
Maximus Taurin.
Michael Cesenas.
Nicolaus Cusa.
Nicolaus Herbron.
Nicolaus Dunkelspulus.
Osorius noster.
Petrus Chrysologus.
Petrus Spirensis.
Petrus Vbertus.
Sanctius.
Sixtus.
Smaragdus.
Stephanus Paris.
Syluester.
Titus.
Thomas Hasselbachius.
Thomas Stapletonus.

Eorum, qui scripserunt in Passionem Christi Domini iuxta quattuor Euangelistarũ Historiã, Catalogus.

Antonius Gueuara.
Boninus.
Dominicus Mancinius.
Franciscus Zichenius.
Georgius Molitoris.
Gregorius Lorichus.
Gregorius Nazianzenus.
Gulielmus Aquisgran.
Henricus Arnoldi.
Henricus Gulpen.
Henricus Suso.
Hieronymus Patauinus.
Ioannes Caneman.
Ioannes Capistranus.
Ioannes Ferus.
Io. Franciscus Quintianus.
Ioannes Taulerus.
Leo Papa.
Theodoricus Herxen.
Tullius Crispoldus.

Concordantiæ per Alphabeti ordinem, in quibus singulæ voces, quæ sunt in Biblijs indicantur vbi nam sint.

Arlotus minorita.
Georgius Bullocus, qui œconomiam methodicam suas concordantias inscripsit.
Henricus Regius Paderbornensis Guardianus Suerinensis, Prouinciæ saxonicę s. Crucis.
Ioannes Abbas Niuicellensis Decretorum Doctor, qui cõcordantias Auctoritatum sacræ scripturæ edidit iuxta ordinem librorum in Biblijs, in quibus locis Iuris Canonici reperiantur.
Ioannes de segobia, qui concordantias collegit partium Orationis indeclinabiliũ in Biblijs, quæ maioribus concordantijs adiungi solent.

In Decalogum.

Antiochus monachus.
Arnoldus.
Bonauentura.
Federicus Nausea.
Gerardus stredam.
Gothscalcus.
Henricus Harphius.
Henricus Vrimarius.
Hermanus Coloniensis.
Ioannes Beethz.
Ioannes Gerson.
Ioannes Nider.
Michael Mediolanensis.
Nicolaus Dunkelspulus.
Thomas Aquinas.

Thomas Hasselbachius.

In Orationem Dominicam.

Aegius.
Albertus magnus.
Bernardinus.
Bonauentura.
Carolus Bouillus.
Cyprianus Carthaginen.
Hermanus Coloniensis.
Hermanus Petra.
Hieronymus sauonarola.
Ioannes Gerson.
Ioannes Ludouicus.
Ioannes Picus.
Iudocus.
Nicolaus Dunkelspulus.
Petrus Aliacus.
Robertus card. Bellarminus.
Theodoricus Herxen.
Thomas Aquinas.
Thomas Hasselbach.

In Salutationem Angelicam.

Aegidius.
Bernardinus.
Henricus Langestein.
Ioannes Isdinius.
Petrus Aliacus.
Theodoricus Herxen.
Thomas Aquinas.

In Cantica Ferialis.

Euthymius.
Iacobus Perez Valentinus.
Ludolphus Cartusianus.
Theodoretus.

CATALOGVS ALTER IN quo Scripturæ expositores in varias distribuuntur Classes iuxta varietatem Methodorum, quibus sacri expositores in exponendis Sanctis Literis vsi sunt.

Abbreuiatores, qui expositorum prolixa Commentaria abbreuiarunt.

Aretas.
Beda.
Euthymius.
Hieronymus Stridonen.
Petrus Ximenius.
Simon Affligeniensis.
Theodoretus.
Theophylactus.

Annotatores.

Apollinaris iunior.
Anselmus Laudunensis.
Aurelius Augustinus.
Bernardinus Gadolus.
Franciscus Maronijs.
Franciscus Titelmannus.
Hieronymus Stridonensis.
Hugo Victorinus.
Ioannes Benedictus.
Nicolaus Zigenus.
Origenes.
Richardhs Victorinus.

Concernatores.

Alphonsus Tostatus.
Gregorius Papa.
Henricus Langestein.
Sixtus Nouocomensis.
Thomas Hasselbach.
Vincentius Bellouacensis

Collectores, Rapsodij. Centenarij.

Alalphus.
Aloysius.
Aretas.
Augustinus Anconas.
Bartholomæus Vrbinas.
Beda.
Catena in Iob Græca.
Catena in Psalmos Græca
Catena Græca in Euang.
Dominicus Nanus.
Epiphanius Scholasticus
Eucherius.
Euthymius.
Eudocia.
Franciscus Puteanus.
Godefridus Tilmanus.
Guernerus Parisiensis.
Haymo.
Henricus Helmesius.
Paterius.
Patritius.
Petrus Tripolitanus.
Petrus Herentlasius.
Primasius.
Proba.
Rabanus.
Sanctes Pagninus.
Sidulius.
Theodolus.
Thomas Aquinas.

Compendiarij, qui Diuinas Scripturas in Compendium contraxere.

Alanus Insulensis.
Aurelius Cassiodorus.
Ioannes Monachus.
Petrus Berchorius.
Petrus Verberius.
Richardus Victoriuus.

Chro-

Chronographi.

Beda.
Eusebius.
Hermannus Contractus.
Ioannes Driedo.
Iulius Africanus.
Iosephus Hierosolymitanus.
Philo Iudæus.
Richardus Victorinus.

Dialogistæ.

Apollinarius iunior.
Aurelius Augustinus.
Iacobus Sadoletus.
Ioannes Gerson.
Paduanus.
Salonius.
Zacharias.

Dictionarij.

Andreas Placus.
Beda.
Epiphanius.
Eucherius.
Franciscus Ximenius.
Ioannes Benedictus.
Ioannes Pratus.
Isidorus Hispalensis.
Mammotrettus.
Marcus Vlmensis.
Origenes.
Philo.
Sanctes Pagninus.

Disputatores, & Quæstionarij.

Aegidius.
Alphonsus Tostatus.
Albinus.
Apollinarius.
Antonius Ghislandus.
Aurelius Augustinus.
Beda.
Cyrillus.
Eucherius.
Eusebius Cæsariensis.
Franciscus Georgius.
Hieronymus.
Hugo Victorinus.
Ioannes Arboreus.
Iustinus.
Matthæus Doringus.
Methodius.
Paulus Burgensis.
Philippus Sidæ.
Philo Iudæus.
Richardus Cluniacensis
Seraphinus Cumiranus.
Tatianus.
Theodoretus.
Thomas Aquinas.

Eclogistæ.

Arlottus.
Aurelius Augustinus.
Cyprianus Carthag.
Defensor.
Ioannes Mentolonius.
Ioannes Niuecellensis.
Melito.
Nicolaus Anapus.
Petrus Nouæ Ciuitatis Episcopus.

Epistolarij.

Ambrosius.
Aurelius Augustinus.
Hieronymus.
Isidorus Pelusiota.

Geographi.

Adamanus.
Albertus Patriarcha.
Beda.
Burchardus.
Callistus Placentinus.
Eusebius Cæsariensis.
Gulielmus Aquisgranus.
Iludolphus Suchen:
Matthæus Aurogallus.
Orontius Finęus.
Petrus Apianus.

Rodulphus Langion.
Rogerus Bacco.

Harmonici.

Ammonius Alexandrin.
Antonius Bruichius.
Diegus Deza.
Dominicus Nacus.
Eusebius Cæsariensis.
Gerardus Lorichius.
Ioannes Gerson.
Robertus Gouletus.
Simon Corroius.
Sixtus Senensis.
Tatianus.
Theophylus Alexandriæ
Victor.

Homiliastæ, & Enarratores.

Albinus.
Ambrosius Mediolanen.
Amphilochius.
Anastius.
Anselmus cantuariensis.
Antiochus.
antonius Buccius.
aurelius Augustinus.
Basilius.
Beda.
Bernardus.
Candidus.
Cyrillus Alexandrinus.
Cyrillus Hierosolymita.
Didacus Srella.
Ericus.
Eucherius.
Franciscus Visdominus.
Federicus Nausea.
Fulgentius.
Gilbertus Cisterciensis.
Gregorius Nazianzenus.
Gregorius Nyssæ.
Gregorius Papa.
Guerricus.
Haymo.
Hilarius.
Hippolytus.
Hugo Victorinus.
Iacobus Scepperus.
Ioannes Chrysostomus.
Ioannes Eckius.
Ioannes Ferus.
Ioannes Hofmeisterus.
Ioannes Iustus.
Ioannes Maria Veratus.
Iudocus.
Maximus Taurinensis.
Origenes.
Petrus Chrysologus.
Petrus Edessæ.
Philippus Cancellarius.
Seuerianus.
Thomas Trugillus.
Zeno.

Isagogici.

Alanus Lymna.
Alardus Alsteradamus.
Ambrosius Compsæ.
Aurelius augustinus.
Aurelius Cassiodorus.
Beda.
Bonauentura.
Eucherius.
Franciscus Rinzius.
Georgius Vicelius.
Guernerus Parisiensis.
Guido Ebroicensis.
Gulielmus Gregorius.
Harmannus Schildius.
Hugo Victorinus.
Iacobus Gouschelius.
Iacobus Perez. Valent.
Ioannes Bertramus.
Ioannes Driedo.
Ioannes Gerson.
Ioannes Hagen.
Martinus Martinius Cantapetrēsis
Melchior Canus.
Othomarus Luscinius.
Petrus Bertorius.

Petrus

Petrus Garsias Galarza.
Rabanus.
Sanctes pagninus.
Theodorus.
Tyconius.

Indicista.

Conradus Halberstadius
Euthalius.
Gabriel Brunus.
Hugo Garensis.

Meditatores.

Bernardus.
Bonauentura.
Dionysius Cartusianus.
Henricus Harphius.
Hieronymus Sauonarola
Ioannes gerson.
Ioan. Ludouicus Viues.
Ludolphus Cartusianus
Ninianus.
Petrus Aliacus pictorum Episcopus.

Paraphrasta.

Christianus Ischyrius.
Franciscus Titelmannus
Franciscus Vatablus, sed qui est in Hispanijs emendatus.
Gregorius Neocæsariensis.
Hegesippus.
Ioannes Turrecremata.
Iosephus Hierosolymitanus.
Iustus Tyberinus.
Petrus Comestor.
Philo Iudæus.
Rainerius snoygoudanus.

Partitores.

Alexander Dolensis.
Bonauentura.
Cyrus prodromus.

Franciscus Gothus.
Ioannes Benedictus.
Nicephorus.

Poeta.

Alexander Villadeus.
Aluarus Gomesius.
Angelus sangrinus.
Apollinarius antiquior.
Arator.
Auitus.
Aurelius prudentius.
Bonauentura.
Boninus Mombrinus.
Cedmonus.
Cornelius Magnanus.
Dracontius.
Dominicus Mancinus.
Eudocia.
Eulalius.
Ezechiel.
Franciscus Bonadus.
Franciscus Gothi.
Franciscus spinula.
Gerardus Bredensis.
Gregorius Nazianzenus.
Godefridus.
Godelbertus.
Guido Ferrariensis.
Hieronymus Fracastorius.
Hieronymus patauinus.
Hieronymus stridonensis.
Hieronymus Vida.
Hilarius Arelatensis.
Iacobus Furnius.
Iacobus Sãnazarius
Ioannes Franciscus Quintianus.
Ioannes Gagnæus.
Ioannes Neouillanus.
Iouita Rapicius.
Iuuencus.
Ludouicus iunior.
Maphæus Veggius.
Marbadus.
Marius Victorinus.
Matthias Vindonicensis.

Nice-

Nicephorus.
Patritius.
Petrus Emiſſenus.
Petrus Riga.
Petrus Roſeneimenſis.
Proba.
Saluianus.
sedulius.
sigibertus.
Theodolus.
Theodorus Abbas.
Tertullianus.

Sciographici.

Albertus Durerius.
Aurelius Caſſiodorus.
Beda.
Calliſtus Placentinus.
Damianus marafus.
Euſebius Cæſarienſis.
Hieronymus stridonenſis.
Ioannes Buteo.
Orontius Fineus.
Petrus Appianus.
Richardus Victorinus.

Suppletores, qui expoſitorum imperfecta Commentaria compleuerunt.

Gilbertus monachus.
Gregorius Niſſæ.
Iudocus.
Eudocia.

Thematici.

Ambroſius.
Gregorius Niſſæ.
Philo Iudæus.
Vincentius Bellouacenſis.

Translatores.

Aquila synopæus.
Auguſtinus Epiſcopus Nebienſis.
Eduardus Læus.
Euſebius Cæſarienſis.
Fœlix Pratenſis.
Franciſcus Ximenius.
Gulielmus Abbas Hirſaugienſis.
Heſychius monachus.
Hieronymus Leopolitanus.
Hieronymus stridonenſis.
Iacobus Apoſtolus, de quo sixtus senenſis.
Iacobus Genuenſis Archiepiſcop.
Ioannes Aragonum Rex.
Ioannes Chryſoſtomus.
Ioannes Dietembergius.
Ioannes Eckius.
Ioannes Lopes à stunica.
Ioannes Poccanus.
Ioannes Quinquarboreus.
Ioſephus Tyberinus.
Italica Editio.
Lucianus martyr.
Michael Adam.
Origenes.
Patrophilus.
Petrus sutor.
Robertus Oliuetanus.
Rudolphus Agricola.
sanctes Pagninus.
septuaginta duo Interpretes.
simon Iatumæus.
sophronius.
symmachus.
syra Editio.
Theodotion.
Thomas Caietanus.
Vulphilas Gothorum Epiſcopus.

ARGVMENTVM Libri Secundi.

QVI EST DE THEOLOGIA *Scholastica, & Practica.*

SVPER Sacrarum Literarum fundamentis Doctrina Scholæ constituitur, quam Theologiam Scholasticam dicimus. Hæc quoniam tutum sternit ad veritatem iter, atque imperterrito pectore hostiles impetus frangit, pietatemq; rectissima methodo proponit: quantò magis odiosa reliquis, ac præsertim Fidei hostibus hæreticis est, tantò acceptior ac pretiosior debet esse Catholicis. Eius cùm vtilissima pars sit, quæ propius accedit ad humanas actiones perpendendas, quæ dicitur Practica, siue de officijs, & Casibus Conscientiæ; vtriusque naturam, & Methodum pauciora, sed fœcunda capita, quæ sequuntur, ostendent.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV

DE THEOLOGIA SCHOLASTICA: & Practica, siue de studijs Casuum Conscientiæ.

Liber Secundus.

Theologia Scholastica Quid. Caput I.

A DIVINAE *Scripturę necessitate, ortu, cremento, serie, methodo, apparatu, quantum ipsius tractatio requirit, ac denique uarijs Diuini Codicis interpretibus indicatis, de ijsdem rebus in Theologia Scholastica agendum est, si prius attigerimus, quid Theologię, quidvè Scholasticę voces designẽt: ac quanam hęc, quę Scholastica dicitur, ratione differat ab alijs, quę & ipsę nomine Theologię censentur. Et primo quidem Gręci, ipseq́; adeo Aristoteles Theologos vocarunt eos, qui in sublimibus, ac Diuinis rebus explicandis versabantur. At vbi* B *CHRISTVS DOMINVS illuxit Mundo, Gręci* Patres *eam pręcipuè nominarunt Theologiam, quę vel sermone, vel scriptis ad Doctrinam de Diuinitate Christi pertinebat. quę res fecit, vt licet alij Euangelium scripserint, vnus tamen ipse*

Thelogi qui nam Aristot.

Vnde nomen Theologi.

Ioannes Euangelista Theologus sit dictus; quo item nomine appellatus est Gregorius Nazianzenus, quòd ceteris Græciæ Patribus sublimius materiam tractauerit eandem. Quin & ipse, quibus orationibus de Patre, Filio, Spiritu sancto egit, eas Theologiæ nomine inscripsit. At cum de CHRISTI humanitate, atque incarnatione agerent, versari dicebantur in œconomia: quàm sanè œconomiam, licet Eusebius, & Nazianzenus duplicem faciant; alteram, quæ ad prouidentiam refertur illam, qua Deus ante humanitatem assumptam nostræ saluti cōsuluit; alteram, quæ earum ea rerū, quas nostra causa gessit, ac passus est in corpore; q tamen in Græcia Patres floruerunt, œconomię nomine hanc potissimū de incarnatione, atq. humanitate Christi tractationē à se susceptā appellarunt.

Euseb lib. 1. de prępar. Euang. Grego. 2. orat. de Filio.

Ad vocem Scholasticæ, quod attinet, id in primis sciēdum est, hominem de Schola à Cicerone dictum, qui eruditus, & doctus optimè fuißet à Magistro. Scholas item quinq. dierum vocatas ab eodem, quæ habitæ fuerant à prę̄stantibus viris accuratas, & politas disputationes. Porrò Scholasticum à Seneca dici eum, qui probè erat in declamationibus exercitatus. Bona (inquit) fide Scholasticus erat in illis declamationibus, quæ bene illi successerunt, nisi post primū Tetradæum præferendus. Imò [a] Beda Prudentium nobilissimum Hispanorum Scholasticum, & [b] Gennadius Musæū, Iulianum, Eucherium, ac plerosque alios inter Scholasticos, hoc est, inter Scholasticæ eloquentiæ professores nominat. Idem in vita Prosperi, stylum (inquit) Prosperi esse Scholasticum, qui inter antiquos fere est disertissimus. [c] Sidonius Apollinaris loquitur ad eundem modum; ac [d] Hieronymus scribit se, calentibus adhuc in ipso Rhetorum studijs, multa de sacris rebus Scholastico flore pinxisse, atque ait Paulum Apostolū, [e] cùm in Areopago concionaretur, argumentū concionis ab inscriptione Aræ Atheniēsium Scholastica quadam elegantia traxisse; Denique inde factum est, vt vir doctissimus,

Scholastici Theologi nomen vnde sūptum. Cic. de Oratore. Et orat. in Pisonem. Et 1. Tuscul. a Seneca li 10. controu. a Beda de arte metrica. b Gennadius in vita Iuliani Capuani. c Sidon. li. 16. ep. epis. 17. d Hiero in ep. ad Titum. e Act. 17.

A B C

A *simus, qui in Ecclesiis docendæ iuuentuti præficiebatur, Scholasticus appellaretur. Et hæc quidem illi.*

At nos Theologiam Scholasticā dicimus, quæ certiore methodo, & rationibus in primis ex Diuina Scriptura, ac traditionibus, seu decretis Patrum in Concilÿs diffinitis veritatem eruit, ac discutiendo comprobat. Quod cum in Scholis præcipuè argumentando comparetur, id nomen sortita est. Quamobrem differt à positiua Theologia, non re, sed modo, quemadmodum item alia ratione nō est eadem cum naturali Theologia, quo nomine Philosophi Metaphysicen nominarunt. Positiua igitur, non ita res disputandas proponit, sed

B *penè sententiam ratam, & firmam ponit, præcipuè in pietatem incumbens. Versatur autem & ipsa in explicatione Scripturæ Sacræ, Traditionum, Conciliorum, & Sanctorum Patrum. Naturalis porrò Theologia Dei naturam per naturæ argumenta & rationes inquirit, cum supernaturalis (quam Scholasticam dicimus) Dei eiusdem naturam, vim, proprietates, ceterasq́; res Diuinas per ea principia vestiget, quæ sunt hominibus reuelata Diuinitus.*

Theologia scholastica quæ sit.

Theologiæ scholasticæ, & positiuæ discrimen.

Ergo Theologia hæc, si vocem ipsam Græcam attenderis, sermonem ac rationem de Deo designat, quæ sacrarum literarum nixa fundamentis, & Deum ipsum obiectum, subie-

C *ctumq́; propositum, ac quasi versandam materiam habens, ex principÿs fidei à Deo reuelatis conclusiones colligit, in principÿs ipsis implicatas, adeo reliquis disciplinis præstantior, quò Diuina Lux, & auctoritas, auctoritate omni alia, & luce potior est, atque eminentior. Quamobrem in Diuina Scriptura meritò dicitur [a] Intellectus, [b] Eruditio [c] Sapientia, & Prudentia, [d] Scientia, & [e] Scientia Dei, [f] Scientia veritatis, etiamsi clara & euidens conclusionis notitia desit, quam in sta tuenda scientiæ ratione Diuini huius luminis expers requirebat Aristoteles. Ex quibus omnibus Theologiæ Scholasticæ definitio hæc exiſtit. Vt sit rerum Diuinarum scientia,* qua-

Theologia scholastica quid.

a Psal. 118.
b Psal. 93.
c Ps 9 ps. 50. 1. Cor. 2 Baruc. 3. Prouer 5.
d Malac. 2.
e Sap. 2.
f Io. 3.

Definitio Theologiæ scholasticę

quatenus à Deo nobis reuelatur, non ex natura, sed ex fide collecta, gignens cognitionem non euidentem, sed certam, licet obscuram, qualis est fidei cognitio. Quod visus est innuisse Paulus, scribens iustitiam, [a] *reuelari in Euangelio ex fide in fidem, nimirum ex vna re, quæ fide teneatur, accipi alteram, quæ fide non tenebatur.* A

Rom. 1.

Theologia Scholastica quotuplex. Cap. II.

Thologia multiplex.

ET multiplex quoque Theologia est hæc, de qua agimus: quæ multis modis cognosci queat ratione nostri: quamquam vna & simplicissima res sit Deus. Prima Dei. Secunda Beatorum. Tertia nostra. Quarta malorum Dæmonum. Atqui etiam dici potest Theologia nostra infusa, quo ad fidem, quæ illi deseruit loco habitus principiorum, sed habitus, qui circa conclusiones versatur, est acquisitus. B

Ex obiectio.

Neque verò Theologia tantummodo est Theorica, verùm etiam Practica eminenti quodam modo, quamuis Theorica magis. Id liquit, quòd sub eius obiectum pleraq; cadunt, quorum scientia nequit haberi practica. Ea sunt Deus, Angeli, Animæ immortales, Cœli, reliquus mundus. Hæc enim à nobis effici non possunt. Cadunt item sub eiusdem Theologiæ obiectum alia, quæ quoniam à nobis fiunt, practicam scientiā constituunt, cuiusmodi sunt præcepta Decalogi, ac Christianę vitæ officia omnia. Accedit ratio materiæ, de qua tractat; quæ complectitur, tum quæ cognoscimus, & non agimus: tum quæ cognoscimus, & agimus. Quippe Deus duo genera rerum nobis reuelauit ad salutem: alterum earum quæ credendæ: alterum earum: quę agendę sint: Pręterea, principia quædam sunt, quę ad solam veritatis cognitionem comparata sunt, qualia principia (hoc est capita Fidei) sunt: In Trinitate vnam in tribus personis essentiam esse. Mundum à Deo conditum in initio temporis. Quædam autem ad agendum iuuant, C

Duo nobis Deus reuelauit.

A *iuuant,& practica ideo sunt; Cùm verò Theologia tres maximas scientias tradat, Philosophiam Naturalem, Metaphysicen, Moralem; duo illa prorsus ad speculationem pertinent; tertia ad actionem.*

Cæterum etsi videri potest, principia, hoc est articulos Fidei referri ad actionem, constat tamen natura sua esse ad rerum Diuinarum cognitionem institutos: sicuti altera ex parte præcepta Decalogi, quamuis coniunctam habeant multarum rerum notitiam, natura tamen sua comparata sunt ad agendum.

B
Theologiæ Scholasticæ necessitas. Caput III.

*NEque verò vna necessitas fuit, cur Theologia Scholastica traderetur. Præcipua illa, quam Magister in prooemio tradit ex Augustino; qua scitur, quemadmodum Fides Catholica pijs opituletur, & aduersus impios defendatur. Scitum enim est illud, Theologi esse fidelis, docere doctrinam suam, & eos qui sanam non habent, redarguere. Altera est; Diuinarum Scripturarum difficultates enodare, quas Deus (vt inquit Augustinus, & nos superius attigimus) tres ob cau*C *sas potissimum voluit esse signatas & clausas. Primò ad fastidium declinandum, quę enim obuia, apertaq; sunt, contemnimus; at operta & recondita cupimus, desiderata ardentius inquirimus, inuenta suauius gustamus. Sicut autem Deus pleraque in Diuinis literis in apertissima luce posuit, vt inde pasceremur, & famem pelleremus, ita vtilissimis obscuritatibus plura inuoluit, vt in ijs sine vlla satietate, ingenij solertiam exerceremus. Deinde, vt ad liquidiorem veritatis notitiam obscuritas adduceret, dum sic verissimè quod obscurum esset explicaret; atque occasione propositam difficultatem inquirendi, aliarum quoque rerum, quas non quærebat, veri-*

tatem

Theologia scholast. cur inuenta.

Ex Aug li. 3. de Trinita. in proœm.

Aug. ad Volusian epis. 3.

tatem aſſequeretur. Denique ad comprimendam humani ingenij temeritatem, eiuſque ſuperbiam labore domandam: vt dum tumens, ac turgens hominis animus abſtruſos Diuinarum literarum receſſus penetrare ſe poſſe preſumit, demũ deſperans cogatur vnà cum Aethiope illo Eunucho exclamare. Quomodo poſſem hæc intelligere, niſi aliquis oſtenderit mihi? *Quę cùm ita ſint, ij qui minus neceſſariam eſſe putant Theologiam Scholaſticam, tum ſe denique erraſſe ſentiunt, cùm eos, aut diſputatio cum hęreticis, aut perplexus aliquis conſcientiæ caſus exercet.*

Act. 8.

Theologiæ Scholaſticæ vtilitates.

Accedunt reliquę neceſſitates, quę licet cum poſitiua Theologia ſint communes, ad Scholaſticam tamen propius attinẽt. Nimirum vt Diuinę res illę penitus agnoſcerentur, ac defenderentur, quę magiſtra natura percipi nunquam potuiſſent; cuiuſmodi ſunt myſteria Trinitatis, Incarnationis, Reſurrectionis, & alia. Vt item finis ſupernaturalis hominis intelligeretur, in quo vita beata hominum eſt poſita. Deinde vt via conſtaret, qua ad illam ſit perueniendum. Denique vt quod aſſequi aut intelligere homines Ethnici, vel hęretici quidam nequiuerunt, nempe vitiatę naturę morbum, id iam pateret. Quod ſanè cum philoſophos latuiſſet, fecit, vt neq; confugerent ad Diuinam opem quęrendam; & verò nihil minus quàm virtutem perfectam, & ſolidam adipiſcerentur, qui humana induſtria hoc effici poſſe falsò putarunt. Certè quòd ſpectat ad Deum noſcendum vt finem ſupernaturalem, nec illum noſcere naturaliter, quantùm oportet, nec naturaliter, ac efficaciter appetere (eatenus enim aliquid appetimus, quatenus cognoſcimus) nec viribus naturę noſtrę conſequi poſſumus: cùm verò iſta fide cognoſci poſſint, at Theologia Scholaſtica ea tuetur, & dilucidat.

Ex his autẽ omnibus, ſi paulò maturius perpẽdãtur, liquet quo ſpiritu acti ſint, qui Theologiam Scholaſticam vel extenuare, vel explodere conati ſunt: contra quos, vt alij antea, ſic

Lib. 8. *locor. cõmunium de auctoritate Doct. Scholaſ.*

præci-

A *præcipuè hoc sæculo scripsit Melchior Canus. Extat item in fine libri de sex diebus cõditi orbis à Hieronymo Vielmio scripti, & Venetijs apud Iuntas editi, oratio Apologetica aduersus obtrectatores Theologiæ Scholasticæ. Probat enim Scholasticos recta methodo à Deo ad creaturas descendere; quippe cùm incipiendum sit à prioribus nobis, & magis notis (nimirum vnde commodè & facilè aliquis possit addiscere) Christiano ab ipsis incunabulis imbuto, nil melius, & prius esse debet, quam Deus Opt. Max. Sic in Symbolo Ecclesia* Credo (*inquit*) in Deum Patrem; *Sic Moses historiam suam ab opifice Deo orditur: Sic Plato interdum, & Pythagoras, vt* B *refert Simplicius, naturalia tractarunt, quatenus res Diuinas participabant; Aristoteles autem nusquam vult à natura discedere quinetiam, dum assurgit, mauult, quæ naturam excedunt speculari per habitum naturalem. Porrò cum non tam creaturas, quam Creatorem tanquam in speculo Theologus contempletur, non est reprehendendus, quod ista sedulò consideret. Minus item quod flores in dicendo non sectetur:* Non enim doctis mundanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis incedit, *sicut inquit Apostolus*; Et in iudicij contentione (*ait Cyprianus*) pro rostris opulenta facundia uolubili ambitione iactetur; at cum C de Domino, ac Deo vox est, ut uocis pura sinceritas nõ eloquentia uiribus nititur ad fidei argumentum, sed rebus. Et est (*ait Hieronymus*) in uerbis simplicibus semper sensus augustior. *Loquitur autem de Diuinis Scripturis.*

& lib 2 de locorum vsu in Scholastica disputatione.

Scholast. cam Theologiam qui luculẽter propugnauerint, uide itẽ. Stapletoni in defensionem illius egregiã apologiam.

I. Cor. 2.

Ac sanè fieri nequit ob Theologici subiecti amplitudinẽ, atque præstantiam, cum aliquis ad mõtis verticem cum Mose conscenderit, quin adhuc caligine perfundatur, vt semper hic verũ sit, quod Dionysius ait: Cum Deo tanquam ignoto nos coniungi, *vt potius imbecillitas nostra, quàm artis industria culpanda sit. Sed & licet hoc ita sit, tot tamen gra-*

Cur non ita eloquentes sint Theologi.

dus aſcenſionis ad ſe multiformis illa Dei ſapientia humanis mentibus excitauit, totque ſuiypſius veſtigia in Vniuerſo, ac in nobis ipſis impreſſit, vt ſemper habeant, quibus cibis paſcantur ingenia præſertim Scholaſticorum Theologorum. A
Legat pius vir cœleſtes libellos Bonauenturæ, alterum de Itinerario mentis in Deum, cuius Opuſculi, imò (inquit Gerſo) Operis immenſi laus ſuperior eſt ore mortalium. Alterum autem quod Breuiloquium inſcripſit Theologiæ, proceſſum propriè Theologicum retinens, & quaſi cõuerſum ad priorem, quoniam à principio primo deſcendit ad alias veritates, vt idem inquit Gerſo.

Quòd autem ad diſputationes, &, vt vocant, circulos attinet; ea non lis, non Sophiſtarum congreſſus, ſed exercitatio ſaluberrima eſt ad firmanda ingenia, vti ad corpus roborandum exercitatio valet. Hæretici ſanè antiquitus, & recentes hunc modum ægrè ferunt, quoniam cominus iſto genere pugnæ robuſto, acuto, breui confodiuntur. Quorum etiam improbitas, *inquit Athanaſius,* contra inſolentes illorum nouitates rebus immutabiliter permanentibus nominum uocabula mutare, ſignificantius rerum naturas exprimere nos adegit. B

Hęretici oderunt Theologiam Scholaſticam.

Neque item claſſes, aut ſectæ inter Theologos ſunt: Pura enim hæc eorum calumnia eſt, qui de Chriſtianæ pietatis ſanctis dogmatibus mentiuntur, quæ iam decreta, aut deciſa ſunt. Aliquorum autem præſtantium in ijs, quæ fides non definiuit, non tam auctoritati, quàm rationibus, non tam nomini, quàm probè expoſitę veritati, quod rectè conſulit Ariſtoteles, aſſentiendum putamus. C

At ij, qui damnant Philoſophiæ cum Theologia Scholaſtica affinitatem, facilè refutantur ijs rationibus, quas in tractatione de philoſophia attulimus. Illud quidem quod veritas patefacit (ait Auguſtinus) libris ſanctis, ſeu Veteris, ſeu Noui Teſtamenti, nullo modo poteſt eſſe aduerſum: Et verò,

Philoſophia iuuat Theologiam.

quan-

A *quantam ſuppellectilem ad arcem Diuinæ ſapientiæ contulerint S. Thomas, & alij viri doctiſſimi, qui ſeriò ſapientiſſimos illos Auctores quotidie verſant, intellexerunt. Porrò in Tractatione de Philoſophia in genere oſtendimus eam mirificè à Fide, atque à Theologia fuiſſe adiutam.*

Ceterum turpe eſt ingenuo viro, qui in baptiſmate CHRISTO Domino nomen dederit, bonarumq; diſciplinarum ſtudijs ſeſe addixerit, non poſſe de Deo, de Trinitate, de Chriſto, de Sacramentis, de Vniuerſo, de Angelis, de Homine, deque alijs ſublimibus, ac præclariſſimis rebus rectè, ac prudenter tum ſentire, tum in Eccleſia, præſertim in ſummis Reipubl. B *Chriſtianæ iſtis concertationibus diſſerere.*

Origo crementum, & interdum decrementa Theologiæ ante Chriſtum natum. Cap. IV.

ETſi verò Patres plerique omnes, ac præcipuè Theodoretus oſtendunt, Theologiam vnà cum primis ortam fuiſſe parentibus, indeq; ad poſteros deductā, & nouis ritibus, ac quaſi luminibus illuſtratam, Gilbertus tamen Genebrardus, eiuſdem originem ac progreſſum per ſingulas ætates pleniſſimè monſtrat. Inerat videlicet ijs rerum Diuinarum (quatenus humana conditio patiebatur) perfecta cognitio, quæ C *durauit quandiu homines haud peccarunt: vt ea quaſi infantia fuerit & innocentia Theologiæ. Sed inde vſque ad confuſionem linguarum annis bis mille, licet ob ignorantiam valde obſcuraretur, falſis tamen de Deo opinionibus deprauata non eſt; Dum enim vna fuit omnium hominum lingua, nulla fuit Idololatria: At deinceps vſque ad exitum Abrahami ex Meſopotamia (quamuis breuiſſimo ſpatio, nempe annorum triginta, vel quadraginta) valde excreuit Idololatria. Quare Theologia delituit uſque ad Moſem, per quem iterum cœpit Religio, & rerum Diuinarum ſcientia reuiuiſcere.*

Theod. li. 3. de curatione affectionum Græcarum.

Genebrardi Chronographia excuſ. 1585. Pariſ.

Theologiæ origo.

Ac tamen à Magistro ipso Abrahamo orbis terræ pars maior, A si non omnino aliquam tamen Theologiæ & religionis Iudaicæ partem susceperat. Hinc enim factum est, vt tam multę gentes amplexæ sint circumcisionem. Quæ res vetustissimis Auctoribus dedit occasionem disputandi contra Græcos de Religione, sumpto hinc argumento ad probandum Theologiam Iudæorum esse omnium antiquissimam. Quæ item causa fuit, cur Aegyptij, & Chaldæi inter omnes gentes, quoniam edocti fuerant ab Abrahamo, maximi Theologi habiti fuerint, eorumq; Theologica scripta ad nos peruenerint, nempe Trismegisti, Iamblici, & Berosi, quanquam quid de his senciendum sit, & diximus iam, & dicendum est postea, vbi de B Platonicis loquemur.

Aegyptij, & Chaldæi cur maximi fuerint Theolo.

À Mose igitur vsque ad Roboamum, & Ieroboamum annis sexcentis Iudæorum Theologia maximè floruit: quippe quæ tum primò literis fuit cõsignata (quamuis antea, vt scribit Iosephus, Seth, duas illas erexerit columnas, in quibus sapientiam, quæ circa corpora cœlestia versaretur, incidit) tũq; constituti sunt Sacerdotes, Scribæ, ac Legisperiti, qui Theologiam omnes profiterentur. Sanè eo ipso tempore ingens fuit celebrium Prophetarum numerus, sacramentaq;, & cerimoniæ sunt institutæ, quibus religio & diuina ipsa scientia vsque ad præfinitum tempus conseruabantur. Secuta est ætas C à Roboamo vsque ad finem exilij Babylonici annorum 550. quo tẽpore vera religio iacuit pene intermortua, tum ob Regni Dauidici diuisionem, quam diuisio quoque religionis sequuta est, tum quia Ieroboamus conflatis duobus vitulis aureis, decem Tribus in Idololatriã compulit, pretioq; Sacerdotes, & Prophetas constituit. Erant item continenter bella inter duos Reges Iudæ, & Israelis, quæ faciebant, vt literarum studia silescerent: res nimirum eò deuenerant, vt aliquando vnus insignis, ac celebris esset Elias Propheta, qui veram Thelogiam tenuerit, cum quadringenti falsam profiterentur.

Lib. de Antiqu. cap. 2.

3. Reg. 12.

3. Reg 18.
3. Reg. 22.

A rentur. *Micheas non ita multo post inuentus est, qui verax, complures autem qui Pseudoprophetæ essent. Ac in ipsa Iudæ Ecclesia, vbi tum Religio vera colebatur, ne vnus quidem aliquando extitit Liber Legis. Nam & Iosias singulari Diuino beneficio tribuit, quòd quēdam Librum Legis Helchias Sacerdos nescio quo in Templi angulo compererit. Et verò ad finem exilij Babylonici Iudæi non tantùm religionis, verum etiam linguæ Hebrææ obliti erant, vti Esdras scriptum reliquit. Exilio autem Babylonico finito vsque ad Christum, cœpit doctrina Diuina paululum iterùm reuiuiscere. Sed progrediente tempore, atque quodammodo aduentante Chri* B *sto, cœpit rursus Theologia Iudęorum obscurari, multas ob Sectas, quæ tunc ortæ sunt Samaritanorum, & Iudæorum, de quibus agit Epiphanius initio Panarij.*

4. Reg. 22. 2. Esd 13.

vt author est Hieronymus ĩ prologo Galeato.

Post Christum natum vsque ad hæc tempora, qui nam ortus, vel progressus Scholasticæ Theologię. Caput V.

AT vbi venit plenitudo temporis, *plenitudo etiam Theologiæ aduenit, quæ nō tam aucta, quàm facta est. Cùm enim Christus Dominus, quæ obscurè fuerāt Iudæis tradita, explicuisset, req. ipsa exhibita interpretatus Prophetas,* C *noua priscis abolitis instituisset Sacramenta, mandataq; renouasset; quibus consilia adiecit, plenissimam sanè lucem attulit, quæ non solùm à Iudæa, verumetiam à Gentibus errorum tenebras dispelleret.*

Gal. 3.

Christus nouæ Theologiæ Auctor.

Ac tamen Satanas copias tunc suas instruxit ardentius, quibus Ecclesiam Theologiamq; oppugnaret, excitatis Cerintho, Ebione, Basilide, Carpocrate, Valentino, Marcione, atque alijs: Verum enim verò Dei sapientia post Apostolos misit alios, qui eo magis subtiliter, ac simul eminenter res Diuinas exponerent: quod primum legimus fecisse Hierotheum, & Dionysium Areopagitam, deinde Pantęnum, qui Scholam

Primi post Apostolos theologi.

Theo-

Theologię aperuit Alexandrię, vbi & Clementem Alexandrinum Theologiæ locos, & dialecticorum artem disputationibus distincte pertractasse, ex Ecclesiastica historia à Hieronymo accepimus. A

Vt verò ipsa Christi Ecclesia imitata in hac palęstra caput suum, ętate, sapientia, pugnandi arte, progressus faciebat ingentes, sic post priora illa sęcula vsq. ad annum à nato Domino trecentesimum, cum Arianorum funesta pestis in Orbe Christiano grassaretur, exciti sunt diuinitus viri Theologi præstantissimi, qui Theologiam in aciem adhuc apertiorem educerent, Athanasius, Hosius, Pacianus, Basilius, Epiphanius, Cyrilli Hierosolymitanus, & Alexandrinus, Theodoretus, Gregorij Nazianzenus, & Nyssenus, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus, Hilarius, Augustinus ĩ Dialecticis versatus egregiè, Gregorius Magnus, Leo, Leander, Isidorus, Prosper, Fulgentius, Cassiodorus, & alij: Atqui, etsi vsque ad septimi sęculi finem post Christum, ob variam rerũ turbationẽ, Theologia minus sese exeruit, hęc tamen ab Isidori discipulis sub annum septingentesimum conseruata est ad vsum; floruitque Beda in Anglia, in qua idem præstitit, quod Isidorus in Hispania. Itaque, è Bedæ Schola plerią; docti viri prodierunt, inter quos fuit Albinus, siue (vt alij vocant) Alcuinus, qui à Carolo Magno adhibitus ad instituendam Parisiensem Academiam, mirum est, quot illa peperit Theologos insignes, vt quadringentos totos annos, vix alicuius nominis Theologus extaret alibi, quàm in Gallia. Videlicet floruere tum etiam Angelomus, Rabanus, Haimo, Strabus, quem ferunt Glossam scripsisse ordinariam, Remigius Antissiodorensis, Pascasius Cordiensis, Amalarius. B C

Theologi scriptores eximij.

Nonum sæculum insecutum est, quo, cùm minus exercitatio Scholasticæ Theologiæ tractaretur, factum est ex hæresi Berengarij, vt complures apparuerint, qui eam tutandæ religioni sub signa reuocarent, Inhebertus cum maximis, & antiquissi-

A tiquissimis Auctoribus conferendus, Guidmundus item, & Algerus, & Lanfrancus, & Hildebertus, & Leo Nonus, & Bernardus, & Iuo, & Anselmus, & Honorius Augustudunensis, & Sigibertus, & Burcardus, & Rupertus, & Hugo à Sancto Victore, & Petrus Lombardus, & Gratianus, & Richardus à Sancto Victore. At Petrus quidem Lombardus, cùm vidisset Theologiam Græcorum Patrum libris variè sparsam, fuseq; tractatam; in vnum autem à Damasceno quasi collectam, & certis fuisse locis distinctam, eius imitatione collectis Latinorum Patrum (præsertim Augustini) sententijs, idem fecit, vsque adeo præclarè, vt Magister Sententiarum diceretur. B

Magister sententiarũ Theologiam in artem quasi redegit.

At verò, cùm ad exiẽs duodecimum sęculum ita res Theologica processisset, incepit liberali pietate Ludouici Regis sancti, viuidiores resumere vires. Quare tum extitere Alexander Alensis, Thomas, & Bonauentura, Albertus Magnus, & ceteri, qui vsque ad tempora Florentinæ Synodi peruenerũt, qua finita, mirum est, quanta præstantium Theologorum seges in Ecclesia Dei ad frugẽ maturuit, cùm & aduersus schismata, hæresesq;, & sexcentas alias pestes doctissimi libri, & Commentaria emitterentur in lucem, quemadmodum in Sacro nostro Apparatu constat, præter illa quæ in hac Selecta attigimus. C

Post Magistrum Theologia maximè floruit.

Methodus & ordo à Græcis, & à Latinis in Theologia tractanda seruatus. Cap. VI.

ORdinem autem non eundem seruarũt in tradenda Theologia Græci & Latini; Damascenus enim temporis: loci verò seriem persecutus est Dionysius Areopagita, quippe qui egit de cœlesti, subcœlesti, supercœlesti, Hierarchia: Ioannes autem Sapiens cognomento Cyparissiotus, qui scripsit ab hinc circiter quingentis annis ἐκθεσιν στοιχειώδη ῥησέων θεολογικῶν,

hoc

Theologiæ diuisiões plures.

hoc est, expositionem materiam, siue elementarem eorum, quæ de Deo à Theologis dicuntur, *eam in decem Decades partitus est, Priorem de Theologia Symbolica; secundam de Theologia Demonstratiua; tertiam de Diuinis emanationibus; quartam de informatione Diuini nominis; quintam de proprietatibus Diuinorum nominum; sextam de apparitionibus Diuini luminis; septimam de Diuina participatione; octauam de infinitate Dei in Creaturis; nonam de infinitate in Deo; decimam de Diuina simplicitate.* Augustinus *verò inter Latinos egit de amandis, credendis, sperandis. Magister Sententiarum de signis, & de rebus. Res autem duplices sunt, quibus fruimur, quibus vtimur: Thomas, de Deo in se (hoc est de ipsa essentia, & de personis) comparando ad Personas vt principio, & vt fine, de Via qua ascendimus, de ascensu quo ascendimus, qui est Dominus IESVS. Et quidem Thomæ ordo integerrimus, & absolutissimus fuit, qui ex adiuncto compendio, vno penè intuitu perspici potest: Nam fusius postea de eius Vita, scriptis omnibus, & ratione eius Theologiæ addiscendæ agendum erit omnino, partim hoc libro, partim in Apparatu Sacro.*

THEO-

THEOLOGIAE SANCTI THOMAE
Compendium. Cap. VII.

PRIMA PARS.

Post quæstionem 1. in qua agitur de sacra Doctrina, est:

De DEO IN SE, hoc est
- De vnitate Essentiæ Diuinæ à q. 2. ad 26. An sit.
- Quomodo sit, vel non sit.
- Quomodo nominetur.
- De operationibus immanentibus & transeuntibus potētia.
- De Beatitudine.

De tribus PERSONIS
PATRE.
FILIO.
SPIRITV SANCTO.
a q. 27. ad 43.

Subiectū S. Theologiæ est Deus, nō tantū vt in se est, sed vt est pricipiū, & finis creaturarum, ac pfertim rōnalis.

VBI DE
Processione.
Relationibus proprijs
Personis absolutè.
Personis relatis ad constituentia.
Relationibus communibus.

De DEO in relatione ad creaturas in genere causæ efficientis creaturarum, idest, de Productione.
- Quæ sit causa prima Entium.
- Modo producendi à prima causa.
- Principio durationis à 44. ad 46.
- Distinctione in Communi, & in Particulari creaturarum pure spiritualiū, & pure corporalium simul à 47. ad 102.

Gubernatione in communi, in speciali.
In qua de conseruatione: mutatione, &
Quomodo vna creatura moueat alteram à 103. ad 119.

PRIMA SECVNDAE.

De motu rationalis creaturæ in Deum.
De vltimo fine huius motus in communi, & in speciali,
In quibus sit.
Quid sit.
Quæ ad eum exigantur à q. 1. vsque ad 5.
De ijs, quibus ad hunc finem peruenire, vel ab eo deflectere, quis possit.

IN VNIVERSALI.

De Actibus proprijs homini, vbi de
- Voluntario, inuoluntario, circunstantijs actuum.
- Actibus voluntatis, elicitis, imperatis.
- Bonitate, & malitia actuum à 6 ad 21.

De Actibus communibus in generali à 22. ad 25. in speciali concupiscibilis. à 26. ad 39. irascibilis a 40. ad 48.

DE PRINCIPIIS Actuum.

Intrinsecis, idest habitibus à 49.

ad 89. vbi in generali de substantia, subiecto, causa generationis, augmenti, corruptionis, diminutionis, distinctione. In speciali autem de virtutibus, donis, beatitudinibus, fructibus, & malis. hoc est vitijs & peccatis.

Extrinsecis, idest

LEGE in communi, vbi de eius essentia, differentia, effectib. In speciali vero de Aeterna. Naturali. Humana. Diuina. Vetere. Noua. a 90. ad 108.

GRATIA, vbi de eius Necessitate, Essentia, Diuisione, Causa, Effectibus, idest Iustificatione, & merito. a q 119. ad 114.

SECVNDA SECVNDAE.

DE IIS, QVIBVS AD FINEM hunc peruenire, vel ab eo deflectere quis possit.

IN PARTICVLARI.

Quoad specialem materiam virtutum: sub quibus item agitur de donis, vitijs oppositis, ac praeceptis, ne fiat inanis repetitio.

DE VIRTVTIBVS Theologalibus.

De fide in se. a 1. ad 7.

Donis, Intellectus, & Scientiae. 8. 9. vitiis oppositis, a q. 11. ad 15. Praeceptis. 16.

SPE, & ad eam spectantibus. a 17. ad 22.

CHARITATE. a, 27. ad 46. vbi de eius effectibus interioribus, & exterioribus, de vitiis oppositis, de praeceptis.

DE VIRTVTIBVS Moralibus.

In Intellectu, vbi de Prudentia. a 47. ad 56.

In Voluntate, vbi de Iustitia. a 57. 123.

Fortitudine. a 124. ad 141.

Temperantia. a 141. ad 170.

Quoad specialem hominum statũ; tum quoad Gratias gratis datas, idest Prophetiam, Raptum, Dona linguarum, Sermonis, Miraculorum, a q. 171. ad 178.

Tum quoad studia Actionum, idest vitae contemplatiuae, & actiuae. a 179. a 182.

Quoad officia, & status in communi, & in speciali. 184. vsq. ad 189.

TERTIA PARS.

DE CHRISTO Domino, qui est Via tendendi in Deum.

VBI.

DE SALVATORIS Incarnationis Conuenientia, Modo vnionis, Ordine. a 1. ad 6. de coassumptis, quę pertinent ad perfectionẽ, & imperfectionem, a 7. ad 15. De vnionem consequentibus, a 16. ad 26.

DE SALVATORIS gestis. a 27. ad 59.

DE SACRAMENTIS, quae a CHRISTO vim habent.

In communi. a 60. ad 65.

In speciali, de septem sacramentis a 66. vsque ad 90. & inde a q. 1. ex additione vsque ad 68.

DE FINE IMMORTALIS VITAE, idest ijs, quae Resurrectionem praecedunt: hoc est Receptaculis animarum, Poenis animarum, suffragijs pro defunctis. Oratione sanctorum. signis pręcedentibus iudicium a 69. ad 74.

Quae comitantur Resurrectionem a 75. ad 85.

Quae sequuntur Resurrectionem, ab 86. ad 97.

SVM-

SVMMA THEOLOGIAE CAPITA EX PETRO LOMBARDO Magistro Sententiarum. Caput VIII.

LIBER PRIMVS.

LIBER SECVNDVS.

LIBER TERTIVS.

LIBER QVARTVS.

A

Alia ab alijs Theologiæ in proprios locos Partitio. Caput IX.

CEterum quoniam hi ferè quattuor Theologi Scholastici in Scholis à Professoribus exponuntur, Magister Sententiarum, Thomas, Scotus, & Bonauentura; ideo quinā quantiuè fuerint, quæ ratio breuior ac tutior eos tractandi, quibus ex officinis emendatiores hoc sæculo prodierunt in lucem, quinam eruditissimi in eos Commentaria emisere: dictum est suis in locis Apparatus Sacri in qua tum hi, tum B *reliqui proponuntur à nobis.*

Quinetiam cùm Sixtus Senensis tertium suæ Bibliothecæ Sacræ librum de arte, ratione, ordine scripserit, quibus in Diuinarum scripturarum expositione varij sunt vsi: Methodū autem, quæ est numero vigesima, de Scholastica Theologia interseruerit; non oberit eandem percurrere. Vir enim doctus & solers, quidquid potuit, Deo iuuante præstitit, pro earum rerum genere, quas tractandas susceperat.

Compendiū totius Theologiæ.

Extat etiam breue totius Theologiæ Compendium in septem libros digestum, quòd cùm Petro Tarantasio ordinis Dominicani, qui postea Innocentius Quintus Pont. Max. fuit, C *vel Aegidio Romano, vel Hugoni de Argentina tribueretur, eundem agnitum est esse fœtum Alberti Magni Ratisponen. Episcopi.*

Primo libro agitur de Natura Diuinitatis. Secundo de Operibus Conditoris. Tertio de Corruptela peccati. Quarto de Humanitate Christi. Quinto de Sanctificatione Gratiarum. Sexto de Virtute Sacramentorum. Septimo de vltimis Temporibus, & de pœnis malorum, ac præmijs bonorum.

Hoc autem Opus, cùm Frater Seraphinus Caponi à Porrecta Dominicanæ familiæ Theologus contulisset cum centenario

nario codice, Alberti nomine, sub Serenissimo Duce Venetiarum insignito, atq. expurgasset, adiecit scholia (vt ille inquit) vtilissima, Venetijsq́; edi in lucem curauit anno 1584. apud Ioannem Baptistam Somaschum. A

Præter hos non defuere qui aliam Theologiæ partitionem fecerunt, sed, vt diximus, ea quæ à S. Thoma tradita est, absolutissima fuit omniũ. Si quis tamen animi causa nosse aliam velit, legat Libri tertij Caput tertium ex Opere de Rectè Formando Theologiæ studio, quod Opus restitutum à Fratre Laurentio à Villauicentio XereZano Theologo Augustiniano prodijt in lucem anno 1565. Ex Officina Antuerpiensi Viduæ & hæredum Ioannis Steelsii. Cùm verò hæresum torrens innundaret hoc sæculo Germaniam & Gallias, nec pressior illa scholasticorum docẽdi ratio ab omnibus probaretur, aut percipi posset, Ioannes Maldonatus Societatis nostræ Theologus, Parisiis vtilissimam quidem tempori, & Regno illi rationem Theologiæ Scholasticæ addiscendæ docuit, quæ fuit hæc. Quid & quotuplex esset Theologia: deinde eius partes, ac quomodo inter se aptę essent & nexæ, quas & quinque faciebat, in quarum prima disputaretur de Deo ipso per se: In secunda de illius effectis per se: In tertia de Deo & rebus effectis comparatè, vt quomodo Deus conseruet quæ fecit: An habeat prouidentiam, & prædestinationem: In quarta, de ijs rebus, quibus Deus hominem, propter quem de Deo disputamus, ad beatam vitam ducit generaliter, hoc est de virtutibus, atque officijs eorum, & effectis: In quinta, de rebus, quibus Deus Christianos pręcipuè decreuit ad vltimum finẽ adducere, vbi de CHRISTO DOMINO agitur, & de Sacramentis. Neque enim in Theologia satis esse ait Canus, quæ Deo absolutè conueniunt, ea facultatis suæ viribus, virtutibusq́; tribuere, nisi etiam illa vendicet, quæ Deo quasi accidũt in ordine ad creaturas; Dei enim notionem ex omni parte rimatur. De ijs, inquam, cum egisset Maldonatus adiecit tractationes ijs de

Summa Theologiæ.

B

Ioannis Maldonati Theologi præstantissimi diuisio Theologiæ.

C

de

A de rebus, è quib. Theologia percipi planius poßet, nimirum, Ex re subiecta: Ex principijs: Ex argumentis: Ex definitione scientiæ: Ex ratione, qua agit de re subiecta: deinceps autem in ipsam Theologiam ingressus, Patres, ac Synodos adhibuit ad confutandas hæreses, quę tunc potissimum vigebāt.

Iam verò quid eodem penè tempore Melchior Canus molitus erat, abs se editis Libris de Locis Communibus Theologo formando apprimè vtilibus: Quiduè Hieronymus Torrensis Societatis nostræ Theologus egerit, Augustinum in proprios locos, & Methodum redigens: quem item postea sunt imitati, qui in Hieronymum, Ambrosium, Gregorium idem B præstitere, liquet plurimis, sed & liquidius constabit ijs, qui in Sacro nostro Apparatu suis quemque locis inspicere voluerit. Maximo certè adiumento Theolgiæ Scholasticę percipiendæ, ac docendæ sine iactura temporis esse ij libri queūt.

Cōfesſio Augustiniana, Hieronymiana, Ambrosiana, Gregoriana.

Extat etiam Constantij Sarnani Cardinalis Summa Theologica Romæ emißa anno 1592. ex Vaticana Typographia.

Constantius Sarnanus Card.

Is autem ad octo communes locos summatim redegit vniuersam Theologiam. Primum de Sanctißima Trinitate. Secundum, de Creatura Mundi. Tertium de peccato. Quarcundum, de Creatura Mundi. Tertium de peccato. Quartum de Verbi Diuini Incarnatione. Quintum de Gratia. Sextum de Sacramentis. Septimum, de Ecclesia. Octauum C de finali iudicio.

Ediderat autem ante hunc librum anno 1589. Romæ apud Basam, alterum, quem inscripsit. Conciliatio dilucida omnium controuersiarum, quæ in doctrina duorum Summorum Theologorum S. Thomæ, & subtilis Ioannis Scoti passim leguntur. Addito in vniuersam Theologiam, Directorio.

Professor Theologiæ Scholasticæ qualis. Caput X.

SI quo tempore necessarium fuit, vt qui Theologiam profitebatur, is maximis præsidijs esset munitus, hoc sanè ipsum

sum est, quo multiplex, ac pertinax Fidei hostiũ sensus haud leues requirit velitationes. Quæ res fecit, vt & antiquitus cum hæc se daret occasio, & hoc sæculo in Professore Theologię formando plerią; viri optimi laborauerint. Nos igitur ex ijs meliora delibantes, vsuque aliquo in regnis errorum labe cadentibus edocti, hæc ad Dei gloriam de eodem professore, quæ dicamus, habemus. Nempe vt natura sit ingenio acuto, acri, perspicuo: iudicio autem firmo, & intelligẽti: iuuat etiam si non Latinæ tãtum, sed & Græcę, & Hebraicæ linguę, quoad eius fieri possit, non sit ignarus; ne quando in voces minimas cum dedecore impingat, aut ex linguarum ignoratione minus fortiter aduersus hæreticos plerunq; linguis armatos pugnet. In omnibus verò philosophiæ partibus versatus sit, vt vel philosophiam docuerit aliquando (quod optandum est) vel certè cum laude docere possit. Multo vero magis in omnibus Theologiæ partibus exercitatus. In primis quidem in literis sacris; qui omnis (vt diximus) Theologiæ fons est, vt possit hæreticos euincere. Deinde eandẽ ob causam in Conciliorum Decretis, & Patrum antiquorum libris, in dogmatibus Ecclesiasticis, in Sacris Historijs, vnde sunt petenda sępe argumenta. Ad extremum in Scholasticis Auctoribus, adeo diligenter, vt horum sententias cognitas habeat. In sancto Thoma diligentissimè, sic prorsus, vt hunc perdidicerit. Quod si sanctorum Patrũ voces in asserendis dogmatibus, vel in hæresibus refellendis ita obseruauerit, vt eas cũ recentiorum Scholasticorum vocibus, siue (vt vocant) terminis contulerit, tutam sibi, & facilem viam ad docẽdum complanabit, cum plerumq; eæ, quę de rebus videntur quęstiones existere, de nominibus ipsis sint, quæ initio rectè intellecta longam temporis iacturam breui momento exhaurient. Vt verò ab inutilibus, aut item ab ijs, quę minus huic tempori necessarię sunt quęstiones, sibi temperet, ac si quid absolutè ac doctè tractatum est ab alijs, ad eas amandet potius audito-

Theologię pfessor debet esse linguis et philosophia ornatus

Literæ sacræ fons omnis Theologiæ.

Cautio pro Magistro S. Theologiæ.

res,

A res, quàm vt hosce dictando, quæ cuique iam obuia sunt, scriptionis labore conficiat: denique vt sedulo operam det, siue resecandis longis illis prolegomenis, quę fatigant ingenia; siue multiplicis illius eruditionis speciei abijciendę, ob quam nimia farrago Auctorum, & locorum quiritantur, importunè congeritur; certè sapientis erit Professoris breuitatem huius vitę agnoscentis, quę frustra prodigenda non est, atque vtilitati auditorum, & Christianę Reipubl. serio consulentis.

Vide in 1. lib. huius Bibliothecæ, capit. de cultura ingeniorum.

Interea verò summa hæc esto, vt docendi ratio sit optima, quę ad consequendum finem Theologiæ sit accommodata. Cùm autem finis Theologię Scholasticę sit Religionem defen B dere, hęreses refutare, bonos mores formare, prauos corrigere, de Diuino, deque Ecclesiastico iure consulentibus dare responsa, concionari, confessiones audire, Professor apposite docebit, si earum rerum, quę ad conseruandam Religionem, hęreses verò refutandas necessariæ sunt, primam curam habeat, easque sic diligenter tractet, vt tamen si sit in Academijs, uel Collegijs, qui controuersias exponat, hoc sibi officium vberius pręstandum esse intelligat. Secunda verò illi cura morum sit. Tertia, vt auditores ad concionandum, & ad confessiones audiendas; Quarta, vt ad danda consilia aptos, ac prudentes efficiat. Quinta earum quęstionum esse debet, C quę etsi parum admodum ad hunc finem iuuare videantur, tamen & habent aliquid doctrinę, & ingenium vtiliter exercent. Denique tantum in vnaquaque re operę, studij, laboris ponat, quantum eius rei dignitas, vtilitasq́; postulabit. Habito rerum delectu magnopere curet, ne in quęstionib. de quibus aget, vel argumentorum multitudine, uel confusa opinionum varietate dubios relinquat auditorum animos, sed in rebus omnibus iudicium adhibeat certum, firmum, deliberatum, quod auditores sequi possint: Et quidem ita adhibeat, vt quasi libra suum cuique iustum pondus attribuatur, expensisq́; momentis argumentorum sententiam ferat de sententijs.

Theologiæ Scholasticæ fi[nis]

Præceptor dicium quale ferre deat.

tentijs. Quę sit fides, quæ opinio, quę ad fidem, quę ad opinionem propius accedant, quę hęretica propositio, quę hęresim sapiens, quæ male sonans, quę temeraria, quę periculosa, quę noua, quę probabilis, quę vera. Hoc enim est illud iudicium, in quo qui excellit, verus pręceptor est. In rebus difficilioribus varias opiniones, earumque argumenta recitet; (pars enim eruditionis est scire, quid quisque de quaque re senserit.) Deinde quam probabilissimam eße iudicauerit, confirmet ceteris refutatis. Sed id faciat cum delectu, & quatenus ad propositum finem satis sit. Res difficiles non refugiat, quin etiam magis sedulò, facilius, perspicuè, pluribusq; a deo exemplis enucleet. Partietur autem distributè res, eaque ratione, ac via tractabit, vt auditores totam Theologię effigiem, singulaq; membra, vsq; ad minimas partes animo comprehendāt. Omnibus sanè rebus explicandis, quantùm poterit maximam facilitatem, perspicuitatem & acrimoniam adhibebit, quibus rebus maximè auditores allici, teneriq; solent. Caueat autem ne lentus, nec tristis in docendo, ne nauseam auditoribus forte moueat, sed citatus, hilaris, ac vehemens, vt semper Auditorum animos attentos, & erectos habeat. Animaduertet ex auditorum vultu, num ij, qui aliquid habent ingenij, intellexisse quod dicit videantur, neque ante progrediatur, quàm rectè intelligant. Afficiet auditores ad pietatem, & addat opiniones, quę magis erunt cum pietate coniunctæ. Deinde item afficiet eosdem erga S. Thomam quem illis interpretabitur. Denique formabit in auditorum animis Iudicium illud, quod in Profeßore ipso neceßarium esse diximus. Hic enim maximus est auditionis fructus, vt auditor pręceptor esse poßit, quod tunc consequetur, cū iudicium habebit efformatum, atque maturum. Hac enim re maximè præceptor à discipulo distinguitur.

Quomodo auditores afficere deat.

Audi-

A Auditor qualis esse debeat. Cap. XI.

AVditor Theologiæ primùm quidem necesse est, vt ingenio ac iudicio valeat: Deinde Philosophiæ (minimũ) triennio dederit operam, alijs verò negotijs, aut curis ne distrahatur: præterea sit assiduus & constans, vt quadriennium saltem in ipso Theologiæ studio ponat integrum, si eius ingenij ac iudicij videatur, vt futurus sit tantæ facultati exercendæ idoneus. postremò diligenter audiat: & illa de quibus dictum est, exercitationum genera præstet. In id vero incumbat in primis, vt res potius concipiat animo, quàm scribat in chartis. Plerisque enim videtur esse satis, si dictatas à præ- B *ceptoribus lectiones descripserint, quibus non semel illud accidit, vt sine chartis parum intelligant, nec solidè loqui sciãt, aut (quod alibi dictitari trito, sed verò, carmine diximus.)*

In auditore Theologiæ quid requiratur.

Si charta cadat, secum sapientia uadat.

Veruntamen quoniam nobilia quædam ingenia sunt, quæ cum Iurisprudentię, aut alijs disciplinis operam nauauerint, iã verò grãdiores natu vix Philosophiæ, aut Scholasticę Theologię ista accurato studio incũbere nequeunt, notitiã tamẽ aliquam Theologicarũ disputationum assequi cupiunt, atq. adeo aliqui sunt assequuti magna cũ laude, ac populorũ vtilitate, inter quos Catholicã fidẽ fortissimè propugnarunt, propterea C *de his agendũ est modo. Ac primò id certũ est, si quis iudicio, & pietate sit præditus, velit autem aliquid temporis quotidie huic negotio impendere, non mediocriter eum profecturum. Itaque hic leget primò summam Doctrinæ Christianæ, hoc est maiorem Petri Canisii Catechismum: Mox Romanum attentiùs percurrat: Inde Viguerium versabit, cui percipiendo comitem aliquem nactus, res ipsas, aut voces subobscuras ab eo intelligat; Denique Synodos legitimas, & generales (præsertim quæ prodierunt emendatiores) perlegat. Synodum item Tridentinam potissimum voluens, ac terens tanquam compẽdium eius doctrinæ, quæ potissimum his tem-*

Theologiæ qũo iam grãdiores operã dare possint.

DE ALIQVIBVS, qui Theologiæ Scholasticæ integram operã dare nequeunt.

poribus, cùm hæresibus extinguendis, tum reuocandæ pietati est salutaris. Patres autem, qui columnæ fuere Ecclesiæ Catholicæ, si tractauerit, ac legerit ea ratione, de qua suo loco dicemus, hoc est vnà cum confessionibus, quæ ex ijs, pro ratione methodi cuiusdam Theologicę contextæ sunt, haud abibit longiùs, cum plurimum commodi sibi comparauerit, fructuosior aliquando futurus, quàm nonnulli, qui studio disceptandi nimio plus abrepti, multùm sanè cogitationi dant, caritati non item. Quòd si istiusmodi studij Director aliquis fuerit, qui repetitiones interdum aliquas & colloquia, de ijsdem rebus haberet; atque vna coniungeret suo tempore, ac loco, casuum Conscientiæ & controuersiarum hæreticarum discussiones, haud dubium est, quin maiores adhuc progressus fierent; Sic certè, vt quæ solet esse in Thoma, & Bonauentura perspicuitas, & pietas, etiam non difficillimè in pluribus intelligerentur. Quisquis tamen fuerit, qui vel priore accuratius, vel postremo hoc modo Theologicis studijs operam dederit, meminerit prçclaræ sententiæ, quam Ferdinandus Castillus suis scriptis inseruit. Ea verò hæc est. Expedit in primis, vt qui sapientiæ huius studijs sese dat, eò cogitationem intendat, vt non tam discat, vt sciat, quàm vt operetur. Cum enim studia hæc suauissimum manna pluant, ac stillent, quo mentes saturantur, & ad virtutes solidas alliciuntur, excitant semper nouos (vt ita dicam) gustus de Deo, quibus sic pascuntur, vt nunquam fatigentur. Neq. enim (inquit) fieri potest, vt Deus fatiget aliquẽ, cui in corde is ipse sit Deus. Cùm autem ipsa hæc Theologica studia sint rerum, & scientiarum plusquam humanarum; media item, quibus ea consequi debemus, plusquam humana sint necesse est, nisi fortè in intellectu tantùm easdem hærere velimus, neque vt ad finem vsque perueniant, ad quam directæ sunt, hoc est ad voluntatem, circa quam semper reflectere debent operationes

Marginal notes: cõfessio Augustiniana & aliorum patrum vtilissima. — Vide tũ hoc eodem libro tum sequentib. vbi de ratione studendi casib. conscientię, ac rõne confutandorum hæreticorũ agitur. — Ferdinandus castillus centuria prima de Historia Dominicanorum. — NOTA-

A tiones suas. Alioquin enim satis arida esset, ac sterilis
„ tantarum rerum notitia, ei, qui illa vna duntaxat ratio-
„ ne eam comprehenderet. Et Sancti quidem Theolo-
„ gi (ait) orationibus, laboribus, ieiunijs, lacrymis, solitu-
„ dine curarunt, vt quidquid addiscebant, suis mentibus
„ restaret infixum, cumque animas suas magis diligerēt,
„ quàm scientias, docti simul & sancti euadebant, pruden
„ tes, & probi: Literati, & humiles: Sapientia enim su-
„ pernaturalis, quæ non ita tractatur, gignit in animis va
„ nitatem, nec aliud quidquam parit, quam vt malæ con-
„ scientiæ sit accusatrix & testis. Scriptum est autem.
B *Seruus sciens voluntatem Domini sui, & non faciens, vapu-*
„ *labit multis.* Cùm è contrario studia mirificè condu-
„ cant homini ad salutem; Deusque ipse faciat sapien-
„ tiam affluere, cui nec audeant resistere omnes mundi sa
pientes. Hæc Castillus.

Optimè item Ludouicus Granata hac de tota re disserit, eo loco quo agit de oratione, & meditatione parte secunda paragrapho secundo, qui omnino ab omnibus Theologiæ studiosis sæpe esset perlegendus.

Ac sanè optandum esset, vt quisque eam suis studijs rationem adhiberet, quàm ab Ordinis Dominicanorum Bartho-
C *lomæo Pauia Valentino Hispano, dum Theologiam publicè profitebatur adhibitam fuisse, legimus in vita B. Ludouici Beltrami, quam Vincentius Iustinianus cognomine Antistius eiusdem Ordinis Theologus edidit. Sic enim ille cùm veritatis speculatione meditationem cælestium coniungebat, vt nec scientia posset inflari, nec Diuinę lucis pietate destitui. Quod quidem è chartulis, quæ apud eum compertæ sunt, constituit. Si enim quæstio erat examinanda de Tempore, Aeuo, Aeternitate, ad hanc se ita prius comparauerat, vt conuersus ad Deum diceret.* A nomini, & Domine IESV CHRISTE, seruus tuus sanctus Thomas hoc in articulo quæ-

rit,

Qũo se Doctor Theologię in examinandis quæstionibus gereret.

rit, num differant *Tempus*, *Aeuum*, *Aeternitas*. Concludit autem ipse sic, *&c.* Obsecro igitur Domine IESV, vt me à tempore liberes, perducas autem ad Aeternitatem, quæ Tu ipse es. *Amen, Amen.* A

Obijciebat deinceps his verbis. In conclusione tui serui S. Thomę, cui tantam infudisti lucem, oboritur mihi dubitatio, cui nescio quid respondeam, ò Magister animę meæ: Quare peto à te per merita Benedictissimæ Matris tuæ, vt aliquid mihi Spiritus tui impertias, quo id assequi incipiam, quod te miserãte spero me aliquando conspecturum. *Amen, Amen.*

Responsionem postea à Caietano suæ dubitationi sibi proponebat. Qua expensa dicebat. Domine, Esto tu benedictus, qui hoc ingenij acumen illi præbuisti. Equidem credo eum apud te esse in Paradiso. At si forte adhuc est in Purgatorio, quæso libera eum in laborum suorũ præmium, ut ueniat ad fruendum Aeternitate tua: de qua adeo doctè scripsit. *Amen, Amen.* B

Deniq; quod ipse expenderat, in hunc modum pronunciabat: Responderem ipse ita, vel tali ratione, seu distinctione, *&c. Tum verò subdebat*. At quid est hoc, quod ego inutilis tua creatura cogito, præ illo, quod tuos seruos Ecclesiæ Doctores edocuisti? Ignosce arrogantiæ meę, Gloria Angelorum propter ipsorum Angelorum amorem, qui ex natura sua cum æuo commensurantur, ex tuaq. gratia æternitate perfruuntur, fac vt item ipse ex eadẽ tua gratia, licet sim peccator, perfruar. *Amen, Amen.* B

Erasmus quã impiè de S. Aug. confessionibus blateret.

Hęc uerò (*idem inquit Vincentius Iustinianus*) hoc loco adieci, vt studiosi intelligant, seruos Dei solere deuotionis pinguedinem è doctrinis ualde speculatiuis elicere, quamuis (*ait*) scio, non defuturos, qui dicant, quod scripsit Erasmus de S. Augustini libris Confessionum,

à quo

A à quo vti otioso, atque in gratiam talium, eas fuisse scriptas dicebat. Veruntamen Deo potissimum sapit, quod minimè deuotis desipit.

Sed & Rogerius opusculo Romæ edito scribit de auditore Theologiæ, hæc doctè ac prudenter monstrans: Quemlibet haud esse idoneum Theologiæ auditorem. Solertem autem eum esse oportere, fidelem, ac temperatis moribus, externis etiam disciplinis excultum; denique humilitate, ac caritate præditum, simulq; precationibus pulsantem ad Dei ostium, vnde Spiritus sancti dona impetret: Qua omnia ille octo capitibus persequitur copiosius. Vide item THEOLOGICA B THEOREMATA Euangelistæ Bosii Augustiniani. Quibus disserendi ratio, regulæ, modusque assequendi eas explicantur.

Romæ 1582. impressa sunt in Vaticana Tyoographia.

Ratio interpretandi S. Thomæ Summam Theologicam, atque ea vtendi. Cap. XII.

QVod alibi de priscis Patribus diximus, valde ad eorum Opera percipienda expedire, si tempora, quib. vixerint, & vita, quam egerint probè noscantur, id pręcipuè de Beato Thoma dici debet. Ac tempora quidem, quæ hoc viro superstite C fluxerunt, eiusmodi fuere, vt quantus & qualis esset, intelligi queat: Nam Gallia intimas habuerat Albingensium flammas: Græcia, & Oriens permanebat in suo Schismate; orbis ipse Christianus is erat, vt varijs oneribus permeretur. Nec deerant, quorum assultus facesseret negotium Sanctis Viris, potissimum Dominicani, & Franciscani Ordinis. Quamobrem exerere se potuit diuinus vir aduersus Satanã, carnem, mundum, hęreticos, schismaticos, vti omnium fecit præstantissimè, ac modestissimè. Vita, porrò, & integritas, atque omnium virtutum (pręsertim orationis) studium tale, ac tantum fuit, vt hæc esse possint ad solidam Philosophiam,

Tempora S. Thomæ qualia fuerint.

&

& Theologiam percipiendam Methodus ipsissima. A

Sũmę S. thomę encomiũ

Quæ cum ita sint, Summa verò Theologię, quam Beatus Thomas scripsit, quasi quintam (vt ita dicam) essentiam laborum omnium suorum expresserit, propterea ostendit planissimè seriem, quę cuique in hoc studiorum genere adhibenda est. Ac tamen cordati erit Theologi, qui tanti viri scripta interpretetur, vt quę disserenda sunt à Theologo, pluribus locis ne repetat, licet eorum mentio, & opportunitas sæpius occurrat. Quod enim optimè aliqui monent, id verissimum est: Eiusmodi repetitionibus, & tempus deuorari rebus alijs assignatum: & inuitari ad dissensionẽ professores, si sint plures. Pręterea nec pro arbitratu de loco ad locum quæstiones transponendę sunt, quoniam, licet nonnullę multis conueniant locis, ad vnum tamen potissimum pertinent: tum quia cauendum est, ne hac transportatione permissa Professor vnus in alterius inuadat tamquam segetẽ, & agrum: pręterquã quòd, quamuis ea loca, ad quæ transferri posset aliqua vna quęstio, ad eundem pertineant Professorem; nõ tamen pertinent semper ad eundem eius annum. Quòd si liceret Professori suas quęstiones de anno in annum reÿcere, accideret non rarò, eos auditores, qui ad sequentem annum peruenturi non sunt, dilatis quæstionibus fraudari. Itaq. quid quoque anno tractandum sit, vnicuique certum esse oporteret. Quæ causa est, cur quid de hac tota re ex alÿs didicerim, huc adÿciam, non dubitans fore eximios Theologos, qui Sancti Doctoris mentem melius assequentes, commodius forte eius doctrinam sint distributuri, ac declaraturi. B C

EX

A
EX PRIMA PARTE SANCTI THOMAE.

Quæſt. 1. Art. 1. NOn videtur diſputãdum hic de S. Thomæ ſolutione ad ſecundũ, quia Philoſophica eſt, ſicut & quæſtio de potẽtia neutra. Vtrum inſit homini naturalis appetitus ad clarã Dei viſionem. Quare differri poſſet in primã Secundæ. Quæſtio item de neceſſitate Doctrinę reuelatæ remitti ad ſecundam ſecundæ, vbi agitur de neceſſitate Fidei: Tametſi nihil prohibet hic breuiter diſputari de neceſſitate Theologiæ tantum.

B

Art. 2. Quæ pertinent ad naturam ſcientiæ, & ad ſubalternationem ſcientiarum, videtur hic eſſe ſupponenda ex Logica, nõ autem diſputanda.

C

Art. 3. Non tractandum hic de rationibus formalib. obiectorum ſcibilium: neq; an ſciẽtia ſit vnus ſimplex habitus, & qualitas in genere; hæc enim ſunt philoſophorum. Sed his ſuppoſitis ſat eſſet q̃ rere, an Theologia ex aliqua ratione peculiari ſit vnus habitus, & vna ſimplex qualitas.

Art. 4. Non diſputãda, ſed ſupponẽda, quæ dici ſolent de ſpeculatiuo, & practico, vt ſunt differentiæ ſcientiarum.

Art. 5. Non tractandum quid ſit certitudo aſſenſus, quid veritas, quid euidentia, & quotuplex, ſunt enim Logicorum.

Art. 8. Vtrum Theologus poſſit euidenter aut articulos fidei probare, aut diluere aduerſariorum argumẽta, nõ videtur hic eſſe tractandum, ſed in ſecunda ſecundæ. Id tamen licebit hic diſputare de Concluſionibus tantùm, quas ex Fidei principijs Theologus deducit.

Art. 9. An decuerit Scripturã abundare metaphoris, & parabolis, & an Sacræ Literæ apertæ, & claræ ſint, diffuſe tractare ſpectat ad Profeſſores Sacræ Scripturę, & controuerſiarum, ſicut etiã tractatus de ſenſibus Scriptura: vbi videlicet Profeſ-

sores idonei istis prælectionibus assignati sunt, côtenti sint lectores ijs, quæ sanctus Thomas dicit.

Q.2. Non explicandum, sed ex Logica supponendum videtur, quid, & quotuplex sit propositio per se nota, & immediata; nec rationes S. Thomæ, quibus demonstrat Deum esse, confutandæ sunt, sed potius corroborandæ.

Q.3. art. 1. An aliquod corpus moueat immotum, & an viuens nobilius sit nô viuente, & an Aristoteles rectè probauerit Deum esse incorporeum, relinquēdum philosophis.

Art. 2. Nihil hic de principio indiuiduationis videtur agendum.

Ar. 3. Nec tractandum de distinctione suppositi, & naturæ, cum pertineat ad 3. p. q. 3. ar. 3. Quomodo distinguantur in Creaturis esse, & essentia, relinquendum est Metaphys.

Art. 4. In quęstione; An Deus sit in prædicamēto, respondēda quæ sunt propria Logicorum. Quæstio verò, an Angeli, & cœli sint in prędicamento, tota Logico relinquenda.

Ar. 7. An simplicitati Diuinę repugnet personarum, & relationum pluralitas, commodius tractari posset infra quæst. 28. ar. 2.

Quæst. 4. ar. 1. An aliqua perfectio, quæ formaliter sit in Deo liberè ei côueniat, differri debet in q. 19. ar. 2. An autem relatio Diuina secundum se, sit aliqua perfectio, remitti ad materiā de Trinitate.

Quęst. 5. Ex Metaphysica supponendum, quid sit bonū.

Quæst. 7. ar. 1. Quid Aristoteles senserit de Dei infinitate, relinquendum philosopho.

Ar. 2. 3. 4. An creari possit aliquid infinitum in quātitate, vel in qualitatibus naturalibus, Philosophi etiam disputant, sicut & de infinito in genere substantiæ, cū tam hoc, quàm illud infinitum esse creabile, ijsdem ferè argumentis probari soleat, aut oppugnari. An autem possibile sit infinitum in qualitatibus supernaturalibus, à Theologo disserendum est, sed in secunda secundæ, q. 24. ar. 7. tantūmodo.

Quęst. 8. De vbiquitate humanitatis Christi non tractandum hic, sed in 3. par. q. 2.

Q. 9. An Angeli, & cœli sint entia

A entia necessaria, & immutabilia, non est quæstio Theologi, sed Metaphysici.

Q. 10. Tempus discretum pertinet ad hunc locum.

Q. 11. De vno, vt est passio entis, Theologus non latè disputet, cum sit Metaphysica res,

Q. 12. art. 1. Non hic agendū videtur de naturali appetitu visionis Dei, sed in prima secundæ.

B Art. 3. An repugnet in subiecto quanto inhærere accidens spirituale, vt in subiecto immateriali accidens corporale, differri potest in materiam de Eucharistia.

Ar. 6. Tractare de inæqualitate pręmiorum, sicut & meritorum pertinet etiam ad primam sec. q. 4. art. 2.

Art. 8. De cognitione beatifica animæ Christi non est disputandum hic, sed in 3.

C parte.

Art. 12. An puro viatori possit communicari euidens notitia abstractiua articulorum Fidei, non hic dispu tādum est, sed sup. q. 1. ar. 1.

Q. 13. art 3 4. De distinctione attributorum, & essentiæ, nihil hic repetendum, si de ea supra disputatū est. q. 3.

Ar. 5. Nec de Analogia entis hic disputandum est, cum spectet ad Metaphysicum.

Art. 7. Nihil hic de relationibus in genere, cùm id Metaphysicæ speculationis sit.

Ar. 8. 9. 10. 11. 12. Modi, quibus sumitur nomen Dei, & ea, quæ dici solent de nomine Tetragrammaton relinqui possent interpreti Scripturæ.

Q. 16. & 17. Disputatio de vero, & falso, breuiter posset attingi, cum etiam Metaphysicus de illis tractet.

Q. 19. ar. 9. & 12. An Deus sit causa peccati, & an teneamur voluntatem nostram Diuinæ conformare pertinent ad primam 2.

Q. 22. Nō immorandum hic Theologo in explicāda Peripateticorum, aliorumq. philosophorum sententia de prouidentia Dei.

Q. 23. ar. 1. Ad quem finem ordinaretur homo, si non esset finis supernaturalis: nō hic, sed in prima secundæ.

Ar. 3. Quid agēdum sit ei, cui sua damnatio reuelaretur, non hic agatur, sed in materia de spe.

Artic. 5. De prædestinatione Christi, & quomodo Christus sit causa nostræ prędestinationis, relinquēdum, 3. parti.

Q.24. Exactior disputatio de libro vitæ pertinebit ad interpretem Scripturæ.

Q.25.ar.1. An actio sit in agẽte vt in subiecto, quæstio Physicorum est, non Theologorum.

Ar.6. An Deus per se solum possit efficere rem, quæ est peccatum, pertinet ad primam 2. sicut ad 2. secundę, An possit per se, vel per alium dicere falsum.

Q.26. Nihil hic de Beatitudine in genere, uel de nostra.

Q.27.ar. 1. De verbo mentis tractandum est hic, An ꝓducatur ab intellectu nostro vt terminus actionis, & quomodo ab ea distinguatur: nec fiat longa tractatio de Trinitate probanda ex Scripturis.

Ar.2. An pili & capilli in animalibus viuant, & relinquendum est philosopho.

Ar.3. Non disputandum, an amatum sit in amante, neq. an notitia cõcurrat actiuè ad actum voluntatis, prius enim ad philosophiam, posterius ad primam 2. pertinet.

Q.29. Quid suppositũ addat supra naturam singularem latè discutere pertinet ad 3. partem.

Q.32. An euidẽter dilui possint argumenta contra mysterium Trinitatis, pertinet ad credibilitatem articulorum Fidei, de qua agitur in secunda secundæ q. 1 ar. 4.

Ar.4. De varia cẽsura, & qualitate propositionũ disputandum videtur in materia de Fide.

Q.39. Neque disputandũ est hic quomodo persona Diuina distinguatur ab essentia, si q. 28. tractatum fuerit de distinctione relationum & essentiæ.

Q.43. De visibilibus signis in quibus apparuit Spiritus sanctus fusè disputare potest interpres Scripturæ. An autem illa hypostaticè vnita fuerint Spiritui sancto, pertinet ad 3. partem. Item, an apparitiones visibiles, quæ in veteri, seu nouo Testamento tribuuntur Deo, fuerint factæ immediatè per Deum, an per Angelos, non viderentur hic esse fusè tractandæ, sed à Scripturæ Sacræ ꝓfessore.

XX PRIMA SECVNDAE.

Q.1. Ar.1. Hinc nihil, aut breuissimè disserendũ de deliberata voluntate; de cõsensu perfecto & imperfecto, & quid sit, hominem esse domi-

A dominum suarum actionum: hæc enim locum suũ habent inferius. Item nihil hic dicendum videtur de causalitate finis, cum sit quæstio Physica.

Ar. 2. An Deus agat propter finem, pertinet ad primam partem in materia de volũtate Dei. Item vtrum natura agat propter finem, quęstio philosophica est. Igitur de his parcè hoc loco

B dicendum videretur.

Ar. 3. Cauendum item ne hic, & inferius eadem quæstio disputetur, nempè, Vtrum actus homini recipiant speciem a fine. Leuiter igitur hic attingendam, & plenè differendam esse inferius, iudicatur.

Ar. 4. Quomodo bonum sit sui diffusiuũ, nõ disputandum hoc loco.

C Q. 3. ar. 1. An Deus videatur à Beatis visione Dei increata, hic explicandum, non in 1. parte.

Ar. 2. An habitus sit melior suo actu, non videtur hic explicandum, cum sit quęstio philosophica, & inferius habeat suum locum.

Ar. 3. De perfectione sensuũ in corpore glorioso, ciusq. dotibus hic & q. 4. ar. 6 aliquid dici posset, si vacat, cum ad materiam de nouissimis non peruematur. Item an Deus videri possit per aliquem sensum, seu sensitiuam notitiam, non hic, sed in prima parte disserendum videretur.

Ar. 4. In quo constat summa miseria damnatorum, non explicandum hoc loco, sed inferius, vbi de pœna peccati agitur.

Ar. 5 Nihil dicatur de intellectu practico, & speculatiuo, nec de praxi & speculatione.

Ar 7. De obiecto intellectus, & vtrum anima naturaliter possit cognoscere substantias separatas, non diffusè disputandum hoc loco, sed relinquendum philosophis.

Q. 4. ar. 1. Quidquid hic differri solet de differentia delectationis, amoris, & fruitionis, differri posset in quęst. de frui & vti. Item an cum visione Dei posset aliquo modo stare tristitia, reficiẽdum est in 3. partem, vbi quæritęr, an Christus secundum rationem superiorem passus sit.

Ar. 2. An delectatio quæratur propter operationem, an cõtra, tractatũ i Ethicis: hic verò nihil, vel breuissimè.

Ar 5.

Ar. 5. An Sanctorum animæ à corporibus separatæ statim Deum videant, hic tractandum, non in 1. parte.

Q. 5. ar. 2. Quę sunt propria visioni beatificæ, relinquenda primæ parti, & solum hic disputandum cōtra hæreticos de inæqualitate præmiorum, in genere. Itē an hæc inæqualitas tollat quo minus habeat satiatū appetitum, qui minus beatus est.

Ar. 5. Nihil dicendum hic de merito, aut de necessitate luminis gloriæ.

Ar 8. An verò appetitu ordinato magis appetat damnatus non esse, quam sic esse, pertinet ad quęstionem de pęnapeccati.

Q. 6. ar. 1. Differere de libro arbitrio posset remitti ad materiam de gratia.

Ar. 2. Vnde proueniat, quòd homo sui compos sit propriè liber, & dominus suorum actuum, tractari potest infra in quæstione de electione.

Ar. 3. Quæstio de pura omissione posset dimitti.

Ar. 4. Disputari hic potest, an voluntas possit cogi, non autem an possit necessitari, de hoc enim tractandum est infra.

Ar. 6. Quomodo metus irritet matrimonium, votum, iuramentum, & contractus, reseruandum videtur ad secundam secundæ, & ad tertiam partem.

A

Ar. 8. Difficultates de ignorātia reseruari possent ad q. 76.

Q 7. Plenior consideratio circumstantiarum non est huius loci præcisè, cùm de illis sæpè inferius differendum sit.

B

Q. 9. ar. 4. De concursu Dei cū nostra voluntate non hic, siquam in prima parte lector disputauit. Nihil etiam dicendum de fortuna.

Ar. 4. Nihil hic agendum de præscientia, seu prædefinitione actuum liberorum, neq. de gratuita motione, qua Deus mouet voluntatem humanam.

Q. 11. Non videtur hic quidquam differendum vel de obiecto spei, neque an possit beatus frui Diuina essentia, non fruendo personis, vel vna persona, & non alijs, hoc enim pertinet ad primam partem.

C

Q. 12 ar. 3. Non tractandum hic vtrum intellectus possit simul multa intelligere.

Q. 14. Non differendum hic vtrum aliquando liceat

con-

A consulere minus malum.

Q.17. Quomodo ratio imperet membris externis, nēpè despoticè, an politicè, disputare, est etiam Philosophi Moralis: breuiter igitur hoc loco expediri potest.

Q.18.ar.1. Variæ acceptiones boni, & mali differri debent in materiam de peccatis: vbi etiam tractari potest de entitate illa morali.

B Item controuersiam cū hæreticis, an omnis actio humana sit mala, differenda est in materiam de gratia.

Ar.9. Vtrum in homine existente in gratia detur aliquis actus indifferēs ad meritum, & demeritum, disputari debet in materia de merito.

Ar.11. Præteriri hic possent ea, quæ pertinent ad confessionem circumstantiarum.

C Q.20.ar.5. Hæc difficultas repetitur in materia de peccatis: quare in eum locum reseruanda est, exposito hic solo textu S. Thomæ.

Q.21.ar.4. Difficultates huius articuli differendæ sunt in materiam de merito.

Q.71.ar.4. Quomodo peccatum virtutes præsertim infusas expellat, non hic explicetur, sed in secunda secundæ in materia de Caritate.

Q.72.ar.2. Relinquenda Interpreti Scripturæ illa quęstio, vtrum dæmones possint coire cum fœminis: quamuis in materia de Angelis aliquid ea de re possit attingi.

Ar.9. Non repetenda, quæ supra de circumstantijs dicta sunt

Q.72.Ar.8. Non descēdendū ad casus particulares de scādalo, vel restitutione: neq. hic tractandum vtrum is, qui alium ad peccatum inducit, grauius peccet, quā qui occidit: pertinet enim ad materiam de scandalo.

Ar.9. De infinita malitia peccati aduersus Deum commodius tractatur in principio tertiæ partis.

Q.76.ar.1. Non tractandum hic quænam fides requiratur ad salutem.

Q.79. Nihil dicendum de immediato Dei cūcursu cum secundis causis.

Ar.3. Vtrum Deus aliquē necessarijs auxilijs ad salutē destituat, non videtur tractandum hoc loco, sed in materia de prædestinatione, & reprobatione.

Q.81.ar.3. Immaculata conceptio

ceptio Beatissimæ Virginis Mariæ non est huius loci, sed tertiæ partis, vbi etiã dum de eiusdem sanctificatione agitur, tractetur quoque de fomite, & quomodo ligetur, aut tollatur.

Q.85. quomodo natura lapsa differat à puris naturalib. tractandum videtur in materia de gratia.

Q.87. ar.6. Vtrum dimissa culpa, maneat reatus pœnæ, etiam in materia de pœnitentia.

Ar.8. quomodo Deus peccata patrum puniat in filijs, copiosè disputet interpres Scripturæ.

Q.89 artic.2. Expositio Pauli pro Lectore Scripturæ.

Ar.5. Vtrum omnia opera infidelium sint peccata mortalia differri debet in secundam secundę q 10.ar.4.

Q.92. Non disputandum hic vtrum peccent, qui pœnæ metu legem seruant, nec vtrũ Deus peccata permittat, an velit.

Quæstione autem 101. 102. 104. 105. & expositio S. Pauli 89. ar.2. Interpretem Sacræ Scripturæ iuuant.

Q.109. ar.4. Disputatio de cessione legalium pertinet ad materiam de legibus. At, si quo quadriennio non vacaret agere de legibus, differenda est in materiam de Baptismo.

A

Q.109. ar.4 quid intersit inter modum præcepti, & eius substantiam, & vtrum modus caritatis sit in præcepto, in materia de legib. posset disputari.

Ar.5. De materia huius articuli posset etiam agi in quęst. 114. ar.7.

Ar.7. Non disputandum hic de macula peccati, nec de reatu pœnæ, nec de corruptione boni naturalis, nec de alijs huiusmodi, quæ in materia de peccatis explicata sunt.

B

Q.110. An gratia ponat aliquid in anima, vel hic tractandum est, vel in q. 113. de iustificatione, ar.2.

Q.111. ar.1. & 4. Gratiæ gratis datæ, earumque explicatio plenior relinquẽda est Interpreti Scripturæ.

C

Ar.3. Vtrũ Deus insignes aliquos peccatores necessarijs auxilijs destituat, non hic explicandum est, sed in materia de prædestinatione.

Q.112 ar.1. Nihil hic dicendum de causalitate Sacramentorum circa gratiam.

Ar.2. Vtrum gratia primi hominis & Angelorum in

eorum

A eorum creatione data fuerit, ſuppoſita ipſorũ diſpoſitione, nõ hic tractandum, ſed in prima parte.

Ar.3. Non videtur hic agendum de contritione continuata: Caietani, vel de intenſione Scoti, pertinet enim ad materiam de pœnitentia.

Q.113.ar.4 De neceſſitate Fidei in Chriſtum ante vel poſt Euangelium promulB gatum, non hic diſputandum latè, ſed in ſecunda ſecundæ.

Ar.7. Vtrum augmẽtum gratiæ detur in principio, an fine actionis meritoriæ, & vtrum ſi operatio meritoria ſucceſſiua ſit, ipſa etiam gratia ſucceſſiuè augeatur, melius reſeruantur in q. de augmento caritatis in ſecunda ſecundæ.

C Ar 8. De numero & ordine, & neceſſitate omnium actuum, qui concurrunt ad iuſtificationem, hic diſputãdum potius eſt, quam in materia de pœnitentia.

Ar.10. Vtrum in homine detur naturalis potẽtia ad gratiam, non multum differt ab illa quęſtione, qua quæritur de naturali appetitu, & capacitate beatitudinis, circa prin. primæ ſecundę.

Q.114. ar.6. Nihil hic de merito Chriſti dicẽdum, cum pertineat ad tertiam partẽ.

Ar.8. Vtrũ per quęlibet opera augeatur gratia, & caritas, reſeruandum eſt in materiam de caritate, in ſecunda ſecundæ.

EX SECVNDA SECVNDAE.

Q.1. Hic diſputandum eſt de Eccleſia, de Scriptura, de Papa, de Traditionibus, & ſi qua alia ſunt huius generis.

Q.4. ar.3. Nõ tractandum hic, ſed infra in materia de caritate, an caritas ſit forma omnium virtutum in genere.

Ar.6. Diſputandum hic an Fides ſit vnus habitus, non tamen an ſit ſimplex qualitas.

Q.5. ar.1. Nihil de Fide Angelorum in genere. de hac enim agitur in materia de Angelis, ſed hic tãtum eſt agendum, an fuerit fides in primo Angelo, ſi erat ei euidens DEVM eſſe, qui loquebatur, & reuelabat ei myſteria.

Q.6 Nõ niſi breuiſſimè, quia difficultas hęc tractatur in materia de gratia.

Q.10.ar.2. Quæstio de baptizandis pueris infidelium breuiter hic, sed fusius in materia de Baptismo discutienda est.

Q.26. Nihil hic de contritione, sed tantum an DEVS sit summè diligendus intensiuè, seu solum æstimatiuè; quod in materia de pœnitentia non repetatur.

Q.61. In materia de merito, non autem hic disputandũ est, vtrum retributio meritorum apud DEVM sit secundum iustitiam commutatiuam, an distributiuam.

EX TERTIA PARTE.

Q.1.ar.1. Nec de potentia obediẽtiali videtur hic agendum, nisi obiter, cùm pertineat ad primam partem in quęst. de Omnipotẽtia Dei: nec de Incarnationis possibilitate, de qua tamen si q̃d hic agendum videretur, nõ esset repetendum in 2. qu. nec de distinctione suppositi, & naturæ, sed referendũ ad quæst. 3. ar. 2. Tandem an sit de ratione boni se actu cõmunicare, pertinet potius ad primam partem in q. de bonitate Dei, vel in quæstio. de libero arbitrio Dei.

Ar.2. quomodo nos satisfaciamus pro peccatis, & quomodo satisfactio nostra nitatur satisfactioni Christi, differendum videtur in materia de pœnitentia.

Ar.6. De aduentu Messiæ cõtra Iudæos Scholastici nõ est disputare, sed Interpretis Scripturæ, cum ea res nitatur Scripturis, quæ si diligenter examinentur, occupant multum temporis; si breuiter, non potest res tanta firmiter probari, propter multa Iudæorum subterfugia & cauillationes.

Q.3. An in Deo sint tres substantiæ, & an essentia secundum se subsistat, an per relationes non hic disputandum, sed supponendum ex prima parte in materia de Trinitate; vtrum autẽ possit vnum essentialiter depẽdere à multis dependentia casuali, supponendum est ex philosophia.

Q.4. ar.4. Non disputandum de esse obiectiuo contra Scotum, sed supponatur ex prima parte in quæstio. de scientia Dei.

Q.6. ar.3. Non videtur huc pertinere quæstio Caietani, an anima reuersa ad corpus retineat suam propriam.

A priam terminationem.

Ar.4. An materia iā proximè dispoſita ſit proprię formę, ante aduentum formæ, relinqui debet philoſopho; ſicut & illud, an realiter totum diſtinguatur à partibus.

Q.7. An virtus heroica differat ſpecie à virtute communiter dicta, ſupponendum eſt ex philoſophia Morali, vel ex prima ſecundæ.

B Q.8.ar. 1. An humanitas Chriſti actiuè concurrat ad infuſionem gratiæ, & ad opera miraculorum, cùm habeat eandem difficultatem cum Sacramentorum cauſalitate, ideo ne ſæpe repetatur idem, poſſunt iſta coniungi, & ſimul tractari in materia de Sacramentis in genere. Ex ijs tamen ſi quis voluerit nonnihil in hac octaua quæſtione attingere, ad C explicandum inſtrumentarium humanitatis cōcurſum, hoc, quidquid attigerit, non erit repetendum in materia de Sacramentis.

Ar.2.& 3. Non videtur diſputandū qui ſint, aut non ſint membra Eccleſiæ, cum id pertineat ad materiam de Eccleſia.

Q.9.ar. 1. An intelligere Diuinum poſſit communicari animæ Chriſti, pertinet ad primam ſecundæ, quęſt. 3.art.1.

Q.10.ar.2. Ea, quæ adcuiuſq. beati ſtatum pertinēt, quando, & quomodo videantur, non tractanda ſunt hic, ſed in prima parte, ſicut & reliqua, quę pertinent ad viſionem Dei in communi.

Q.11.art.1. An viator poſſit habere notitiam euidētem abſtractiuā Trinitatis; pertinet ad primam partem.

Ar.5. Quidquid de habitu hic diſputari ſolet in communi, ſupponi poteſt ex Philoſophia, vel ex prima ſecundæ.

Q.18. ar.4. Quæ actiones dicuntur humanæ, quæſtio eſt ex prima ſecundæ.

Q.22. de Chriſti ſacrificio incruento in cœna, & de ratione ſacrificij & hoſtiæ in cōmuni, diſputatur in materia de Euchariſtia, & Miſſa, Item de Sacerdotio Melchiſedech, & vt fuit figura Chriſti, melius videtur, vt diſputet Scripturæ Interpres.

Q.24. Non repetēda ſunt hic, quæ pertinent ad prædeſtinationem hominum, & Angelorum.

Q.25. Omittenda videntur, quæ hic nonnulli tractant

de phantaſticis imaginib. & varijs Dæmonum illuſionibus.

DE SACRAMENTIS
IN GENERE.

Q.60. quæſtio an Sacramentum ſit in aliquo prædicamento, non videtur admodum digna Theologo.

Q.61. Vtrum ſemper etiam in lege Naturæ fuerit neceſſaria Fides, non huc pertinet, ſed ad ſecundam ſecundæ.

Q.62. Vtrum Deus poſſit vti creatura tamquam inſtrumento ad creandum, videtur potius eſſe primæ partis in materia de creatione.

DE BAPTISMO.

Omittendæ quæſtiones quædam abſurdiores, qualis eſt illa, vtrum aſinus poſſit bibere baptiſmum.

De ſolẽnitatibus, & cæremonijs Baptiſmi, breuiter.

Nihil dicẽdum de cognatione ſpirituali in Baptiſmo contrahi ſolita, ſed ad matrimonium tranſmittatur.

De pœna paruulorum ſine Baptiſmo decedentium, tractandum in materia de peccato originali, in prima ſecundæ.

Sacramenta Confirmationis, A Ordinis, Extremæ Vnctionis, tractentur prout vacauerit, plenè, vel breuiter; Quod ſi quis, quoniam faciliora ſunt, & habentur in promptu, vellet præterire, cauendum ne id fiat, vbicũque propter hæreticos ea tractatio videtur neceſſaria, nequaquam enim eſt omittenda.

DE EVCHARISTIA. B

An quantitas diſtinguatur à ſubſtantia Philoſophis relinquendum eſt, ſicut & illud, de quo Scotus hic diſputat, an accidens poſſit producere ſubſtantiam.

De figuris Euchariſtiæ multiplicibus, earumq. comparationibus breuiter.

DE POENITENTIA. C

An repugnet ſine vlla infuſione qualitatum ſupernaturalium, vel ſine vllo pœnitentis actu iuſtificari peccatorem, & an pœnitere ſicut oportet, indigeat Dei auxilio gratuito, pertinent ad primam ſecundæ, de Iuſtificatione. Illic etiam agendum eſſet, non hic, de ordine inter diſpoſitionẽ, &

A & infusionem gratiæ.

An in peccatore post peccatum transactum aliquid aliud remaneat præter obligationem ad pœnam, supponendum est ex prima secundæ in materia de peccato.

An aliqui destituantur auxilio necessario ad pœnitendum, pertinet ad materiam de gratia, prima secundæ q.111.ar.3.

B Vtrum pœna damni sit eadē in omnibus damnatis, pertinet potius ad materiam de peccatis, & eorum effectibus.

Quæstiones de restitutione, de Eleemosyna, de Ieiunio, & Oratione, de Correctione fraterna remittantur ad secundam secundæ.

Multa etiam, quæ ad casus cō scientiæ spectant, relinqui possent eorundem casuum C professori.

DE MATRIMONIO.

Omittendum videretur, quod à quibusdam hic tractatur, an virginitas sit virtus, & qualis virtus.

An maleficium maleficio possit dissolui, pertineret sanè ad secundam secundæ, sed quoniam ad eum locum rarò peruenitur, & maleficiū inter matrimonij impedimenta numeratur, commodius hic videtur collocandum.

Matrem ne, an vxorem occidere sit grauius, non est huius loci.

De substantia voti tam simplicis, quàm solemnis, tractandum potius videtur in secunda secundæ, quàm hic.

Cæterum, quod erat optatissimum, vt Summa D. Thomę duabus rebus illustraretur, id iam effectum est integrè, id quod hic studiosos præmonere erit operæ pretium. Altera erat, vt Citationes omnium testimoniorum Augustini, Ambrosij, Hilarij, Basilij, Chrysostomi, Platonis, Aristotelis, Ciceronis, & aliorū quorumcunque quos D. Thomas citat, extarēt ī margine designatę, ac liber, caput, principium vel finis capitis, in quibus, vt in fronte non solum, res de qua agitur, inspici posset, verum etiam maleuolis occasio calumniandi adimeretur, ni statim illis posset ostendi. Altera fuit, vt omnia ex iure Canonico, vel Ciuili, allegata, glossæ item in Sacram Scripturam ad suum

prin-

principium deductæ illico inueniri possent. Sed & erat optandum, vt sine labore constaret, quænam quæstio, siue articulus is esset, ad quem D. hic Doctor nos amandabat, cum sæpe scribat, *Vt dictum est*, siue *vt infra dicetur*, quod quidem etiam præstitum est, appositis in margine numerabilibrs notis. Quæ omnia cum partim in Commentarijs Caietani Card. ad primam partem, partim autẽ Conradus Koelim in Commentarijs, ad Primam secundæ, & ad Secundam secundæ adiecisset, plurima item essent in Summa in octaua parte folij excusa Parisijs Anno Domini 1518. apud Franciscũ Regnault, Antonius tamen Senensis Lusitanus triennium in hunc laborem impendens Vniuersam tertiã partem ijsdem citationib. adornauit, reliquarũ Summæ partium, plurimis suppletis, pluribus mendosis correctis. Et hæc summa D. Thom. sic illustrata prodijt è Plantini Antuerpiẽsi Typographia anno 1585. Quin & denique à Iunctis Venetijs auctior est excusa, additis Appendicibus Seraphini Capponi a Porrecta Theologi Dominicani, & Chrysostomi Iauelli cum Commentarijs Cardin. Caietani, & Indicibus exquisitis.

AD-

A

ADMONITIO AD STVdiosos Theologiæ. Cap. XIII.

CVm autem, si S. Thomas adhuc esset in hac vita superstes, nemo sit, quin libentius eum, quàm alios, quosuis cõsuleret, in eius Summa Theologiæ percipienda, certè in primis ex alijs ipsius scriptis, quæ ad easdem materias spectant, petenda erit, & facilius, & securius sententia sancti viri, quàm è quouis alio interprete. Itaque si loca ipsius cum locis eiusdem alijs collata fuerint, intelligetur breui, quanto interius S. Thomæ sensus haurietur. Quo facto, licebit sanè postea & Caietanum, & Medinam, & Molinam, & Franciscum Soarez & Gregorium Valentiam, & Gabrielem Vasquez atque alios insignes Theologos inspicere, præsertim vbi hi doctè vindicarunt à confutatoribus, aut propugnarunt, quæ Angelico Doctori aliquando audentius alij obiecerũt.

D. Th. quãtum fieri potest per D. Thom. exponendus.

B

Atqui quoniam perdifficile esset interdum libros S. Thomæ sic versare, vt vndique, quinam fuerit eius sensus, ac locorum inter sese collatorum expositio, nosceretur: idcirco tyronibus in Theologia sciendum est, hoc à Fratre Ioanne Capreolo Tolosano præstitum fuisse diligenter. Cum enim hic in quattuor libros Magistri Sententiarum Commentaria edidisset: quibus vbique Theologiam S. Thomæ tuetur, obiectiones quidem Aureoli, Scoti, Durandi, Ioãnis de Ripa, Henrici Guidonis de Carmelo, Garrouie, Adami, & aliorum Angelicum Doctorem oppugnantium, suis quasq. locis proponens soluit per eiusdem S. Thomæ dicta, quæ adfert integra. Sed & Capreoli ipsius labores Frater Paulus Soncinas redegit in Opus, quod inscripsit, Epitomen quæstionum, in quattuor libros Sententiarum à principe Thomistarum Ioanne Capreolo Tolosano disputatarũ: Quamquidem Epitomen,

C

Capreolus egregius D. Tho. propugnator.

quoniam

quoniam ſuperueniente morte Paulus Soncinas nequiuit abſoluere, Iſidorus Iſolanus Mediolanenſis perfecit. A

Quænam reſtare videatur abſolutior ratio ſcribendi integriora Commentaria in Summam B. Thomæ. Cap. XIV.

Ratio Interpretandi S. Tho. ſummã quænam uideretur abſolutior.

AT quoniam etiam verendũ eſt, ne plus nimio excreſcat eorum numerus, qui B. Thomæ Summam interpretantur; ſicque pluribus huiuſmodi euulgatis ingenia confundantur, vel tot Auctoribus volutandis iactura temporis fiat, idcirco ſummum eſſet operæ pretium, ſi quis abundè Theologia, & reliqua ſacra eruditione inſtructus hanc rationẽ Commentariorum in eiuſdem B. Thomæ Summam iniret. Nempe ſingulorum Articulorum Concluſiones Theologiæ probaret: ad eas verò probandas afferret, primò teſtimonia Scripturæ Sacræ, hæcque non perfunctorie, ſed diligenter explicata: Deinde, ſi qua extarent, ſacrorum Conciliorum: Præterea Patrum Græcorum, & Latinorum: Deinceps rationes ex principijs fidei deduceret, vt ex aliquo Dogmate, Traditione, Ritu, Conſuetudine, aut Ceremonia ab Eccleſia approbata: Deniq. refutaret quæ ex Scripturis, Concilijs, Patribus, aut Traditionibus, Ritibuſq; Eccleſiæ contra adduci poſſent: Videlicet Scholaſticis nil relinqueretur, præter Metaphyſicam. Qua cum Thomas Caietanus eximie pleriſq; in rationibus S. Doctoris roborandis ſit vſus; ea, quæ vel in ipſo Caietano optantur dilucidiora, auctiora, & firmiora, hæc ſupplerentur: primò quidem ex alijs locis B. Thom. atque ex ijs, quos diximus, Capreolo, & alijs, ac Ferrarienſi potiſſimum, vbi hic optimũ S. Thomę Opus aduerſus Gẽtes illuſtrauit; deinde item ex ijs, quæ ex propria perueſtigatione ſibi Diuina lex ſuppeditaſſet. Quod ſi quis eorum, quos iam habemus præ manibus, acutè, doctè, ac ſolidè nouum aliquid attuliſſet, eius nomen, locuſq;, B C

ſiue

A *siue in Commentarij contextu, siue in margine adscriberentur: sin ex alijs deprompsisset, suo constaret Auctori primario laus. Id certè spectaretur maximè, vt qui Theologię studerent, euaderent simul interioribus illis, & rationibus, & literis armati, vt quemadmodum Antiquissimi Patres Theologiam ex similibus locis, tāquam è proprijs sedibus, aut instruxerunt, aut occasionem suis disputationibus nobis reliquerūt, vt pleniorem Theologiam assequi possemus, iam demum, qui ipsius curriculum absoluerent, in aciem expediti exirent aduersus qualescunq; Fidei hostes: neque esset, quo se multi enecarent, dum nouis hærentes vocibus, aut terminis, meliorem* B *vitæ partem Diuinis meditationibus, veritati indagandę, ac docendæ proximo iuuando subtrahunt.*

Auctoris de expositione D.Tho. sententia.

Quo autem modo tota res conficeretur, dicam in Domino, quod mihi persępe cogitanti venit in mentem. Ego cùm Ioannis Maldonati in Gallijs; deinde postea Melchioris Cani, & Thomæ Stapletoni labores, ac demum Roberti Card. Bellarm. controuersiarum, antequam emitterentur in lucem, disputationes perlegissem: vidissem autem altera ex parte validos Theologorum (præcipuè Hispanorum) conatus ad S. Thomæ sensa illustranda in dies euulgari, eam (de qua dixi supra) non tam ideam, quàm structuram visus sum mihi intueri. C *Quę iā in rem eò facilius conferri posset, si quis ex ipsis quattuor Bellarmini Tomis appositè, ac quam breuissimè eliceret testimonia Scripturę Sacrę, Synodorum, Patrum, & reliquarum rerum. Reliqua adijcerentur ex ijs, qui vel antiquissimas heręses, vel Scholasticas quęstiones rectius absque aliorū Catholicorum nota, vel affectu expendissent. Vix autē quidquam restaret, quin ex occasione confutatarū heresum, quas pene omnes reuocauit Satanas hoc sęculo ab inferis, vtilissimus disponi posset Apparatus, quo & rationes ipsę Sancti Doctoris, ac Conclusiones vberrimè, ac tamen breuiter, & validè probarentur.*

Elenchus Scholasticorum aliquot, qui scripserunt in Magistrum Sententiarum, præter illos, quos in S. Thomam Commentaria edidisse, iam supra ostensum est, ac præter alios, de quibus passim in Sacro nostro Apparatu. Cap. XV.

A

AEgidius Faber in Mag. Sentent.
Aegidius de Roma Augustinianus in Mag. Sent.
Aegidius Viterbiensis.
Adrianus de Traiecto in Magist. Sent.
Alanus Insulensis in Magist. Senten.
Alanus Lymna.
Alanus Rupensis.
Albertus Magnus in Magist. sent.
Albertus Patauinus.
Albertus de Rickmerdorp. in in Mag. sent.
Alexander ab Alexandria in Mag sent.
Alexander Alensis in Magist. senten.
Alexander Dolensis.
Alexander Necan.
Aluarus Hispanus Minorita in Mag. sent.
Alphonsus Hispalensis Augustinianus in Mag. sent.
Alphonsus Tostatus.
Andreas de Nouo Castro in Mag. sent.

B

Antonius Bitontinus.
Antoninus Florentinus.
Arnoldus de Austria Carmelitanus in Mag. sent.
Augustinus Romanus in Magist. sent.
Bartholomæus Bononiensis.
Benedictus Pererius, qui plures quæst. Scholasticè tractat in Genes. & Danielē.
Benedictus Stendal.
Bernardinus Senensis.

C

Bertrandus Mediolanēsis Minorita in Mag. sent.
Blasius Andernacius Carmelitanus in Mag. sent.
Bonauentuta Cardinalis in Mag. sent.
Chrysostomus Iauellus.
Clemens Araneus.
Conradus Halberstadius.
Conradus Hansel in Magist. sentent.

Con-

melitanus in Mag. ſent.
Henricus Arnoldi.
Henricus Conſueldius.
Henricus Dolendorn. in Magiſt. ſent.
Henricus Eimbek in Magiſt. ſent.
Henricus Euta, vel Oyta doctor Paſien. in Mag. ſent.
Henricus de Gandauo aliàs Gandeſis in Mag. ſent.
Henricus Gauda ſuper lib. 3. Mag. ſent.
Henricus Gorrickem in Magiſt. ſent.
Henricus Guelpen.
Henricus de Haſſia iunior Carthu. in Mag. ſent.
Henricus Kaltiſen.
Hēricus Langeſtein. in mag. ſent.
Henricus Vichingen.
Henricus Vrimarius in mag. ſent.
Henricus de Vuerlis in mag. ſent.
Herenus de Boio Carmelitanus in mag. ſent.
Hermannus Petra.
Hermannus Schildius in lib. 1. mag. ſent.
Hieronymus Dungersheym in lib. ſent. ſcripſit.
Hubertus Leonardus.
Hugo de Argentina in mag. ſent.
Hugolinus in mag. ſent.
Hugo Carenſis.
Hugo Seleſtadien. in Magiſt. ſenten.
Iacobus Anglicus.
Iacobus de Altauilla in mag. ſent.
Iacobus Chriſtopol. Epiſcopus.
Iacobus Genuenſis Archiepiſcopus.
Iacobus Luſanenſis.
Iacobus Magnus.
Iacobus Martinus.
Iacobus Stralenſis.
Iacobus de Viterbio Auguſtinian. in mag. ſent.
Ildolphus Suchen.
Innocentius Papa III.
Innocentius Papa V.
Ioannis Abbatis S. Bauonis (aliàs Baconis) quæſtiones in mag. ſent.
Ioannes de Alerio Carmelit. in mag. ſent.
Ioannes Annius.
Ioannes Bacco.
Ioannes de Bachone Carmelitanus cōmendatur à multis.
Ioannes Balbus.
Ioannes Baliſtarius in mag. ſenten.
Ioannes Baſilienſis in magiſ. ſenten.
Ioannes Baſſolus in magiſt. ſenten.
Ioannes Beethz.
Ioannes Brammarth Carmelitanus in mag. ſent.

A Ioannes Capreolus in magiſ. ſentent.
Ioannes de Dorſten quæſtiones in mag.ſent.
Ioannes Duns in magiſt.ſentent.
Ioannes Erneſti in magiſtr. ſentent.
Ioannes Eſculanus in magi. ſentent.
Ioannes Francfort.
Ioannes Fuſt quæſtiones in mag. ſent.
B Ioannes galenſis in magiſt. ſenten.
Ioannes gauuer.
Ioaones golein Carmelita in mag.ſent.
Ioannes gerſon.
Ioannes Hagen.
Ioannes Hoblet in mag.ſentent.
Ioannes Imenhuſen in mag. ſent.
Ioannes de Lutria in magiſ. ſentent.
C Ioannes Maior in lib.1. & 4. mag.ſent.
Ioannes Mechlingius in magiſt.ſent.
Ioannes Pariſienſis Ord.Prędic.in mag.ſent.
Ioannis Pheffer quæſtiones in mag. ſent.
Ioannes Hildenshemen.
Ioannes de Regno Carmelita in mag.ſent.
Ioaunes de Rupella Minorita in mag. ſentent.
Ioannes de Rupeſciſſa Minorita in mag. ſent.
Ioannes Taceſphale Carmelitanus in mag.ſent.
Ioannes Tinctoris in magiſt. ſent.
Ioannes Vualsgramenſ. Carmelitanus.
Ioannes de Vuitrlich in magiſt.ſent.
Ioannes Vuyricus Carmelitanus in mag.ſent.
Iosnnes Zacharias in magiſt. ſent.
Laurentius Opimus in mag. ſent.
Leonardus Chiſanus Minorita in mag.ſent.
Leonardus giphonenſis.
Ludolphns Cartuſianus.
Marſilius Inguen. in magiſt. ſenten.
Matthæus de Aquaſparta Minoris Inuentarium ſententiarum edidit.
Matthæus de Cracouia in magiſt.ſent.
Matthæus Doringus.
Matthæus Ebroicenſis.
Michael Angrianus in mag. ſent.
Michael Ceſenas in magiſtr. ſent.
Michael Maſſenſis.
Nicolaus Alfentia.
Nicolaus Crutznach in mag. ſent.

Nico-

Nicolaus Dorbellus Minorita in magist. sent.
Nicolaus Dorhin Carmelitanus in mag sent.
Nicolaus Dunkelspulus Rector Viennen. in mag. sent.
Nicolaus gorran.
Nicolaus Lanckman Minoarita in magist. sent.
Nicolaus Lyranus in magis. sent.
Nicolaus de Nysa Minorita in mag. sent.
Nicolaus Papa IV. in magist. sent.
nicolaus Triuet.
nicolaus Vachenheim. in magist. sent.
Osbertus Anglicus Carmelitanus in mag. sent.
Paulus Burgensis.
Paulus Cortesius in sentẽtias scripsit Latine, & eleganter.
Paulus Perusinus Carmelitanus in mag. sent.
Paulus Scriptoris Minorita scripsit Explicationem senten. Scoti.
Paulus de Aliaco in magist. sent.
Petrus de Aquila Minorita in mag. sent.
Petrus Aureoli Minorita in mag. sent.
Petrus Berchorius.
Petrus Brunaquellus in mag. senten.

Petrus de Cãdia, postea Alexander V. Pont. Maximus in mag. sent. A
Petrus de Colle, Minorita in mag. sent.
Petrus de Casa Carmelitanus in mag. sent.
Petrus gotifredus.
Petrus de Lutra in mag. sent.
Petrus Paludanus super librũ 3. & 4. mag. sent.
Petrus Perpinianus Carmelita in mag. sent.
Petrus Raimundi Carmelitanus in mag. sent. B
Petrus Riga.
Petrus Scala.
Petrus Tarantasius in magist. senten.
Petrus Thomas Carmelita. in mag. sent.
Petrus Verberius.
Philippus Cancellarins.
Richardus Ampolus.
Richardus Excestriensis.
Richardus Lauinan. C
Richardus de Media Villa in mag. sent.
Rodolphus Bruxellen. in magist. sent.
Rodulphus de Rudezhen. in mag. sent.
Rupertus gallus Minorita in mag. sent.
Rupertus Holcot. Ord. præd. & alius quidam Rupertus eiusdem Ordinis in mag. senten.

Ru-

A Rupertus de Regno.
Rupertus de Russia Minorita in mag.sent.
Rupertus Valsingen.
Sanctius Porta.
Scotellus in mag.sent.
Sertorius.
Silberius de Beka Carmelitanus in mag.sant.
Simon Cremonensis.
Simon Spirensis Carmelita. in mag.sent.
Syluester Prieras in mag.sen.
B Thomas Aquinas in mag.sententent.
Thomas de Argentina Augustinian.in mag.sent.
Thomas Caietanus.
Thomas gualensis.
Thomas Lombe Anglus Carmelita in mag.sent.
Thomas Sperman.
Thomas Valpensis.
Tilmanus Aquensis Carmelitan.in mag.sent.
Vbertinus Casalensis.
Vbertus Leonardus.
Vdalricus de Argentina Ordinis Prædicatorum in magist.sent.
Vuernerus Loreuinch.
Vincentius gruner.in magis. sententiarum.

ANTONII POSSEVINI SOCIETATIS IESV

DE THEOLOGIA PRACTICA, siue de Casibus Conscientiæ docendis.

LIBER TERTIVS.

IN practica Theologiæ, ab ijs tractanda, qui sequi aliquam rectiorem methodum volunt, qua auditoribus etiam qui Scholasticam non didicere fructuosius cõsulant, hęc dici posse visa sunt. A

Primò non expedire, vt statim inchoetur à capite alicuius Auctoris, qui per Alphabeti ordinem de casibus conscientiæ scripserit: id enim nec scientiam vllam pareret solidam, & in varias partes distraheret animos, ac longior res fieret quàm plerisq. necesse sit, quibus ad excolendas vineas Domini citius prodeundum est ob penuriam operariorum.

Summæ casuum Alphabeticè non legendæ a principio.

Deinde nec statim ab ipsis aliquibus materijs incipiendũ esse, nisi antecesserit informata notitia, qua Auditor ad hanc facultatem perdiscendam optimè afficiatur, & noscat, quæ fundamenta iaciẽda sint, super quibus reliquum opus extrui possit. B

Ea notitia prior esto, quæ tum ad breuem aliquam rerum Theologicarum partitionem, ac dignitatem, tum propius ad vtilitatem Theologiæ practicæ attinent, ex qua vberes fru-

ctus

A ctus rectissimæ cuique administrationi, non solùm spirituali, verum etiam Politicæ; atque inferendis in cœlum animabus percipiuntur.

Proximè sequatur tractatio de ipso nomine Practicę Theologiæ, siue de vitæ Christianæ officijs, ac deinceps de conscientiæ significatu, actu, effectu, de qua re cum alij, tum Beatus Antoninus egit, idque vna prælectione absolui poterit.

B. Antonin. prima Summę par. c. 1 & titu. 3.

Cumque practica Theologia respiciat Bonum, atque actionum humanarum qualitates, hasce ostendat subiectum esse huius facultatis, quatenus ad Deum referuntur, & ex ijs elicimus quid sequi, quid fugere debeamus; patere autem hinc B subiecti amplitudinem (scientia enim hæc Casuum fert iudicium de omnibus, etiam ijs, quæ repentè accidunt) atque item definitionem quãdam, nimirum vt boni, rectiq; ac proinde etiam mali, prauiq; scientia sit.

Qualitates verò istarum, quas quidem huius subiecti passiones aliquis rectè vocauerit, exponat esse nouem, Bonum, Rectum, Laudabile, Meritorium, Malum; Obliquum, siue peccatum; Culpabile; Demeritorium: Indifferens. Quarum priores quattuor respondent quattuor causis. Bonum, materiali: Rectum finali: Laudabile efficienti; (homo enim vt habet liberum arbitrium, ac gratiæ, peccatoуè assentitur, rem efficit C laudabilem, aut vituperabilem.) Meritorium autem formali; Gratia siquidem & caritas Dei forma est, qua fit, vt opus eiusmodi meritorium sit. Ac de his quidem vix vllus ignorat S. Thomam prima secundæ accuratissimè; Martinum autem Nauarrum (vt taceam alios) à quarto vsque ad finem noni præludij copiosè egisse. Diuturna enim tot annorum cogitatione, & vsu perspexerat necessariam ijs, qui ad hæc studia accederent, fore istarum rerum cognitionem; quare & illa sapienter Manuali suo denique præposuit. Ac tamen cum vel S. Thomas, vel Nauarrus altius, & fusius, quàm pro omnium captu de his scripserint, prudentis erit professoris,

Definit. Practicæ Theologiæ.

Q. 60. & sequentibus. Nauarr. cur suo Manuali præludio præposuerit

vt inde (siue aliunde) ea tantùm delibet, quæ Auditoribus cõducere existimabit. Nompè doceat, quid sit Bonum, & quotuplex (vt hic de morali, non de naturali, aut alio agi cognoscant) ac quamuis in voluntate primo consistat, hoc tamen ostendat originem ducere, & ab intellectu, & ab operibus ipsis, quæ extrinsecus fiunt, cùm ex frequentibus istis operibus gignantur habitus. Porro item doceat. Quid sit Rectum, videlicet quod rectã sequitur regulã: regulã vero hanc legẽ esse æternam, & caritatem, finem autem Deũ. Quod si quid huc de recta intentione, ac de quadruplici iustitia, siue rectitudine facere posse Professor intellexerit, ea cùm ex alijs, tũ præsertim ex Bernardo peti poterunt, ac paucis enunciari; Scio autem, quibus in regionibus grassatur hæresis, rectitudinem, atque iustitiam negari esse Christianis inhærentem: Quamobrem initio docendi erunt omnino Auditores quid hæc tota res sit: At paucis, ac firmis, sed & perspicuis rationibus præstabit hoc effici, siue ista sumantur ex Tridentina Synodo, siue item ex Stapletono & Card. Bellarmino.

Sermo. 4. in Cantica. Serm. 5. in Cantica.

Staplet. lib. de Iustificat. Car. Bellar. 3. to. controu.

Iam de obliquo siue peccato optandum est, vt Professor interpretetur non solum quid hoc sit, ac quotuplex ac doceat nõ esse paria omnia peccata, quandoquidẽ Hæretici hoc astruũt; Verùm etiam vna, vel altera lectione grauissimè exponat, quanta peccati grauitas sit. Quæ quidem vt penes obiectum, aut caussam atque aliàs circunstantias penditur, sic sanè ex Sebundo, atque ex Paulo à Palatio in Matthęum cerni potest, quo loco peccatoris typum ex Dæmoniaco expressit aptissimè. Accederent remedia quædam generatim pertractanda aduersus peccatum, sed cum hæc vnicuique casui aptanda sint, nonnihil hic tantum percurri sic poterit, vt Auditores peccati horrore concepto, libentius discant, quibus armis id in sese, mox in alijs, quibus curandis adhibebuntur, expugnent alacrius.

Sebundus titulo 229. & 230. In cap. 8. in Matthæum.

Ad laudabile quod attinet, quando hic aliquid de voluntario,

A *tario, & libero arbitrio agendum est, certè Thomas (vt reliqua omnia absolutè) atque alij, sic Bernardus legendus est, & quod satis sit, Auditoribus inde proponendum.*

De Meritorio autem, cùm hinc vis Christianorum actionum potissimum pẽdeat, mox erit vtilissimè, ac breuiter disserendum, sed planissimè; Quale primò illud est, quod ad conditiones Actionum Meritoriarum spectat, nempe, vt liberè fiant: vt ex seipsis bonæ sint, atque honestæ: Vt ad bonum, ac iustum finem referantur: Vt præter hæc omnia insiti Christo simus, ac Deo reconciliati, spiritumq́; adoptionis acceperimus. Huc verò etiam pertinent, quæ de vita Christiana (quænam B *videlicet hæc sit) dici quadantenus possent, quam & Petrus scripsit ex ijs donis, gratijsq́; proficisci, quibus Diuinæ naturę consortes efficimur, & Paulus indicauit, cum dixit:* Vos autem in carne non estis, sed in spiritu, si tamen Spiritus Dei habitat in vobis: Si quis autem Christi spiritum non habet, hic non est eius: Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum, Spiritus verò viuit propter iustificationem.

Bernard. de libero arbit.

Conditiones Actionũ Meritoriarum. Vide 1. partẽ q. 140. B. Th.

2. Petr. 1.

Rom. 8

Tradita horum notitia, ex qua contrariæ quæque passiones humanarum actionum intelligentur, suadendum Auditoribus erit, vt per se ipsi sæpe initio versent Ioannis Polanci Directorium, C *ac Ioannis Molani practicam Theologiam non ita pridem emissam in lucem. Ceterùm, cùm suas Professor auspicabitur lectiones ab ijs, quę communiora sunt, intelligat sibi certo quodam, hoc est, non immenso temporis spatio exponenda esse quæ ad sacramẽta, censuras, status hominum, pręcepta Decalogi, & Ecclesiæ spectãt: Sic difficiliores materias resecet necesse est, atque adeo illa, quorum infrequens vsus sit in Confessionibus: vti paullò post dicetur.*

Anno 1585. apud Arnoldum Milium Coloniæ.

Quod si Auditores hæc ordinatius, & altius nosse cuperẽt, extat quidem apud Religiosos alios Ordines Ratio hęc omnia rectè tractandi, sed & quæ Societas nostra in hanc rem ex

attenta disquisitione, ac diuturno vsu contulit, ac præscripsit in toto Conscientiæ Casuum curriculo biennij tempore à nostris absoluendo, hęc pauca in commune bonum liceat huc adijcere, quę ita habent. A

Regulæ Professoris Casuum Conscientiæ. Caput XVII.

EO suam omnem operam atque industriam conferre studeat Casuum Consciẽtię Professor, vt peritos ac strenuos Parochos, seu sacramentorum administratores instituat.

Finis Professoris Casuũ.

Si duo fuerint, vt esse decet in primarijs Collegijs, Casuum Professores, eorum vnus explicet contractus, censuras, impedimenta matrimonij, eaque absoluat biennio. B

Profeßor alter item biennio explicet septem sacramenta, & pręcepta tam Dei, quam Ecclesię, & hominum status atq. officia: perstringat etiam breuissimis enunciationibus Theologica quędam, sine quibus Casuum doctrina non parum vacillat: vt quid character, & quotuplex sit; Quid peccatum veniale, aut mortale; quid cousensus; Quid lex, & quando obliget, & similia. A Theologicis vero rebus, quæ vix vllam habenb cum Casibus necessariam connexionam, abstineant ambo Profeßores.

Ab ijsdem Profeßoribus pauca tantum, eaque vtiliora Confessarijs attingenda sunt, de Interdicto, de Suspensione, Depositione, de Degradatione, de Sacramentis, Confirmationis, Ordinis, Extremæ Vnctionis, & Eucharistiæ, de Magia, de Emphyteusi, de Hæresi, & Schismate, de statu Regum & Principium, de Bello, de Processu Inquisitorum, & alijs id genus, quę carptim percurrenda sunt, nisi Schismatis bellivè tempus, aliusvè casus horum omnium, vel aliquorum pleniorem exigat explanationem. C

In referendis opinionibus habeatur delectus, vt non obsoletę,

A *letæ, aut manifesto falsæ, sed paucæ, ac probabiles recitentur. Quin etiam citra Scholasticum apparatum vnaquęq; difficultas euoluatur per dubia, & conclusiones, in quibus confirmandis seligantur ad summum duæ tresvè rationes optimæ; nec coaceruentur (vt vocant) allegationes.*

Vnicuique generali præcepto seu regulæ subnectat præceptor, exempli gratia, tres circiter particularas casus; atq. ita suas constabiliat opiniones, vt si qua alia fuerit probabilis, & bonis Auctoribus munita, eam etiam probabilem esse significet.

Quamlibet lectionem repetendam curet quotidie, non mo- B *do in scholis per dimidiam horam, sed domi etiam per horã, tribus, qui totam repetant, præmonitis, à quibus postea exigat partem, quam maluerit: ipse enim vtrisque repetitionibus interesse debet ad explicanda tam ea, quæ breuiter docuerat in scholis, quàm dubia, quæ post repetitionem proponentur.*

Huic repetitioni non solum Casistæ intersint, sed alij quoque sacerdotes, bis, aut semel saltem in Hebdomada, licet hæc aliàs audierint; si & confessiones audiunt externorum, & aliam domi non habent de Casibus collationem. Audiant itaque illos repetentes: interrogent de quibus dubitant; interrogentur & ipsi, quid ad hunc, vel illum casum responde- C *rent; parati igitur accedant.*

Quolibet Sabbatho, prætermissa lectionec, per duas horas de propositis conclusionibus disputetur in schola coram Magistro: ea uerò disputatio non tam instituatur argumentationis filo, quàm interrogationis; ita vt vel exigatur explanatio alicuius difficultatis, vel nouus casus mutata circunstantia aliqua proponatur, dummodo non sit extra materiam conclusionum; vel petatur quomodo hæc cohæreant cum antecedentibus, cum quibus parum consentire videntur, vel alicui conclusioni opponatur Canon seu doctor ex primarijs; seu nonnulla breuis argumentatio, quò plus habeat dignitatis, tempe-

ratè

ratè tamen, & longè infra Philosophicam consuetudinem. A

In quibus Collegijs duo Casuum Lectores non sunt, sed vnus, si potest, ipse binas quotidie lectiones sustineat, matutinam, & vespertinam, materijs, quomodo superius dictum est, distributis, vt biennio vniuersas emetiatur.

Sin vnus vni tantum habendæ lectioni præfuerit, is expli candis omnibus, quæ ad casuum doctrinam pertinent, totum triennium consumat. Sin graues ob causas hoc omne studium intra duos annos redigendum fuerit, oportet Lectorem duplo fere breuiorem esse, quàm vbi binæ quotidię sunt lectiones. Itaque facilioribus omissis seligat paullo grauiores quæstiones, & in ijs vnam, aut alteram opinionem referat. B *Quamlibet verò Conclusionem vno fere probet argumento; nec diluat obiectiones, nisi forte aliquam molestiorem: quin & in conclusionibus seruet, quam potest maximam paucitatem, & constitutis primarijs quibusdam regulis, ad minutiora non delabatur.*

In Collegijs autem in quibus Theologi scientiam Casuum non audiunt ab ordinarijs Scholasticæ Professoribus, ad illos erudiendos extraordinarius constituendus est, qui in his potissimum exponendis, biennioque absoluendis laboret, quæ à Scholasticæ Theologiæ Professoribus omittuntur; qualia sunt Contractus, Impedimenta Matrimonij, Censuræ Ecclesiastica, Confessionis, & Confessarij conditiones, varij hominum C *status & officia, denique minutiora omnia, quæ per vniuersas Casuum materias sparsa sunt.*

Sicubi nec ab ordinarijs Scholasticæ Professoribus, nec ab extraordinarijs Theologi poterunt iu Conscientiæ Casibus erudiri, primo & secundo anno (nam tertio & quarto Scripturis vacaturi sunt) vnam audiant Casuum lectionem, si duæ quotidie solent haberi siue ab vno, siue à diuersis Professoribus.

Verùm si vna tantum sit Casuum lectio, quam Theologis,

&

A & Casistis oportet esse communem, in his Collegijs Casus & Scriptura alternis diebus prælegantur: easq. lectiones sic vicissim toto quadriennio frequentent Theologi, vt quo die ex Scripturis nihil exponitur, Casuum Professor explicet eas materias, quæ à Theologis audiendæ sunt.

Admonitio. Cap. XVIII.

Caieta Summa laudatur.

Haec cum ita sint, cuius Auctoris liber de Casibus exponendus sit, quasi proprius facultatis huius contextus; Thomas certè Caietanus videtur esse aptissimus. Summam B enim confecit breuem, & succi plenam. Quare & ea sapienter vsus est in Academia Eborensi Paulus à Palatio, cum lectionem hanc Casuum iam ante quadraginta annos utilissimè curauit institui Henricus Cardinalis & Archiepiscopus Eborensis, qui postea Rex Lusitaniæ fuit.

Paulus a Palatio in Summam Caiet.

Extat eadem Caietani Summa Hispanicè versa, Vlyssipone apud Ioannem Blauium edita anno 1587. adiectis adnotationibus quæ plures nodos soluunt, & casus explicant; præfixit autem epistolam Ludouicus Granatẽsis Operi, qua rationem eius exponit, & fructum, ut qui eadem omnia Italica, uel alijs linguis loquentia faceret, perutilem Ecclesiæ Sacerdotibus C operam præstaret. Plures enim, qui Scholasticam Caietani dictionem, aut concisum scribendi genus haud facilè assequuntur, faciliùs id intelligerẽt, atque ex Pauli à Palatio adnotationibus lucem ad omnia haurirent ingentem.

Scio autem non defuisse, qui cùm hac de tota re agere debuissent, à Sacerdotis institutione, quasi forma inchoauerit, nimirum, ut docerent, quid primo in se, mox quid erga alios Sacerdoti faciendum sit.

Quod etiam Petrus à Soto effecit. Sed siue initio, siue deinceps hoc agendum fuerit, quandoquidem de Ordine Sacro patebit campus, in quo Casuum professor spatiari poterit, certe

Petrus à Sot. De sacerdotio quæ prænoscenda ab

co, qui accepit ad studia casuum conscientiæ.

DE BONITATE, ET SCIENTIA, quæ requiritur ad sacros ordines.

certe nonnihil agere de eius Sacramenti dignitate tum cùm auditores erga hanc practicam Theologiam erunt afficiendi, animos eorum vehementius accendet. Ea verò dignitas intelligitur ex antiquitate, ex vniuersitate, ex auctore, ex materia circa quam versatur, ex officij nobilitate, ex effectibus. & commodis, quæ inde consequuntur innumeris. Quæ omnia si quis scire cupiat, vnde hæc facilius, & quonam ordine proponat, paucis referam. Extat sanctæ Tridentinæ Synodi vigesimatertia Sessio, quæ summatim attingit, quæ nam à promouendis ad sacros ordines deposcat Spiritus sanctus. Quam Sessionem rursus ponit ob oculos apertius, quidquid in Romano Catechismo Pij Quinti Pontificis Maximi opera edito de ordine sacro scriptum est. Nobilitatem autem Sacerdotij cum plurimi alij, tum Chrysostomus de comparatione Regis, & Monachi: ac potissimum libris περὶ τῆς ἱερωσύνης *hoc est de Sacerdotio, qui Græcè, & Latinè separatim excusi fuere, tum Clichtoueus de Vita, & Moribus Sacerdotum Capite secundo monstrarunt. Et hæc quidem præcipuè ad dignitatem Sacerdotij pertinent. Iam quæ impediant Sacri Ordinis susceptionem Tertia Pars Summæ S. Thomæ. Dominicus Soto in Magistrum Sententiarũ; Nauarrus; Ioannes Polancus; & eadem Tridentina Synodus demonstrãt. Cùm verò duo necessaria sint ad Sacri ordinis susceptionem BONITAS vitæ, atque SCIENTIA. de vtraque Synodus Tridentina [a] Beatus Thomas Opusculo de Sacerdotis officio, & tertia parte Summæ. [b] Bonauentura. [c] Petrus à Soto. [d] Clichtoueus. [e] Gratianus; plurimi deinde alij eadem attigerunt, qui vel Summas Casuum Conscientiæ, vel in Magistrum Sententiarum Commentaria edidere, quales tractationi Theologiæ Scholasticæ adiecimus: vel Synodos coegerunt, inter quas Prouinciales aliquæ Caroli Borromæi Cardinalis copiosam hisce de rebus materiã suggerunt. At postremo prodijt Summa Francisci Card, Toleti, ea, quæ Romæ ex autographo excusa*

3. par. summę S. Tho. q. 39. per 6. articulos.

Soto dist. 25. q. 1. arti. 1. & seq.

Nau. c. 25. nume. 60. & reliquis.

Ioan. Polan. in fi. Directorij.

Sin. Trident. ses. 23. c. 4.

a Opusc. de Sacerdotis offic. & 3. par. sum. q 36.

b Proprio opusculo.

c De instit. sacerdotis.

d De vita & moribus sacerdotum.

e Gratia. a di 25. vsq. ad 50. & 81. vbi de vit. & ho. Cle.

cusa

A *cuſa eſt, non quæ ante illam alia eiuſdem nomine, qui pro inſigni doctrina, & vſu Romanarum rerum, caſus conſcientiæ breuiter, atque dilucidè (ſi quis alius) explicuit.*

Materiam de varijs Hominum ſtatibus prænoſſe per magni momenti eſſe tum Profeſſori, tum Auditoribus Caſuum Conſcientiæ. Caput XIX.

A*Vt verò permagni eſſe momenti Profeſſor Caſuum intelligat, non tam vt ipſe Auditoribus prælegat, quàm* B *vt curet, vt Auditores ipſi priuato ſtudio perlegant, quæ ad varios hominum ſtatus dignoſcendos attinent. Cùm enim* [a] quod ignorat medicina non ſanet, *dici non poteſt, quantum Confeſſario, vel demat, vel addat auctoritatis ſcientia, vel ignoratio ſtatuum & munerum hominum. certè cùm ſummum bonũ homo naturaliter appetat, nil ei deeſt aliud, quàm rectè eligendi ratio: Electio autem de præcognitis rectè fit: prænoſcenda igitur ſunt, commoda, incommoda, qualitates, ac leges quaſi propriæ omnium viuendi generum. Quod ſanè ad ſacerdotes potiſſimum pertinet, qui de vniuſcuiuſque actionibus, atque electionibus iudicare debent in fo*C *ro ſpirituali. Ideo præter illa, quæ varijs in locis, ac præcipuè in Tractatione de Iuriſprudentia egimus, dicendum hoc loco videtur. Quot nam ferè hominum ſtatus ſint. Deinde quinam Auctores potiſſimum de ijs egerint. In primis autem illud ſciendum eſt, Statum à nobis intelligi, qui certam hominis qualitatem, ac conditionem deſignat, per quam (vt cum Scholaſticis loquar) obligatur ad aliquid ſingulariter, ac propriè. Duplex autem obligatio eſt, quæ petitur ex ratione finis tum Diuini, tum Humani.*

a Hoc habet Hiero c. 10. in Eccleſ.

STATVS Quid ſit.

TABVLA DE VARIIS STATIBUS Hominum. Cap. XX.

A

De Christiano in genere. Vide Institutionem Clem. Alexandrini, quam Pædagogum inscripsit.

- ECCLESIASTICVS.
  - Gubernans.
    - Pontifex Maximus
    - Cardinalis
    - Primas
    - Archiepiscopus
    - Episcopus
    - Decanus
  - (B)
    - Præpositus
    - Arcnidiaconus
    - Archipresbyter
    - Vicarius
    - Consiliarius
  - Ministrans.
    - Parochus
    - Sacerdos
    - Diaconus
    - Subdiaconus
    - Acolytus
    - Exorcista
    - Lector
    - Ostiarius
    - Canonicus
    - Oeconomus
  - (C) Supererogãs.
    - Religiosus
      - Heremita
      - Cęnobita
        - Monach⁹
          - Médicãs
          - nõ Mendicans
        - Clericus
    - Continens
    - Vidua
  - Iuuans Doctor
    - Theologiæ
    - Prædicator
    - Disputator
    - Canonici Iuris
    - Catechismi
    - Scholasticus Ecclesiasticus.

A

- SECVLARIS, siue LAICVS.
  - Imperator, vbi / Rex / Princeps
    - de ijs q̃ in pace,
    - quæ in bello
      - Terrestri
      - Maritimo
  - Gubernans
    - Respublica
    - Consul
    - Iudex
    - Consiliarius
    - Vicarius
    - Paterfamilias
  - Ministrans.
    - Miles
    - Tabellio, Notarius
    - Testis
    - Aduocatus
    - Curialis, siue Aulicus
  - Quæstor, siue Thesaurarius
  - Coniugatus
  - Conseruatione vitæ
    - Medicus
    - Chirurg'
    - Agricola
    - Mercator
    - Nauta
    - Venator
    - Artifex
    - Faber
    - Lanifex
  - Doctor
    - Philosophiæ
    - Legum
    - Rhetoricæ, & aliarum facultatum
  - Indifferens.
    - Nobilis
    - Plebeius
    - Diues
    - Pauper
    - Parcus
    - Filius, vel Nepotes
      - Consanguinei
      - Affines.
    - Puer Adolescens, Vir, Senex.

ELENCHVS ALIQVOT AVctorum, Qui ſcripſere de Statibus. Caput XXI.

B. Antoninus Archiepiſcopus Florentinus.
Antonius Natta Aſtenſis.
Antonius Poſſeuinus de Milite Chriſtiano.
Auguſtinus Valerius de Cardinali, & Epiſcopo.
Baſilius Imperator Conſtantinopolitanus ad Leonem filium de boni, ac pij Principis officio.
Bernardi libellus de Cura rei familiaris.
Bernardus ad Eugenium, de officio Pontificis Maximi. Vide item Epiſtolas eius.
Chryſoſtomus Iauellus Secundo Tomò operum ſuorum de Theologia Chriſtiana, Platonica, Peripatetica, præſertim vbi tractat Ethica, Politica, Oeconomica.
Clementis Alexandrini Pædagogus de Chriſtiano in genere.
Dionyſius Carthuſianus, qui alterum quoque refert Auctorem.
Edmundus Augerius, qui libellum Gallicum inſcripſit Pædagogum ad arma.
Franciſcus Valeſius de officio Medici.
Sanctus Gregorius in Paſtorali.
Hieronymus Platus De bono Status Religioſi.
Horologium Principũ, quod ſit ex emendatis.
Hugo in Didaſcalico de opificijs Mecanicis.
Humbertus, qui Dominicani Ordinis quintus fuit generalis, quique librum de Concionatoris officio ſcripſit.
Ioannes Polãcus ſummatim ſuo Directorio.
Ioannes de Friburgo in Summa.
Ioannes Talpinus, qui Gallice librum edidit de omnibus hominum ſtatibus.
Iulius Pollux Cõmodo Imp. deſignat Imperatoris, & Regis conditiones, ac dotes, quibus præditus ſit, neceſſe eſt. Vide etiam in dictione βασιλεῦς.i. Rex, quẽ inde putat deductum, quaſi ſit βάσις λαοῦ, baſis populi.
Mambrini Roſei Chriſtianus Princeps.

Mar-

A Martinus Nauarrus ab Azpilcueta in ſuo Manuali, & alijs Operibus.

Summa, quę anno 1580. prodijt Venetijs, è, Typographia Ioannis Baptiſtæ Somaſcij, cuius Summæ inſcriptio hæc eſt. Summa Pacifica Pacifici Nouarienſis Franciſcani Ordinis verſa in linguam Italicam à Franciſco Taruiſino Carmelitano cum interroga-

B tionibus ad omnem perſonarum ſtatum.

Palæottus Cardinalis de Conſultationibus Conſiſtorij, & in Archiepiſcopali Bononienſi.

Petrus Aluarus de Theſauro Chriſtianæ Religionis.

Petrus Bellus de re Militari.

Petrus Soto Epiſtola liminanari, ſiue præfalione libri de Inſtitutione Sacerdotũ.

C Ibi enim agit de Paſtorib. bonis, & malis.

Robertus Card. Bellarmin. vbi de poteſtate Pontificis, & in altero Tractatu de electoribus Imperij.

Robertus Epiſcopus Zamorẽſis libro de Monarchia, & de origine, ac differẽtia principatus, & lib. Defenſorij ſtatus Eccleſiaſtici, quarto autem tractatu agit de Imperatoris, hoc eſt Cęſaris officio.

Rodericus Epiſcopus Zamorenſis in Speculo vitæ humanæ.

Summę pene omnes Caſuum Conſcientiæ.

Summa Tabiena de poteſtate Pontificis in voce Diſpenſatio. vbi pulchra.

Syluius Card. Antoniannus de Chriſtiana educatione filiorum.

S. Thomas generatim, & in Opuſculis, vbi de Regimine Principum, & alìis.

Idem in Opuſculo cõtra Græcos.

Thomas Caietanus, vbi de poteſtate Pontificis.

Thomas Sallius Societ. IESV libellum Gallicè in Belgio, de milite Chriſtiano edidit anno 1591.

De Aulicis, vide Gueuaram libro Hiſpano, qui inſcribitur, Admonitio gratioſorum: Italicè autem. *Auiſo, & Dottrina de fauoriti.*

Ex conſtitutionibus, & ijs quæ vocant Statuta variarum ciuitatum: ex iureiurando item, quod præſtãt varij, qui vocantur officiales plura peti poſſunt, quæ ad conſcientię vniuſcuiuſque rationem attinent.

Iam quæ ſcripſere de officijs

Ethni-

Ethnici, siue in Politicis, & Oeconomicis, vt Plato, Aristoteles, Isocrates, Xenophon, Plutarchus, & eiusmodi alij huc facere quadantenus possunt. Item quæ de Agricultura, Plinius, Cato, Columella, varro, Virgilius. Sed non tanti hæc sunt; vt conscientias tam curare, quàm permouere possint ad id consequendum, quod nos præcipuè quærimus.

Hieronymus Mercurialis, & alij, vt etiam qui sub nomine Hippocratis libellus de Medicina circumferebatur: Sed hi potius artis medendi rationem, quàm id, quod quærimus, spectarunt: quamuis prudens Sacerdos ex ijs elicere possit, quæ ad animi salutem pertineāt: Id quod vbi scripsimus de Medicina, non prętermissum est. Baptista itē Codronchius hoc præter alios præstitit libris duob. de Christiana, & tuta medendi ratione.

Benuenutus Straccus Anconitanus Tractatum edidit de Mercatura: in quo etiā agit de Nautis, Nauibus, & Nauigatione. is liber Lugduni editus est, apud hæredes Iacobi Iuntæ.

De Mercatoribus, deque vsura præter Summistas, plures alij scripserunt. At vide Sarauam de institutione Mercatoris. Ioannem Gersonem Tractatu de Contractibus: Conradum simili tractatu, & Bonauenturam, Rodulphum tractatu de vsuris, Plutarchum opusculo περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζειν. *Quod fœnerari non oporreat.*

Vegetius, quivè alij de re Militari scripserunt, quemadmodum itē Robertus Valturius fecit, & B. Augustinus ad Bonifacium, & Alphonsus de Castro lib. 3. capitu 24. vbi de causis belli iustis.

Baifius quidem agit de re Nauali, sed alium in finem.

De Nobilibus, vide Osoriū de Vera gloria, & librum Episcopi Aquinatis Italicum de Nobilitate, & Ioānem Baptistam Posseuinū fratrem meum Dialogis de honore recognoscendis ex quibus expungendus ast quintus liber de singulari certamine, qui ante Synodum Tridentinam editus fuerat, licet eò frater tenderet, vt singulare certamen

men

A men exterminaret.

Quod verò ad Religiosos attinet, vide diuersas Regulas Sanctorum, Basilij, Augustini, Benedicti, quique in eas scripsere, Smaragdus, Humbertus, & alii. Vide item quæ de trib. vocationibus in collationib. B Cassiani, Collatione tertia Abbatis Paphnutij. Quæ-vè nos vbi agimus De Religiosorum Ordinum defensione. *Lib. seq.*

Quæ denique ad Theologię, aliarumque præcipuarum disciplinarum, facultatum item inferiorum; quales sũt Rhetorica, Poetica, &c. Professores pertinent, Nos cum in vniuersa hac selecta Bibliotheca (vt sæpè dicemus) spectauerimus, vt methodum ad eruditionem, atque ad pietatem, in omnibus facultatibus traderemus, sperare de Dei bonitate audemus (si Professores Casuũ Conscientiæ, ac reliqui Sacerdotes tum ipsi hanc ipsam Bibliothecam percurrerint, tum vt quisque pro ratione suæ facultatis percurrat, hortati fuerint) vt fructus hinc ad Dei gloriam vtilissimus capiatur.

ELEN-

ELENCHVS ALIQVOT AVctorum, qui Summas Casuum Conscientiæ nobis reliquerunt, reliquorum autem, vti & horum, planius in Apparatu Sacro fit mentio. Caput XXII.

IN primis legendi viderentur Canones Pœnitentiales: qui quoniam paucos ante annos recusi sūt, aliis, quæ ad hanc materiam attinent, Tractatibus aucti, ideo, ij simul pro curandi sunt, ac percurrendi.

Ii verò sunt.

Pœnitentiale Romanum.

De Remediis peccatorum Venerabilis Beda Presbyteri.

Pœnitentium Liber Rabani Mauri, Moguntini Archiepiscopi.

Epistola S. Gregorii Nisseni Episcopi ad S. Letoium Melitenes Episcopum.

Epistolæ Canonicæ sancti Gregorii Thaumaturgi Episcopi Næocæsariēsis Canon vltimus.

Canones Pęnitentiales Astensis, cum Notis Antonii Augustini.

Alberti de Brixia Ordinis Prædicatorum Summa.

Summa Angelica.

Angeli de Clauasio cum additionibus Iacobi Vngerelli Anno 1560.

Summa Casuum Conscientiæ Antonii de Corduba.

S. Antonini Archiepiscopi Florentini Summa siue liber prænotatus. Defecerunt, & alia ipsius.

Summa Armilla.

Astensis Summa, quæ vulgo Astesana dicitur, de Casib. Conscientiæ.

Augustini de Ancona Summa.

Summa Aurea Rosa.

Baptistiniana Summa Ioannis Baptistæ de Salis.

Bartholomæi Albornacii ars contractuū Hispanica lingna, Valentiæ edita apud Petrum Stuete anno 1573. in folio.

Bartholomæi Medinę Instructio Confessarii.

Bartholomęi Pisani Summa, aliàs Pisanella.

Can-

A Candelabrum Aureum.
Claudii Altisiodorensis Summa.
Conradi Summerhart Summa.
Conradus de Contractibus.
Didaci Couarruuiæ solutiones variæ.
Dominicus Sotus de Iustitia, & Iure.
Elucidationes quorumdam Casuum Concilii Tridentini ab Illustrissimis Cardi-
B nalibus Congregationis eiusdem Concilii.
Emanuelis Sà Aphorismi, sed ij, qui recusi sint Romę, cum alii minus circũspectè, neque ab eo viuente recensiti, nec post mortem recogniti, fuissent in lucem alibi proditi.
Enchiridió Sacerdotum per modum examinis.
Francisci Alcoceri Tractatus
C de Ludo, Salmanticæ lingua Hispanica. Editus anno 1559. Apud Andream de Portonariis.
Francisci Card. Toleti Summa, Romæ excusa.
Francisci Victoriæ Summa de Septem Sacramentis.
Gaufredi de Trano Summa.
Guidonis de Monte Rochen Manipulus Curatorum.
Gulielmi de Monte Lauduno Summa de Casibus.
Henrici de Erfordia Snmma Casuum Conscientiæ.
Hieronymi Sauonarolæ Confessionale.
Summa Hostiensis.
Hugonis Barchinonensis Sũma.
Ioannis Baptistæ Lupi Gemi niani de Vsuris, & Commercijs illicitis in quarto. Venetijs apud Iuntas anno 1582.
Ioannis de Burgo pupilla oculi, quæ est de Sacramentis, & Præceptis Decalogi.
Ioannis Episcopi Valoriensis Summa.
Ioannis de Friburgo Summa Confessorum.
Ioannis Medinæ de Pœnitentia, Restitutione, & Contractibus. Ingolstadij apud Dauidem Sartorium. Anno 1581. in folio.
Ioannis Polanci è Societate IESV, Directorium.
Ioannis de Saxonia Summa Casuum Conscientiæ.
Ioannis Tabienæ Summa.
Ludouicus Molina de Iustitia & Iure. Quod opus in sex Tractatus diuisit. Ac primum quidem, & secundum iam habemus ferè integrum, reliquos ezpectamus, quonam autem modo vniuersam materiam distribuerit, extat in eius

prooemio, columna 1.

Martini Delrij Disquisitionum Tomi tres vberes Iudicum, & confessariorum directioni commodissimi.

Martini Nauarri Manuale, & consilia præsertim Venetijs edita anno 1601. cũ reliquis operibus ipsius, & quidem auctioribus.

Manipulus Curatorum.

Monaldi Summa.

Nicolaus de Ploue de Officio Sacerdotum.

Petri Martyris Episcopi Elnensis Directorium Curatorum. Hispanicè.

Pisanella cum supplemento Nicolai de Auximo.

Raymundi Barchinonensis.

Raynerij Summa.

Rolandina cum additionib. Petri Aldobrandini, & de Vnzola.

Rosella Baptistæ Trouamalę Summa.

Summa Scarsellæ.

Sebastiani Medices Summa peccatorum capitalium Florentiæ, anno 1579. in octauo.

Thomę Caietani Summa.

Cæterum sequens ratio Administrandi Sacramentum Confessionis, quam B. Carolus Borromæus tit. sanctę Praxedis emisit in lucem, perutilis isti negotio fuerit, quæ cum in eius Operibus extet, tum in Bibliothecam nostram non semel excusã, inserta fuit ad calcem libri tertij, quẽadmodum & hic ad Dei gloriam inserimus, quippe quæ sit confessarijs, atque adeo concionatoribus vtilissima.

Tra-

A

Tractatus de ratione administrandi Sacramentum Confesſionis à B. Carolo Borromæo Cardinali editus. Cap. XXIII.

VT Confeſſarij pœnitentiæ Sacramentum adminiſtrent, eo cum fructu, qui maximus eſſe poſſit (is verò in ſincera vitæ emendatione poſitus eſt) neve in tanti ponderis negotio cum propriè conſcientiæ ſummo onere conuenientem non adhibuiſſe diligentiam videantur (id quod ſummopere timendum eſt multis, ne ſcilicet in grauem reprehenſionē inciderit eorum induſtria, cùm de tanto numero confitentium, tam exiguam emendationem videamus in ijs, qui toties, & tam multis ab hinc annis hoc Sacramentum frequentarunt) præceptiones, & admonitiones noſtras omnes tam pridem diuerſis temporibus hac de re datas in vnum cōtuliſſe ſumus arbitrati. Quamobrem per viſcera miſericordiæ Domini Noſtri Ieſu Chriſti eos exhortamur, vt quemadmodum eorum officium, & vocatio requirit, hac in cauſa, & negotio, quod ad animarum ſalutem vſque adeò pertinet, ſumma cum diligentia noſtræ ſollicitudini cooperari velint, noſtramq; intentionem in eo poſitam, vt populus Chriſtianus, quem Dominus nobis regendum tradidit, in viam ſalutis commodè dirigatur, promouere pro ſua virili ſtudeant.

Notent Cōfeſſarij & ſapiant.

B

C

Nullus igitur neque ſæcularis, neque regularis Sacerdos Pœnitentiæ Sacramentum aggredi præſumat, ſi non approbationem, & licentiam antea noſtram in ſcriptis habeat, vt ritè Concilium Tridentinum ordinauit: ſin aliter fecerit, excommunicationis pœnam ipſo facto, iuxta primi Concilij noſtri Prouincialis decretum, incurriſſe ſe nouerit, & ſi Sacrū Miſſe officium poſtea celebret, irregularis erit.

Nullus ſine approbatione Cōfeſſiones audire pōt ne puerorum quidem.

Caueat autem ſibi quiſque hac iu re, ne pretextu minoris ætatis ſe abduci à recto patiatur, quaſi pueri ſint, qui non-

dum ad vsum rationis peruenerint, quorum audit confessiones: solet enim vsu venire, vt in pueris etiam, quamuis in ætate sint adhuc tenera, peccata mortalia inueniantur. Ac verò nemo per speciem necessitatis alicuius se falli sinat, ac necessitatem interpretetur pro quauis ægritudine, etiam si grauis, & periculosa illa sit, cùm ad proprium pastorem, aut aliũ confessarium à nobis approbatum recurri potuisset. Immo nullus huic se negotio pergat interponere, quamuis à pastore eius, qui confiteri cupit, vel Vicarijs nostris consensum obtinuerit, nisi tales ij sint, qui specialem à nobis acceperint potestatem, vt eam alteri concedere deinde possint. A

Sacerdotes autem, qui confessiones audiendi licentiam à nobis obtinuerint cum definita temporis, loci, certarumque personarum limitatione, videant, ne potestatis concesѕę limites vllo modo excedant. B

Confessariorum Catalogus.

Prima cum opportunitate regularium Superiores Catalogum confeßariorum, quos ad hoc officium elegerint, quivè in hac Ciuitate, vel diœcesi nostra habitant, nobis exhibeant, quo eorum nomina, & cognomina, & natale solum habeantur.

Sed quia sæpius contingit, vt per fucrum obedientiam mutentur, iccirco bis in anno prædictum catalogum nobis offerent: primum quidem ad primam septimanam Aduentus, secundum deinde primis ferijs Quadragesimæ: Confessarij autem, qui in nostra diœcesi versantur, Pastoribus, aut Vicarijs foraneis, testimonium admissionis suæ, quæ ad huiusmodi munus idonei esse iudicati sunt, quotiescunque ab eis exigetur, ne recusent ostendere: in templis verò, in quibus plures sint confessarij, in foribus sacrarij tabula suspensa habeatur, quæ omnes eius templi confeßarios à nobis approbatos contineat, quæ toties mutanda erit, quoties alij deligentur. C

Confessarij, qui à Censuris & Casibus reseruatis absoluendi potestatem à nobis habent, summa cum prudentia eã exerceant,

A ceant, vt sit ædificationi potius, quàm destructioni locus: quãobrem si in vtilitatem & auxilium pœnitẽtis, qui in aliquod eiusmodi peccatum inciderit, iudicent expedire ad nos eum remittere, admoneatur, vt id facere debeat.

Omnes confessarios quamuis, à nobis vt idonei semel admissi fuerint, tamen ob graues & diuersos scrupulos, qui pœnitentibus in dies occurrunt, & plurimas difficultates sibi cohęrentes habent præmonitos volumus, vt bonos, & classicos auctores nonnullos, qui Casus Conscientiæ ex professo tractant, manibus continuè terant. quòd si non videantur sibi satis iudicij, & doctrinæ comparasse, vt possint quæstiones obie- B ctas resoluere, meminerint adire doctiores, & in talibus melius versatos. Sciant autem nos in hunc finem dedisse speciatim eas partes Pœnitentiario maiori Ecclesiæ nostræ Metropolitanæ, vt cum Theologis, & iuris Canonici peritis, si qua dubia, & controuersa circa res Consciẽtiæ in hac nostra diæcæsi obuentant, de ijs conferat, & diligenter discutiat, vt post quam res grauiores nobis communicarit, omnem dubitationem eximat ijs, qui ad ipsum consulendi causam accedent.

Confessarii quamuis approbati Casib. cõsciẽtiæ studeãt.

Examinent præterea vires ingenij, & scientiam, quam habent, nec se temerè ad confessiones audiendas eorum ingerant, quos censuris ita quibusdam inuolutos esse suspicentur, C vt sese satis explicare nesciant.

Bonam habeant notitiam censurarum, & Casuum reseruatorum, particulatim autem Bullæ in Cœna Domini legi solitæ: similiter Canones Pœnitentiales, & nostras has admonitiones sæpius legant.

Cùm dubium non sit, quin is qui peccato mortali infectus Sacramentum quoduis administrat, nouo se scelere rursus obstringat; diligenter obseruent, qui Confeßarij partes agunt, ne cum peccati mortalis conscientia confessiones audiant, multò verò minus id audeant, si qua censura teneantur Ecclesiastica ligati.

confessariorũ bonitas.

Qui

Qui verò feruidi animi confessarius est, animarumque salutis studio tenetur, vt eas ad virtutes inducat, diuinisque remediȷs adiuuet, quibus contra peccata vel pęnitens vtatur, vel ab eisdem abstrahatur, qui doceat itidem dęmonis astutias perspectas habere, qui demum pœnitentem exuere veterem hominem, & nouum induere laboret, ac confingere in eo formam aliquã, & speciem perfecti Christiani, non satis id sibi habere debet, si nullo peccato mortali obnoxius Sacramentum Pœnitentiæ ministret, sed cùm facile cognoscat magnopere referre ad præstandum ea, quæ dicta sunt, prius in seipso exprimere, quæ in altero videre desiderat (quandoquidem plures exempla, quàm verba commouent animos, neque quis aliorum animis ingenerare virtutem potest, quam ante non in se possideat) idcirco perfectionis suæ totus amore ferueat, necesse est, atque ijs in virtutibus acquirendis operam diligentem ponat, quibus ipsa perfectio acquiritur. A B

Sed quoniam regulares, cùm ad confessiones audiendas admittuntur, solum examinari solent sintne sufficientes, & doctrinam iustam habeant, neque nos aliter perspectos mores eorum, & bonitatem vitæ probatam tenere possumus, ideo Superiorum eorum conscientias oneramus, ut ad huiusmodi prouinciam non alios nobis in publicum deducãt, quàm qui probitate, atque integritate vitæ tales sint, qui laudabiliter hoc Sacramentum exhibere queant, cuius quidem rei scripto nobis fidem dabunt, nec aliter eos admittemus. C

Confessarij diligentia.

Prompto, ac parato animo ad confessiones audiendas accedant, euitentque diligenter, non solum ad subterfugiendum laborem, ne submoueant intempestiuè venientes ad se confitendi gratia, sed neque signo, aut verbis vllis præseferant, ægrè se, grauatoq; animo confessiones eorum excipere; quin potius ita se comparent, vt intelligant pœnitentes eos salutis eorum causa multum solatij, & gaudij ex ijs laboribus haurire.

Ex

A *Ex hac eorum alacritate nascetur etiam hoc commodi, ne pœnitentes excusationem iustam prętexere possint, se non esse confessos, maximè quibus temporibus ad id tenentur, per speciem quasi commoditatem non habuerint. Præterea autem admonemus Confeßarios, si vel ad exequias, vel quæuis alia Ecclesiastica munia illos euocari contingat, nisi causa prorsus sit neceßaria, vt ne confessiones ijs diebus propterea vel interrumpant, vel intermittant, quibus frequentiores solent occurrere, maximè octiduo, aut amplius ante diem Natalem D. N. IESV CHRISTI, in Quadragesima, & præcipuè circa medium illius vsque ad octauam Paschę, nonnullis etiam diebus* B *cum Iubilęum promulgatum est, alijs solēnioribus festis, quibus, vt plurimùm populus, vel omnis, vel ex maiori parte ad confessionis Sacramentum confluit.*

confessarii quando maxime cōfessionibus audiendis uacare debeā

Cupimus etiam in hūc finem, Superiores Regularium certiores ea de re redditos, vt prędictis temporibus procurent, quantum poterūt numerum maximum Confeßariorum, qui doctrina, & timore Domini insignes, atque à nobis approbati in suis Ecclesiis Pœnitentes audiant.

Quoties regulares ad ægrotantium confessiones excipiendas accersuntur, si necessitas aliud non suadeat, ex Pastore prius intelligant, quæ conditio, & status sit ægroti, vt tantò C *diligentius animaduertant, si quid alleuamenti conscientiæ illius pręberi valeat, pręsertim in summo temporis illius articulo, in quo velut in cardine vertitur, aut animæ salus, aut perditio ęterna: quod si temporis breuitas non patiatur ante confessionem id fieri, saltem ab audita cōfessione quàm citissimè fiat, vt tam ipse Confeßarius, quàm Pastor in procuranda hominis infirmi salute suo officio non arguantur defuisse.*

cōfessiones ægrotorum qūo excipiendæ.

Cùm primum Sacerdos Sacramentum Pœnitentiæ cuipiā ægroto ministrauit, in schedula subscribat; quę qualis esse debeat, infra dicetur, eaque fateatur se pœnitentis confessionem excepisse. quod ideo fit, ne Medici curam suam subtrahere

infir-

infirmis cogantur, iuxta Bullam fel. mem. Pij V. & Decretum primi nostri Concilij Prouincialis, & ne per negligentiã confessariorum in dicta fide præstanda sumant occasionem excusandi se ab obseruantia prefate Bulle, & Decreti. A

cõfessiones extra templũ non audiendæ.

Popularium in domibus confessiones nemo audiat, nec virorum, nec fœminarum, cuiuscũque vel ordinis, vel cõditionis illi fuerint, nisi dum egrotãt; quod cum fit, & mulierum confessiones Sacerdos excipit, ostium apertum sit, ita ut ab ijs, qui in vicinis locis agunt, conspici possit.

Extra eam necessitatem cõfessiones mulierum nõ audiãt, nec etiam si vel leuiter illæ reconciliari tantummodo vellent præterquam in templo, & sedilibus ad id destinatis, sed neque tum quidem eo loco, nisi post ortum Solis, & ante eius occasum audiantur. B

Iu illis ipsis sedilibus quotidiano ritu confessiones audientur, etiam virorum, si qui solent in templo confiteri: Hanc ob causam omnibus in templis sedes huiusmodi tam multæ construantur, quàm multi solent esse Confessarij; sint autem omnes ad eam formam exedificate, quemadmodum ordinauimus generatim eas debere construi.

Constituantur autem predicte sedes loco tam aperto, vt ex omni parte conspici possint: quòd si preterea locus haberi talis possit, vt obstaculum aliquod intercedat, vt dum quis confitetur, interea ceteri à spatijs plus æquo propinquis arceantur, id fiat; vbi verò mos aliud obtinet, Confessarij partes erunt sedẽ ipsam loco mouere, simul & populum nimis vicinum antequam consideat propellere. quod item faciet, dum in cõfessionibus versatur, si occasio requiret. C

confessarij in audiendis confessionibus scopus.

Confessarius in huius Sacramenti administratione, sic animi sui propositum ordinet, ac dirigat, necesse est, vt nullus eum intuitus humanus eò pertrahat, sed sola Dei gloria, & animarum salutis desiderium: quocirca quoties vel euocabitur ad confessiones audiendas, vel ad eas sese conferet, totus in

A *Deum erectus, cum ipso opere mentis oculos in hũc finẽ coniĳciat, & diligenter attendat se eò pergere vt pœnitentes pretiosissimo Saluatoris nostri IESV CHRISTI sanguine abluat, ac mundet.*

Sed quia in huius Sacramẽti tractatione multa inueniuntur pericula, ne scilicet errent in varĳs quæstionibus, & obligationibus decidendis, quæ in illud forum veniunt, vel absolutionis gratiam re ipsa indignis impertiant, vel aliquo modo animam suam inquinent, dum multorum inquinamenta, fœditatesq; audire necessarium est, nunquam ad tantum hoc officium sese Confessarius accingat, quin prius breui aliqua B *oratione, prout res feret; lumen & gratiam à Domino petat, vt non solum in nullam reprehensionem vel errorem incidat, verùm aliorum sordes sic abstergere valeat, vt se ipse non polluat: simul etiam Deum orabit pro vera emendatione eorum, quorum confessiones est auditurus. Habeant igitur singuli versiculos illius Psalm. 50. & orationem antiquis temporibus ab Ecclesia vsitatam penes se in scriptis, cuius quidem alterum exemplar in sacrario cuiuslibet templi (in quo sunt Confessarĳ) deinde, alterum introrsus in ipsis sedilibus, volumus affigi, vt antequam ad confessiones aggrediantur, eam vel similem aliquam, prout cuiusque pietas feret, apud se* C *legant.*

Oratio ante audiẽdas Cõfessiones facienda.

Vers. Cor mundum crea in me Deus.
Resp. Et spiritum rectum innoua in visceribus meis.
Vers. Ne proĳcias me à facie tua.
Resp. Et spiritum sanctum tuum ne auferas à me.
Vers. Redde mihi lætitiam salutaris tui.
Resp. Et spiritu principali confirma me.
Vers. Docebo iniquos vias tuas.
Resp. Et impĳ ad te conuertentur.
Vers. Libera me de sanguinib. Deus Deus salutis meæ.
Resp. Et exultabit lingua mea iustitiam tuam.

ORATIO.

DOmine Deus omnipotẽs, propitius esto mihi peccatori, vt dignè poſsim tibi gratias agere, qui me indignum propter tuam magnam miſericordiam, miniſtrum feciſti officij Sacerdotalis, & me exiguum, humilemque conſtituiſti ad orandum, & intercedendum ad Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum filium tuũ pro peccatoribus, & ad pœnitentiam reuertentibus: Ideo dominator Deus, qui omnes homines vis ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, qui non vis mortem peccatorum, ſed ut conuertantur, & uiuant; ſuſcipe orationem meam, quã fundo pro famulis, & famulab. tuis, qui ad pœnitentiam uenerunt, ut des illis ſpiritum compũctionis, ut reſipiſcãt à diaboli laqueis, quibus aſtricti tenentur, & ad te per dignam ſatisfactionem reuertantur. Per eundem Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.

Sacerdotes ſæculares non niſi toga, & ſtola decenter amicti, pœnitentes audient: quod etiam tum fieri volumus cùm ægrotantium excipiunt confeſſiones, licet id faciant apud eos domi.

Nullorum accipiantur confeſſiones, nec in Ciuitate, nec verò in tota diœceſi noſtra, ſine noſtra, vel Vicariorum foraneorum expreſſa licentia, poſt Dominicam Palmarum vſque ad diem integrum Paſchæ peractum, niſi eorum qui paulo ante Confeſſi ſunt, aut ſaltem à Quinquageſima præcedenti. excipimus ſemper ægrotos.

Ceterorum verò confeſſiones infra octauam Paſchæ differantur, ſecũdum conſtitutionem noſtram Paſtoribus datam, idque graues ob cauſas in ea declaratas.

Si quem deprehenderint, qui ſine ratione legitima Confeſſa-

A *feßarium suum deserat, qui quidem perappositus erat alioqui ad illum in viam salutis dirigendum, conetur eundem peropportunè reducere, tum reprehensa perniciosa hominũ negligentia, qui Confessarium doctum & prudentem sibi deligere negligunt, tum quasi noxia, & vitiosa frequenti mutatione Confessarij detestata: quemadmodum enim medici, qui naturam, temperamentumq́ corporis in infirmis perspectum habent, non facile permutari solent, quòd morbis necessaria facilius inuenire remedia norint; sic neque videntur pœnitentes, nisi magno delectu, à medicis suis discedere debere, cũ ij melius animarũ vulnerib. adhibere opportuna, ac vtilia in*

B *stituta possint. Si tamen iusta de causa Confeßarius aliquem ad se venire permittat, qui pij, & prudentis alterius in confitendo consilijs ante vtebatur, vtile erit id cum illo ipso communicare, vel saltem dare operam, vt pœnitens ab eo abeũdi honestam licentiam nanciscatur.*

confeßarius non facile mutandus.

Confessarij omnes, præcipuè si qui in nostra Diœcesi eo munere funguntur, curare debent, vt inter eos, & Parochos locorum, vbi confessiones audiunt, bene conueniat, siue cùm illorum ibi sint monasteria in propinquo, siue cùm ob habitas conciones, siue ob aliam quamcunque causam Confessiones audiunt.

Confeßarij inter se conuenire dẽnt.

C *Itaque non absoluant eos, qui vel ob exempla vitæ impiæ, & in eo statu perseuerandi pertinaciam, vel quòd ad pœnitentias publicas, siue legata pia, vel similia quædam tenebantur; atque ideo à Pastoribus suis absoluti non fuerint. Proinde sæpius Regularium Superiores suos admoneant huius rei necesse est: præcipuè autem ad animorum concordiam, quæ ad ædificationem quoque plurimùm valet, diligenter eos exhortentur, præmoneantq́, si in quæstionis alicuius explicatione inter eos & Pastores sentiendi quędã accidat diuersitas, vt ea cũ prudẽtia sese gerãt, ne ad vulgi aures ea perueniãt, quin statim ad nos potius pro rei cõtrouersæ definitione accurrãt.*

Meminerint ad Sacramentum Pœnitentiæ non permittere venire eos, qui ſine conuenienti tum exteriore, tum interiore animi præparatione volũt accedere, quin magis verbis caritatem ſpirantibus pro captu cuiusque tales alloquantur, & dicant, vbi ſeſe melius pro dignitate tanti Sacramenti diſpoſuerint, ita demum ad ſe reuertantur. A

Mulieres q̃ in confeſſione audiẽdæ non ſint.

Itaque mulierum earum confeſſiones non audiantur: quæ ceruſſatæ veniunt, quæ fucis vtuntur, quæ faciem ſtibijs depingunt, quæ ex auribus monilia geſtant, quæ leuibus, & vanis ornamentis, quæ pãnis aureis, alijsvè ſimilibus laſciuijs promptè, ac comptè accedunt, &, vt ſemel omnia dicam, quæ veſtes modeſtas non habent, nec ſimplici cultu incedunt, nec in capite velum aliquod gerunt, quod notabiliter non tranſpareat, quævè ſaltem operimentum ex lino, lanavè confectum. vel peplum ſobrij alicuius coloris non habent: ſic enim huius Sacramenti reuerentiam decet, & ita prorſus cognitioni peccatorum, & de eiſdem dolori intimo conſentaneum eſt, cum ſcilicet cogitare debeant, quod ante tribunal, & iudicium Domini Dei ſui ſe ſiſtant, ac quaſi peccatrices miſericordiam, & veniam ſuppliciter de eiſdem imploraturæ veniant. B

Idem neceſſe eſt in viris obſeruetur, vt videlicet ad cõfeſſiones non admittantur, qui veſtitu viro indecenti, qui auro intextis pallijs vtuntur, qui laſciuis pileorum ornamentis induti ſunt, qui item cum armis accedunnt, aut ſimilibus rebus. C

Maius multò ſtudium confeſſarius ponat in interiore animi præparatione, quando neceſſe eſt, prudenter inquirenda; ea enim planè ad hoc Sacramentum requiritur, cerniturque maximè in ſeria, & ſolida peccatorum examinatione, quę ad vnumquenque pertinet, ita ut uniuerſi, quantum in ſe eſt, eũ animi dolorem, qui iure in hoc Sacramento requiritur, habere conentur, cùm firma, ac conſtanti deliberatione animi, tum pro præteritis ſatisfaciẽdi, tum vitam in poſterũ emendandi.

dandi. In quibus igitur eam præparationem desiderari animaduertent, verbis beneuolis persuadere conabuntur, vt denuò conscientiam suam diligentius examinent, ac rectè sese præparent.

Quõ male homines ad confessioné parati accedunt.

Signa autem ex quibus coniectura capi potest, eos sine iusta præparatione ad Sacramentum venire hæc sunt. Si ad confessionem properant, quasi ab ipsa occupatione rerum suarum auulsi, nullo temporis spatio prius in orationem collato, vel si eos peccatorum nullam habere cognitionem appareat: deinde si Confeßarius iam tum præsciat, quòd in se peccatum mortale quodptam teneant, vel quòd occasionem, quæ ad mortale pertrahat, amplexi teneant, nec ei valedicere velint, siue quòd aliena bona, cùm possint, restituere negligant.

Aduertat tamen Confessarius, si pœnitentes studij nonnihil se præstitisse ad eam præparationem, de qua dictum est, consequendam viderit: & obseruet tamen vel ob eorum ruditatem, vel quid aliud, necessariò aliquid ijs deesse, ut ipsemet quod deest suppleat sua industria, & ad cognitionem maiorem eos inducere adlaboret: quod fiet optimè, si peccati turpitudinem & grauitatẽ ponat illis ob oculos, quippe quod Deo aduersetur, vel maximè, ac damnationis æternæ malum peccanti infinitum adferat, atque hoc pacto pęnitentem inflectere, & sic effringere conetur, ut de vniuersis, & singulis peccatis mortalibus, tam acrem animi dolorem persentiat, vt securè eis absolutionis beneficium possit impertiri.

Præterea, pœnitentes, sed eos præcipuè, qui rarius confitentur, pro iudicio, & necessitate cuiusque, rationem ac methodũ quamdam bene confitendi diligenter edoceant, ac speciatim quantum intersit, vt integra sit confessio, aliasq circũstantias, quæ ad ea requiruntur, & quã vim itidem habeant, exponãt.

Pueri quomodo audièdi.

Consuetudo honesta est, puerulos, etiamsi quintum, aut sextum ætatis annum necdum excusserint ante Confessarium adducere, vt sic incipiant paulatim instrui, ac manu quasi in cogni-

cognitionem, atque vsum huius Sacramenti transferri: caueant tamen accuratè Sacerdotes, ne absolutionem cum Sacramento ijs præbeant, in quibus nec idonea materia, nec ea rationis plenitudo reperitur, vt circa controuersiam iudicare possint, eos huius Sacramenti capaces esse: operam tamen maiorem collocabũt cum ijs, qui septimum, aut octauum annum iam attigerunt, quantum puerilis ætas ferre videbitur, vt huius Sacramenti necessitatem & virtutem, necnon modum quo suscipitur, perspicuè intelligant. A

Quando cõmunio pueris tradenda

Qui verò confessiones audiunt puerorum, aut puellarũ, qui iam annos decem vel duodecim numerãt, quos proinde aptos ad Venerabile Sacramentum altaris propediem fore existimant, solerter videãt, ne vel sua, vel parentum negligentia, & socordia, absque gustu tanti thesauri spiritualis eos patiantur adolescere: quin potius quantò minori cum productione temporis, quàmque diligentissimè fieri poterit, doceant eos, quæ ad hoc Sacramentum percipiendum necessaria sunt, fructusque innumerabiles inde manantes, tum quanta animi demissione, ac reuerentia, quàmque magna conscientiæ puritate opus sit. B

Ceterum, postquam iterum atque iterum eorum confessiones iam audierint, vel per se venerabile Sacramẽtum eis porrigant, illiusq; rei fidem scripto faciant, vt Pastori suo exhibeatur, quo deinceps in Paschate ad Communionẽ Pastor eos, cum ceteris adiungat, vel ad eam sumendam instructos & idoneos esse scriptis declarent, atque proprium ad Pastorem amandent. C

In ipso aditu confessionis, antequam peccata sua quis enumerare pergat, Confessarius, maximè si cum rudioribus hominibus agit, quivè rarius confitentur, debebit quasdam interrogationes præmittere, quibus in decursu confessionis omnia commodius cedent: sunt autem interrogationes huiusmodi. Primum si certum non habet, pœnitentem ex eorum numero

esse

A *esse quos absoluere rectè possit, interroget, quo modo id sit; si non esse talem inueniat, quàm primum ad alium qui absoluendi potestatem habet, remittat; sin aliter est, & tamen nihilo secius pœnitentem satis non agnoscit, quærat secundo loco, quo in statu res eius sint, cuius ipse conditionis sit, quam professionem, aut artem tractet, quod officij genus, vt plurimum exerceat: interrogabit deinde, quantum temporis intercesserit, postquam confessus est, interim in memoriam ei redigens, quàm magnum emolumentum parere soleat crebrò iterata confessio: tum petat vtrum pœnitentiæ nuper præscriptæ sibi fecerit satis: quæret etiam, si norit articulos Fidei,*
B *præcepta Decalogi, & Matris Ecclesiæ: quòd si nesciat, tum se geret eo modo cum pœnitente, quem inferius indicabimus.*

Quærat vtrum diligentiam, atque industriam congruentem in conscientia bene examinanda collocarit; quæ sanè tanta requiritur, quãta in negotio quouis maximi ponderis inesse solet: res enim verè operosissima est ad Sacramentum Pœnitentiæ ritè accedere; atque hoc loco, si necessitas efflagitat, eum de vtili quodam modo examen conscientiæ faciendi instituat, quænam ratio sit ad memoriam reuocandi peccata commissa, cum ijs, quæ circunstant omnia; nimirum vt ingrediatur in seipsum, vitæq; tempora speciatim percurrat, initio
C *quidem quantum ad ætatem momenta, pueritiam scilicet, iuuentutem, & cetera pertinet: secundò, quantum ad status mutationem; quòd si vxorem duxerit, quomodo ante, quomodo post matrimonium contractum sese gesserit: tertiò quantũ facit ad vicissitudines humanæ vitæ, in rebus prosperis videlicet & aduersis, in sanitate & ægritudine, tempora varia, officia diuersa, quæ exercuit, sodalitia, loca, regiones, in quibus egit & versatus est, circa hæc omnia videat, an corde, lingua, vel opere peccauerit aliquando.*

Quæ sint initio confessionis facienda

Ad hæc conditiones, quæ ad confessionem perfectam requiruntur, quanta poterit breuitate, & facilitate illi proponet:

pote-

poterit verò ad quattuor, vel quinque præcipuas reducere illas ſexdecim à Doctoribus ſæpè commemoratas, quæ his verſibus continentur. A

Cõfeſſionis conditiones

Sit ſimplex, humilis confeſsio, pura, fidelis.
Atque frequens, nuda, & diſcreta, libens, verecunda.
Integra, ſecreta, & lacrymabilis, accelerata,
Fortis, & accuſans, & ſit parere parata.

Rogabit an recordetur ſe, vel in caſum aliquem reſeruatum, vel excommunicationem incidiſse, vel quod aliud impedimentum habere, à quo probabiliter arbitretur, quòd abſolui non poſsit. ſi quid huiuſmodi in exordio, vel in ipſo decurſu confeſsionis reperiat, ne procedat vlterius, ſed ſignificet pœnitenti, eum à ſe abſolui non poſſe, verum neceſſarium eſſe, vt aut nobis, aut Pœnitentiario maiori Eccleſiæ noſtræ Metropolitanæ, aut alteri, cui à ſimilibus caſibus abſoluendi poteſtas collata eſt, ſe exhibeat: ſi tamen ratio aliqua ſubsit, cur Confeſſarius non expedire iudicet, vt pœnitens id agat, tum ipſemet ad Pœnitentiarium, vel ad nos, pro abſoluendi poteſtate impetranda recurrat. B

Cõfeſſarius qũo ſe geret cũ ijs, quos abſoluerenõ poterit.

Si pœnitens extra Ciuitatem ſit, taleq. negotium ſit, ut ipſe Confeſſarius à Vicario noſtro foraneo, aut alio in ijs locis ad ſimilia decidenda à nobis deputato ſubdelegari poſsit, ab eis abſoluendi poteſtatem legitimam impetret, vel pœnitentem ad eos remittat, niſi forte nec ipſi à Caſibus reſeruatis abſoluendi poteſtatem à nobis haberent, aut caſus iſte sub eorum licentia comprehenſus non ſit, hoc tempore ſi pœnitens Mediolanum venire poſsit, hortetur eum vt id faciat; quod ſi ad id inducere non poſsit, petat ab eo veniam, dictum caſum nobis, vel Pœnitentiario maiori litteris, aut verbis indicandi, quatenus abſoluendi ab eis poteſtatem impetret: quod cum faciet, & rem ipſam litteris committet, prudentiam, cautionemque ſummam adhibeat neceſſe eſt, ne ullo modo in C

altorum

A *aliorum notitiam venire possit: at verò si causa tanti momenti esset, vt si litteræ vel perdantur, vel intercipiantur, maius aliquod pœnitenti incommodum immineat, tum Mediolanum Confessarius iubeat ipsum proficisci, nisi forte consultum videatur, vt ipse veniat alterius nomine.*

Ceterum in negotijs similibus prudentius facient, si rectà ad Pœnitentiariũ maiorem, quàm quoquam aliò recurrant, vel eò pœnitentes suos dirigans: specialiter enim à nobis ad id constitutus est ille, cum ampla etiam potestate alios subdelegandi in ijs omnibus negotijs, quæ pro Casuum reseruatorum absolutione difficilia occurrunt. Quod si ipse Pœnitentiarius B *à tali casu possit absoluere, tum modum illi præscripsimus, vel à nobis, vel aliunde vnde necesse sit, remedia talibus negotijs opportuna adhibendi.*

Si pœnitentem aliquo excommunicationis vinculo repeciat ligatum, seriò commonefaciet eum pœnæ excommunicationis, & quæ grauitas illius, quamque periculosum in ea perseuerare, quantaque eum diligentia fugienda sit excommunicatio: quod commodè fiet, si effectus illi demonstret nonnullos excommunicationis.

Interroget vtrum sciat hæreticum aliquem, vel de hæresi suspectum, vel simile quippiam, quod iuxta vel nostra edicta, C *vel eorum, qui Inquisitores vocantur, leges denunciare teneatur. quòd si pœnitentem ad tale quid aperiendum cognoverit teneri, curet ab eo satisfieri: & si negligentia sua factum est, postquam apud eum hæretici, vel suspecti de hæresi alicuius notitia fuit, vt terminus his denunciationibus præfixus transierit, eo articulo iubebit, vt licentiam impetret, qua absolui possit: non enim satis tempestiuè perfecit denunciationem vti debebat.*

Quando cõfessio reiteranda.

Circa confessiones antegressæ vitæ, debent eę interrogationes fieri, quæ sunt ad cognoscendum necessariæ; Num aliquo in peccato erratum sit ab integritate confessionis, ob quod

nullius ponderis, neque virtutis extitissent ceteræ confessio- A nes, ac proinde reiterandæ eßent.

Exempli gratia, si pœnitens alicui confessus sit, qui eum absoluere non potuerit, vel qui legitima absolutionis forma vsus non fuerit; vel Sacerdoti adeo indocto, vt ea quæ ad hoc Sacramentum administrandum requiruntur, nec intellexerit, nec sciuerit; vel etiam si ipse met aliquod peccatum mortale sciens subticuerit, vel confessionem diuiserit, enumerata parte peccatorum suorum vni confessario, alteri altera; vel ad extremum, si nullo penitus cum dolore de peccatis suis, nullove deliberato emendandi proposito confeßus sit; vel, quod etiam contingit interdum, si nullam omnino diligen- B tiam in memoria peccatorum refricanda videatur contulisse.

Cōfessio generalis quādo facienda.

Et quoniam cernere est, negligentiam maximam in confessionibus ritè faciendis sæpenumero committi, præcipuè verò eo tempore, quo quidam repudiato à se Dei timore, vel minimam prorsus, vel nullam animæ suæ curam gerere putantur, vt potiùs veniant ad confessionem ex certa quadam agendi consuetudine, quam quòd peccatorum suorum agnitione eò perducantur, & vitam emendandi vera desideria susceperint: in vniuersum quidem ob summam commoditatem, quæ ex confessione generali redundat, tum præsertim cùm ex C animo quisquam statuerit in posterum vitam in melius commutare, & totum se ad Deum conuertere; Confessarij pro cuiusque personæ qualitate, opportuno tempore, & loco ad generalem quandam confessionem pęnitentes exhortentur, vt per hanc, proposita omni præterita vita sibi ob oculos, maiore cum alacritate redeant ad Dominum, ac omnes errores, qui potuissent in præcedentibus Confessionibus accidere, resarciant.

Hisce interrogationibus finitis, quæ cōfessionis veluti pręambula quædam, & præludia sunt, Confessarius pœnitentem indu-

A *inducat, vt ipsemet omnia peccata sua, quæ recordatur, exprimat per se: quod vbi fecerit, si perspiciat adhuc (quod sæpe numero accidere solet) eum alijs interrogationibus indigere, per quas multorum, quæ oblitus sit, reducatur in memoriam, vel ea quæ prius confusè dixerat, distinctius consideret; volumus interim præmonere Confessarium, vt peccatorum mortalium numerum semper quàm poterit exactissimè inquirat, & quamuis fieri posset, vt non vsque adeo præcisè, & velut ad vnguem omnia referantur à pœnitente, nihilominus tamen paullò plus, minusvè eum numerum indicet, quem ad veritatem magis accedere arbitretur.*

Interrogationes Confessarij quomodo necessariæ.

B *In his interrogationibus ordinem sequatur oportet, initio ducto à præceptis Domini, ad quæ tametsi omnia alia, de quibus interrogationes habentur, computari possint, nihilominus si cum personis, quæ rarò ad confitendum accedunt, agatur, vtile erit, etiam per septem peccata capitalia, quinque sensus exteriores, & opera misericordiæ discurrere.*

Confessarius non minori vigilantia, ac prudentia pollere debet in ijs maximè peccatis inuestigandis, quę homines eius status, conditionisq; cuius est pęnitens, communiter perpetrare solent.

In peccatis verò luxuriæ, summam animi solertiam cum C *pari circunspectione verborum debebit vsurpare. Itaque cum in ijs speciem peccati, & circunstantias, quæ multum prægrauant illud, satis intellexerit, vlterius nihil studeat inquirere: in hunc finem circunstantiæ, quæ peccati speciem ab vna in alteram mutant, vel id plurimum deprimunt, plenè perfecteq; à Confeßario sciri debent; quandoquidem hæ duæ circunstantiarum species neceßario inter confitendum explicandæ sunt; ideoque ad Summas recurrendum erit, in quibus plerunq; hoc versu illæ continentur.*

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo, quando.

Prę ceteris tamen prouidus, cautusq́; sit oportet, ac modum congruentem sciat, quo pueri, ac puellæ interrogentur, ne forte, quæ prius ignorabant, eos doceat: verbis autem adeo commodis interrogationes suas circumloqui nitatur, vt pœnitẽtis animus non offendatur: quin etiam dum aurem admouet alicuius confessioni audiendæ, caueat omni modo peccati grauitatem à se auditi, gestu corporis, vel nutu capitis circunstantibus prodere, vel etiam pœnitentem ita terrefacere, vt propterea aliud graue peccatum subticeat; imò animum ei addat, vt omnia, quantumuis enormia, & turpia peccata aperire non vereatur. A

Mutatio votorum quomodo faciẽda.

Confessarius, qui priuilegium aliquod, facultatem, vel auctoritatem habet Pœnitentium vota commutandi, ea non nisi in alia opera pia maiora, Deoque acceptabiliora, vel saltem æqualia commutabit, in quo negotio diligenter attendet expensas, labores, aliasque difficultates, quas sustinere neceßse fuißet, si vota à se nuncupata primo modo debuißet persoluere. B

Quamuis verò per Iubilæum, aut litteras Apostolicas Priuilegium aliquod ei concessum sit ab omnibus peccatis, quantumuis enormibus, ac pœnis, censurisq́; Ecclesiasticis absoluendi, præmonemus tamen, quòd dispensare nõ possit, cum eis qui irregularitatem incurrerint, nisi in ipsis litteris expressa huius fiat mentio. C

Vt Confessarij plenius instruantur, nec absolutionis beneficium ijs impartiantur, quia eo reuera indigni sunt (id quod vel incuria, uel negligentia, uel, alia de causa sæpè accidit, ac proinde multi semper in eisdem peccatis hærent cum animarum suarum lamentabili ruina) idcirco ex plurimorum Theologorum, cùm Sæcularium, tum Regularium diuersorum ordinum consensu, quædam, quæ in frequentiori consuetudine agendi à Confeßarijs obseruanda erunt, inferius notauimus: quandocunq́; uerò ab ijs pœnitentes, uel absoluẽt, uel relin-

A *relinquent ligatos, uolumus, ut secundum id, quod infra dicetur, sua consilia dirigant.*

Itaque quandoquidem quilibet, qui iam ad rationis usum peruenit, sub peccati mortalis periculo, articulos omnes fidei scire, & intelligere (saltem generaliter) tenetur, necnon Decalogum, & S. Matris Ecclesiæ præcepta ad peccatum mortale obligantia, quæ communiter in Scholis cum Catechismo doceri solent: si confessarius deprehendat pœnitentem ignorare ea, quæ diximus, nec ad ea quàm citissimè poterit perdiscenda idoneum, non debet eum absoluere: si uerò ad ea mandandum memoriæ paratum sese exhibeat, si tamen aliàs à

Quomodo absoluendi, vel non, qui necessum saluti ignorãt.

B *Confeßario (siue ipsemet is sit, siue alius) uel speciatim à Pastore suo hac de re admonitus fuerit (debebit autem hæc recordari, ut commodius interroget) neque tamen tantùm studij adiunxerit, quantum debuit pro capacitate suæ personæ, eo usq. absolutionem differat, donec aliquo modo satisfaciat: uerùm si hac de re admonitus à nullo fuerit, postquam eum in supradictis ita generaliter instruxerit, ut tempore reddatur absolutionis capax, poterit eum absoluere.*

Si patres, aut matresfamilias fuerint, qui curæ suæ subditos, siue filios, & filias, siue seruos, & ancillas, (quæ particulatim interrogare meminerint) cùm rudimenta fidei non te-

Patresfamilias qui non absoluendi.

C *neant, addiscere non compellunt, uel non aduigilant, ut Decalogi, & Ecclesiæ Romanæ præceptis obediant, uel, quod peius est, ab eorum obseruatione eosdem prohibent, ut faciunt, qui seruos, & ancillas usque adeo occupatos diebus profestis detinent, ut propria necessitate urgente diebus festis operari quodammodo cogant, uel temporis tantùm non tribuãt, ut secundum Ecclesiæ pręceptum, Sacro Officio Missę interesse queãt, aut qui nescientes quinam eorum, qui in familia sua degũt, legitimum habeant impedimentum, promiscuè tẽpore Quadragesimali, aut alijs ieiuniorum diebus, cœnam, uel tempore ante meridiano escam ante horam debitam in ædibus suis*

præ-

præbent, uel dari patiuntur: aut si, quando hæc præcepta trāsgrediuntur, eos non reprehenduut, nec corrigunt; uel si serui corrigi nolint, & ceteris scandalo sint è domo sua non quamprimum eos ablegant. A

DE ADMINISTRATIONE FAMILIAE.

In omnibus his peccatis, nisi re ipsa prestent officium suū, negligētiamque in familię administratione commissam, & quantum ad ea, quę dicta sunt attinet, in posterum sese emendare promittant, nullo modo eos absoluat. quòd si in se recipiāt ea se facturos, nec horum admoniti umquam à Cōfessario, uel Pastore prescripto modo fuerint, poterit eos absoluere: si sepius fuerint reprehensi, nec sese correxerint, tamen absolutio differatur, donec promissa appareant, ueræque emendationis argumenta aliquo temporis spatio ostenderint. B

Confessarius eundem cum eis modum seruabit, qui cōtra Cōciliorum nostrorum prouincialium, pręcipuè uerò Tertij Cōstitutiones, ac alios Canones nostros diebus festis operantur, uel à uenditionibus, & similibus, quæ in illis prohibentur, non abstinent. Idem etiam seruetur cum ijs, qui in imderato corporis ornatu & fastu mortaliter peccant.

DE LVXV VESITVM.

Ac uerò cùm hac tempestate luxus uestium ad summum, quò conscēdere potuit, uerticem uideatur euasisse, idque magna ex parte culpa & negligētia Confessariorum accidat, qui uel ex inconsiderantia, uel forte dum leuiter pœnitentes peccare existimant, nullo cum scrupulo eos absoluunt, capita quędam in medium adferemus, quibus propter ornatum, & luxum in uestitu, fastumque animi ingentem, plerumque mortaliter hodie peccatur, ut cùm absolutio danda erit, secundum eas regulas, actiones officij sui metiantur. C

Qui peccant in uestitu mortaliter.

Si quis igitur uestitu splendidiore induitur, uel eo sese ornat ob finem peccati mortalis, utique mortaliter peccat: ad hæc qui uestimenti sumptuosi gratia, uel ipse delinquit, uel alij eius nomine præceptum Domini, uel Ecclesiæ transgrediuntur, ita ut, ne uestis non conficiatur, festis diebus sartori

operan-

A operandum sit, vel ipse certè faciat eum operari, aut Sacrum Missæ officium omittere, vel vt alij omittant præbetur ab eo occasio; vel si causam præstat cõiugi, ijsvè, ad quos spectat eius sustentatio, vt plus quàm priuatæ opes ferunt, in vestitum impendant, vel si præuidet, vt meritò debet præuidere, aut saltẽ probabiliter dubitat, quod odia vestium causa gignantur, dissensionesve in ædibus fiant, vel quòd indumenti causa coniux aut aliorum quispiam blasphemias euomat, aut lucra, contractusq; illicitos exerceant: His adde eos, qui ornatus gratia non sine peccato mortali supersedent eleemosynis necessarijs, aut legata pia non exequuntur, aut similia, quibus obstricti B sunt, complere negligunt, vel qui pro veste mercedem operarijs denegant soluere, vel differunt, aut ære alieno sic se obruunt, vt cum tempore soluendo non sint futuri: In hoc etiã ordine ponendi sunt, qui vt se splendidè vestiant, detrimentum proximo notabile inferunt; vel ita se exhauriunt, vt filias cùm ad ætatem nubilem peruenerint, in matrimonio collocare non possint, qua ex re magna damna solent existere: ad extremum cum prudenter colligi possit, quòd non mediocria peccata similia ijs, quæ dicta sunt, inde prodibuut, aut dubitatio verisimilis habeatur, quòd accidere possent, qualia fere solent sumptuosum & insolentem earum vsum comitari. In C omnibus quæ diximus, iudicãdum est peccatum mortale indulgere nimio vestitui.

Ceterum, cùm fieri vix possit, vt qui supra quàm suę copiæ fuerint, insumit, non animum aduertat ad peccata consecutura; vel vt minimum possit & debeat aduertere, potest in vniuersum rectè iudicari, eos omnes in peccato mortali vitam agere, nisi ex diligenti pænitentis examinatione certa ratione contrarium existimetur.

Quomodo fiat mortale in vestitu qđ per se tale non est.

Neque solùm mortaliter peccatur, cùm factæ expensæ in vestes, ordinem, & facultates domesticas excedunt, verùm etiam in modo peccatum committitur sese exornandi, quid enim

enim si ornatus ad lasciuiam pertrahat? quòd si per se, vel certè ex communi hominum iudicio non sollecitet ad peccatum, potest etiam fieri, vt per se quidem eò non adducat, tamen occasionem ille suspicetur ex eius generis ornamēto, quòd à sui ordinis hominibus communiter non gestatur, datum iri certæ personæ signum, vt illum inhonesto amore persequatur, vel ne sic accidat, probabiliter timet: denique cum in hoc peccato hæret, ita vitam instituit, vt nullam vel paruam salutis proximi habeat curam; adeò quidem, vt si quem ex sumptuosis, quibus incedit vestibus, per occasionem miserè salutem perdere conspiciat, tamen eum non studeret deponere. Fit deinde non rarò, vt cultus ipse prima fronte ad varias species amoris inhonesti prodendas concinnè institutus sit, easq. amorum affectiones varijs coloribus, dum se comit, & promit, vel alio quocunque modo non perobscurè declaret. A B

Iam verò nou solum absoluere eos non possunt, qui peccato mortali valedicere constanter non decernunt, sed nec illos etiam, qui quamuis asserant peccatum se velle deserere, tamē vna dicunt, uideri sibi non se commercium illius esse relicturos, nisi ea velint remedia apponere, sine quibus Confessarius iudicat ad vomitum redituros.

Quando absolutio differenda.

Est præterea consultum, absolutionem differre, donec euidens appareat emendatio in ijs, qui tametsi dicāt, ac polliceantur, quod se eximent peccato, tamen Confeßario probabilem faciunt metum, ne contrarium contingat. Ex hoc eße solent plerique adolescentes, qui in otio vitam agunt, qui luxui dediti, crapulam, & amores inhonestos sequuntur, qui libidinibus pascuntur, verba obscœna proferunt, murmurāt, in odijs, ad detractionibus versantur quotidie, & confessionem differunt in vltimos Quadragesimæ dies: Idem faciendum est cum ijs scilicet, vt differatur absolutio, qui cùm multos annos in peccatis suis perdurant, nulla interim adhibita opera in emendationē vitæ, in eadem peccata iterū atq. iterū labūtur. C

Dein-

A Deinde nec eos absoluat, qui cum peccatis mortalibus simul etiam eorum occasiones vitare planè non proponunt. Porrò cùm è re Confessarij vel maximè sit, vt quæ sint eæ occasiones perspicuè sciat, paullo de illis loquemur distinctius hoc loco.

Sub occasionem peccati mortalis omne illud cadit, quòd peccandi mortaliter causam administrat, eo quòd huiusmodi est, quod vel per se in peccatum inducat, vel eius occasione confitens vsque adeo ad peccandum allicitur, vt certè Confessarius metuere possit, quod ex peruerso, quem diu induit, habitu, in posterum non magis abstinebit, quàm prius à pec- B cato, si in ijsdem occasionibus versetur.

Occasio peccati mortalis quæ.

Prioris ordinis occasiones, quæ scilicet suapte natura trahunt in consensum peccati mortalis, sunt istiusmodi: aleis ludere, cùm moraliter certo, vel probabili periculo animarũ; domum tenere in hunc finem alijs paratam; aliquam, cum qua sit peccatum, vel apud se, vel apud alium, suo rogatu fouere, vel quocunq; modo in eisdem ædibus habitare, persistere in assidua collocutione, aspectu, quotidiano congressu, & similibus turpium amorum irritamentis.

Itaque si pœnitentem ijs, aut similibus impedimentis irretitum esse perspexerit, ipsaq; occasio talis sit, quæ tum etiam C re ipsa existat, veluti quod concubinam alit, vel quid huiusmodi, Confessarius eum absoluere non debet, nisi prius illam ipsam occasionem prorsus abscindat.

In alijs verò, vt in Venereis aspectibus diu esse, conuersari periculosè cùm fœminis, perdurare in tactibus impudicis, si eis nuncium remittere non polliceatur, vel si spondeat, altas tamen, cum de eodem fidem fecerit, vitam non emendauerit, absolutionem differat, vsque eò dum emendationis quædam argumenta videbit.

At verò cùm vsu venire possit, vt ex omnibus, quæ solers ac circumspectus Confessarius excogitauerit, nullum reme-

dium tamen potuerit habere, cur pœnitens absque periculo & scandalo magno debeat occasionẽ præscindere, vtatur Confessarius his vijs. A

Remedia cõtra peccati occasiones.

Primò absolutionis beneficium eò vsque extrahat, donec emendationis indicia videat, maximè, si absolutio citra aliquod illius periculum, vel infamiam procrastinari possit, eaque doloris signa perspiciat, eam animi dispositionem, promptitudinemq; suscipiendi omnia, quæ pro eius emendatione necessaria Confessarius iudicabit, quo tempore remedia huiusmodi pœnitenti proponet, quæ magis opportuna, magisque necessaria apparebunt: verbi gratia, præscribet ei, ne solus vnquam cum sola versetur, vt orationes augeat, corporis macerationem subeat aliquam, quodque præcipuum est, vt frequenter confiteatur, aliaq; similia, quæ si pœnitens recipiat in se, poterit absolui. B

Contra verò si ab illa diligentia, quam vel ille, vel alius Confessarius iamdiu adhibuit, non se emendauerit, non absoluatur, donec impedimentum sustulerit, vel nisi quid aliud à nobis acceperit, quod conuenire videatur, ad quos in tali negotio recurret, vt factum nobiscum expendat, ita tamen, vt nulla fiat mentio peccantis.

Occasiones particulares quorundam peccatorum

Alterius generis occasiones, quæ videlicet ex conditione peccantium sumuntur, ea facta sunt, quæ etiamsi per se licẽt, tamen probabiliter timetur, ne is qui confitetur, in eadem ipsa, quæ olim admisit, peccata relapsurus sit; si in eisdem operibus, in quibus antea versatus est, perseueret: tales ob mundi corruptelam plurimi solent in castris esse, mercaturam sequi, Magistratus obire, aduocati, & procuratoris officia exercere, aliaque id genus; quæ dũ quis tractat, fit sæpe, vt vocibus blasphemis, furtis, iniustitia, calumnijs, odijs, fraudibus, periurijs, & alijs eiusdem farinæ sceleribus, quibus Deus offenditur, tantam sibi eorum consuetudinem asciuerit, vt coniectari liceat, si in eisdem officijs maneat, cum se rursus eædem illę C

oblaturæ

A *oblaturæ sint occasiones, quòd fortiorem animum ad resistendum peccatis non opponet, quàm hactenus fecerit: quodque inde sequitur, in idem lutum ex integro prolabetur: Omnes qui sunt huiusmodi, secundum B. Augustinum, vel negotiũ ipsis periculosum deponant, vel saltem absque licentia & obedientia pij, ac probati Sacerdotis non exerceant: qui quidem hominem eo modo constitutum absoluere non debet, si existimat ad eadem peccata rediturum, quamdiu in antiqua occasione perseuerat: sed æquum est, vt vitæ emendatio, & quædã illius approbatio per temporis interuallum expectetur. Atqui hic vigilandum est eò diligentius, quo manifestum est in* B *hac parte Confessarios incuria sua maximam præbere causam, cur in omnibus fere opificijs, & exercitationibus publicis peccata grauissima inueniantur, & abusus intolerabiles, sine quibus multi hodie existimant, nec res etiã per se æquissimas rectè exerceri posse.*

Cap. considerat de pœnit. dis. 5. sumptũ ex lib. de vera & falsa pœn. ca 14 & 15. qui est inter Opera Augu.

Exempli gratia, in Magistratu adeundo, & alijs officijs assumendis, multa iuramenta reperiuntur, quæ seruari debeant; quæ tamen postea non seruantur.

Inter Consiliarios, Aduocatos, Procuratores, clientum perniciei ac damnis incumbitur, cõtra id, quod propria conscientia dictat faciendum.

C *Idem fit in bello, vbi duellis locus datur, vbi odijs, homicidijs, plena sunt omnia. Inter ludendum maledicta vigent, rapinæ, quæstus meretricij. Apud mercatores hæc regnant, vsuræ, mercium fraudes, cùm vel eas miscent, vel malas pro bonis in manum porrigunt; multoq́ pluris quàm pretium iustum est, eas distrahunt; nec desunt periuria, mendacia, vectigalium fraudulenta auersio, aliaq. eius ordinis permulta.*

Plerique opifices festis æquè, ac profanis diebus ita occupantur, vt nunquam neque cultui diuino vacent, neque conciones frequentent, nec se solum, sed ad similem modum totam distentam familiam habeant.

Quam ob rem magno numero inueniet Confessarius inter eos, qui talia exercent, omnem vitam ferè in peccatis mortalibus duxisse, qui quidem absolutionis capaces existimari non debent, nisi diligentia prius accedat; qua simul & ab inuolucris huiusmodi liberentur, & fortiores contra peccatum reddantur. A

Plurimi nunquã ut oportet sunt confessi.

Quòd si Confessarius posuerit maiorem industriam in ijs examinandis, non dubium est, quin plures deprehendet, qui nunquam, vt oportuit, Sacramento Pœnitentiæ peccata sua expiarint. quod cum fuerit ab eo animaduersum, ostendat eis. præterquam quòd de emendatione maiorem probationem facere debebunt, vel opificij genus in quo sunt, deserere, etiã totius uitæ confessionem instituere, ac studio vehementi in quo suam incumbere tenebuntur. B

Multò magis Confessarius circa ea officiorum, actionumque discrimina extirpanda adlaborare debet, quæ nullam uel necessitatem Reipublicæ, vel vtilitatem secum ferunt; quæ quamuis ex priori ordine rerum non sint (illæ enim per se ad peccatum mortale inducunt, ac propterea necessariò à quouis homine quocunque in statu relinqui debent) nihilominus tamen ad male agendum inflectunt, ac facillimo negotio sæpissimè ad diuersa peccata trahunt, vt choris interesse, agere cũ blasphemis, versari cum scurris, malorum se sodalitatibus hominum adiungere, tabernas frequentare, otio indulgere, similesque actiones, in quibus vt plurimum peccare mortaliter homines solent; qui quidem ante non debent absolui, nisi animo abalienato penitus illa ipsa se deserturos esse polliceantur. C

Officia quæ relinquenda pœnitenti.

Et quidem, si probabiliter sibi confessarius persuadeat, posse se fidem primæ vel secundæ à pœnitente sibi promissionis factæ dare, quòd scilicet occasionem auferet, poterit eum promissionis intuitu absoluere; sin autem fidem semel atque iterum fregerit, ac tertiò iam idem polliceatur, absolutionẽ differat

A *ferat, vsque dum reipsa videat pœnitentem se omni peccato liberasse, in quo prius vixerat.*

Contractus qui deferẽdi

Eos prætereа, qui contractus nostris Concilijs Prouincialibus nominatim prohibitos, vel per se aliàs illicitos exercent, non absoluat, nisi prius rescindantur, satisfactioq; conueniẽs pro eis præstetur. Si contractus dubij sint, antequam absoluat, ad Pœnitentiarium maiorem rem totam reijciat, qui quidem illius explicationem ampliorem penes nos inueniet: sed hoc tempore si pœnitens sufficientem dederit cautionem, quòd futuræ definitioni sententiaque acquiescet, poterit eum absoluere, & ad communionem admittere.

Iubilæi tempore qui nõ absoluendi.

B *Sed ne quidem Iubilæi alicuius tempore, qui ea, quæ ex edicto publico, monitoriove Papali, vel Archiepiscopali notificare tenebantur, subticuerint, nullo modo absoluãtur, nisi denunciationem ritè prius fecerint, ac omnibus, ad quæ ob dãnum inde secutum obligati sunt, satisfecerint. Ceterum, ante restitutionem, debitamque satisfactionem eos non absoluant, qui aliquatenus ad tale quid adstricti sunt, modo id facere possint: eos tamen excipimus, qui ex graui, periculosaq. infirmitate decumbunt, quibus tamẽ præcipiat Confessarius, oneretq; vt quàm primum poterunt, satisfaciant.*

Postquam Confessarius omnibus his præscriptis remedijs C *diligenter vsus fuerit, si impedimẽtum aliquod non videat, ob quod negare vel differre debeat absolutionem; dicat pœnitenti, ut de peccatis omnibus, quæ confessus est, reliquisque in vniuersum, quæ uerbo, cogitatione, opere, vel omissione commisit, quorum non recordatur, culpam humiliter suam dicat, confessionemque claudat.*

Quod vbi factum est, Confessarius ei, maximè si talis est, qui rarius confiteri solet, peccatorum grauitatem ostendat, ac speciatim ad ea sensim descendat, quibus eum nouerit magis inuolutum, ijsque remedijs contra eadem armet & muniat, quæ conuenientissima esse iudicabit.

Pro-

Proderit autem hac in parte Methodum Confessariorum bene tenere, vel Directorium, atque eiusmodi argumenti libros sibi facere familiares. A

Deinde si fuerit necessarium, iniunget ei, vt satisfaciat et restituat, rem, famã, uel honorem, quæ proximo abstulerit; tum, ubi prescripserit salutarem pœnitentiam, quemadmodum infra dicetur, eum absoluet.

Absolutio ex communicationis quomodo concedenda.

Si fortè pœnitens aliquam censuram incurrerit, à qua eũ absoluere possit antequam conferat absolutionem à peccatis, eam debet, quæ à censuris datur, præmittere, multum autem iuuat ad cautelam, si semper eadem premittatur, quatenus scilicet potestatem habet, ac pœnitẽtem indigere arbitratur. B *Similiter si pœnitens casu aliquo reseruato teneatur, nisi licentiam absoluendi habeat, eum non absoluat; aliàs enim in excommunicationem incideret à Synodo nostra Diœcesana latam. Nec ipsi Regulares quantumuis priuilegio, quod* Mare magnum *uocant, uel alijs quibusuis indultis gaudeant, à prædictis casibus absque peculiari nostra licentia absoluere possunt: quemadmodum Gregorij XIII. Pont. Max. Sanctitas ex Cardinalium consilio, ad quos Concilij Tridentini interpretatio pertinet, declarauit.*

Multo minus sese ingerent ad absoluendũ à casib. in Bulla in Cœna Domini cõtentis, uel alijs Sedi Apostolicæ reseruatis C

Atqui ut omnes, qui in nostra uersantur Diœcesi, unam, eandemque absoluendi formam obseruent, hoc quo sequitur modo absolutionem proferent. Sed interim admonemus omnes seriò, ne uerba ea omittant, in quibus tota absolutionis uis consistit, uidelicet: Ego te absoluo. *Hic itaque omnibus sit præfixus absoluendi modus.*

Absolutiõis formula.

Misereatur tui omnipotens Deus, & dimissis omnibus peccatis tuis, perducat te ad vitam æternam. Amẽ.

Indulgentiam, absolutionem, & remissionem omnium peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens &

mise-

A misericors Dominus. Amen.

DOMINVS Noster IESVS CHRISTVS te absoluat, & ego auctoritate ipsius absoluo te ab omni vinculo excommunicationis, suspensionis, & interdicti, si quod incurristi, quantum possum, & indiges. *Deinde*:

Ego te absoluo ab omnibus peccatis tuis, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Amen. Passio Domini Nostri IESV CHRISTI, merita Beatæ Mariæ semper Virginis, & omnium Sanctorum, & quicquid boni feceris, & mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiæ, & præmium vitæ æ-

B ternæ. Amen.

In satisfactionibus, uel pœnitentijs Confessarius circumspectus esse debet, ne adeò leues illæ sint, & faciles, ut potestas clauium in contemptum veniat, ipseque particeps fiat, & consors aliorum peccatorum, neq. nimis graues, aut longę iubeantur, ut uel recusent eas exequi, uel etiamsi acceptas habent, postea tamen plenè non perficiant.

Canones pęnitẽtiales ad vnguẽ Confessarius teneat.

Idcirco Confessarius canones pœnitentiales ad unguem sciat oportet: nam quamuis illi possint & debeant, secundum prudentis, & morati Confessarij arbitrium mitigari, prout pœnitentis contritio, personarum qualitas, diuersaque condi-

C *tio, aliæque circunstantiæ ostendent, utilissimum tamen est semper ipsos Canones præ oculis habere, adque eos tanquam ad amussim respicere, quantum conueniens erit: & quidem Confessarius, etsi pro modo antiquo Canonum pœnitentiam non habet sequi, tamen pœnitenti nonnunquam articulos in ijs explicatos tractabit, ut sic ad maiorem dolorem adducatur, pœnitentiamque leuiusculam, quam ipsi dedit, alacrius exequatur: & interim hęc quoque percipietur utilitas, quæ proficiscitur ex benignitate, quam hodie Sancta Mater Ecclesia cum pœnitentibus obseruat, quando disciplinæ Ecclesiasticę rigorem eis tantopere moderatur. Curet etiam, ut*

satisfa-

Pœnitentiæ quomõ peccatis respondebunt.

satisfactiones peccatis commissis respondeant. Itaque aduersum peccata carnis, vigilias, peregrinationes, cilicia, aliq. similia imponet, quæ macerare, ac castigare possunt carnem. Contra auaritiæ peccata, præter restitutiones, quę fieri debẽt, opponet opera misericordiæ pro facultate & modo cuiusque. Peccata superbiæ, quæ in spiritu hærent, oratio comprimet, sub potenti manu Dei homini humiliato fortitudinem, animiq; constantiam acquiret. Præcipiet contra negligentiam in ijs ediscendis, quæ ad verum pertinent Christianum, conciones sacras, tum etiam, vt ad certum tempus Scholas, & Catechistas Christianæ religionis frequentent. Remissis hominibus, quique in rebus conscientiæ suæ salutiferis frigidè se gerunt, præcipiet, vt adeant templa, diuinisq; officijs assistant, multasq; vsurpent orationes.

Blasphemis quales iniungendæ pœnitentiæ.

At verò blasphemis, & sacrilega lingua in Deum, & Sanctos petulanter maledicis, pœnitentias graues & difficiles iniunget, quæque culpæ grauitati respondeant, qua in re Canonibus Sacris, Pontificijs Decretis, Concilio Lateranensi, ac nostrorum Conciliorum statutis sese conformabunt.

Verùm hac in parte integro iudicio & personarum delectu vtentur: non enim omnibus omnia conueniunt: quare nõ mandent pauperibus, vt liberaliter tribuant eleemosynas, neque ijs, qui diurnis sudoribus uictum sibi, suisque quæritant, ieiunia prolixa, ac simile iudicium in reliquis pœnitentijs vsurpabunt & sequentur. Videndum est etiam, vt qui publicis vel scandalis, uel sceleribus delinquunt, non absoluantur, priusquam satisfactionem item publicam, ac pęnitentiam peccato congruẽtem ijs iniunxerint, ut simul cum emendatione uitæ malefacta publica, benefactis resarciant; qua in causa Concilij Tridentini pręscriptum obseruabunt, ac institutionẽ nostrã super hac re in Primo, ac Tertio prouinciali nostro latã, qui etiã pœnitentias publicas in alias secretas nõ cõmutabunt, nisi expressã à nobis huius rei habeant potestatẽ.

Sacerdos ab omni auaritiæ suspicione abesse debet.

A *Vt liberior sit Confeßarius in exequendo officio, quod illi cum pœnitente est, maioreq́; apud eundem in auctoritate habeatur, in decernendis ijs omnibus, quæ ad pœnitentis salutem referuntur, non solum fugiet studiosè auaritiam, sed etiam omnem eius vel minimam suspicionem.*

Nominatim autem pecunias, vel aliquid huiusmodi pro confeßionum audientia non petet, etiamsi occasio se præbeat: ac ne signum quidem, vel minimum eius ostendat: quin potius voce, & reipsa declaret animum se prorsus abhorrentem à talibus habere. Cùm pœnitenti iubebit, vt Missæ sacrificium faciat vspiam peragi, nec obliquè significet, quasi velit B *ipse celebrare, vel in sua Ecclesia, aut Monasterio curare celebrari.*

Idem faciat in satisfactionibus ijs cùm pœnitens, vel debita incerta reddere pauperibus, vel pro votorum commutatione aliquid soluere debebit.

Sed neque pecunias, aliavè, quæ à pœnitente restituenda sunt, proprijs dominis in se prouinciam reddēdi assumat, nisi neceßitas id requirat, vt videlicet hoc modo pœnitens non prodatur: quòd cùm erit ab eo factum, curet, vt is cui rem restituit, chirographum suum in testimonium ei tribuat, vt illud pœnitenti consignet, ac planè eo modo procedat, vt om- C *nem speciem, ac signum auaritiæ subterfugiat. Præ omnibus autem Confeßarius caueat, ne verbis, vel signis, vel quocumque alio modo, peccatorem, vel peccatum ipsum, vel aliquam circunstantiam personæ, cum qua peccatum perpetratum est, prodat; denique uerbum nullum ex ore eius excidat, ex quo aliquo modo in peccati quantumuis leuissimi, quod in confeßione dictum sit notitiam veniri poßit.*

Cōfessionis secretū quomodo seruādum.

Cumque pro rei alicuius controuersæ, quæ in confeßionem incidit, clariore definitione consilium ab aliquo petendum erit, summa ad id prudentia adhibeatur, necesse est: tractetur igitur, vel cum ijs hominibus, ac modo tali, vt is, qui pecca-

tum commisit, nullo modo deprehendi possit. Ideòque consultum videtur, vt nullam planè apud alios mentionem faciat vllo tempore peccatorum, quæ in confessione audiuerit: quod si postea necessitate coactus, cum ipsomet pœnitente de peccatis loqui contingat; id quod nisi præfata venia faciat, & ipsum colloquium obtinebit vim confessionis, quantum ad secreti silentium attinet. Si pœnitens à Confessario postulet testimonium sibi dari, quo se eius confessionem audiuisse fateatur, quòd illud dicat se velle Pastori suo ostendere, quod semper in Confessione Paschali facere tenetur, eam secundum formam, quæ infrà ponitur, scribat. Atqui eo quòd attestationum harum multa exemplaria impressa singulis dabuntur Confessarijs, curet Confessarius, vt suas præ manibus habeat, nullisq́; eas tradat, nisi quorum confessiones audiuerit. Attestationis formula hęc erit anno, die talis Mensis, Sacramẽtum pœnitentiæ administraui N. habitanti in parochia N.

A

B

Scribat in primo albo diem quo pœnitens confessus fuerit, secundo mensem, tertio nomen & cognomen, quarto parochiã in qua pœnitens habitat. In calce Confessarius nomen & cognomen suum subscribat cum titulo beneficij, vel officij Ecclesiastici, à quo cõmuniter denominari solet, veluti, Rector, Vicerector, Canonicus, vel Sacellanus Ecclesiæ N. vel si Regularis sit habitans in Monasterio N. Atqui quicquid in attestationum albis scribendum est, totum id ipsiusmet Confessarij manu scribatur, vel saltem dies, mensis, ac ipsius Cõfessarij subscriptio. Vtile præterea erit si Confessarij omnes in tabulis nomen & cognomen scribant eorum, quibus dictas attestationes subscriptas tradiderũt, seruentq́; eas tabulas penes se, vel post octauam Paschæ nobis, aut si in Diœcesi sint, Vicarijs nostris forensibus exhibeãt, idque vt exactius animaduertere possimus, cum fraus aliqua in dictis attestationibus à non confesso quodam facta sit.

C

Pro maiore confessariorum instructione, atque in iuuãdis

A eorum animabus, quibus Pœnitentiæ Sacramentum administrarunt, vt certa quadam forma vtantur, qua pœnitentes in gratia accepta perseuerare, ac progreßum facere doceant, infrascriptas adiunximus admonitiones.

Confessary omnes, quemadmodum Patres spirituales decet, circa pœnitentes suos summam prudentiam adhibeant, necesse est, vt instruantur, diriganturq́; paulatim ad virtutes Christiano homine dignas. Peculiariter autem industriā & studium suum erga eos magis explicare debebunt, qui in patres sibi confessarios suos cooptant, vt ad eos in dubijs & controuersis suæ conscientiæ rebus quotidie, tum pro consilio, tum B pro expiandis peccatis possint accurrere. Qui quidem ad eum modum filios suos spirituales in bono proposito confirmare nitantur, vt constantissimè sibi proponāt potius, quàm diuinam Maiestatem offendant mortaliter, non solum bona ac honores, sed etiam vitam profundere, viuumq. præseferant, & salutare desiderium secundum sanctissimam Dei voluntatem totam vitam suam expendere.

Confesiarij ergo pęnitētes quales esse debeant.

Quare finem, ob quem creatus est homo, eis ob oculos crebro ponant; qui quidem est seruire, & obedire in hac vita diuinæ Maiestati, & in altera in omnem æternitatem eadem frui, aliaque similia; ac proinde debere hominem exsuscitare C animum & vires sibi sumere, salutique suæ cooperari, atque eatenus rebus omnibus uti, vel abstinere, quatenus ad hunc finem consequendum adminiculo, uel impedimento esse possint; ad extremum, huc se totos actionesq. suas, atque vniuersa quæ in hac vita possident destinare, ita vt in victu, vestitu, consuedine vitæ, negotijs, omnibusq. alijs exercitationibus ita sese gerant, vt omnia quasi quædam adiumenta eis esse possint ad vltimum finem, cui conditi sunt, consequendum. Ceterum, ipsi pœnitentes paratos sese exhibeant, non solum in earum rerum vsu prudentiæ, ac salutari consilio confessarij libēter acquiescere, verùm etiam si ille omnia planè vel aliqua ex

Confessarij finē, ob quē sūt creati suis pœnitentibus proponant.

ijs quæ habent deserenda esse indicet, causa salutis eorum semper ei obediant. Confessarius tamen iuxta vniuscuiusque conditionem ac statum ad finem supradictum eos diriget. A

Proponat eis etiam modum orandi, ut feret singulorum capacitas, & pro religiosa consuetudine omnes nitantur bis saltem in die facere preces ad Dominum, manè videlicet cùm surgunt, ac vesperi dum cubitum concedunt.

Deinde exhortabitur eos, ut singulis diebus sacrum audiāt, & diebus Dominicis diuina officia frequentent.

Particulatim verò modum eis præscribet orationes mentales faciendi siue viri, siue mulieres sint, modò tamen capaces sint: rudioribus autem ostendet quomodo Rosarium, siue Corona, Officium B. Virginis, septem Psalmi Pœnitentiales, aut similes aliæ Orationes legi debeant. B

Quod amplius est, omnes suæ fidei concreditos eò inducet, vt examen conscientiæ quotidie faciant: tempus autem huic rei accommodatum erit, dum vespere signo publico campanæ simul cum tota familia ad preces inuitatur. Admoneat quoque eos de frequenti confessione & communione, & paulatim eos secundum B. Augustini consilium in sanctam eam consuetudinem adducat, vt diebus Dominicis communicent.

Aug. epi. 119. ad Ianua. & in lib. de Eccles. dog. c. 53. & de consec. dist. 2. c. quotidie.

Quando autem aliquem nacti erunt, quem ad hoc præstandum esse videant idoneum, conabuntur eum paulatim, ac veluti per gradus quosdam eò euehere. Primò hortabuntur, vt quando omnes debent percipere venerabile Sacramētum, etiam festis toto anno celebrioribus, præter ipsum diem solēnem Paschæ, quo debent omnes communicare, scilicet festo Pentecostes, Assumptionis Beatæ Virginis, Omnium Sanctorum, Natalis Domini: Deinde etiam Dominica in capite Quadragesimæ, pro Indulgentijs plenarijs acquirendis, ac præparatione ad sanctum Quadragesimale ieiunium: paullo post superaddat aliquot dies: postea horteiur, vt singulis mensibus semel id præstet. C

A *Quòd si fiat, facile ad comunionem octiduanam erit progredi.*

Speciali cura eos admonebit Confessarius, vt dies festos in honorem seruitiumque Diuinum impendant, quòd vt commodius fiat, auctor eis erit, vt alicui Societati sese associent, quæ ex instituto proprio dies festos in orationibus, pijsque operibus expendit: veluti est ea, quam Scholam vitę Christianæ *dicunt. In vniuersum autem patres, matresue familias admoneat, ut familiam suam ad Dei honorem instituant, ac liberorum suorũ curam eximiam habeãt, qui interim dabũt operam, vt visitent scholas, ubi Doctrina Christiana docetur,* B *modo ducant vnà secum eos festis diebus ad conciones, ad Vespertinas preces, ad prælectiones sacras, modo ad frequentem confessionem, & communionem eos accommodent. Si qui ex filijs vxorem duxerint, curabunt parentes, ut opera maritorum etiam illæ sacramenta frequentent: vel si vxores sint, cum maritis similiter agant; qua in re in memoriam eis reducant quod Sanctus Paulus ait:* Maritus bonus, sæpe vxorem Christo lucratur, similiter & mulier virum. *Eis qui literas norint, suadebunt, vt libros aliquos pios & sanctè scriptos emant (si modo facultas suppetat) quos & ipsi legant, ac faciant legi à tota familia circa vesperam, præci-* C *puè diebus festis: tales sunt, Vitæ Sanctorum Patrum, Gerson de imitatione Christi, Opera F. Ludouici Granatensis, Exercitia vitæ Spiritualis, & Rosarium Gasparis Loartis, Practica Orationis Spiritualis P. Matthiæ Cappucini, & alij similes.*

Quomodo dies festos impẽderedo cere debeat Cõfessarius.

1. *Cor.* 7.

Sæpius diuitibus in mentem redigant, eos dispensatores esse diuitiarum, quas possident, quibus ordinem, ac statum suum sustentare, & alere possint, verùm id Christianè, modestèque faciendum esse vt non solùm in vsu diuitiarum nõ supra quam eorum vires ferunt, sed potius infra, aliquid expendere cernantur, quod etiam Gentiles olim non solum verbis,

Diuites quo modo admo nendi.

bis, sed etiam domesticis exemplis ostenderunt. Porro in A *eleemosynis liberaliter faciendis studeant excellere, ad hoc enim obligantur: ac ne forte aberrent à modo conuenienti, hominum religiosè pieque sentientium consilium in his sequantur.*

Postremò secundum vniuscuiusque modum & conditionem, omnibus & singulis ea præscribant adiumenta, quę maximè necessaria, vtiliaque esse iudicabunt, ut in uia mandatorum Dei sui ambulent, ac proficiant.

FINIS.

Errata, & emendationes.

car.2.lin.12.A.Habraice Hebraicè.
car.4.pag.2.li.5.A.patrium partium
lin.3.à fin. percaperit perceperit
car.6.lin.10 à Chaldeo è Chaldæo
C.3.Syrirum Syrorum
pag.2.B.10. Hebreis Hebræis
C 2 ippsas ipsas
car.7.lin.vlt. proferant præferant
lin.2.à fine.& bipertita ea bipartita
10.pa 2 B 4.ì mar.doctrinã doctrinę
lin.5.C. ab ob
Vbicunq; positum est hoc verbũ, Mosaycę,siue Mosayca, pone Moysaicæ,& Moysaica
car. 12. lin. 10. B. reprehendendo reprehendo
car.14.lin.2.à fi.charissimi charissimè
car.15.B.8. numque numquam
16.pa.2.B.li.6. iesgarsath tesgarsath
car.19.B 1. esset esse
21.pa.2.B li.5.patefacero patefacere
22.pa.2.C.9.Hieronymias Hebraic Hieronymi Hebraicæ
23.B. 5.multiplicet multiplicem
pag.2.C.lin.5. usti niti
25.A.10.quosdam quasdam
B.4.circumferebatur circũferebãtur
car.27.pa.2.lin.4.a fin.administruta administrata
28.li.vlt.pronunciasset pronunciassent.pag.2.lin.1. hauserat hauserant
30.li.5.a fi Augucτinus Augustinus
pag.2.lin.7. Apoctoli Apostoli
B.3.tontum tantum
31.pag.1.B.2.corruptala corruptela
car.35.pag.5.B.1. pone penè
36.A 7. dedicerat dedidicerat
car.42.pag.2.p.li.6.locutus locutos
C.lin.9. Paulo cũ Paulo
car.45 B.2.loca loco
car.46.B.5.Donatistus Donatistas
pag.2.lin.5.tempore temporum
9.sua cũ suarũ.11.ordine ordinẽ
car.49.B.5.iudicium indicium
car.50.pag.2.lin.4.à fi.Vigas Viegas
53.p.2.A.3.delinctioré delineationé
5.Adrichonius Adrichomius

car.55.B.5. proppe propè
car.60.C.8.Nazianzeus Nazianzenus
car.63 B.11 ostenaens ostendens
car.73.B.eõsolationibus cõsolationib.
pag 2.lin.3.B.Genouæ Geneuæ
car.74.pag.2.lin.5.Cara. Card.
car.77.pag.2.col.1.lin. 10.à fine. quod quiriensis. col 2. eiusdem.
car.78.col.2. Honorius Augustodinẽsi Honorius Augustodunẽsis
85.lin.3 à fi.col.1.centenarij cẽtonarij
lin.12 à fine.in 2.col.Sidulius Sedulius
car.88 pag.2.A. 10.ea rerum earũ verũ
car.89.pag.2.B. lin.8.liquit liquet
car.90.pag.2.B 3 pereipi percipi
car.91.C.2.eloquentia eloquentiæ
car.94.pag.2.A.materiam materiariam
B.2.hcc hoc
95 1.co.li.5 à fi.stinctione Distinctione
car.100.pag 2 lin 4 cõfessionibus con fessionibus. A.lin.9.fueeit fuerit
car.104.pag.2.col.1.li.25.& relinquen dum relinquendum
106 col 1.li.14.cõtrouersiã cõtrouersia
107.pa.2.li.2 supponendã supponẽdũ
car.109 col.2.lin 2 à fine.8a Sa.
p.2.li.12.numerabilibrs numerabilibus
110.col.2.li.7.à fi Garronie Garronis
111.pag 2.col.li 7.à fine. Bonauentuta Bonauentura
113.p.2.col.1.li.8.Minoarita Minorita
Post illa verba LIBER TERTIVS,pone Præparatio ad practicam Theologiam.Cap.XVI.
114.pag.2.lin.6. ctatim statim
116.pag.2.B.11.cõnexionã cõnexioné
C.4.Depositione de Depositione
117 A.9 munitæ munita
C.2.lectionec lectione. S.hæe hæc
119.A.8.Aut verò At verò
121.B.11 præfalione præfatione
pag.2.col.2.li.10.Bonauenturã,Rodul phũ Bonauenturam Rodulphum
C.6. ast est
car.115.B.5.bonestam honestam
car.134.pag.2.A.sollecitet sollicitet
lin.a fine.ad ac

INDEX CAPITVM
quæ in hoc Opere continentur.
PRIMI LIBRI.

L. Qui-

Elen-

FINIS INDICIS CAPITVM.

146